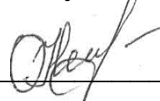

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра статистики, обліку та аудиту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

 Оксана НЕСТЕРЕНКО

Протокол № 1 від “26” серпня 2024 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

дисципліни «Форензик аудит»

рівень вищої освіти другий (магістерський)

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

освітня програма «Облік і оподаткування»

спеціалізація _____

вид дисципліни вибіркова

факультет економічний

Розроблено:

Старший викладач закладу вищої освіти кафедри статистики, обліку та аудиту
Лілія МИТРОФАНОВА

2024/2025 навчальний рік

ЗМІСТ

1. Робоча програма навчальної дисципліни
2. Навчальний контент (розширений план лекцій)
3. Плани практичних (семінарських) занять, самостійної роботи
4. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти, для контрольних робіт, передбачених навчальним планом, післяатестаційного моніторингу набутих знань і вмінь з навчальної дисципліни
 - 4.1. Питання, задачі, завдання або кейси для поточного та підсумкового контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти
 - 4.2. Контрольні роботи, передбачені навчальним планом
5. Завдання семестрових екзаменів (письмових залікових робіт)
6. Критерії оцінювання знань студентів та розподіл балів

1. РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра статистики, обліку та аудиту

Робоча програма навчальної дисципліни

«Форензик аудит»

рівень вищої освіти другий (магістерський)

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

освітня програма «Облік і оподаткування»

спеціалізація _____

вид дисципліни вибіркова

факультет економічний

2024/2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету
“27” серпня 2024 року, протокол № 11

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: **Лілія Митрофанова**, старший викладач закладу вищої освіти
кафедри статистики, обліку та аудиту ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Програму схвалено на засіданні кафедри статистики, обліку та аудиту

Протокол від “26” серпня 2024 року № 1

Завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту

Оксана НЕСТЕРЕНКО

(підпис)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми (керівником проектної групи)
«Облік і оподаткування»

назва освітньої програми

Гарант освітньо-професійної програми
(керівник проектної групи) «Облік і оподаткування»

Тетяна СЛЮНІНА

(підпис)

Програму погоджено науково-методичною комісією
економічного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “27” серпня 2024 року № 1

Голова науково-методичної комісії

Дар'я ЗАГОРСЬКА

(підпис)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Форензик аудит” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

галузь знань

07 «Управління і адміністрування»

(шифрі назва)

спеціальність

071 «Облік і оподаткування»

(шифр і назва)

освітня програма

«Облік і оподаткування»

(шифр і назва)

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти фундаментальних знань щодо теорії та практики щодо виконання завдань з фінансових розслідувань – форензик аудиту, огляду фінансової та корпоративної інформації та виконання інших завдань з надання впевненості та супутніх послуг.

1.2. Основними *завданнями* вивчення дисципліни є: засвоєння теоретичних основ функціонування практик форензик як специфічного різновиду аудиту та інституту незалежного фінансового та корпоративного контролю; вивчення законодавчих та нормативних актів, що регулюють таку діяльність; засвоєння методики і техніки проведення форензик аудиту; набуття навичок по застосуванню методів і прийомів форензик-аудиту; набуття необхідних знань та практичних навичок щодо використання результатів форензик перевірки у процесі прийняття управлінських рішень.

Після завершення курсу студент має набути такі **загальні та фахові компетентності**:

- ЗК6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК8. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).
- ЗК11. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- СК01. Здатність формувати та використовувати облікову інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління підприємством в цілях підвищення ефективності, результативності та соціальної відповідальності бізнесу.
- СК02. Здатність організовувати обліковий процес та регламентувати діяльність його виконавців у відповідності з вимогами менеджменту підприємства.
- СК05. Здатність застосовувати методи і методики аналітичного забезпечення сучасних систем менеджменту з урахуванням стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності, ризику та або асиметричності інформації.
- СК06. Використовувати міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг з дотриманням вимог професійної етики в процесі практичної діяльності.
- СК09. Здатність здійснювати діяльність з консультування власників, менеджменту підприємства та інших користувачів інформації у сфері обліку, аналізу, контролю, аудиту, оподаткування.

1.3. Кількість кредитів - 5

1.4. Загальна кількість годин - 150

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
21 год.	4 год. ауд. + 4 год. дист.
Практичні, семінарські заняття	
21 год.	-
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
108 год.	142 год.
у тому числі, індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **результатів навчання**:

– ПР02. Знати теорію, методику і практику формування облікової інформації за стадіями облікового процесу і контролю для сучасних і потенційних потреб управління суб'єктами господарювання з урахуванням професійного судження.

– ПР11. Розробляти та оцінювати ефективність системи контролю суб'єктів господарювання.

– ПР13. Знати міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутні послуги з дотриманням вимог професійної етики.

– ПР17. Готувати й обґрунтовувати висновки задля консультування власників, менеджменту суб'єкта господарювання та інших користувачів інформації у сфері обліку, аналізу, контролю, аудиту, оподаткування.

– ПР20. Вміти проектувати, планувати і проводити пошукові і розвідувальні роботи, здійснювати їх інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення.

Після завершення курсу студент має здобути

знання:

- теоретичні засади форензик аудиту та його правове регулювання;
- орієнтуватися в процесі планування форензик аудиту;
- знати методи забезпечення форензик аудиту;
- процес організації форензик аудиту;
- експертне дослідження основних видів діяльності суб'єктів господарювання;
- порядок узагальнення і реалізації результатів форензик аудиту.

уміння:

- скласти план – графік проведення форензик аудиту;
- вміти проводити експертні дослідження первинних документів та облікових регістрів;
- правильно і критично оцінити поставленні судовими чи правоохоронними органами завдання перед форензик аудитором;
- застосовувати техніки та методики надання облікової інформації для сучасних та потенційних потреб управління підприємством;
- надавати практичні рекомендації щодо застосування в системі економічної безпеки підприємства методики діагностики економічної надійності зовнішніх контрагентів;
- знати порядок складання аудиторського висновку та методи дослідження та оцінки аудиторського висновку;

– проводити експертне дослідження управління ризиками шахрайства при форензик аудиті.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту

- 1.1. Суть та значення форензик аудиту.
- 1.2. Історія розвитку форензик аудиту.
- 1.3. Нормативно-правове регулювання форензик аудиту.

Тема 2. Організація форензик аудиту

- 2.1. Процес форензик аудиту та його стадії.
- 2.2. Організація інформаційного забезпечення форензик аудиту.
- 2.3. Планування форензик аудиту.

Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту

- 3.1 Вимоги МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності».
- 3.2. Основні дефініції стандарту.
- 3.3 Характеристика шахрайства.
- 3.4. Відповідальність за запобігання і виявлення шахрайства.
- 3.5. Застосування форензик аудитором принципу професійного скептицизму.

Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

- 4.1. Оцінювання ризиків викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства
- 4.2 Процедури оцінювання ризиків і пов'язана з ними діяльність.
- 4.3. Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.
- 4.4. Дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей

- 5.1. Класифікація правопорушень вчинених в зв'язку з доступом до майна.
- 5.2. Методика проведення форензик аудиту матеріалів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, нематеріальних активів і основних засобів.
- 5.3. Експертне дослідження операцій з основними засобами, нематеріальними активами та товарно-матеріальними цінностями.

Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств

- 6.1. Експертне дослідження операцій з грошовими коштами.
- 6.2. Інформаційно-методичне забезпечення форензик аудиту операцій з коштами.
- 6.3. Експертне дослідження операцій за підзвітними сумами.

6.4. Завдання, об'єкти, джерела інформації та методичні прийоми форензик аудиту операцій з розрахунків з персоналом.

6.5. Основні процедури при проведенні форензик аудиту кредитно-фінансових операцій.

6.6. Експертне дослідження операцій з дебіторською заборгованістю, операцій зобов'язань і забезпечень.

Тема 7. Виявлення і розслідування корупції

7.1. Комплаєнс як частина культури та політики компанії.

7.2. Методи форензик аудиту при аналізі дотримання господарських операцій норм чинного законодавства щодо протидії хабарництву і корупції.

7.3. Виявлення та оцінка корупційних ризиків.

Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень

8.1. Мета і основні завдання форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.2. Джерела інформації форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.3. Експертне дослідження податкової звітності.

Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності

9.1. Форензик аудит «Балансу» (звіту про фінансовий стан).

9.2. Форензик аудит «Звіту про фінансові результати» (Звіту про сукупний дохід) акціонерного товариства.

9.3. Форензик аудит «Звіту про рух грошових коштів».

9.4. Форензик аудит «Звіту про власний капітал» акціонерного товариства.

9.5. Форензик аудит «Приміток до фінансової звітності» та «Звіту про управління підприємства».

9.6. Вимоги до аудиторського висновку за результатами форензик аудиту.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьо- го	у тому числі					усьо- го	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	дист.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ												
Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту	16	2	2	-	-	12	16,5	-	-	-	0,5	16
Тема 2. Організація форензик аудиту	16	2	2	-	-	12	16,5	0,5	-	-	-	16
Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту	20	4	4	-	-	12	16	0,5	-	-	0,5	15
Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.	16	2	2	-	-	12	16	0,5	-	-	0,5	15
Разом за розділом 1	68	10	10	-	-	48	65	1,5	-	-	1,5	62
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ												
Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей	18	3	3	-	-	12	17	0,5	-	-	0,5	16
Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств	16	2	2	-	-	12	17	0,5	-	-	0,5	16
Тема 7. Виявлення і розслідування корупції	16	2	2	-	-	12	17	0,5	-	-	0,5	16
Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень	16	2	2	-	-	12	17	0,5	-	-	0,5	16
Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності	16	2	2	-	-	12	17	0,5	-	-	0,5	16
Разом за розділом 2	82	11	11	-	-	-	85	2,5	-	-	2,5	80
Усього годин	150	21	21	-	-	108	150	4	-	-	4	142

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
	РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ		
1	Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту	2	-
2	Тема 2. Організація форензик аудиту	2	-
3	Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту	4	-
4	Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства	2	-
	РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ		
5	Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей	3	-
6	Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств	2	-
7	Тема 7. Виявлення і розслідування корупції	2	-
8	Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень	2	-
9	Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності	2	-
	Разом	21	-

5. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота студента включає: опрацювання навчального матеріалу, підготовку до практичних занять, виконання контрольної роботи, підготовку до усіх видів контролю.

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи (назва теми)	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Проробка конспекту лекції, вивчення рекомендованої літератури по темах, які викладаються на лекціях	20	31
2	Підготовка до практичних занять	20	31
3	Підготовка до поточного контролю	23	30
4	Підготовка до підсумкового контролю (заліку)	25	30
5	Виконання контрольної роботи	20	20
	Разом	108	142

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені навчальним планом.

7. Методи навчання

Основними відмінностями активних та інтерактивних методів навчання від традиційних вважаються не лише методика і техніка викладання, але і висока ефективність навчального процесу, яка проявляється через:

- високу мотивацію студентів;
- закріплення теоретичних знань на практиці;
- підвищення самосвідомості студентів;
- вироблення здатності ухвалювати самостійні рішення;
- вироблення здатності приймати колективні рішення;

вироблення здатності до соціальної інтеграції;
придбання навичок вирішення конфліктів;
розвиток здатності до компромісів.

При викладанні дисципліни для активізації навчального процесу передбачено використання таких сучасних навчальних технологій як кейс-метод, проблемні лекції, міні-лекції, робота в малих групах.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Проблемні лекції спрямовані на розвиток логічного мислення студентів. Коло питань теми лекції обмежується кількома ключовими моментами і увага студентів має бути сконцентрована на матеріалі, що не знайшов відображення в підручниках. При проведенні проблемної лекції має бути розданий друкований матеріал і виділені головні висновки з питань, що розглядаються.

При викладанні лекційного матеріалу студентам пропонуються питання для самостійного розмірковування. При цьому лектор ставить питання, які спонукають студента шукати вирішення проблемної ситуації. Така ситуація змушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.

На початку проведення проблемної лекції необхідно чітко сформулювати проблему, яку необхідно вирішити студентам. При викладанні лекційного матеріалу слід уникати прямої відповіді на поставлені питання, а висвітлювати матеріал таким чином, щоб отриману інформацію студент міг використати при вирішенні проблеми.

Міні-лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доведень та узагальнень.

На початку проведення міні-лекції за обраними темами лектор акцентує увагу студентів на необхідності представити викладений лекційний матеріал у так званому структурно-логічному вигляді. На розгляд виносять питання, які зафіксовані у плані лекцій, але викладають їх стисло. Лекційне заняття, проведене у такий спосіб, пробуджує у студента активність та увагу до сприйняття матеріалу, а також спрямовує його на використання системного підходу при відтворенні інформації, яку він отримав під час лекції.

Проблемні лекції та міні-лекції доцільно поєднувати з такою формою активізації навчального процесу, як робота в малих групах.

Дискусії передбачають обмін думками та поглядами учасників щодо певної теми, а також розвивають мислення, допомагають формувати погляди і переконання, виробляють вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчать оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання навчальної дисципліни представлено в табл.

Використання навчальних технологій для активізації процесу навчання

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ	
Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту	Міні-лекція, дискусія
Тема 2. Організація форензик аудиту	Лекція, дискусія
Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту	Проблемна лекція з питання: застосування МСА 240 при проведенні форензик аудиту
Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства	Кейс-метод – Розрахунок ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ	
Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей	Лекція, дискусія
Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств	Лекція, дискусія
Тема 7. Виявлення і розслідування корупції	Лекція, дискусія
Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень	Лекція, дискусія
Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності	Лекція, дискусія

8. Методи контролю

Оцінювання знань, вмінь та навичок студентів включає ті види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, практичні заняття, самостійну роботу та виконання контрольної роботи.

Перевірка та оцінювання знань студентів проводиться в наступних формах:

- поточне оцінювання роботи і знань студентів під час практичних занять (усне опитування, вирішення практичних завдань);
- написання контрольної роботи;
- підсумковий контроль – складання заліку.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни;
- відвідування занять.

Контроль систематичного виконання самостійної роботи та активності на практичних заняттях проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні контрольної роботи, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Оцінювання знань студента під час виконання завдань для самостійної роботи проводиться за 4-бальною шкалою.

Оцінка «відмінно» ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді до всіх зазначених критеріїв. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку.

При оцінюванні практичних занять увага приділяється також їх якості та самостійності, своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Поточний контроль знань проводиться у вигляді опитування на практичних заняттях та/або вирішення практичних завдань. Передбачає виявлення опанування студентом лекційного

матеріалу та вміння застосування його для вирішення практичної ситуації.

Підсумковий контроль за курсом - у формі заліку.

До складання заліку допускають студентів, що мають задовільну кількість балів із складених тестів з основних навчальних елементів Розділів та інших завдань передбачених програмою дисципліни.

Залік здійснюється за заліковими завданнями, які містять три завдання (два теоретичних питання і 10 тестів). Вони дають можливість здійснити оцінювання знань студента за дисципліною. Залікове завдання оцінюється за дворівневою шкалою.

9. Схема нарахування балів та критерії оцінювання навчальних досягнень

Структура засобів контролю та розподіл балів із дисципліни «Форензик аудит» наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Узагальнена схема нарахування балів (денна форма)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Всього	Залікова робота	Разом
Поточний контроль													
Розділ 1				Розділ 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9					
5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	60	40	100	

T1, T2 ... – теми розділів.

Узагальнена схема нарахування балів (заочна форма)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Всього	Залікова робота	Разом
Поточний контроль													
Розділ 1				Розділ 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9					
5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	60	40	100	

T1, T2 ... – теми розділів.

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 15 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, контрольної роботи.

Критерії оцінювання (засоби діагностики)

Критерії оцінювання результативності роботи студентів при виконанні самостійної роботи

Якісними критеріями оцінювання виконання індивідуальних завдань студентами є:

1. Повнота виконання завдання:

- Елементарна;
- Фрагментарна;
- Повна;
- Неповна.

2. Рівень самостійності студента

- під керівництвом викладача;
- консультація викладача;
- самостійно.

3. Сформованість навчально-інформаційних умінь (роботи з підручником, володіння

різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вміння користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо)

4. *Сформованість навчально-інтелектуальних умінь* (визначення понять, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, вміння відповідати на запитання, виконувати творчі завдання тощо);

5. *Рівень сформованості фахових методичних вмінь* (вміння застосовувати на практиці набуті знання):

- низький – володіння умінням здійснювати первинну обробку навчальної інформації без подальшого її аналізу;
- середній – уміння вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань;
- достатній – застосовує набуті знання у стандартних практичних ситуаціях;
- високий – володіння умінням творчо-пошукової діяльності.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за відповіді на питання поточного контролю

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Якісними критеріями оцінювання виконання завдань поточного контролю є:

1. *Повнота відповіді або виконання завдання:*

- елементарна;
- фрагментарна;
- повна;
- неповна.

2. *Рівень сформованості логічних умінь:*

- елементарні дії;
- операція, правило, алгоритм;
- правила визначення понять;
- формулювання законів і закономірностей;
- структурування суджень, доводів, описів.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за виконання контрольної роботи

Виконання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни, спонукає ґрунтовно вивчати спеціальні наукові видання вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких розглядаються питання, пов'язані з організацією та проведенням форензик аудиту.

КР передбачає теоретичну і практичну частину з метою кращого засвоєння лекційного матеріалу, зокрема:

1. Теоретична частина – передбачає вибір певного питання із переліку запропонованого. На обране питання необхідно дати відповідь у формі тез доповідей (на 3-5 сторінок) або презентації у форматі Power Point.

2. Практична частина – складається із двох сегментів:

- А) розрахунок ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства;
- Б) формування матеріалів форензик аудиту.

Написання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни «Форензик аудит».

КР оцінюються за критеріями:

- самостійності виконання;
- логічності та послідовності викладення матеріалу;
- коректності формування матеріалів форензик аудиту;
- застосування сучасного програмного забезпечення для побудови графічних об'єктів

та презентації результатів;

- використання статистичної інформації, додаткових літературних джерел та ресурсів мережі Internet;
- відображення практичного досвіду;
- обґрунтованості висновків;
- якості оформлення, презентації та захисту індивідуальної роботи.

Шкала оцінювання контрольної роботи

Кількість балів	Теоретичне питання	Практичне завдання
14-18	Повне засвоєння та суб'єктне усвідомлення матеріалу. Твердження чітко аргументовані. Продemonстровано термінологічну грамотність	Продemonстровано методичну й технологічну грамотність. Методичні рішення обґрунтовано. Оформлення відповідає вимогам.
9-13	Повне засвоєння матеріалу, але недостатнє суб'єктне його усвідомлення. Нечітка аргументація тверджень. Часткова термінологічна некоректність.	Наявність незначних методичних і технологічних помилок, а також помилок в оформленні роботи. Методичні рішення обґрунтовано.
4-8	Часткове засвоєння матеріалу, суб'єктне його не усвідомлення. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Наявність значної кількості методичних і технологічних помилок, а також в оформленні роботи.
0-7	Теоретичний матеріал не засвоєно. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Методична й технологічна неграмотність. Неправильне оформлення роботи.

Критерії оцінювання на заліку

Оцінювання знань студента проводиться за дворівневою шкалою (відмінно, добре, задовільно – зараховано; незадовільно – не зараховано) За залік студент може отримати максимум 40 балів:

1. Для отримання оцінки 5 (відмінно) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал чітко, коротко, зв'язно й обґрунтовано;
- навести вірне рішення задачі та тестів.

2. Для одержання оцінки 4 (добре) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал обґрунтовано й зв'язно;
- навести вірне рішення задачі;
- можливі помилки при відповіді на тести.

3. Для отримання оцінки 3 (задовільно) студент повинен:

- викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі;
- можливі помилки при розв'язанні задачі та тестів.

4. Оцінку 2 (незадовільно) отримують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у попередньому пункті.

Кожний пункт залікового завдання оцінюється окремо. Загальна оцінка дорівнює сумі оцінок за кожне завдання. Якщо одна з оцінок “незадовільно”, то загальна оцінка не може бути вищою за “задовільно”.

Шкала оцінювання залікової роботи:

- за кожну правильну відповідь на теоретичні питання завдань 1, 2 студент одержує по 10 балів;
- за правильно виконане завдання 2 тести (10 тестів по 2 бали) студент одержує 20 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни “Форензик аудит” визначається як загальна оцінка, яка враховує оцінки з кожного виду контролю (оцінки проміжного контролю за роботу протягом семестру та оцінка за результатами підсумкового заліку).

Зведена шкала оцінювання роботи студентів з дисципліни «Форензик аудит»

Види робіт	Максимум балів
Поточне оцінювання	22
Контрольна робота	18
РАЗОМ	60
Залік	40
ВСЬОГО	100

У відповідності до набраних студентом балів оцінка знання матеріалу проводиться за дворівневою системою згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70–89	
50–69	
1–49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Судова експертологія / В. М. Тертишник, В. В. Варава, О. В. Сачко ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Харків : Право, 2021. 280 с.
2. Судово-бухгалтерська експертиза / В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.А. Шепелюк: Підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2015. 450 с.
3. Швець В. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи. Підручник. Київ: Каравела, 2018. 240 с.
4. Аудит : навчальний посібник / Л. І. Жидєєва, О. П. Колісник, К. Д. Саямон-Міхєєва. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 312 с.
5. Баранова А.О., Наумова Т.А., Кашперська А.І. Аудит: навчальний посібник. Х.: ХДУХТ, 2017. 246 с.
6. Бухгалтерський облік : Навчальний посібник / В.М. Соболев, І.А. Косата, Т.В. Розіт тощо ; за ред. В.М. Соболева. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 222 с.
7. Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Мізік Ю.І., Конопліна О.О. Аудит: методика і організація : навч. посібник ; 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 319 с.
8. Larry Crumbley D., Lester E., Heitger G., Smith S. Forensic and. Investigative Accounting. 3rd edition (CCH 2007), 2007. 287 p.

9. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: an insight into forensic accounting services in Australia. *Pacific Accounting Review*. 2013. Vol. 25. No2. Pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>
10. Мартинов А.А., Мартинова Л. В., Сташевська І. В. Форензик як інструмент антикризового управління та протидії правопорушенням у сфері банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. N 3. С. 34-41.
11. Нестеренко О. Форензик аудит як ефективний засіб протидії внутрішньо-корпоративному шахрайству в умовах війни. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. № 5 (2024). С. 392-405. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/176/176>

Допоміжна література

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 груд. 2017 р. № 2258-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 г. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
10. Бондар В. П. Проблеми застосування норм професійної етики у діяльності аудиторів України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2. С. 10–16.
11. Мартинов А. А., Мартинова Л. В., Сташевська І. В. Форензик як інструмент антикризового управління та протидії правопорушенням у сфері банкрутства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. №3. С. 34-41.
12. Рябчук О. Г. Твердун С. О. Форензик як інструмент протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Вип. 40. С. 77-83.
13. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2015. Вип. 13. С. 251–254.
14. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 2009. Vol. 4. № 1. P. 61–80.
15. Якименко-Терещенко Н. В., Кузнецова С. О. Форензик: особливості та сфера застосування. Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2018» : тези XIV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 5-7 грудня 2018 р.). Харків : НТУ «ХПІ», 2018. С. 181–182.
16. Мисник К. П. Форензик як метод економічних розслідувань: теоретичні засади. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 41-46.
17. Семенець А. О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес інформ*. 2019. № 4. С. 280-287.
18. Сирцева С. В., Недбайло К. Г., Янковська Т. Ю. Поняття та види форензик-аудиту. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні,*

глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти: матеріали 4 міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (Миколаїв, 20-21 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 64-67.

19. Долбнєва Д. Сучасні форми організації внутрішнього аудиту та доцільність їх використання у діяльності підприємств України. Причорноморські економічні студії. 2019. Випуск 47-2. С. 133-137.

20. Nazarova K., Nezhyva M., Lositska T., Miniailo V., Novikova N. Forensic audit as an imperative of economic security and development of the company in the conditions of global transformations. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. № 4. P. 99-106.

21. Фінансові розслідування (форензик). Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html> (дата звернення: 13.04.2024).

22. Форензик. KPMG. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/services/consulting/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).

23. Форензик. Ernst&Young. URL: https://www.ey.com/ru_ru/assurance/forensic-integrity-service-offerings (дата звернення: 13.04.2024).

24. Форензик послуги. PwC. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).

25. Ковбель А. Чи можна уникнути фінансових шахраїв у бізнесі за допомогою процедури форензик? Фінансовий Директор Компанії. 2024. №3. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2024-3> (дата звернення: 13.04.2024).

26. Дасюк В. Внутрішнє корпоративне шахрайство: які злочини найбільш розповсюджені. 2024. URL: <https://armada.law/blog/vnutrishnye-korporativne-shahrajstvo-yaki-zlochiny-najbilsh-rozpovsyudzheni/> (дата звернення: 13.04.2024).

27. Шикун В., Булик Д. Фінансове шахрайство на підприємствах та методи його запобігання. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2023. №1. С. 70-79.

28. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. PwC: website. URL: <http://surl.li/gnlbb> (дата звернення: 13.04.2024).

29. Ковбель А. Форензик – ключовий елемент корпоративної безпеки в компанії. Фінансовий Директор Компанії. 2022. №01-2. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2022-1/forezyk-klyuchovyy-element-korporativnoyi-bezpeky-v-kompaniyi> (дата звернення: 13.04.2024).

30. Баранова Н. Злочини у господарській сфері: розслідування та судова практика 2023 року. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zlochiny-u-gospodarskiy-sferi-rozsliduvannya-ta-sudova-praktika-2023-roku.html> (дата звернення: 13.04.2024).

31. Стулина А. Форензик – как юридический и финансовый аудит. Юридична практика. №41. URL: <https://pravo.ua/articles/prikladnoe-iskusstvo/> (дата звернення: 13.04.2024).

32. Doan M. A., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994—2016). Public Relations Review. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306-313.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Нормативно-правова база / Кабінет Міністрів України; Урядовий портал. Офіц. веб-сайт. Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/list>.

2. Нормативно-правові акти / Урядовий портал. Єдиний веб-портал виконавчої влади України. Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=32854.

3. <http://www.rada.gov.ua/> – веб-сайт Верховної Ради України

4. <http://minfin.gov.ua/control/publish/article/main?> – веб-сайт Міністерства фінансів України

5. <http://www.ac-rada.gov.ua/> – веб-сайт Рахункової палати України.

6. <http://www.treasury.gov.ua> – веб-сайт Державної казначейської служби України

7. <http://www.dkrs.gov.ua> – веб-сайт Державної аудиторської служби України

8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – веб-сайт Державної служби статистики України

9. <http://www.pro-u4ot.info/index.php?section=sitemap> – веб-сайт Бібліотеки бухгалтерського обліку.
10. <http://www.nbu.gov.ua> – веб-сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
11. <http://www.nplu.kiev.ua> – веб-сайт Національної парламентської бібліотеки України.
12. <http://www.1c.ru/ukraine/prod-ua.jsp> – веб-сайт журналу «Бухгалтерія для бюджетних установ України».
13. <http://www.vobu.com.ua> – веб-сайт газети «Все про бухгалтерський облік»

12. Особливості навчання за денною формою в умовах дії обставин непереборної сили

В умовах дії форс-мажорних обмежень освітній процес в університеті здійснюється відповідно до наказів/ розпоряджень ректора/ проректора або за змішаною формою навчання або повністю дистанційно в синхронному режимі.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких обмежень з заборотою відвідування ЗВО студентам денної форми навчання надається можливість скласти залік в тестовій формі дистанційно на платформі Google Meet та Moodle в дистанційному курсі «Форензик аудит».

2. НАВЧАЛЬНИЙ КОНТЕНТ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту

- 1.1. Суть та значення форензик аудиту.
- 1.2. Історія розвитку форензик аудиту.
- 1.3. Нормативно-правове регулювання форензик аудиту.

Тема 2. Організація форензик аудиту

- 2.1. Процес форензик аудиту та його стадії.
- 2.2. Організація інформаційного забезпечення форензик аудиту.
- 2.3. Планування форензик аудиту.

Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту

- 3.1 Вимоги МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності».
- 3.2. Основні дефініції стандарту.
- 3.3 Характеристика шахрайства.
- 3.4. Відповідальність за запобігання і виявлення шахрайства.
- 3.5. Застосування форензик аудитором принципу професійного скептицизму.

Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

- 4.1. Оцінювання ризиків викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства
- 4.2 Процедури оцінювання ризиків і пов'язана з ними діяльність.
- 4.3. Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.
- 4.4. Дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей

- 5.1. Класифікація правопорушень вчинених в зв'язку з доступом до майна.
- 5.2. Методика проведення форензик аудиту матеріалів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, нематеріальних активів і основних засобів.
- 5.3. Експертне дослідження операцій з основними засобами, нематеріальними активами та товарно-матеріальними цінностями.

Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств

- 6.1. Експертне дослідження операцій з грошовими коштами.
- 6.2. Інформаційно-методичне забезпечення форензик аудиту операцій з коштами.
- 6.3. Експертне дослідження операцій за підзвітними сумами.
- 6.4. Завдання, об'єкти, джерела інформації та методичні прийоми форензик аудиту операцій з розрахунків з персоналом.
- 6.5. Основні процедури при проведенні форензик аудиту кредитно-фінансових операцій.

6.6. Експертне дослідження операцій з дебіторською заборгованістю, операцій зобов'язань і забезпечень.

Тема 7. Виявлення і розслідування корупції

7.1. Комплаєнс як частина культури та політики компанії.

7.2. Методи форензик аудиту при аналізі дотримання господарських операцій норм чинного законодавства щодо протидії хабарництву і корупції.

7.3. Виявлення та оцінка корупційних ризиків.

Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень

8.1. Мета і основні завдання форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.2. Джерела інформації форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.3. Експертне дослідження податкової звітності.

Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності

9.1. Форензик аудит «Балансу» (звіту про фінансовий стан).

9.2. Форензик аудит «Звіту про фінансові результати» (Звіту про сукупний дохід) акціонерного товариства.

9.3. Форензик аудит «Звіту про рух грошових коштів».

9.4. Форензик аудит «Звіту про власний капітал» акціонерного товариства.

9.5. Форензик аудит «Приміток до фінансової звітності» та «Звіту про управління підприємства».

9.6. Вимоги до аудиторського висновку за результатами форензик аудиту.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту

- 1.1. Суть та значення форензик аудиту.
- 1.2. Історія розвитку форензик аудиту.
- 1.3. Нормативно-правове регулювання форензик аудиту.
- 1.4. Роль і значення форензику у системі наукового пізнання.

1.1. Суть та значення форензик аудиту.

При здійсненні фінансово-господарської діяльності суб'єкти господарювання дуже часто стикаються з різними проявами шахрайства, що, в подальшому негативно впливає на результати їх діяльності. Виявити внутрішні економічні злочини в ході нормального функціонування великої компанії непросто, адже шахрайство доволі часто є заздалегідь продуманим процесом. Найбільш популярними типами шахрайських операцій на сьогодні залишаються: присвоєння активів, фінансові викривлення, хабарництво. Тому виявлення і припинення неправомірних економічних дій у компанії стає вкрай актуальним завданням, з яким можуть впоратися досвідчені фахівці, які володіють навиками проведення форензик-аудиту.

Форензик (форензик-аудит, англ. Forensic accounting) - один із ефективних інструментів для захисту бізнесу, це незалежне розслідування, яке проводиться задля виявлення фінансових порушень та профілактики економічних злочинів у компанії.

Як і більшість юридичних термінів, коріння форензик можна знайти у Древньому Римі. Латинське поняття «forensic» використовувалось для позначення публічних дискусій та укладення угод на велелюдних торгових площах. Сьогодні під терміном «форензик» зазвичай розуміється діяльність, спрямована на виявлення та врегулювання спірних ситуацій з фінансових, правових та інших питань, а також економічне розслідування дій співробітників і організацій, що суперечать законодавчим актам та іншим принципам.

В цілому поняття «форензик» використовується для характеристики незалежної ініціативної діяльності з проведення робіт щодо розслідування, експертизи, аналізу, оцінки, врегулювання ситуацій та розробці процедур, спрямованих на протидію шахрайству, корупції, комерційному підкупу, оцінці договірної діяльності, врегулювання розбіжностей між сторонами з фінансових і ділових питань. В економічній літературі форензик розглядається як комплекс наук різних сфер (бухгалтерського обліку, судових експертиз, психології та ін.) [2].

Застосовуючи методологічний інструментарій обліку, контролю, аналітичних розрахунків, анкетувань та співбесід з персоналом і контрагентами, форензікаудит здійснює моніторинг фінансово-господарської діяльності організації з метою виявлення неправомірних дій працівників або третіх осіб, пов'язаних з посяганням на фінансові ресурси організації [3]. Тому в рамках даного дослідження вважаємо за доцільне ввести в облікову теорію поняття «форензікаудит», під яким слід розуміти комплекс заходів щодо врегулювання фінансових, економічних, правових, комерційних та інших питань, які містять у собі істотні економічні ризики, що здійснюються аудиторськими, консалтинговими та спеціалізованими компаніями для задоволення інтересів власників (акціонерів) компаній різних організаційно-правових форм.

Форензик-аудит - це поєднання юридичного і фінансового аудиту та судово-бухгалтерської експертизи. Тому до проведення форензик-аудиту мають бути залучені фахівці всіх цих профілів, які зможуть комплексно перевірити абсолютно кожен транзакцію, знайти порушення там, де його, на перший погляд, немає.

Форензик-аудит не є відокремленим засобом контролю економікоправових аспектів господарської діяльності і має використовувати надбання усіх суміжних наук. Тому спеціалісти з форензик-аудиту мають володіти комплексними знаннями у сферах: бухгалтерського обліку і

аудиту; економічних та фінансових злочинів; сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; психології та інших соціальних наук; криміналістики та девіантології.

Виділяють наступні види форензик-аудиту залежно від його мети:

- розслідування фінансових махінацій, шахрайства;
- перевірка доброчесності контрагентів;
- визначення шляхів протидії корупції;
- розслідування з метою розшуку активів;
- урегулювання конфліктів;
- боротьба з легалізацією доходів і т.д.

Тобто, аналізується внутрішня «кухня» компанії та/або зовнішні фактори. Окрім того, форензик має свої особливості для кожної галузі бізнесу, залежить і від форми діяльності підприємства, кількості працівників тощо.

Форензик-аудит може бути відкритим (коли працівникам відомо про його проведення) або ж таємним (коли на підприємство, наприклад, під виглядом нового співробітника, приходять проводити розслідування форензик-аудитор).

Основною відмінністю аудиту від форензик-аудиту є те, що аудиторська діяльність регулюється на законодавчому рівні, а от вимог щодо проведення форензик-аудиту законодавством не встановлено. Форензик-аудит передбачає більш ширший спектр аналітичних процедур, ніж аудит. Форензик-аудит ґрунтується як на офіційних, так і на неофіційних джерелах, крім того, при незалежному економічному розслідуванні аналізуються не тільки первинна документація, бухгалтерська та управлінська звітність, але і свідчення співробітників, контрагентів, незалежних експертів і колишніх партнерів.

Крім того, звіт про проведену перевірку може представлятися в інтересах однієї зацікавленої особи, наприклад, одного власника, який запідозрив партнерів у шахрайських діях, або ж щодо генерального директора компанії, обраного за конкурсом, в разі наявних підозр в розкраданні коштів компанії. Таким чином, форензик-аудит, є новою формою дослідження ризиків, визначення фактів шахрайства і протиправних дій, що об'єднує у собі процедури аудиту та фінансового розслідування для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

1.2. Історія розвитку форензик аудиту.

Поняття «форензик» походить від англійського "forensic" – «судовий» і вперше було застосовано в 1946 р. у роботі М. Пелубета. Сучасні дослідження причин і факторів виникнення внутрішньо-корпоративного шахрайства в більшості своїй ґрунтуються на роботі Е. Сазерленда, який в 1939 р. увів поняття white «collar crime» – так званий злочин «білих комірців» – незаконні дії корпорацій і їх вищих посадових осіб з використанням службового становища. Сьогодні під терміном «форензик» зазвичай розуміється діяльність, спрямована на виявлення та врегулювання спірних ситуацій з фінансових, правових та інших питань, а також економічне розслідування дій співробітників і організацій, що суперечать законодавчим актам та іншим принципам.

Форензик аудит, також відомий як судовий або криміналістичний аудит, є відносно молодого галуззю аудиту, яка почала активно розвиватися в другій половині XX століття. Основним завданням форензик аудиту є розслідування фінансових злочинів, таких як шахрайство, корупція, відмивання грошей та інші форми економічної злочинності. Однак, його коріння можна простежити до ранніх форм аудиту, що існували протягом століть.

Ранні форми аудиту

Аудит як практика контролю фінансових операцій існує вже тисячоліття. Наприклад, у Стародавньому Єгипті існувала система обліку для контролю за ресурсами фараонів, а у Стародавньому Римі аудиторів призначали для контролю за публічними фінансами. Однак ці ранні форми аудиту були спрямовані більше на запобігання помилкам і забезпечення точності фінансових записів, ніж на виявлення шахрайства.

Початок формалізації (XIX – початок XX століття)

У XIX столітті, з розвитком великих компаній і зростанням економік, з'явилася потреба в систематичному аудиті фінансових звітів. Цей період ознаменувався становленням аудиторських

професій у багатьох країнах. Незважаючи на це, функція виявлення шахрайства залишалася другорядною, і форензик аудит як спеціалізація ще не був сформований.

Вплив великих економічних скандалів (друга половина XX століття)

Формування форензик аудиту як окремої галузі було спричинено великими економічними скандалами та розслідуваннями. У 1960-1970-х роках у США і Європі спостерігався значний ріст шахрайства у великих корпораціях, що привело до банкрутств та великих економічних втрат. Це викликало потребу у фахівцях, здатних розслідувати такі випадки та надавати докази для судових процесів.

Розвиток стандартизації та спеціалізації (кінець XX – початок XXI століття)

У 1980-х роках форензик аудит набув популярності як спеціалізована сфера аудиту. З'явилися спеціалізовані професійні організації, такі як Асоціація сертифікованих фахівців з боротьби з шахрайством (Association of Certified Fraud Examiners, ACFE), яка почала розробляти стандарти та етичні норми для цієї діяльності. У цей період також було введено сертифікацію Certified Fraud Examiner (CFE), яка підтверджує кваліфікацію експертів у цій галузі.

Сучасний стан і перспективи розвитку

Сьогодні форензик аудит є важливою складовою частиною внутрішнього контролю та управління ризиками в компаніях по всьому світу. Розвиток інформаційних технологій та цифрової економіки сприяв появі нових методів розслідування та аналізу даних, таких як комп'ютерна криміналістика і аналіз великих даних. Форензик аудит продовжує розвиватися, адаптуючись до нових викликів і загроз, таких як кіберзлочинність і фінансові злочини, що здійснюються через глобальні фінансові системи.

1.3. Нормативно-правове регулювання форензик аудиту.

Аналіз діючих систем регулювання аудиторської діяльності в різних країнах свідчить, що основою регулювання аудиторської діяльності є законодавчі акти, які визначають:

- загальні принципи і вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності;
- права і обов'язки суб'єктів господарювання при проведенні аудиту;
- права і обов'язки професійних організацій в регулюванні аудиторської діяльності.

Аудиторська діяльність в Україні регулюється Законом України «Про аудиторську діяльність», який визначає правові засади здійснення аудиторської діяльності в Україні і спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів користувачів фінансової та економічної інформації. Відповідно до ст. 2 Закону «Про аудиторську діяльність», аудиторська діяльність у сфері форензик регулюється:

- Господарським кодексом України;
- іншими нормативно - правовими актами;
- стандартами аудиту.

Особливості проведення інших видів аудиторської діяльності регулюються спеціальним законодавством. Регулювання аудиторської діяльності забезпечується нормативно – правовою базою. Створення нормативно – правової бази регулювання аудиторською діяльністю в різних країнах світу може визначатися: - державною законодавчою ініціативою та державним регулюванням: на державному рівні розробляються і затверджуються законодавчі акти і нормативи аудиту; здійснюється реєстрація аудиторів і аудиторських фірм; здійснюється контроль за діяльністю аудиторів або - законодавчою ініціативою професійних організацій і регулювання здійснюється спільно з державою.

На міжнародному рівні аудиторська діяльність регулюється Комітетом з міжнародної аудиторської практики (КМАП), який оприлюднює Міжнародні стандарти аудиту (МСА) та положення про аудит і супутні аудиту послуги з метою встановлення єдиної аудиторської практики на міжнародному рівні. МСА містять основні принципи та процедури, що необхідні для застосування при проведенні аудиту та супутніх аудиту послуг. Разом із тим у кожній країні аудит фінансової інформації тою чи іншою мірою регулюється місцевими нормативними актами. Такі акти можуть мати силу закону або положень, що розроблені органами регулювання або професійними організаціями окремої країни. Національні нормативи аудиту і супутніх аудиту послуг, що прийняті в багатьох країнах, є різними за своєю формою та змістом.

У разі якщо національні стандарти відрізняються або суперечать Міжнародним нормативам аудиту за окремими його аспектами, то організаціям—членам Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ) потрібно дотримуватись зобов'язань федерації, які передбачені Кодексом МФБ.

У Кодексі МФБ зазначено, що організації—члени МФБ повинні дотримуватись принципів діяльності МФБ та включати до своїх національних стандартів аудиту принципи, на яких базуються Міжнародні нормативи аудиту, що розроблені МФБ. Країни, що є членами МФБ, можуть приймати Міжнародні нормативи аудиту за національні нормативи на підставі поданої заяви, розробленої КМАП.

Аудиторська діяльність в Україні регулюється Законом України «Про аудиторську діяльність» № 3125-ХІІ від 22 квітня 1993 року, Стандартами аудиту та Кодексом етики професійних бухгалтерів, запровадженими рішенням Аудиторської палати України № 122 від 18 квітня 2003 року, положеннями Аудиторської палати України та іншими нормативно-правовими актами.

Законом України «Про аудиторську діяльність» визначено суть аудиторської діяльності, суб'єктів аудиторської діяльності, об'єкти і напрямки аудиту, порядок сертифікації аудиторської діяльності, порядок створення та діяльності Аудиторської палати України, громадської організації аудиторів України, права, обов'язки та відповідальність аудиторів та аудиторських фірм.

Основним завданням цього Закону є створення в Україні незалежного фінансового контролю з метою захисту інтересів власника.

До 31.12.98 р. в Україні діяли тимчасові національні нормативи аудиту, а з 01.01.99 р. було введено в дію 32 національні нормативи аудиту, які в свою чергу класифікуються у такий спосіб:

1—2 — «Вступний матеріал»;

3—8 — «Відповідальність»;

9—11 — «Планування»;

12—13 — «Внутрішній контроль»;

14—22 — «Аудиторські докази»;

23—25 — «Використання роботи інших фахівців»;

26—27 — «Аудиторські висновки та звіти»;

28—29 — «Окремі вимоги до аудиторських висновків та звітів»;

30—32 — «Нормативи, які регулюють спеціальні умови проведення аудиту». А з 18.04.2003 р. рішенням АПУ № 122 в якості Національних стандартів прийняті Міжнародні Стандарти аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів.

З метою врегулювання питань, які не визначені Законом і Національними нормативами аудиту, Аудиторська палата розробляє окремі положення (Положення про Комісію з професійної етики та дотримання національних нормативів аудиту Аудиторської палати України № 96 від 30.11.2000 р., Положення про сертифікацію аудиторів № 16 від 19.11.2002 р., Положення про реєстр суб'єктів аудиторської діяльності № 95 від 31.10.2000 р., Положення про ротацію членів Аудиторської палати № 22 від 24.11.94 р., Положення про постійне обов'язкове удосконалення професійних знань аудиторів України № 109 від 23.04.2002 р. тощо) та інструкції.

Стандарти аудиту визначають основні принципи виконання аудиторських процедур. Це директивні документи, які за значенням прирівнюються до законів у частині аудиторської діяльності. Стандарти використовують незалежно від умов, за яких проводиться аудит, вони включають у себе також пояснення, інструкції та інші норми аудиту, які є керівництвом до проведення аудиторських процедур, їх застосовують до окремих об'єктів перевірки та підготовки аудиторських висновків. У разі відхилення від вимог стандартів аудиту аудитор повинен дати пояснення про причини таких відхилень.

Важлива роль належить і внутрішньофірмовим стандартам аудиту, що розробляються та затверджуються конкретною аудиторською фірмою і потребують дотримання працівниками аудиторської фірми.

Внутрішньофірмові стандарти аудиту — це сукупність способів, принципів, методів та прийомів, що розробляються та використовуються аудиторською фірмою для надання аудиторських послуг, та порядок документального оформлення результатів перевірки.

Такі стандарти є індивідуальними для кожної аудиторської фірми і розробляються з метою вдосконалення організації праці аудиторів, контролю за виконанням проведених процедур, підвищення якості надання аудиторських послуг та репутації діяльності аудиторської фірми.

Тема 2. Організація форензик аудиту

2.1. Процес форензик аудиту та його стадії.

2.2. Організація інформаційного забезпечення форензик аудиту.

2.3. Планування форензик аудиту.

2.1. Процес форензик аудиту та його стадії

В залежності від мети форензик аудиту перевірки проводяться в декілька етапів:

1. Планування і організація: визначення мети форензик аудиту, визначення обсягу та методів дослідження, формування команди та розподіл обов'язків.

2. Збір і аналіз інформації: збирання фінансових та інших даних, документів, електронних слідів, проведення аналізу фінансових операцій, виявлення аномалій і підозрілих трансакцій.

3. Експертна оцінка: оцінка документації та доказів з використанням експертних знань і методів, наприклад, оцінка вартості майна, виявлення шахрайства в фінансових звітах тощо.

4. Інтерв'ю та анкетування: проведення спеціальних опитувань і співбесід з працівниками компанії або іншими особами для отримання додаткової інформації і виявлення фактів внутрішньо-корпоративного шахрайства.

5. Аналіз електронних даних: використання спеціальних програм для аналізу електронних даних, таких як електронна пошта, файли, трансакції, щоб виявити можливі ознаки внутрішньо-корпоративного шахрайства чи інших порушень.

6. Підготовка звіту за результатами форензик аудиту і рекомендацій: складання звіту про виявлені порушення, опис дій для їх виправлення, розробка рекомендацій для запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

7. Підтримка у судових процедурах: якщо виявлені порушення вимагають юридичного супроводу, фахівці з форензик аудиту можуть надати експертні свідчення та допомогу у судових процедурах.

2.2. Організація інформаційного забезпечення форензик аудиту

Організація і методика форензик аудиту визначається, передусім, належним інформаційним забезпеченням аудитора про суб'єкт господарської діяльності. Зростання обсягів інформації потребує від аудитора певної її систематизації і класифікації, оскільки без такого підходу важко зібрати необхідні аудиторські докази, правильно оцінити господарські явища, факти, процеси виробництва.

Аудиторський контроль базується не тільки на використанні інформації, а й сам бере безпосередню участь у формуванні інформаційного забезпечення системи управління суб'єктів перевірки. Інформацією форензик аудиту цікавляться не тільки внутрішні споживачі (менеджери, акціонери), а й зовнішні (банки, страхові компанії, торговельні партнери, інвестори).

Під інформаційним забезпеченням форензик аудиту розуміють певним чином упорядковану сукупність інформації, яку формують і використовують на різних стадіях процесу форензик аудиту. Основою інформаційного забезпечення форензик аудиту є економічна інформація, що характеризує виробничу і фінансово-господарську діяльність суб'єктів контролю.

Найпотрібнішу інформацію про фінансово-господарську діяльність аудитор отримує з даних бухгалтерського обліку, внутрішньогосподарського контролю, бухгалтерської і статистичної звітності. В аудиторському контролі використовують також інформація зовнішніх джерел: банків, страхових компаній, торговельних партнерів, аудиторських і юридичних фірм. Важливе місце у формуванні інформаційної бази форензик аудиту займає законодавча, планово-

нормативна та довідкова інформація. В аудиторському контролі використовують матеріали попереднього зовнішнього та внутрішнього аудиту, акти перевірки податкових органів, контрольно-ревізійних служб, позабюджетних фондів та ін.

Слід відзначити, що в форензик аудиті використовують не тільки фінансову, а й нефінансову інформацію. Для об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства, визначення ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництві аудиторів часто доводиться вивчати особливості організації і технології виробництва суб'єктів перевірки, використовувати матеріали контрольних обмірів, лабораторних аналізів тощо.

Від зміни виду аудиторських послуг змінюється обсяг і зміст інформаційного забезпечення форензик аудиту. Якщо при аудиті фінансової звітності в більшій мірі покладаються на інформацію бухгалтерського обліку, фінансової (бухгалтерської) і статистичної звітності, то, наприклад, у процесі консультаційних послуг більше використовують законодавчо-нормативні матеріали.

Отже, для аудитора важливо не тільки мати знання про інформаційне забезпечення аудиторського контролю, а й про процес формування інформації щодо суб'єктів господарської діяльності та використання її у практичній роботі. Для цього неабияке значення має наукова класифікація економічної інформації, яку використовують в аудиті.

Аналіз спеціальної економічної літератури показує, що переважна більшість авторів приділяють цьому питанню недостатню увагу. Одні економісти у своїх працях більше звертають увагу на джерела інформації про підприємство: бесіди з працівниками управління, зустрічі з вищим керівництвом, виконавчим персоналом, огляди основних виробничих підрозділів, зовнішніх і внутрішніх звітів та публікацій. Інші зупиняються лише на джерелах інформації для аудиту фінансової звітності (первинних документах, реєстрах бухгалтерського обліку, звітності та ін.). Проте до інформаційного забезпечення належать не тільки первинні документи, реєстри і бухгалтерська звітність, а й інформація щодо діючих законів, планова, нормативна та інша.

Найчіткішу класифікацію інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту дає у своїх працях проф. Білуха М.Т. З одного боку, він пропонує класифікацію інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту, а з другого — розглядає класифікацію економічної інформації та її призначення в контрольно-аудиторському процесі. За основу класифікації інформаційного забезпечення фінансово-господарського контролю й аудиту взято ознаки: професійно-інформаційна комунікація, пізнавальність інформації, зміст інформаційного забезпечення.

Проф. Білуха М.Т. поділяє інформаційне забезпечення за професійною комунікацією на робоче, інформаційне пряме, інформаційне непряме, опосередковане. Залежно від пізнавальності інформацію поділяють на нову і релевантну, а виходячи із змісту інформаційного забезпечення, на законодавчу, планово-нормативно-довідкову, договірну, технологічну, організаційно-управлінську, фактографічну.

Розглянемо детальніше класифікацію інформації за професійною комунікацією, яку запропонував проф. М.Т. Білуха. Він, зокрема стверджує, що професійна інформаційна комунікація ґрунтується на контактах працівників контролю. Одночасно дає визначення інформаційно-прямої, інформаційно-непрямої і опосередкованої інформації, як вивчення, відповідно до даних про стан пізнавальних об'єктів, нормативно-правових актів та про виробничо-фінансово-господарську діяльність підприємств однієї галузі та зіставлення їх із даними підконтрольного підприємства, спеціальної літератури тощо. Отже, в даному випадку можна помітити повну відсутність всяких контактів між працівниками аудиторського контролю, а тому класифікація, запропонував проф. М.Т. Білуха, за професійно-інформаційною комунікацією, є, на наш погляд, не завжди обґрунтованою. В даному випадку при поділі інформації на пряму, непряму і опосередковану більше підходить ознака — об'єкт контролю.

Разом з тим, ми поділяємо думку проф. М.Т.Білухи щодо класифікації інформаційного забезпечення аудиту за ознаками пізнавальності на нову і релевантну. Нова інформація відображає, новизну запропонованого рішення або обґрунтовує причину недоліків виявлених у процесі аудиту, а релевантна — це та, що раніше була в аналогах, тобто в прототипі.

За змістом інформацію, яку використовують в аудиторському контролі, М.Т.Білуха поділяє на законодавчу, планово-нормативно-довідкову, договірну, технологічну, організаційно-управлінську, фактографічну.

Основним джерело законодавчої інформації є закони і постанови, які прийняла Верховна Рада України, Укази Президента України, постанови уряду та інші законодавчі акти, що регулюють питання господарської діяльності суб'єктів аудиторського контролю. До джерел законодавчого інформаційного забезпечення відносять також законодавчі акти з цивільного, трудового й адміністративного права.

Планову інформацію аудитор черпає з перспективних і поточних планів, які розробляють безпосередньо на суб'єкті аудиторського контролю. Сюди можна також віднести бюджети реалізації і витрат, прибутків та ін. Що стосується нормативно-довідкової інформації, то її варто виділити в окрему групу, а не змішувати з плановою інформацією, як це пропонує проф. М.Т. Білуха.

Технологічна інформація включає відомості про технологію виробництва, технічні й технологічні умови експлуатації обладнання і технологічних ліній, технічні умови якості та ін. Основними джерелами технологічної інформації є технічна і проектно-технологічна документація, паспорти та інші документи, які використовуються на суб'єкті господарської діяльності.

Джерелами організаційно-управлінської інформації є установчі документи суб'єкта аудиторського контролю, накази і розпорядження керівника, посадові інструкції та ін. Організаційно-управлінська інформація залежить від типу та структури підприємства, організації і стилю управління.

Фактографічна інформація характеризує об'єкти аудиту на основі даних, що відображені у первинних документах, облікових регістрах, бухгалтерській і статистичній звітності.

Заслуговує на увагу класифікація економічної інформації, яку запропонував М.Т. Білуха такими ознаками: характеристика стану об'єкта, спосіб відображення, насиченість даних, корисність використання, спосіб подання, обробка інформації, ступінь інформаційної деталізації об'єктів обліку, об'єкт аудиту.

За станом об'єкта контролю економічна інформація поділяється на оперативну і поточну. На думку проф. М.Т.Білухи, «інформація, яка характеризує стан об'єкта контролю на сучасний момент, називається оперативною, а протягом планового періоду — поточною».

На наш погляд, правильнішою ознакою такої класифікації буде період формування інформації про об'єкти контролю. За цією ознакою економічну інформацію можна поділяти на оперативну, поточну і прогнозну. Оперативна інформація аудитор використовує при контролі об'єктів аудиту у момент здійснення господарських операцій. Поточну інформацію використовує після завершення господарських операцій звітного періоду. Прогнозна інформація міститься в бізнес-планах, проектах та інших джерелах і характеризує об'єкти аудиторського контролю на перспективу. Цю інформацію може використовувати аудитор при різних видів аудиторських послуг. Наприклад, при здійсненні прогнозному аналізі.

Залежно від процесу обробки інформації проф. М.Т.Білуха поділяє її на первинну, вторинну, проміжну і підсумкову. На його думку, первинна інформація характеризує стан об'єкта контролю, а вторинна утворюється шляхом обробки (запис у регістри бухгалтерського обліку). Інформація бухгалтерського обліку, згрупована у нагромаджувальних відомостях протягом місяця, за окремими видами виробів називається проміжною, а систематизована за статтями калькуляції після закінчення звітного періоду — результативною.

На наш погляд, виходячи із змісту форензик аудиту залежно від ступеня перетворення інформації в процесі обробки, доцільно виділити такі її види: вхідна, проміжна і підсумкова.

Заслуговує на увагу пропозиція М.Т. Білухи щодо класифікації економічної інформації за: способом відображення — текстова, цифрова, алфавітна, алфавітно-цифрова (креслення, схеми, графіки); насиченістю даних — недостатня, достатня, зайва; корисністю використання — корисна, некорисна; способом подання — директивна, розпорядча, звітна; ознаками обробки — оброблювальна і необроблювальна; ступенем інформаційної деталізації об'єктів обліку — аналітична і синтетична; об'єктами аудиту на внутрішню і зовнішню, — вхідну і вихідну; стабільністю

використання або зберігання — умовно-постійну і змінну. В цілому ми погоджуємось із даною класифікацією економічної інформації, яку використовують в форензик аудиті. Проте з цього приводу маємо ряд зауважень і пропозицій щодо ознак класифікації економічної інформації та її видів.

На наш погляд, викликає сумнів правильність класифікації економічної інформації за об'єктами аудиту на внутрішню і зовнішню. Так, в одному випадку М.Т. Білуха стверджує, що об'єктами аудиту є «предмети і засоби праці, а також сама праця, яка використовується в процесі розширеного відтворення суспільного продукту», а в іншому під об'єктом аудиту розуміє підприємство, об'єднання.

На нашу думку, поділ інформації на внутрішню і зовнішню доцільно здійснювати щодо суб'єкта аудиту. Детальний аналіз спеціальної економічної літератури і діючої практики аудиторських фірм дозволив нам запропонувати класифікацію інформації, яку використовують в аудиті за такими ознаками: джерела отримання, аудиторські докази, ступінь деталізації, тривалість зберігання, спосіб формування (табл.).

За джерелами отримання інформацію, яку використовують в аудиті, можна поділити на: оперативного, бухгалтерського і статистичного обліку й звітності; внутрішнього контролю, відомчого контролю, попереднього аудиторського контролю.

Інформація оперативного обліку не завжди зафіксована в документах. Проте аудитор може сам її отримати в оперативному порядку по телефону, факсу. Найдоказовішою інформацією щодо об'єктів контролю є, звичайно, дані бухгалтерського обліку (фінансового, управлінського) і звітності.

При здійсненні аналізу фінансово-господарської діяльності, фінансового стану підприємства аудитор часто використовує дані статистичної звітності.

На об'єктах аудиту, в тій чи іншій мірі, ревізори та спеціалісти різних відділів здійснюють внутрішньогосподарський контроль. Тому зовнішній аудитор у значній мірі покладається на результати внутрішньогосподарського контролю. Основними джерелами такої інформації є акт комплексної ревізії, тематичних перевірок, матеріали інвентаризації тощо.

Важливим джерелом отримання інформації щодо об'єктів аудиту є матеріали перевірки зовнішнього контролю. Такий вид контролю здебільшого здійснюють органами податкової служби, контрольно-ревізійного управління, Пенсійного фонду та ін.

Відомчий контроль є, переважно, на державних підприємствах і об'єднаннях з боку органів управління, міністерств, відомств. Даний вид контролю здійснюють також у системі споживчої кооперації — ревізійні комісії (відділи), створені на рівні районних і обласних споживспілок. Для зовнішнього аудитора джерелом інформації при перевірці підприємств споживчої кооперації можуть бути акти комплексних і тематичних перевірок ревізійних служб цієї системи.

Важливим джерелом інформації для зовнішнього аудиту є аудиторський висновок попередньої перевірки. Коли на підприємстві здійснює форензик аудит один і той же аудитор (аудиторська фірма), то використовують робочі документи попереднього аудитора. Форма і зміст робочих документів аудитора регламентовані МНА 9 «Документація аудиту». В цьому нормативі відзначено, що «у випадках періодичного проведення аудиту, деякі файли робочих документів потрібно постійно поновлювати разом із інформацією постійного значення для проведення наступних аудитів». До робочих документів належать плани і робочі програми, копії бесід аудитора з експертами, консультантами, матеріально-відповідальними особами, менеджерами, листи, отримані від банків, страхових компаній, підприємств-партнерів, копії договорів, первинних документів, фінансової звітності тощо.

Залежно від ступеня доказовості інформацію можна класифікувати на доказову і недоказову. Досить часто навіть така, здавалося б на перший погляд, доказова інформація, що міститься у первинних документах, іноді потребує від аудитора додаткової перевірки, і він змушений звертатися з листами для підтвердження здійснення тих чи інших господарських операцій до банків, страхових компаній, покупців, постачальників та ін.

Класифікація інформації, яку використовують в форензик аудиті

№ п/п	Ознака класифікації	Види інформації, яку використовують в аудиті
1	2	3
1.	Зміст інформації	1.1. Законодавча
		1.2. Планово-нормативна
		1.3. Договірна
		1.4. Технологічна
		1.5. Організаційно-управлінська
		1.6. Фактографічна
2.	Характер оцінки об'єктів аудиту	2.1. Пряма
		2.2. Непряма
		2.3. Опосередкована
3.	Суб'єкт аудиту	3.1. Внутрішня
		3.2. Зовнішня
4.	Пізнавальність інформації	4.1. Нова
		4.2. Релевантна
5.	Спосіб відображення	5.1. Алфавітна
		5.2. Цифрова
		5.3. Алфавітно-цифрова
		5.4. Графічна
6.	Спосіб подання	6.1. Директивна
		6.2. Розпорядча
		6.3. Звітна
7.	Ступінь інформаційної деталізації	7.1. Аналітична
		7.2. Синтетична
8.	Період формування інформації	8.1. Оперативна
		8.2. Поточна
		8.3. Прогнозна
9.	Ступінь перетворення інформації в процесі обробки	9.1. Вхідна
		9.2. Проміжна
		9.3. Підсумкова
10.	Джерела отримання	10.1. Оперативного обліку
		10.2. Бухгалтерського обліку і звітності
		10.3. Статистичного обліку і звітності
		10.4. Внутрішнього контролю
		10.5. Зовнішнього контролю
		10.6. Відомчого контролю
		10.7. Попереднього аудиторського контролю
11.	Ступінь доказовості	11.1. Доказова

		11.2. Недоказова
12.	Ступінь деталізації	12.1. Загальна
		12.2. Конкретна
13.	Тривалість зберігання	13.1. Тривалого зберігання
		13.2. Нетривалого зберігання
14.	Спосіб формування інформації	14.1. Сформована вручну
		14.2. Напівавтоматичному режимі
		14.3. Автоматичному режимі

Важливими ознаками класифікації інформаційного забезпечення форензик аудиту є ступінь деталізації, тривалість зберігання і спосіб формування інформації. За ступенем деталізації інформація може поділятися на загальну і конкретну. Загальна інформація міститься в бухгалтерській і статистичній звітності та інших носіях і не може служити абсолютно достовірним джерелом даних про об'єкти контролю. Конкретна інформація про об'єкти контролю міститься, як правило, у первинних документах (рахунок-фактура, накладна, вимога, доручення, прибуткові й видаткові касові ордери та ін.), які безпосередньо відображають господарські операції. Первинні документи дають достовірнішу інформацію про господарські факти—явища або процеси.

Для форензик аудиту важливе значення має тривалість зберігання носіїв економічної інформації. За цією ознакою інформація поділяється на: тривалого зберігання і нетривалого зберігання. Термін зберігання документів у постійному архіві підприємства для кожного виду документів встановлює Головне архівне управління.

За способом формування інформація, яку використовують в форензик аудиті, буває сформованою вручну, в напівавтоматичному режимі. Відсутність у багатьох підприємств коштів не дозволяє їм придбати засоби автоматизованої обробки інформації. Це приводить до того, що на підприємствах досить часто первинні документи виписують вручну, а їх обробку, в кращому випадку, здійснюють лише за допомогою калькуляторів.

Важливими факторами, які впливають на склад, структуру і обсяг інформаційного забезпечення, є стадії еволюційного розвитку форензик аудиту та виділення стадій (етапів) процесу аудиторського контролю.

Підтверджувальний аудит передбачає доказовість достовірності фінансової звітності шляхом суцільної перевірки первинних документів, їх співставлення з регістрами бухгалтерського обліку та формами звітності. Цей вид аудиту майже не використовує інформацію внутрішнього контролю. На відміну від підтверджувального аудиту системно-орієнтований аудит, вивчає окрім інформаційних джерел бухгалтерського обліку, надійність системи внутрішнього контролю. Структура цієї системи виключає середовище контролю, систему бухгалтерського обліку і процедури контролю. На середовище контролю мають вплив зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх факторів належать загальний стан економіки в державі, нестабільність законодавства, регулювання обліку, підпорядкованість підприємства, а до внутрішніх — філософія і стиль управління підприємством, організаційна структура та ін. Джерелами інформації про середовище контролю є діючі закони, що регулюють господарсько-фінансову діяльність суб'єктів аудиторського контролю, положення й інструкції міністерств та відомств, статут, установча угода тощо.

Система бухгалтерського обліку визначається змістом облікової політики, формою бухгалтерського обліку та способом обробки обліково-економічної інформації. Зміст облікової політики в Україні регламентований нормативними документами, що передбачають порядок обліку тих чи інших господарських операцій. Основними такими документами є «Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні» із наступними змінами і доповненнями,

«Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» та ін. Що стосується форми бухгалтерського обліку, то підприємствам надано право вибору тієї чи іншої форми (меморіально-ордерна, журнально-ордерна, книжково-журнальна, журнал-головна, машинно-орієнтована). Джерелом інформації про форму бухгалтерського обліку служать наявні на підприємстві реєстри. Способи обробки облікової інформації залежать від забезпечення підприємства технічними і програмними засобами. Аудитор при вивченні й оцінці діючої на суб'єкті перевірки системи бухгалтерського обліку обов'язково повинен ознайомитися із програмним забезпеченням, від якого залежить якість обробки облікової інформації.

Процедури контролю включають: розподіл прав і обов'язків, санкціонування операцій, обов'язкове документування господарських операцій, обмеження доступу до активів, робочий план рахунків, наявність плану інвентаризації та його виконання тощо. Основним джерелом інформації щодо вивчення аудитором прав і обов'язків посадових осіб є посадові інструкції.

Процедури санкціонування господарських операцій здійснюють, як правило, керівник або його заступники. Санкція керівника необхідна на видачу коштів із каси підприємства, відпуск матеріальних цінностей юридичним і неюридичним особам, відрядження працівників та ін. Необхідність відповідних санкцій керівника визначена окремими нормативними документами Міністерства фінансів України, Міністерства статистики України та інших міністерств і відомств. Джерелами інформації для перевірки санкціонування керівником господарських операцій служать не тільки вищевказані інструкції, а й, у першу чергу, первинні документи (видатковий касовий ордер, відомість на виплату заробітної плати, авансовий звіт та ін.).

У бухгалтерському обліку кожна господарська операція підлягає обов'язковому документуванню. На підприємствах України використовують два види первинних документів: типові форми і галузеві (уніфіковані). За розробку типових форм бухгалтерських документів відповідає Міністерство статистики України, а за галузеві — різні міністерства і відомства. У кожному первинному документі повинні бути заповнені всі реквізити: назва документа, код форми, дата і місце складання, зміст господарської операції, вимірники (у натуральному й вартісному виразі), посади осіб, відповідальних за здійснення господарських операцій і правильність їх оформлення, особисті підписи, що ідентифікують особу, яка здійснила операцію.

Чисельність і різноманітність документів, які використовуються в бухгалтерському обліку, потребують певної класифікації. Найгрунтовнішу класифікацію бухгалтерських документів пропонує проф. В.В.Сопко за такими ознаками: призначення документів, місце написання, масштаб охоплення кількості операцій, ступінь узагальнення господарських фактів, характер оформлення, техніка написання й опрацювання, функція бухгалтерських документів. Запропонована класифікація дозволяє аудитору ґрунтовніше вивчати первинні документи як за формою, так і за змістом, що є основними і найдостовірнішими джерелами інформації про об'єкти контролю.

Важливими носіями інформації для процедур контролю за обмеженням доступу до активів є накази керівника і договори з матеріально-відповідальними особами про збереження матеріальних цінностей, грошових коштів.

Серед перерахованих вище процедур контролю важливе значення має інвентаризація, яку вважають основним інструментом забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку і збереження активів підприємства. Основними джерелами інформації для оцінки повноти і якості проведення інвентаризації є накази керівника про створення комісії для проведення інвентаризації, плани інвентаризацій, матеріали інвентаризацій (інвентаризаційні описи, порівняльні відомості). Особливу увагу аудитор повинен звернути на склад комісії, її професійний рівень тощо.

Інформаційне забезпечення форензик аудиту, що базується на ризику (ризико-орієнтований аудит), розширюється за рахунок використання методів вибіркового дослідження, а також визначення й оцінки аудиторського ризику.

Аудиторський ризик пов'язаний із принципом суттєвості. У процесі планування аудиту необхідно розглянути суттєвість різних об'єктів аудиту, щоб зосередити увагу на суттєвих ділянках роботи й орієнтовно визначити, які можливі помилки повинні бути у центрі уваги аудитора. В умовах проведення аудиту фінансової звітності ту чи іншу помилку вважають

суттєвою, якщо вона має суттєвий вплив на користувача фінансових звітів. Порівняно із системно-орієнтованим аудитом, такий підхід розширює сферу пошуку аудиторських доказів, який виходить за межі оцінки системи обліку і внутрішнього контролю суб'єкта перевірки. Отже, еволюція розвитку форензик аудиту має суттєвий вплив на інформаційне його забезпечення. Залежно від зміни підходу до аудиту змінюватиметься у певній мірі інформаційна база.

У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі розкриті питання процесу аудиторської перевірки та його стадій. Разом із тим, спостерігається певна прогалина в розкритті проблеми використання інформаційного забезпечення на тій чи іншій стадії процесу аудиторської перевірки.

Процес форензик аудиту, його стадії і етапи ми розглянули вище. На наш погляд, інформаційна база аудиту для кожної стадії процесу аудиту (початкова, стадія дослідження, завершальна) і відповідно їх етапів буде різною.

На початковій стадії аудитор здійснює перевірку в такій послідовності: вибір суб'єкта аудиту, ознайомлення з його бізнесом та станом обліку. Наступним кроком є вивчення статуту і установчих документів та правових зобов'язань клієнта надалі аудитор вивчає надійність системи обліку і внутрішнього контролю та оцінює величину аудиторського ризику. Наступним етапом роботи аудитора є визначення обсягів робіт, узгодження суми оплати та складання угоди. На завершальному етапі початкової стадії аудиторської перевірки фінансової звітності аудитор складає попередній план і програму аудиту. Враховуючи вищеперелічені етапи робіт аудитора на початковій стадії процесу аудиту, в його інформаційне забезпечення можна включити такі джерела інформації: міжнародні і національні нормативи аудиту, які перелічені на рис., законодавчо-нормативні документи, що регулюють господарсько-фінансову діяльність суб'єкта перевірки, бухгалтерський облік і аудит в Україні, статут, установчі документи, правові зобов'язання клієнта, акти і висновки контролюючих органів за звітний період, матеріали внутрішнього контролю та ін.

Стадія дослідження включає: вивчення господарських операцій, тестування контрольних моментів або перевірку облікових записів, коригування плану і робочої програми, перевірку (аналіз) фінансової звітності. Найхарактернішими джерелами інформації, які використовують у процесі аудиту на стадії дослідження, є: міжнародні нормативи аудиту (№№ 9, 11, 12, 16, 17, 19, 20, 29 та ін.), первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку та звітність, нормативно-довідкове забезпечення процедур аудиту, довідки, листи, отримані від третіх осіб, письмове пояснення посадових осіб тощо.

На завершальній стадії аудитор здійснює оцінку отриманих результатів перевірки (доказів), написання звіту замовнику та складає аудиторський висновок і акт виконаних робіт. Джерелами інформації для завершальної стадії форензик аудиту служать міжнародні нормативи аудиту (№№ 8, 13, 14, 18, 27 та ін.), вимоги до аудиторського висновку, затверджені АПУ від 14.02.95 року, робочі документи аудитора, висновки експертів та інші матеріали, що характеризують об'єкти аудиторського контролю.

Таким чином, як видно із рис., для наступних стадій процесу аудиту, використовують, з одного боку, інформацію попередніх стадій, а з другого — джерела інформації, що характерні тільки для конкретної стадії процесу аудиту.

При розробці вищевизначеної моделі систематизації інформаційного забезпечення аудиту в розрізі стадій його процесу для окремих країн доцільно враховувати особливості їх економічного розвитку, нормативно-правову базу, облікову політику та ін.

Однією із причин потреби в систематизації інформаційного забезпечення в розрізі стадій процесу аудиторського контролю є те, що форензик аудит часто виконують не один, а більше аудиторів. Так, вибір суб'єкта аудиту, ознайомлення з бізнесом клієнта, складання договору часто здійснює керівник аудиторської фірми, а безпосередньо аудит виконує група аудиторів під керівництвом старшого аудитора цієї групи. Тому залежно від стадій процесу аудиторського контролю буде змінюватися інформаційне забезпечення аудиту.

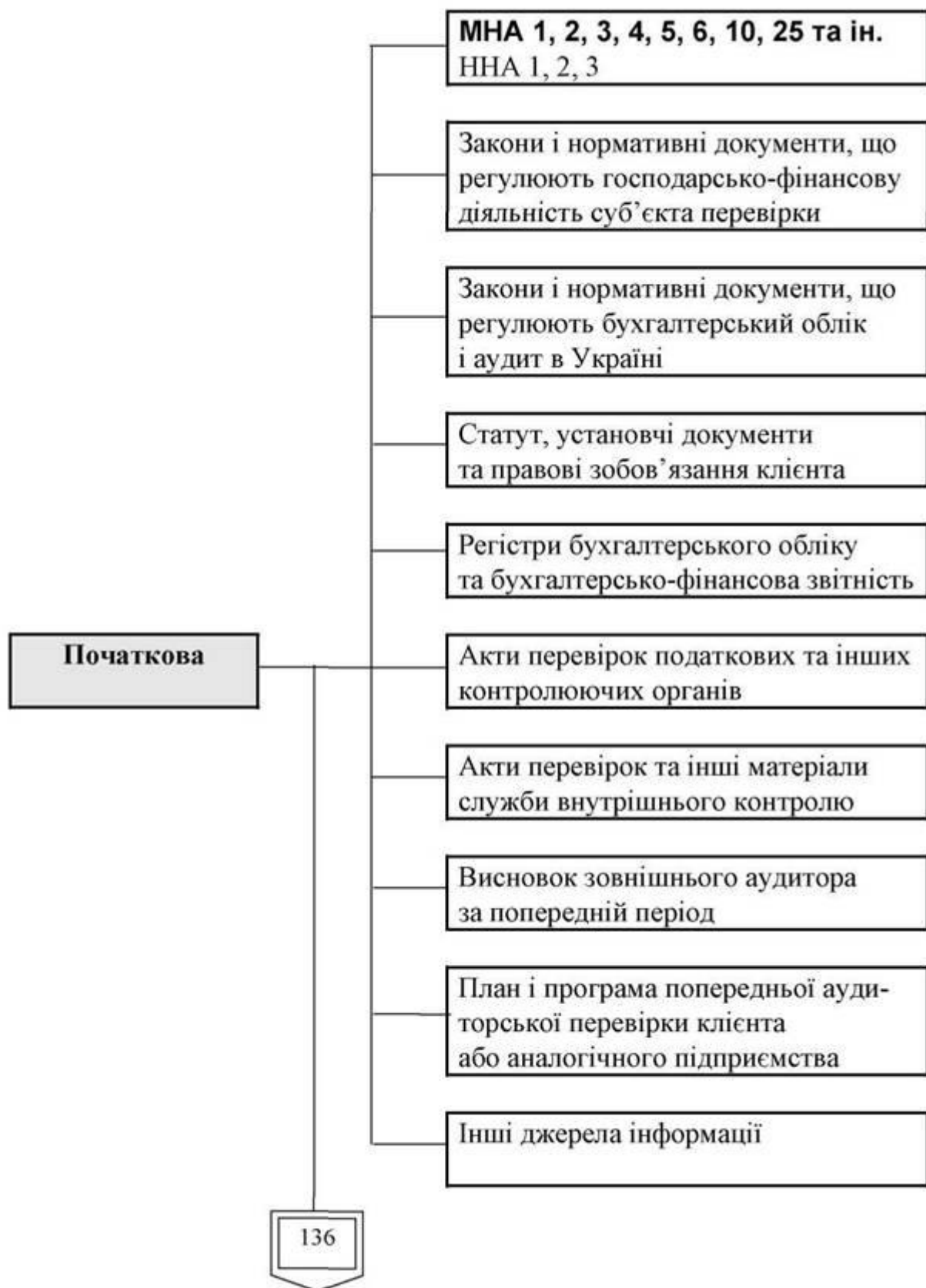

Рис. Систематизація інформаційного забезпечення форензик аудиту в розрізі стадій його процесу

Систематизацію інформації також можна здійснювати залежно від видів аудиторських послуг. Відомо, що інформаційне забезпечення аудиту фінансової звітності буде суттєво відрізнятися від інформації, використовують аудитори в процесі надання консультацій із питань обліку, податків або здійснення аналізу фінансового стану підприємства та ін.

На основі проведеного дослідження формування й використання інформації в процесі аудиту, вивчення спеціальної економічної літератури та досвіду роботи вітчизняних і зарубіжних фірм можна зробити такі висновки:

- визначення змісту і структури інформаційного забезпечення аудиту вимагає розробки наукової класифікації і систематизації джерел інформації, використовують у процесі аудиторського контролю;

- враховуючи різноманітність джерел інформаційного забезпечення та їх зміст, ознаками класифікації інформації доцільно вважати: зміст інформації, об'єкти аудиту, суб'єкти аудиту, пізнавальність інформації, спосіб відображення, спосіб подання, ступінь інформаційної деталізації, період формування, ступінь перетворення інформації в процесі обробки, джерела отримання,

- ступінь доказовості, тривалість зберігання, ступінь деталізації та спосіб формування;

- систематизацію джерел інформації аудиторського контролю доцільно здійснювати із врахуванням підходів до процесу аудиту (підтверджуючий, системний, ризико-орієнтований) і виділених стадій аудиту (початкова, дослідна, завершальна);

- від видів аудиторських послуг залежать зміст і характер інформаційного забезпечення;

- в умовах системного і ризико-орієнтованого аудиту доцільно широко використовувати такі джерела інформації як система внутрішнього контролю, оцінка аудиторського ризику, сфера управління, матеріали зовнішнього контролю тощо;

- оперативність, аналітичність і контрольна цінність економічної інформації значно підвищується в умовах впровадження і використання системи електронної обробки даних бухгалтерського обліку з використанням сучасних персональних комп'ютерів і програмного забезпечення.

2.3. Планування форензик аудиту.

Найважливішим методологічним принципом форензик аудиту є планування. Планування включає розроблення загальної стратегії виконання завдання, плану аудиту для зменшення аудиторського ризику до прийнято низького рівня, а також детального підходу щодо очікуваного характеру, часу та обсягу аудиту.

Планування в форензик аудиті слід розглядати як планування аудиторської діяльності та планування конкретної аудиторської перевірки. Аудиторська фірма розробляє і складає стратегічні плани аудиторської діяльності, які розраховані на декілька років (стратегічне планування), бізнес-плани на поточний рік (поточне планування) і план та програму конкретної аудиторської перевірки (оперативне планування).

Це потрібно для того, щоб чітко розрахувати штат, кошторис фірми, перспективи розвитку тощо. На рис. показані види планування аудиторської діяльності.

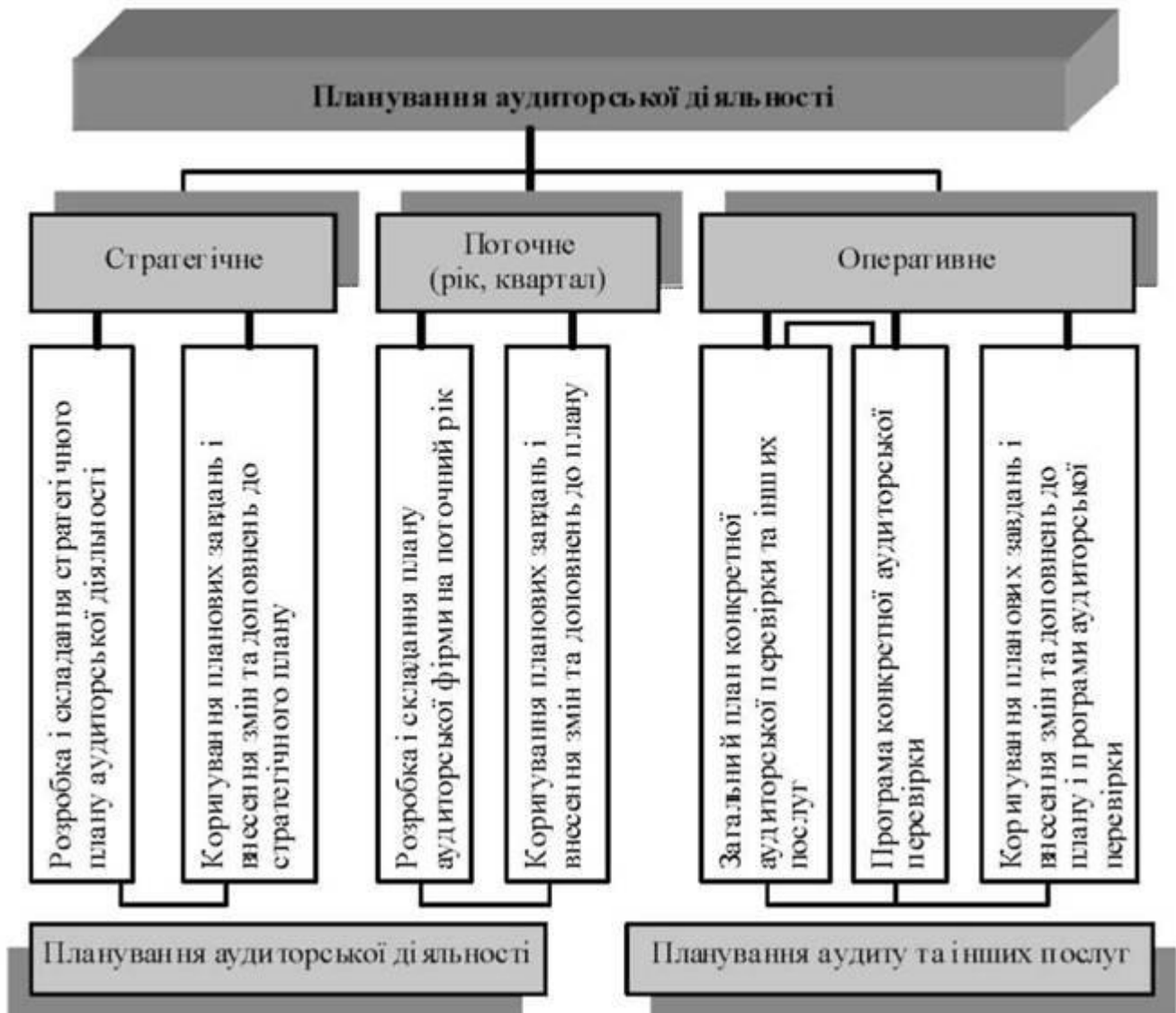

Рис. Схема організації планування аудиторської діяльності

Планування аудиторської діяльності здійснюється з метою сприяння забезпеченню належної уваги важливим ділянкам аудиторської перевірки, своєчасної ідентифікації та вирішенню потенційних проблем, а також організації та вирішенню завдання з аудиту ефективно і якісно.

Планування аудиторської діяльності будується на обсягах робіт з проведення аудиту, надання аудиторських послуг, які визначаються на підставі укладених договорів, а також на очікуваних обсягах, що були досягнуті у попередніх роках (з урахуванням коливань попиту на відповідному ринку). Тобто, кожна аудиторська фірма планує час виконання різних видів робіт, розподіл та використання працівників фірми на таких роботах, очікувані витрати на утримання офісу, відрядження, інформаційне забезпечення тощо.

Зміст та процедури планів діяльності визначаються кожною аудиторською фірмою самостійно й не регламентуються будь-якими зовнішніми документами. Якість такого планування буде впливати на конкурентоздатність суб'єкта аудиторської діяльності.

Мета планування аудиторської діяльності - досягнення цілей функціонування підприємства (отримання прибутку; розширення ринків збуту; розширення видів діяльності). *Результатом планування аудиторської діяльності* є плани обсягів та видів послуг на поточний рік; бюджет витрат; плани використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів. Види та зміст планів визначаються внутрішніми стандартами, що є *регламентацією процесу планування аудиторської діяльності*.

На відміну від планування аудиторської діяльності планування аудиторської перевірки здійснюється з метою ефективного проведення аудиторської перевірки. *Планування аудиторської перевірки* - це система заходів, спрямованих на ефективне і своєчасне проведення аудиту. На відміну від інших процесів, планування аудиту є не відокремленою фазою аудиту, а, як визначено Міжнародними стандартами аудиту (МСА) 300 "Планування", - скоріше безперервний та ітеративний процес, який продовжується до завершення завдання з аудиту і має дуже важливі, притаманні тільки йому особливості:

- - мета, яка заздалегідь визначена законом. У зв'язку з цим аудитори не мають будь-якої свободи - вони повинні визначити, сформулювати свою думку і викласти її у висновку;
- - кожний суб'єкт аудиту (клієнт) індивідуальний;
- - проведення аудиту є ризикованим через суттєві невідповідності, помилки, фальсифікації і порушення чинних законодавчих та нормативних актів.

Причини необхідності планування аудиторської перевірки:

- 1) вона дасть можливість аудиторів одержати достатню кількість інформації про стан справ клієнта. Одержання необхідної кількості інформації допоможе аудиторам дати найбільш обґрунтований висновок, у результаті - звести до мінімуму правові зобов'язання та зберегти хорошу репутацію фірми серед представників своєї професії;
- 2) допоможе утримати в межах розумного витрати на аудит. Збереження витрат у розумних межах допоможе аудиторській фірмі (окремому аудитору) зберегти конкурентоспроможність і тим самим не втратити своїх клієнтів, за умови, якщо фірма (аудитор) зарекомендувала себе високою якістю надаваних послуг;
- 3) дозволить уникнути непорозумінь із клієнтом.

Мета планування конкретної аудиторської перевірки - це забезпечення якості форензик аудиту та зменшення професійного ризику. Результатом планування аудиторської перевірки є меморандум попереднього планування; загальна стратегія аудиту; план аудиту; бюджет витрат часу; програма аудиту. *Процес планування аудиторської перевірки регламентується* МСА 300 "Планування", який встановлює обов'язкові процедури і надає рекомендації з питань планування аудиторської перевірки.

Щоб планування було ефективним, його слід доповнювати контролем виконаних робіт і постійною реєстрацією всіх фактів. Це дає можливість уникнути зайвого ризику, більш ґрунтовно підійти до прийняття рішення щодо загальних результатів роботи.

Характер та обсяг планування залежить від обставин завдання, наприклад, характеру та складності суб'єкту господарювання та попереднього досвіду аудиторів щодо нього.

Аудитор (аудиторська фірма) розробляє загальну стратегію виконання завдання з аудиту, яка має охоплювати такі аспекти:

- - мета виконання завдання та надання висновку;
- - умови, обсяг та характеристики завдання;
- - характеристики предмету перевірки та ідентифіковані критерії;
- - розуміння аудитором суб'єкта господарювання та його середовища, включаючи ризики того, що інформація про предмет перевірки може бути суттєво викривленою;
- - ідентифікація потенційних користувачів;
- - розгляд суттєвості та компонентів ризику завдання з надання впевненості;
- - найбільш важливі аспекти та питання, які потребують особливої уваги;
- - час на виконання завдання;
- - етапи виконання завдання;
- - персонал та вимоги щодо необхідного досвіду, зокрема характер та ступінь участі експертів;
- - група фахівців, що будуть виконувати завдання.

Питання загальної стратегії аудиту впливають на детальний план аудиту та його обсяг.

У процесі планування аудиторської перевірки рекомендується дотримуватися таких *принципів*:

Комплексність - забезпечення взаємозв'язку всіх стадій роботи від попереднього планування до складання плану та програми аудиту.

Безперервність - забезпечення взаємозв'язку стратегічного і тактичного планування аудиту (особливо за умови постійної роботи з клієнтом).

Оптимальність - розробка декількох варіантів плану і вибір найбільш оптимального.

Мобілізація - застосування реальних і найбільш ефективних форм з використання часу спеціалістів.

Перед прийняттям замовлення на аудиторську перевірку, аудитор повинен отримати певне розуміння самого замовника та його бізнес-середовища, системи управління, системи обліку та системи внутрішнього контролю.

Щоб зрозуміти, що собою представляє замовник (як суб'єкт господарювання) та його бізнес-середовище, аудиторі слід отримати наступну інформацію:

- о Умови галузі, де веде замовник свій бізнес
- о Стан ринку товарів, робіт, послуг замовника, попит на них, цінова політика, конкуренція
- о Вид бізнесу (безперервна, сезонна, циклічна або інша діяльність)
- о Технологія діяльності (алгоритм бізнесу від "входу" до "виходу")
- о Енергопостачання та вартість енергоносіїв
- о Правове регуляторне середовище (ліцензування, квотування, спеціальні постанови КМУ або Рішення ВРУ, закони прямої дії, тощо) як в цілому так і галузеве
- о Оподаткування та його особливості для бізнесу замовника або для виду замовника
- о Політика Уряду щодо регулювання бізнесу та оподаткування учасників ринку типу замовника (обмеження, стимули, субсидії, субвенції, пільгові кредити, тощо)
- о Загальний рівень економічної активності (спад, підйом)
- о Інфляція, коливання курсу обміну валют
- о Доступність кредитів у бізнес-середовищі
- о Ведення бізнесу (торгівля, виробництво, послуги, імпорту-експорт, тощо)
- о Основні постачальники та основні клієнти
- о Географічне розташування підрозділів замовника
- о Робоча сила, рівень її оплати та соціальні пільги, система стимулювання
- о Незвичні операції та операції з пов'язаними сторонами
- о Наявність інноваційної та відповідної інвестиційної діяльності
- о Система управління (пряме централізоване управління, корпоративне управління, послуги КУА або аутсорсінгові послуги, делегування прав на місця, тощо)
- о Інвестиції (види, напрямки, в які об'єкти, від яких інвесторів, тощо)
- о Фінансування (структура заборгованості, дебітори та кредитори, зв'язані сторони, позабалансове фінансування, лізинг, похідні фінансові інструменти, тощо)
- о Облік та звітність (принципи бухгалтерського обліку, практика визнання доходу, застосування справедливої вартості, оцінка запасів, місце знаходження та кількість останніх; активи, їх оцінка; операції в іноземній валюті, відображення у обліку незвичайних операцій, подання та розкриття звітності, тощо)
- о Мета та стратегія бізнесу (наявність мети, розширення чи звуження бізнесу, нові технології, поточні та майбутні фінансові, інтелектуальні та інформаційні потреби для досягнення мети, тенденція у оподаткування бізнесу, окремі результати досягнення мети або її складових, тощо)
- о Фінансова діяльність (ключові показники чи коефіцієнти в цілому по діяльності, ключові показники фінансових результатів, наявність кошторисів, бюджетів, прогнозування результатів діяльності, аналіз конкурентів).

Та це виключний та не обмежений перелік питань, відповіді на які повинен отримати аудитор. Для розуміння замовника та його бізнес-середовища, з точки зору визначення ризиків викривлення даних звітності, аудитор може розширювати або звужувати ці питання. Але мати достатні відповіді на них - просто необхідно для забезпечення майбутньої якості професійних послуг.

При ознайомленні з бізнесом замовника не останнім є розглянути події та умови здійснення господарської діяльності, які можуть вказувати на вірогідність ризику викривлення даних фінансових звітів (табл.)

Таблиця

Події та умови здійснення господарської діяльності замовника аудиту, чинники його бізнес-середовища які за мса, можуть вказувати на вірогідність ризику суттєвого викривлення в даних фінансової звітності.

ЧИННИКИ ЗА МСА 315	ІНТЕРПРИТАЦІЯ
1	2
Діяльність в економічно нестабільних районах	Країна, в якій відсутні системні ознаки влади, в якій економічні процеси керуються "вручну" може спонукати менеджмент до викривлень даних звітності з метою штучно покращити або погіршити результати діяльності
Діяльність на нестабільних ринках	За звичай до нестабільних ринків відносять ринки окремих цінних паперів, наприклад ринок ф'ючерсів
Складне та надмірне державне регулювання бізнесу	Наявність протиріч та суперечностей, непотрібна деталізація та регламентація сприяють шахрайству посадових осіб та опосередковано - викривленню звітності
Проблеми безперервності діяльності та ліквідності	В Україні це 100% проблема (взяти хоча б банківську систему), то цей вид чинника ризику слід враховувати. Окрім цього питання безперервності може виникнути при виході власників з господарських товариств, при ліквідації або кредитуванні підприємства
Обмежена кількість постачальників та покупців	Втрата одного - двох (з усіх 5-ти) постачальників або покупців може привести до банкрутства, що у свою чергу можуть приховувати керівники підприємства
Перешкоди у доступності запозичених капіталів та кредитів	Відсутність можливості отримати позикові кошти при агресивній управлінській політиці може підштовхнути управлінців до викривлення реального фінансового стану та можливостей емітента звітності
Зміни у логістиці постачання	Зміна одного головного перевізника на декілька мілких, збільшення числа транспортних операцій збільшують собівартість товарів та розмір кредиторської заборгованості, що може скриватися менеджментом
Інновації або пропозиція нових продуктів, перехід до нових видів діяльності	Невдача у продажу нової продукції чи послуги може штучно приховуватися через зменшення запасів або відстрочку дебіторської заборгованості, що у свою чергу робить дані звітності нереальними

Реорганізація структури замовника, великі придбання або поглинання	Типово-приховування реальної вартості активів при злитті, приховування реальної заборгованості поглинутих фірм
Організаційно складні асоціації та спільні підприємства	Може з'явитися так званий "ефект подвійної консолідації" коли зводячи звітність різних фірм, які вже невідомо як консолідували свою звітність, реально викривлюється фінансовий стан по зведеній звітності всього об'єднання (асоціації)
Використання позабалансового фінансування	При кримінальних схемах ведення бізнесу може існувати така форма фінансування (від прямого приватного фінансування до певних фінансових гарантій). Зазвичай це може викривлювати реальну платоспроможність та фінансовий стан емітента звітності
Нестача кваліфікованого бухгалтерського персоналу	На нашу думку у Україні це не проблема, бо звітність роблять за допомогою програмних продуктів типу "1С"
Перестановки ключових працівників на ключових посадах	Теж не є проблемою в країні, бо виключно головний бухгалтер на практиці відповідає за звітність, і оцінки "ключових керівників" він ніколи не враховує
Слабкість системи внутрішнього контролю	Це типово, бо системи внутрішнього контролю практично не має. Є окремі її елементи. Її відсутність може сприяти шахрайству бухгалтера або не виявленні суттєвих помилок у даних звітності..
Зміни у середовищі інформаційних технологій, зміни програмного забезпечення системи бухобліку	Може створити проблему невірному переносу вхідних залишків (сальдо на початок періоду) у звітності.
Фіскальні перевірки державними органами	Якщо вони були до аудиторської перевірки - не гарантується правильність звітності. Навпаки, великі розміри нарахованих але ще не сплачених штрафних санкцій можуть бути приховані і не показані у даних звітності (майбутні події)
Суттєві розміри нерегулярних або незвичайних операцій	Зазвичай свідчать про шахрайство управлінського персоналу або власників за підтримки персоналу. Можуть привести к повному викривленню більшості даних звітності
Операції що відображаються у обліку безпосередньо за вказівками управлінського персоналу	У вітчизняній практиці це виключно операції що носять кримінальний характер

Облікові оцінки, які вимагають складних розрахунків	Оцінка вартості активів, особливо нематеріальних; оцінка залишкової вартості активів, визначення чистого грошового потоку, тощо
Події або операції, що передбачають суттєву неточність в оцінках	Таке може трапитися при наявності креативного головного бухгалтера. Якій змішує вимоги П(С)БО та вимоги МСФЗ
Очікувані зміни у законодавстві або умовні зобов'язання.	З огляду на перманентну законотворчість це суттєвий чинник, бо часто регуляторні зміни можуть вступати удію в періоді, що вже знайшов відображення у звітності. Умовні зобов'язання в практиці вітчизняного обліку нами не спостерігалися

Отримавши з будь яких джерел достатню інформацію, що заслуговують довіру, по вказаних вище ознаках можливості ризику викривлення звітності, чинником яких є діяльність суб'єкта господарювання та його бізнес-середовище, та маючи на увазі обставини завдання на аудит, аудитор робить професійне судження що ризиків викривлення звітності, спираючись на дві групи чинників (рис.).

На практиці ризики суб'єкта господарювання в контексті завдання з надання впевненості, зокрема аудиту звітності, слід розуміти, як:

1. Вірогідність того, що характер та суть операцій, які здійснює суб'єкт господарювання можуть бути такими, що менеджмент або помилково, або свідомо з кримінальною метою змушений викривлювати реальний стан речей і, відповідно, наводити невірні дані у фінансовій звітності;

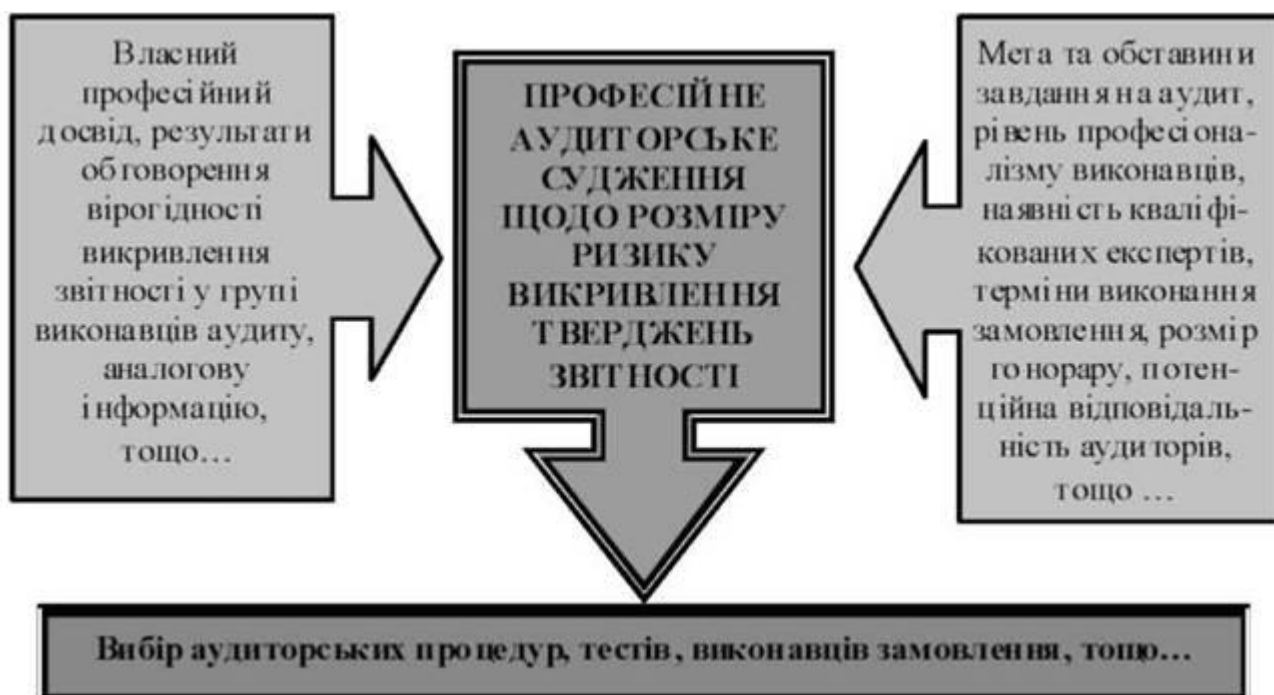

Рис. Чинники впливу на професійне судження аудитора, щодо ризиків викривлення звітності

- 1. Вірогідність того, що існуюча організація управління, в т.ч. інформаційні технології, практика ведення обліку головним бухгалтером (прийнята облікова політика), можуть приводити до суттєвих технічних помилок в обробці даних і відповідного викривлення даних звітності,

• 2. Існуюча в системі управління практика внутрішнього контролю (внутрішнього аудиту) настільки неефективна (або зовсім відсутня), що з огляду на вище викладене вірогідність суттєвих викривлень даних фінансової звітної дуже висока.

За МСА 315, п.76 аудитор повинен визначити, що конкретно робить менеджмент, щоб у звітності не було суттєвих невідповідностей, пов'язаних з ризиками бізнесу, і які результати таких дій.

По суті аудитор слід зрозуміти, яким чином ініціюються та здійснюються господарські операції, документуються дані про них та про результати таких операцій, як все це реєструється у бухгалтерському обліку, як складається фінансова звітність, хто контролює всі ці процеси та які рішення по результатам контролю приймаються. Особливо це стосується тих операцій, що впливають на розмір доходу, витрати, прибуток (або збиток), пов'язані зі змінами у власності або у структурі активів, потенційно несуть загрозу фінансових санкцій з боку фіскальних перевіряючих, можуть допускати шахрайство персоналу або крадіжку активів, тощо. Схематично це показано на рисунку 10.3.

Процес контролю реалізується через контрольні процедури. Згідно МСА 315, п.90, аудитор повинен отримати розуміння процедур контролю достатнє для оцінки ризиків суттєвого викривлення на рівні твердження для наступного визначення подальших процедур аудиторської перевірки відповідно до оцінених ризиків.

До процедур контролю цей МСА відносить :

- 1. Санкціонування.
- 2. Перевірка результатів діяльності.
- 3. Обробка інформації.
- 4. Фізичний контроль.
- 5. Розмежування обов'язків.

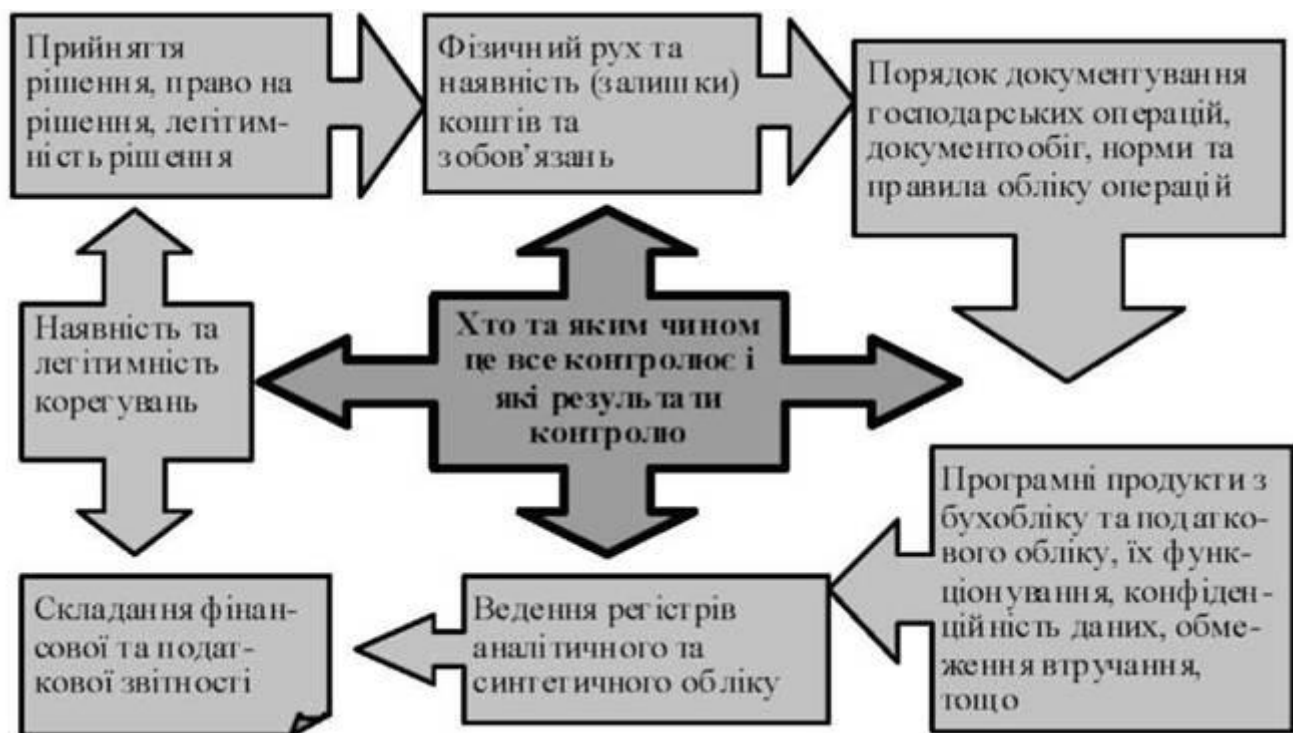

Рис. Порядок контролю і його результати на підприємстві

Аудиторіві слід визначити, які процедури здійснюються, а які - ні, чи ефективні процедури, що застосовуються, чи існують легітимні та вірні (необхідні) корегування інформації по результатам здійснення контрольних процедур, яким чином (чи адекватно) реагує управлінській персонал на виявлені невідповідності або ризики (*моніторинг системи внутрішнього контролю*), як впливають інформаційні технології, що використовуються, на можливість викривлень даних звітності, тощо.

МСА 300 "Планування" визначає обов'язковість складання спеціального документа, який розкриває зміст запланованих робіт, тобто плану аудиту.

План аудиту - це документ, який зокрема, розглядає характер, час та обсяг аудиторських процедур, які повинні виконуватися працівниками аудиторської фірми для отримання достатніх та відповідних аудиторських доказів з метою зменшення аудиторського ризику до прийнято низького рівня.

План аудиту складається на початку аудиторської перевірки за результатами:

- 1) знайомства з бізнесом клієнта, загальними напрямками та специфікою його діяльності;
- 2) вивчення системи обліку, внутрішнього контролю, ступінь їх надійності;
- 3) оцінки загального аудиторського ризику і визначення межі суттєвості помилок, які можуть бути виявлені в процесі аудиту, як це вказано в МСА 315 "Розуміння суб'єкта господарювання і його середовища та оцінка ризиків суттєвих викривлень";
- 4) визначення кількості необхідних аудиторських процедур, періоду їх виконання та виконавців, можливості залучення експертів, як це вказано в МСА 330 "Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків";
- 5) забезпечення координації виконання планів, їх контролю, узгодженості із підприємством,
- 6) передбачення інших аспектів, що викликають можливість внесення змін.

План повинен враховувати:

умови договору на виконання аудиту;

зміст аудиторського висновку, терміни його подання;

^ відповідальність аудитора, передбачену законодавством;

^ відповідальність підприємства за бухгалтерську звітність, яка надається для перевірки;

^ відповідальність підприємства за повноту і достовірність іншої необхідної інформації;

^ систему і форму бухгалтерського обліку;

^ список членів аудиторської робочої групи, тривалість роботи, бюджет часу і витрат;

^ ступінь впливу на аудит нових бухгалтерських або аудиторських законів, нормативів, інструкцій;

^ рівень суттєвості завдань аудиту;

^ найбільш важливі етапи і завдання аудиту;

^ ступінь довіри до надійності системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю;

^ порядок узгодження роботи внутрішніх аудиторів і співпрацю з ними; ^ сутність і обсяг аудиторських доказів;

^ умови, які вимагають особливої уваги (можливість помилки, обману тощо);

^ ступінь аудиторського ризику;

^ список помічників для проведення аудиту.

Під час розробки плану аудиту МСА 300 обов'язково вимагає закладати в план аудиту процедури, час їх проведення та обсяг, які пов'язані з керуванням та наглядом за роботою працівників аудиторської фірми.

Якщо оцінений ризик суттєвих викривлень зростає, старший аудитор або керівник аудиторської фірми, як правило, збільшує обсяг та час на керування і нагляд за перевіряючими ми, а також більш детально перевіряє їх роботу. Аналогічно цьому необхідно планувати характер, час та обсяг перевірки роботи групи перевіряючих залежно від знань та компетентності окремих членів групи, які безпосередньо здійснюють процедури збирання аудиторських доказів.

При цьому слід врахувати такі фактори, як реальні затрати праці, необхідні для роботи, витрати часу попередньої перевірки, рівень суттєвості і проведення оцінки ризиків.

У складі загального плану повинна бути інформація про:

- а) склад аудиторської групи;
- б) їх підпорядкованість;
- в) інструктаж;
- г) перевірку якості роботи молодих працівників старшими тощо.

У процесі роботи аудитори можуть вносити корективи та зміни до плану, при чому їх причини повинні докладно документуватись.

Якщо перевірка проводиться не вперше, доцільно вивчити матеріали попередньої перевірки, обговорити з клієнтом зміни, що відбулися в діяльності підприємства і в системі обліку, його проблеми, оцінити дії клієнта по усуненню недоліків та виконанню рекомендацій попереднього аудитора. Проте мета та ціль планування аудиту є однаковими незалежно від того, чи є завдання з аудиту першим чи повторюваним.

Під час виконання першого завдання може виявитися необхідним збільшити обсяг планування, оскільки в такому випадку аудитор не має попереднього досвіду співпраці з підприємством, як це є у випадку планування повторюваного завдання.

Складений план аудиту підлягає обов'язковому документуванню. Формат та обсяг документування залежать від таких аспектів, як розмір та складність підприємства, що перевіряються, суттєвість, обсяг іншого документування та обставини конкретного завдання з аудиту.

Документування плану аудиту повинно бути достатнім для відображення запланованого характеру, часу та обсягу процедур оцінки ризиків і подальших аудиторських процедур на рівні тверджень для кожного суттєвого класу операцій, залишків на рахунках та розкриттів у відповідь на оцінені ризики.

МСА 300 визначає, що аудитор повинен також документувати будь-які значні зміни до початково запланованої стратегії аудиту і детального плану аудиту, включаючи причини цих значних змін та дії аудитора у відповідь на події, умови або результати аудиторських процедур, що призвели до цих змін.

Задokumentований план аудиту є підтвердженням відповідності планування та виконання аудиторських процедур. План аудиту затверджується на початку виконання процедур отримання аудиторських доказів, проте він може переглядатися залежно від зміни обставин, що виникають у процесі аудиту. Тобто, план аудиту не має раз і назавжди сформованого змісту, його зміст знаходиться в процесі постійного розвитку.

План бажано погодити з керівництвом підприємства. Це дасть можливість узгодити аудиторські процедури з діяльністю персоналу підприємства.

Загальний план аудиту розробляється настільки детально, щоб аудитор мав можливість на його базі підготувати програму аудиту.

Програма аудиту - це документ, що містить перелік завдань у визначеній послідовності їх виконання, за допомогою яких отримуються достатні та надійні аудиторські докази у відповідності до мети перевірки щодо відповідного клієнта. Іншими словами, програма аудиту - це докладні інструкції, яких повинні дотримуватися працівники аудиторської фірми в процесі здійснення аудиту фінансової звітності чи виконанні інших завдань.

Програма повинна бути настільки деталізованою, щоб можна було використовувати її як інструкцію для виконавців аудиту, які беруть участь у перевірці. Програма повинна також слугувати засобом контролю за роботою виконавців аудиту.

У програмі аудиту види, зміст та час проведення запланованих аудиторських процедур повинні збігатися з прийнятими до роботи показниками загального плану аудиту. Аудиторська програма допомагає керувати виконавцями аудиту та контролювати їх роботу. Аудиторська програма також містить перелік об'єктів аудиту по його напрямках, а також час, який необхідно витратити на кожен напрям аудиту або аудиторську процедуру.

Аудитор затверджує програму, визначаючи суттєвість по процедурах аудиту, об'єкт аудиту по кожному питанню окремо та масштаб перевірки.

Для розробки програм можна використовувати стандартні аудиторські програми або контрольні листи щодо проведення аудиту, які розробляються аудиторською фірмою. Стандартні аудиторські програми є власними розробками аудиторської фірми, вони втілюють в собі накопичений професійний досвід виконання різних видів робіт і тому є своєрідним ноу-хау. Коли використовуються стандартні програми або контрольні листи, необхідно їх доробляти відповідно до умов конкретного завдання.

Під час підготовки програми аудиту для виконання робіт по конкретному договору доречно враховувати такі обставини:

- ^ визначені оцінки ризику суттєвих викривлень;
- ^ рівень впевненості, який має бути забезпечений при отриманні аудиторських доказів у процесі виконання процедур по суті;
- ^ заплановані терміни виконання тестів контролю і процедур по суті;
- ^ можливість координації будь-якої позиції в плані перевірки, наприклад, заміна одного працівника на іншого, надання технічної або методичної допомоги;
- ^ кількість асистентів (тобто працівників аудиторської фірми, які мають менший досвід роботи в порівнянні зі старшим персоналом);
- ^ необхідність залучення інших аудиторів або експертів.

Програма аудиту, як і інші документи, що формуються в процесі перевірки, є важливим інструментом, який дозволяє забезпечити якісне надання професійних послуг, а також зменшити ризик не виявлення суттєвих помилок.

Отже, в програмі конкретизуються процедури, що необхідно виконати для отримання аудиторських доказів щодо тверджень, які містять показники та інформацію у фінансовій звітності.

Виконання комплексу процедур залежить від вибраного аудиторського підходу.

По-перше, процедури отримання аудиторських доказів можна побудувати стосовно інформації, яка систематизується на рахунках бухгалтерського обліку й потім служить підставою для формування відповідного показника фінансової звітності.

По-друге, процедури отримання аудиторських доказів можна побудувати для перевірки інформації про господарські операції в розрізі господарських циклів, що відбуваються на підприємстві, і пов'язаних з ними рахунків бухгалтерського обліку.

Незалежно від вибраного підходу до організації процесу проведення аудиторських процедур, програма повинна визначати комплекс дій для отримання доказів стосовно окремих тверджень, які містять фінансові звіти, а саме:

- - існування;
- - права і зобов'язання;
- - повнота;
- - оцінка вартості та розподіл;
- - наявність;
- - точність;
- - відсічення;
- - операції на події, відображені на відповідних рахунках;
- - класифікація та зрозумілість.

Є два типи підготовки програми: максимально жорсткий і максимально гнучкий.

При першому аудиторська фірма розробляє основну програму, до якої включає максимально важливий обсяг інформації. Маючи таку програму, аудитор може скласти план своїх дій, викресливши з програми пункти, які не підходять для даного клієнта.

Найкращим є змішаний варіант. Аудитор, маючи основну програму, складає свою з урахуванням особливостей клієнта.

Програма може бути представлена у вигляді таблиці, яка містить перелік аудиторських процедур, що є необхідними для виконання по кожному об'єкту перевірки окремо. *На початку програми вказується:*

- - назва підприємства;
- - період перевірки;
- - дата перевірки;
- - об'єкт перевірки.

У програмі крім прізвища також вказують ініціали аудитора, який робив перевірку конкретного об'єкта аудиту, час, який необхідно витратити на перевірку конкретного об'єкта перевірки, та передбачають місце для відміток про фактичне виконання плану аудиту по кожному питанню.

Програма по кожному об'єкту аудиту підписується керівником групи аудиторів або керівником аудиторської фірми.

Програма аудиту також може бути складена у вигляді програми тестів контролю та тестів (процедур) по суті. Програма тестів контролю являє собою сукупність дій, спрямованих на збирання інформації про ефективність функціонування системи внутрішнього контролю клієнта. Програма тестів по суті - це детальна перевірка правильності відображення у бухгалтерському обліку оборотів та залишків по рахунках, тобто перелік дій для детальних конкретних перевірок. У цьому випадку аудитор визначає конкретні сфери аудиту (розділи бухгалтерського обліку), які він буде перевіряти, та складає програму по кожній з них.

З кожного розділу програми формуються документально підтверджені висновки, які є основою для формування та висловлення думки аудитора в аудиторському звіті та висновку.

Програму аудиту, як і загальний план, слід переглядати в ході перевірки (якщо це необхідно). Причини всіх змін мають бути задокументовані.

Отже, процес планування, як початковий етап проведення аудиту, включає розробку загального плану з визначенням обсягу, графіків і строків проведення перевірки, а також аудиторської програми, яка конкретизує обсяг, види та послідовність аудиторських процедур, необхідних для формування об'єктивної та обґрунтованої думки про досліджені факти господарського життя, достовірність показників фінансової звітності клієнта.

Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту

3.1 Вимоги МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності».

3.2. Основні дефініції стандарту.

3.3 Характеристика шахрайства.

3.4. Відповідальність за запобігання і виявлення шахрайства.

3.5. Застосування форензик аудитором принципу професійного скептицизму.

3.1. Вимоги МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності».

Шахрайство (fraud) – навмисна дія однієї особи або кількох осіб, які належать до управлінського персоналу, тих, кого наділено найвищими повноваженнями, працівників або третіх сторін із застосуванням оман для отримання неправомірної або незаконної вигоди.

Викривлення у фінансовій звітності можуть виникнути внаслідок або шахрайства, або помилки. Чинник, який відрізняє шахрайство від помилки, полягає в навмисності або ненавмисності основної дії, яка призводить до викривлення фінансової звітності.

Аудитор має справу з двома типами навмисних викривлень: викривлення, які є наслідком шахрайства під час фінансового звітування, та викривлення, які є наслідком незаконного привласнення активів. Хоча аудитор може підозрювати або, в рідкісних випадках, ідентифікувати можливість шахрайства, він не робить юридичних визначень, чи дійсно відбулося шахрайство.

Відповідальність за запобігання й виявлення шахрайства.

Основна відповідальність за запобігання й виявлення шахрайства покладається як на тих, кого наділено найвищими повноваженнями, так і на управлінський персонал суб'єкта господарювання.

Аудитор, який проводить аудит відповідно до МСА, несе відповідальність за отримання достатньої впевненості у тому, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки. Через властиві обмеження аудиту існує неминучий ризик того, що деякі суттєві викривлення фінансової звітності можна не виявити навіть у тому разі, якщо аудит належно спланований і виконується відповідно до МСА.

Ризик невиявлення суттєвого викривлення внаслідок шахрайства вищий, ніж ризик його невиявлення внаслідок помилки. Причина полягає в тому, що шахрайство може бути пов'язаним із складними та ретельно організованими схемами, розробленими для його приховування, такими як підробка, навмисний пропуск запису операцій або навмисне неправильне тлумачення для аудитора. Такі спроби приховування виявити ще важче, якщо вони супроводжуються змовою. Змова може змусити аудитора повірити, що аудиторські докази є переконливими, тоді як насправді вони є хибними. Спроможність аудитора виявити шахрайство залежить від таких чинників, як досвідченість порушника, періодичність та обсяг маніпулювань, ступінь змови, відносний розмір окремих сум, якими маніпулюють, а також від посадового рівня причетних осіб. Незважаючи на те, що аудитор може ідентифікувати потенційні можливості для вчинення шахрайства, йому важко визначити, чи спричинені викривлення у предметі судження, наприклад у облікових оцінках, шахрайством або помилкою.

Цілі аудитора такі:

- (а) ідентифікувати й оцінити ризики суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства;
- (б) отримати достатні та прийнятні аудиторські докази, що стосуються оцінених ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, через розробку і застосування прийнятних дій у відповідь;
- (с) вжити належних заходів у відповідь на шахрайство або підозрюване шахрайство, ідентифіковане під час аудиту.

1 етап

МСА 315 вимагає обговорення членами команди із завдання та визначення партнером із завдання, про які питання слід надавати інформацію тим членам команди із завдання, які не беруть участі в обговоренні. Під час цього обговорення особлива увага приділяється тому, за яких обставин та на якому етапі фінансова звітність суб'єкта господарювання може бути вразливою щодо суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, включаючи спосіб вчинення шахрайства. При обговоренні не беруть до уваги думки членів команди із завдання про те, що управлінський персонал і ті, кого наділено найвищими повноваженнями, чесні та сумлінні.

2 етап

Аудитор повинен зробити запити управлінському персоналу, які стосуються:

- (а) оцінки управлінським персоналом ризику того, що фінансова звітність може бути суттєво викривленою внаслідок шахрайства, включаючи характер, обсяг та періодичність таких оцінок;
- (б) процесу управлінського персоналу для ідентифікації та вживання дій у відповідь на ризики шахрайства у суб'єкта господарювання, включаючи будь-які конкретні ризики шахрайства, які ідентифікував управлінський персонал або які привернули його увагу, або класи операцій, залишки на рахунках чи розкриття інформації, щодо яких ймовірно існування ризику шахрайства;
- (с) повідомлення управлінським персоналом інформації, якщо вона є, тим, кого наділено найвищими повноваженнями, яка стосується процесів ідентифікації та дій у відповідь на ризики шахрайства у суб'єкта господарювання;
- (д) повідомлення управлінським персоналом інформації, якщо вона є, працівникам, яка стосується його поглядів на практики ведення бізнесу та етичну поведінку.

Для тих суб'єктів господарювання, в яких є діяльність внутрішнього аудиту, аудитор повинен зробити запити особам, що здійснюють таку діяльність, щоб визначити, чи відомо їм про фактично вчинені або підозрювані випадки шахрайства або такі випадки шахрайства, що розслідуються (чи були розслідувані), які впливають на суб'єкт господарювання, та отримати інформацію про їх погляди на ризики шахрайства.

Якщо всі ті, кого наділено найвищими повноваженнями, беруть участь в управлінні суб'єктом господарювання, аудитор повинен зробити їм запити, щоб визначити, чи відомо їм про фактично вчинені, підозрювані, або такі, що розслідуються (чи були розслідувані) випадки шахрайства, що впливають на суб'єкт господарювання. Ці запити також мають на меті підтвердити відповіді на запити управлінського персоналу.

3 етап

Аудитор повинен оцінити, чи можуть незвичайні або неочікувані взаємозв'язки, ідентифіковані під час виконання аналітичних процедур, включаючи ті, що пов'язані з рахунками доходів, свідчити про ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

4 етап

Аудитор повинен оцінити, чи свідчить інформація, отримана в результаті інших процедур оцінювання ризиків або виконаної роботи, пов'язаної з ними, про наявність одного чи кількох чинників ризику шахрайства. Оскільки чинники ризику шахрайства необов'язково можуть свідчити про існування шахрайства, вони часто наявні за обставин, де шахрайство скоєно, і тому можуть вказувати на ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

5 етап

Відповідно до МСА 330 аудитор повинен розробити і виконати аудиторські процедури, характер, час та обсяг яких відповідають оціненим ризикам суттєвого викривлення внаслідок шахрайства на рівні тверджень.

6 етап

Якщо аудитор ідентифікує викривлення (суттєве або ні) та має підстави вважати, що існує або може існувати наслідок шахрайства і управлінський персонал (зокрема, старший управлінський персонал) причетний до цього, він повинен повторно оцінити ризик суттєвого викривлення внаслідок шахрайства та його кінцевий вплив на характер, час і обсяг аудиторських процедур для вживання дій у відповідь на оцінені ризики. Аудитор повинен також розглянути, чи свідчать обставини або умови про можливу змову за участю працівників, управлінського персоналу або третіх сторін, коли він повторно розглядає надійність раніше отриманих доказів.

7 етап

Якщо аудитор з'ясував, що фінансова звітність суттєво викривлена, або не може дійти висновку, чи суттєво викривлена фінансова звітність внаслідок шахрайства, він повинен оцінити наслідки цього для аудиту.

Якщо через викривлення внаслідок шахрайства або підозрюваного шахрайства аудитор виявляє виняткові обставини, які ставлять під сумнів його спроможність продовжувати виконання аудиту, він повинен:

(а) визначити професійну та юридичну відповідальність, застосовну за цих обставин, в тому числі чи існує вимога, щоб аудитор надавав звіт особі або особам, які призначали його на аудит, або в деяких випадках регуляторним органам;

(b) розглянути, чи є прийнятною відмова від завдання, якщо відмова можлива згідно із застосовними законодавчими або нормативними актами;

(с) якщо аудитор відмовляється:

(i) він обговорює з управлінським персоналом відповідного рівня та з тими, кого наділено найвищими повноваженнями, свою відмову від завдання та причини такої відмови;

(ii) він визначає, чи існує професійна або юридична вимога надавати звіт особі або особам, які призначили його на аудит, або в деяких випадках регуляторним органам про відмову від завдання та причини такої відмови.

Приклади виняткових обставин, які можуть виникнути та поставити під сумнів спроможність аудитора продовжувати виконання аудиту, охоплюють таке:

- суб'єкт господарювання не вживає відповідних заходів, які стосуються шахрайства та які аудитор вважає потрібними за конкретних обставин, навіть якщо шахрайство є несуттєвим для фінансової звітності;

- розгляд аудитором ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства та результати аудиторських тестів свідчать про значний ризик суттєвого й поширеного шахрайства, або

- аудитор має значні сумніви щодо компетентності або чесності управлінського персоналу чи тих, кого наділено найвищими повноваженнями.

У деяких країнах аудитор, наприклад, має право або від нього вимагається зробити заяву чи подати звіт особі або особам, які призначали на аудит або в деяких випадках регуляторним органам. За наявності виняткового характеру обставин і необхідності розглядати юридичні вимоги аудитор може вважати за потрібне отримати юридичну консультацію під час прийняття

рішення про відмову від завдання та визначення прийнятного плану дій, включаючи можливість надання звітів акціонерам, регуляторним чи іншим органам.

8 етап

Аудитор повинен отримати письмові запевнення від управлінського персоналу і за потреби від тих, кого наділено найвищими повноваженнями, про те, що вони:

(а) визнають свою відповідальність за розробку, встановлення й підтримання системи внутрішнього контролю для запобігання та виявлення шахрайства;

(b) розкрили аудитору інформацію про результати оцінки управлінським персоналом ризику того, що фінансова звітність може бути суттєво викривлена внаслідок шахрайства;

(c) розкрили аудитору інформацію про те, що знають про шахрайство або підозрюване шахрайство, яке впливає на суб'єкт господарювання,

за участі:

(i) управлінського персоналу;

(ii) працівників, які виконують значні ролі у внутрішньому контролі, або

(iii) інших працівників, якщо шахрайство може мати суттєвий вплив на фінансову звітність;

(d) розкрили аудитору інформацію про будь-які розслідування шахрайства або підозрюваного шахрайства, що впливають на фінансову звітність суб'єкта господарювання, про які повідомили

працівники, колишні працівники, аналітики, регуляторні державні органи або інші особи.

9 етап

Якщо аудитор ідентифікував шахрайство або отримав інформацію, яка свідчить про те, що шахрайство може існувати, він повинен своєчасно повідомити інформацію про це управлінському персоналу відповідного рівня, щоб повідомити тих, хто несе основну відповідальність за запобігання й виявлення шахрайства у питаннях, що входять до їх сфери відповідальності.

Аудитор повинен своєчасно повідомити інформацію тим, кого наділено найвищими повноваженнями, якщо всі ті, кого наділено найвищими повноваженнями, не беруть участі в управлінні суб'єктом господарювання та якщо аудитор ідентифікував або підозрює шахрайство за участі:

(a) управлінського персоналу;

(b) працівників, які виконують значні ролі у внутрішньому контролі, або

(c) інших працівників, якщо шахрайство призводить до суттєвого викривлення фінансової звітності.

Якщо аудитор підозрює шахрайство за участі управлінського персоналу, аудитор повинен повідомити про підозри тим, кого наділено найвищими повноваженнями, та обговорити з ними характер, час і обсяг аудиторських процедур, необхідних для завершення аудиту.

Аудитор повинен повідомити інформацію тим, кого наділено найвищими повноваженнями, про інші питання, пов'язані з шахрайством, які, за судженням аудитора, доречні для їх відповідальності.

Якщо аудитор отримав докази, що шахрайство існує або може існувати, важливо, щоб про це якомога швидше було повідомлено управлінському персоналу відповідного рівня. Це необхідно зробити навіть у тому разі, якщо питання можна вважати недоречним (наприклад, незначна розтрата, здійснена працівником нижчого рівня в організації суб'єкта господарювання). Визначення прийнятності рівня управлінського персоналу є питанням професійного судження. На нього впливають такі чинники, як ймовірність змови та характер і розмір підозрюваного шахрайства. Звичайно, прийнятний рівень управлінського персоналу є щонайменше на порядок вищим за рівень працівників, які, як видається, причетні до підозрюваного шахрайства.

Повідомлення інформації регуляторним і правоохоронним органам

Якщо аудитор ідентифікував або підозрює шахрайство, він повинен визначити, чи несе він відповідальність за надання звіту про випадок або підозру шахрайства стороні поза межами суб'єкта господарювання. Хоча професійний обов'язок аудитора зберігати конфіденційність інформації клієнта може виключати можливість надання такого звіту, за деяких обставин його

юридична відповідальність може мати переважну силу порівняно з обов'язком зберігати конфіденційність інформації.

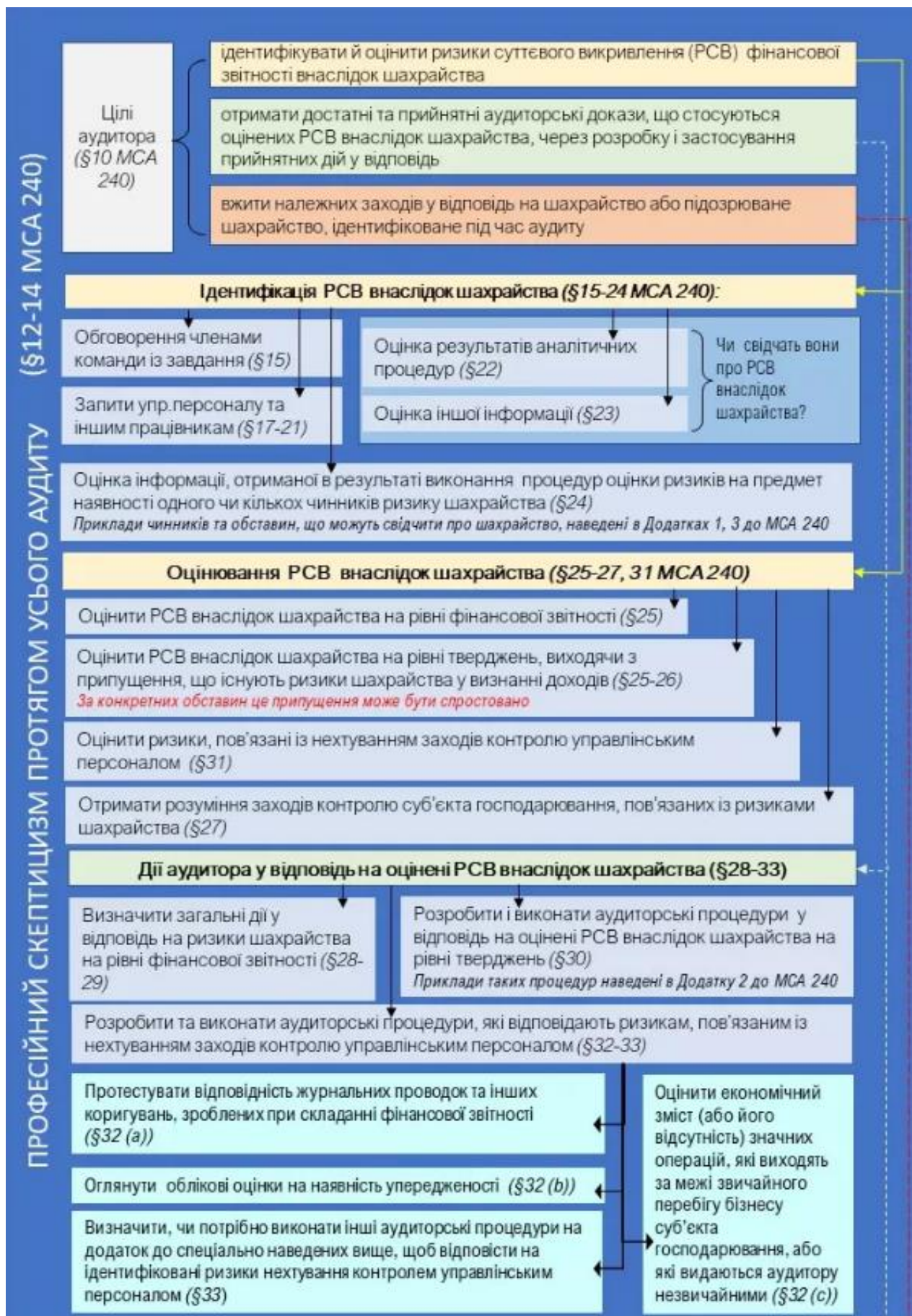
3.2. Основні дефініції стандарту.

Навмисне викривлення (фальсифікація) фінансової звітності має подвійний характер. З одного боку, спотворення даних відбувається керівництвом і власниками компаній, при цьому спотворюються, як правило, дані зовнішньої фінансової звітності (фальсифікація «зверху вниз»), які впливають на рішення зовнішніх користувачів. З іншого - співробітники спотворюють дані первинного обліку, що також призводить до викривлення фінансової звітності (фальсифікація «знизу вгору»).

Фальсифікація фінансової звітності може бути зумовлена різними причинами:

- прагнення знизити податковий тягар;
- виставити результати діяльності компанії в більш вигідному світлі;
- прагнення залучити інвесторів;
- конфлікт інтересів між власниками компанії та її менеджерами;
- прагнення відповідати критеріям регулюючих або контролюючих органів;
- демонстрація фінансової стабільності;
- отримання додаткових матеріальних благ;
- необхідність дотримання боргових ковенантів.

Міжнародний стандарт аудиту (далі – МСА) 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до міжнародних стандартів аудиту» є основоположним стандартом, який визначає загальні цілі незалежного аудитора під час проведення аудиту фінансової звітності відповідно до МСА. Саме цей стандарт звертає увагу на те, що МСА вимагають від аудитора отримати обґрунтовану впевненість (як основу для аудиторської думки) у тому, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки. У свою чергу МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» розглядає вже безпосередньо відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності.

Підхід до тестування журнальних проводок та інших коригувань, зроблених при складанні фінансової звітності (§32 (а), А41-44 МСА 240)

Отримати розуміння щодо інформаційної системи та відповідних бізнес-процесів, що стосуються фінансового звітування, включаючи відповідні засоби контролю проводок, у тому числі нестандартних проводок, які роблять для реєстрації нетипових, незвичайних операцій або коригувань (§ 18 МСА 315)

Зробити запити працівникам, залученим до процесу складання фінансової звітності, щодо неналежної або незвичайної діяльності, яка стосується обробки проводок та інших коригувань (§32 (а))

Відібрати* журнальні записи та інші коригування, зроблені на кінець звітного періоду** та розглянути необхідність тестування проводок та інших коригувань протягом періоду (§32 (а), А 44) Під час відбору звернути увагу на наявність характеристик потенційно невідповідних проводок та інших коригувань.

Це проводки, що є неналежними через те, що зроблені:

- (а) з непов'язаними, незвичайними або рідко застосовуваними рахунками;
- (b) працівниками, які зазвичай не роблять проводок;
- (с) на кінець періоду або зробленим після закриття рахунків, які не мають або практично не мають пояснення чи опису;
- (d) або перед, або під час складання фінансової звітності, і які не мають номерів рахунків або
- (e) містять заокруглені числа або із явно штучно вигаданими кінцевими цифрами.

Це проводки, що є неналежними через характер і складність рахунків:

- (а) містять операції, що є складними або незвичайними за характером;
- (b) містять суттєві оцінки та коригування на кінець періоду;
- (с) були вразливі до викривлень у минулому;
- (d) своєчасно не звірялися або містили неузгоджені різниці;
- (e) містять внутрішньогрупові операції або
- (f) в інший спосіб пов'язані з ідентифікованим РСВ внаслідок шахрайства

Це проводки або інші коригування, зареєстровані поза межами звичайного перебігу бізнесу. (§А43)

* - Перед початком відбору проводок та інших коригувань важливо зменшити ймовірність того, що аудитор пропустить певні проводки та інші коригування для відбору. Тому до відбору проводок та інших коригувань для тестування має виконуватися оцінка повноти журнальних проводок та інших коригувань. Застосовний метод оцінки повноти проводок та інших коригувань, зокрема, залежатиме і від інформаційної системи суб'єкта господарювання.

** - «Кінець звітного періоду» – це не лише останній день звітного року. Як правило, цей період має охоплювати журнальні проводки та інші коригування зроблені до та після закінчення звітного періоду. Для визначення що є «кінцем звітного періоду» потрібно застосування професійного судження. Це в першу чергу буде залежати від характеру операцій і розуміння аудитором процесів звітності суб'єктів господарювання.

Протестувати відповідність відібраних журнальних проводок та інших коригувань, зроблених при складанні фінансової звітності (§32 (а))***

*** Тестування журнальних проводок та інших коригувань не можна обмежувати просто переглядом записів та/або обговоренням з упр персоналом. Для тестування проводок на відповідність потрібно отримати підтверджуючі документи, щоб визначити, чи відібрані проводки та інші коригування належним чином затверджені, належним чином підтверджені, належним чином зареєстровані, належним чином відображають основні події та операції. Лише тоді можна говорити про те, що аудитор належним чином відреагував на ризик нехтування упр персоналом заходами контролю.

Підхід до огляду облікових оцінок на наявність упередженості та оцінювання, чи представляють собою обставини, що спричиняють упередженість (якщо вона ідентифікована), ризик шахрайства (§32 (b), A45-A47)

Оцінити, чи свідчать судження та рішення, зроблені управлінським персоналом при визначенні облікових оцінок, включених до фінансової звітності, навіть якщо кожна з оцінок є індивідуально обґрунтованою, про можливу упередженість управлінського персоналу (§32 (b))

Виконати ретроспективний огляд* суджень і припущень управлінського персоналу, пов'язаних із суттєвими обліковими оцінками, відображеними у фінансовій звітності попереднього року** (§32 (b), A45-A47)

* - Ретроспективний огляд не призначений поставити під сумнів професійні судження аудитора, зроблені в попередньому році. Цей огляд потрібен для того, щоб зрозуміти, чи змінилася методологія визначення облікових оцінок порівняно з попереднім роком, оскільки зміни в методології можуть бути ознакою маніпуляцій з фінансовою звітністю.

** - Ретроспективного огляду вимагає також МСА 540. Фактично огляд аудитором суджень і припущень управлінського персоналу для виявлення упередженості, яка може відображати РСВ внаслідок шахрайства відповідно до цього МСА, може проводитися разом з оглядом, якого вимагає МСА 540.

Підхід до оцінювання, чи не вказує економічний зміст (або його відсутність) значних операцій, які виходять за межі звичайного перебігу бізнесу суб'єкта господарювання, або які видаються аудитору, в умовах розуміння ним суб'єкта господарювання та його середовища, а також іншої інформації, отриманої під час аудиту, незвичайними (§32 (c), A48)

Через запити та ознайомлення з первинними та іншими документами отримати розуміння економічного змісту (або його відсутності) значних операцій, які є незвичайними або виходять за рамки звичайного перебігу бізнесу суб'єкта господарювання. *Звернути увагу на наявність індикаторів, за яких можливе припущення, що такі операції могли бути укладені з метою шахрайства.*

- форма таких операцій виглядає занадто складною (наприклад, операція стосується багатьох суб'єктів господарювання в межах консолідованої групи або багатьох непов'язаних третіх сторін);
- управлінський персонал не обговорив характер і облік таких операцій з тими у суб'єкта господарювання, кого наділено найвищими повноваженнями, і до операцій немає адекватної документації;
- управлінський персонал приділяє більшу увагу дотриманню певного облікового підходу, ніж економічному змісту операції;
- операції, які стосуються неконсолідованих пов'язаних сторін, включаючи суб'єкти господарювання спеціального призначення, не були належно переглянуті або дозволені тими у суб'єкта господарювання, кого наділено найвищими повноваженнями;
- операції стосуються раніше не ідентифікованих пов'язаних сторін або сторін, які не мають підстав чи фінансового потенціалу для підтримки операції без допомоги суб'єкта господарювання, який перевіряється. (A48)

Оцінити, чи значні операції, які є незвичайними або виходять за рамки звичайного перебігу бізнесу суб'єкта господарювання, були належним чином відображені в обліку та розкриті у фінансовій звітності.

Оцінка аудиторських доказів (§34-37)

Оцінити, чи свідчать аналітичні процедури, які виконуються наприкінці про попередньо нерозпізнаний РСВ внаслідок шахрайства (§34)

Оцінити, чи свідчить ідентифіковане викривлення про шахрайство (§35)

Оцінити наслідки для аудиту, якщо є підстави вважати, що викривлення пов'язано із шахрайством (§37)*

Повторно оцінити РСВ внаслідок шахрайства та вплив на дії у відповідь, якщо є підстави вважати, упр. персонал (зокрема, старший упр. персонал) причетний до шахрайства (§36)

* - МСА 450 та МСА 700 (переглянутий) встановлюють вимоги і надають рекомендації щодо оцінки й характеру викривлень та впливу на думку аудитора в звіті аудитора.

Інші заходи у відповідь на шахрайство або підозрюване шахрайство (§38-43)

Визначити, чи є доречною відмова від завдання (§38)*

Повідомити інформацію управлінському персоналу та тим, кого наділено найвищими повноваженнями (§41-42)**

Повідомити інформацію регуляторним і правоохоронним органам (§43)

* - Приклади виняткових обставин, які можуть виникнути та поставити під сумнів спроможність аудитора продовжувати виконання аудиту:

- суб'єкт господарювання не вживає відповідних заходів, які стосуються шахрайства та які аудитор вважає потрібними за конкретних обставин, навіть якщо шахрайство є несуттєвим для фінансової звітності;
- розгляд аудитором ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства та результати аудиторських тестів свідчать про значний ризик суттєвого й поширеного шахрайства, або
- аудитор має значні сумніви щодо компетентності або чесності управлінського персоналу чи тих, кого наділено найвищими повноваженнями.

** - Повідомляти управлінський персонал відповідного рівня, якщо аудитор отримав докази, що шахрайство існує або може існувати, необхідно навіть у тому разі, якщо шахрайство можна вважати несуттєвим.

АУДИТОРСЬКА ДОКУМЕНТАЦІЯ (§44-47)

щодо розуміння аудитором суб'єкта господарювання та його середовища, а також оцінки РСВ, що виконується у відповідності до вимог МСА 315 (§44)

значущі рішення, яких дійшли під час обговорення з командою із завдання (§44 (a))

ідентифіковані й оцінені РСВ внаслідок шахрайства на рівні фінансової звітності та на рівні тверджень (§44 (b))

щодо виконаних у відповідності до вимог МСА 330 дій у відповідь на оцінені ризики шахрайства (§45)

загальні дії у відповідь на оцінені ризики шахрайства на рівні фінансової звітності (§45 (a))

характер, час і обсяг аудиторських процедур, а також зв'язок цих процедур з оціненими ризиками шахрайства на рівні тверджень (§45 (a))

результати аудиторських процедур, включаючи розроблені для розгляду ризику нехтування контролем управлінським персоналом (§45 (b))

обґрунтування висновку, якщо аудитор вважав, що припущення про те, що існує ризик шахрайства, пов'язаний із визнанням доходів, є незастосовним за обставин завдання (§47)

повідомлення інформації про шахрайство (§46)

3.3. Характеристика шахрайства

За даними опитування, проведеного серед 400 керівників компаній по всьому світу в 2023 р., основні глобальні фактори, що сприяють збільшенню ризиків внутрішньо-корпоративних шахрайств у наступні 12 місяців, включають кібербезпеку та витоки даних (33%), фінансовий тиск (16%), вплив корпоративної культури (14%), посилення регуляторних заходів (13%) та геополітична напруга (12%) (рис.).

Рис. Причини внутрішньо-корпоративних шахрайств в 2023 р.

Шахрайство найчастіше розглядається як глобальне явище, сформоване складною взаємодією економічних, психологічних та соціальних умов. Вивчення ситуації в українському законодавстві у цій сфері дозволяє нам виявити різноманітні категорії злочинів та порушень, які можуть виникати у сфері внутрішньо-корпоративного шахрайства, найбільш поширені наведені на рисунку.

Згідно з опитуванням, проведеним в Україні в рамках Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства 2021 року, 51 % українських респондентів заявили, що стали жертвами шахрайства за останні 24 місяці. Цей показник вищий, ніж середній у світі та збільшився порівняно з 2018 роком на 48 %. Привласнення активів та шахрайство у сфері закупівель є злочинами, які мають найбільш негативний вплив на українські компанії. Разом з тим, 26 % українських компаній зазнали збитків у розмірі від 50 тис. до 1 млн. дол. США через шахрайство за останні 24 місяці. 3 % українських респондентів повідомили про збитки від шахрайства на суму понад 5 млн. дол. США.

За дослідженням аналізу практики Юридичної компанії «АРМАДА» було виокремлено та сформовано рейтинг злочинів та правопорушень, які вчиняються внутрішньо корпоративними шахраями (табл.).

Світова статистика засвідчує втрати у бізнесі від 5-15% щорічної виручки компанії через недобросовісні дії третіх осіб і менеджерів компанії, в українському бізнесі суми нерідко сягають 50% і навіть 70% річного обороту компанії. Здебільшого гроші безповоротно виводяться за межі компанії недобросовісними менеджерами вищої ланки і бізнес-партнерами. Згідно з цією самою статистикою середні суми грошових втрат унаслідок недобросовісних (white collar managers) – білих комірців та бізнеспартнерів – у рази більші, ніж втрати внаслідок діяльності middle та bottom-менеджерів – менеджерів середньої ланки і співробітників вищої ланки.

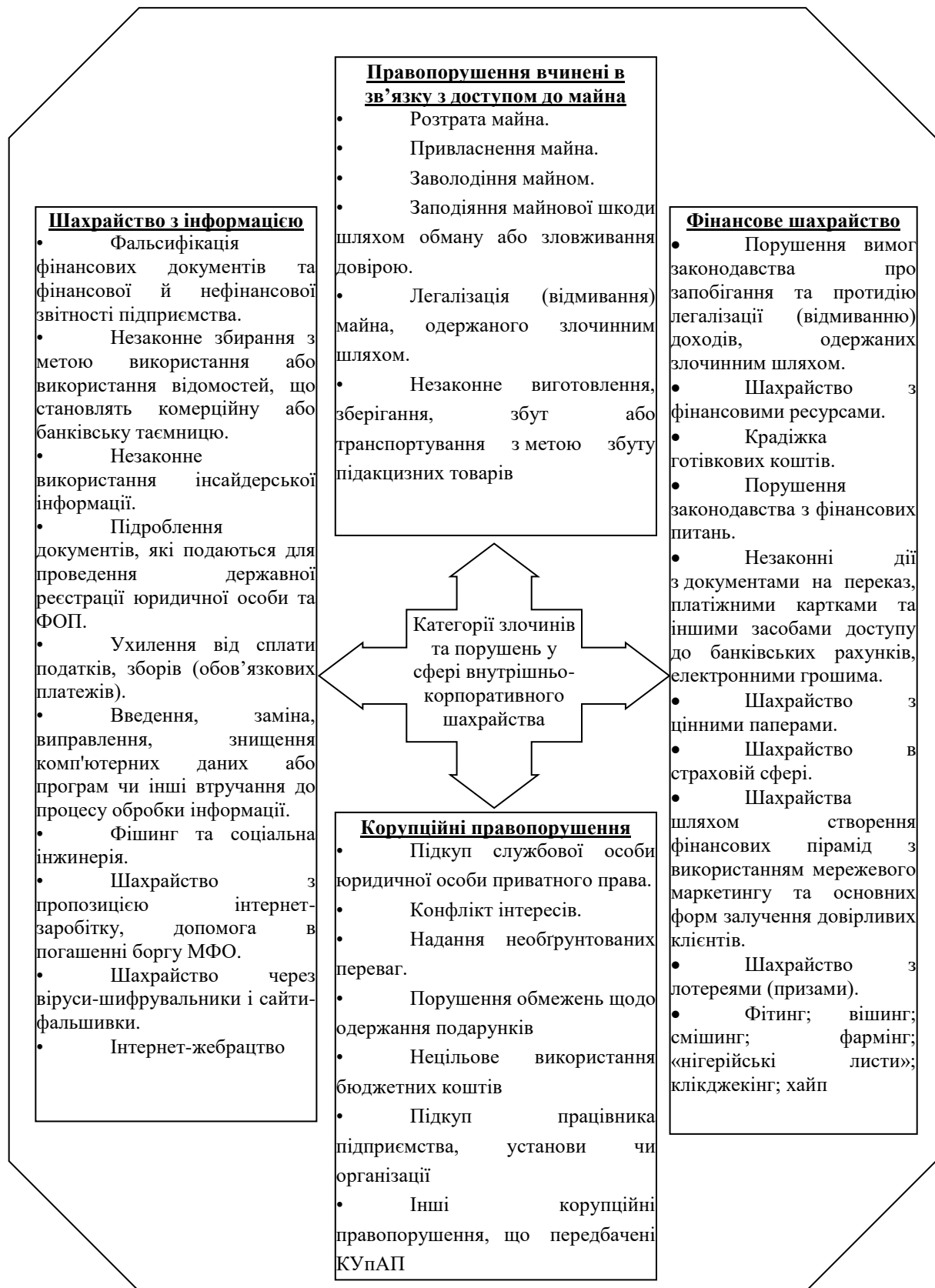

Рис. Типологізація внутрішньо-корпоративних шахрайств

Місце в рейтингу	Стаття ККУ чи КУпАП	% справ	Передбачені штрафні санкції
1	Ч. 1 ст. 191 ККУ «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»	61,4	Відповідальність у вигляді штрафу від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до чотирьох років, або позбавлення волі на строк до чотирьох років, з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого
2	Ст. 368-3 ККУ «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»	30,5	Відповідальність, яка коливається від штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до позбавленням волі на строк до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.
	Ст. 172-9 КУпАП «Невжиття заходів щодо протидії корупції»		Накладення штрафу від ста двадцяти п'яти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.
3	Ст. 220 – 2 ККУ «Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації» та Ст. 232-1 ККУ «Незаконне використання інсайдерської інформації»	8,1	Відповідальність у вигляді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Забезпечення фінансової безпеки та запобігання економічним правопорушенням для різних суб'єктів господарювання вимагає застосування сучасних інноваційних методів та інструментів протидії внутрішньо-корпоративним шахрайствам, найбільш ефективним з яких на сьогодні є форензик аудит.

3.4. Відповідальність за запобігання і виявлення шахрайства

Кроки щодо виявлення потенційного шахрайства починаються з відкритого, чіткого погляду бізнесу на його операційний ландшафт. При оцінці ризику шахрайства на рівні співробітника або відділу корисно визначити найбільш сприятливі області для шахрайської діяльності.

Враховуючи ряд потенційних загроз незалежна, об'єктивна оцінка ризиків та внутрішнє розслідування, втому числі проведені зовнішньою командою, є основним інструментом виявлення внутрішнє корпоративного шахрайства. Зовнішня команда може застосувати галузевий аналіз даних та методи криміналістичних розслідувань для стрес тестування контролю, а також захисту від шахрайства. Оцінка також може виявити вразливі місця характерні для конкретної компанії, на основі бізнес сегментування операцій, взаємодії з державними

установами та ланцюжку поставок. А розслідування встановить причетних до шахрайства осіб та закріпить документально доказову базу.

Після завершення процесу оцінки ризиків та розслідування важливим етапом є розробка матриці ризиків щодо можливого внутрішнього корпоративного шахрайства, яка в подальшому стане основою для стратегії реагування на внутрішнє корпоративне шахрайство. Матриця ризиків виокремлює сильні сторони операційної діяльності та контролю, виявляє слабкі сторони та прогалини в контролі, показує, як компанія працює та протистоїть шахрайським діям, містить рекомендації щодо коригувальних заходів та пропонує конкретні кроки, щоб допомогти компанії оптимізувати заходи протидії шахрайству.

Компанії з чіткою, документальною стратегією реагування на шахрайство більш якісно проводять розслідування порівняно з компаніями, у яких немає такої дорожньої карти. Без стратегії реагування на шахрайство дії компаній надто хаотичні, розрізнені, неефективні та стресові. Стратегія повинна визначати ланцюжок прийняття рішень, а також конкретні, узгоджені дії, які повинні бути прийняті вищою ланкою менеджменту. У стратегії реагування на шахрайство повинно бути чітко зазначено, яка інформація після початкового виявлення буде передана, кому вона буде передана та за яких обставин. Наявність високого рівня планування допоможе забезпечити продуману, координовану, своєчасну та ефективну початкову реакцію. Це може допомогти компанії уникнути потенційно негативних фінансових, оперативних, юридичних та репутаційних проблем, які можуть виникнути при розв'язанні питання внутрішнього корпоративного шахрайства.

2. Алгоритм дій у випадку виявлення випадків корпоративного шахрайства

Ви коли-небудь чули фразу “розслідування шахрайства”? Можливо, ви асоціювали її з тіньовою діловою практикою, хитрими шахраями або корпоративними скандалами. Враховуючи те, що внутрішнє корпоративне шахрайство не є окремо визначеним злочином чи правопорушенням алгоритм дій у випадку його виявлення необхідно обирати індивідуально для кожного окремого випадку. Проте з практичної точки зору ми можемо виокремити ряд обов'язкових кроків, що будуть присутні кожному виявленому випадку.

1. **Припинення дій шахраїв.** При першій підозрі на корпоративне шахрайство необхідно вжити негайних заходів за для припинення дій осіб, які вчиняють правопорушення. Цей етап може включати відсторонення від посади, тимчасове призупинення певної роботи або доступу до систем і ресурсів компанії.
2. **Збір доказів.** Збір доказів щодо шахрайських дій є критично важливим та обов'язковим кроком для подальшого розслідування. На цьому етапі командою експертів здійснюється аналіз даних, аудиторські перевірки перевірки, інтерв'ю з працівниками тощо.
3. **Проведення внутрішнього розслідування.** Даний етап, є одним з основних, в процесі виявлення та фіксування внутрішнього корпоративного шахрайства, тому про нього поговоримо більш детально.

І перш ніж ми зануримося в етапи та тонкощі процесу, давайте спочатку встановимо чітке уявлення про те, що таке розслідування внутрішнього корпоративного шахрайства.

По суті, це систематичне дослідження підозрілої активності, дій окремої особи або групи осіб, яка вчиняється нечесним або неетичним способом по відношенню до компанії, де працюють вказані особи.

Правильне розслідування не є випадковим або хаотичним процесом, воно відповідає структурованому підходу для забезпечення ретельності, справедливості, а також дотриманню правових принципів та вимог.

Кожне розслідування починається з отримання інформації про шахрайські дії та доказів, що її підтверджують. За часту це все формується в результаті внутрішнього контролю або аудиту. Як тільки така інформація та докази були отримані, початковим завданням є оцінка її достовірності. Ця оцінка не передбачає визначення вини чи невинуватості, а скоріше оцінює, чи є отримана інформація достатньою та достовірною, щоб обґрунтувати повне розслідування. Фактично це включає попередню оцінку наявних фактів і обставин, пов'язаних з підозрою у внутрішньому корпоративному шахрайстві.

Як тільки буде прийнято рішення про продовження розслідування, фахівцями розслідувачами готується детальний план розслідування. На цьому етапі розслідувачі виявляють джерела доказів, а також визначають найбільш ефективні методи їх отримання та дослідження.

З урахуванням наявності плану наступним кроком є збір та вивчення доказів. Це критичний етап і часто найбільш витратний за часом.

Характер доказів може значно варіюватися, від бухгалтерських записів та фінансових документів до електронних листів, телефонних записів, навіть повідомлень у соціальних мережах. Розслідувачі обов'язково проводять інтерв'ю з свідками подій та потенційними підозрюваними для збору інформації або уточнення суперечливих моментів.

Після того, як всі відповідні докази були зібрані, розслідувачі ретельно вивчають їх, щоб виявити закономірності або аномалії, які можуть вказувати на внутрішнє корпоративну шахрайську діяльність.

Останнім кроком цього етапу є формування та виклад результатів розслідування. Зазвичай цей крок включає докладний звіт, в якому описується процес розслідування, зібрані докази та висновки, зроблені на основі доказів.

Важливо мати на увазі, що роль розслідувача полягає у тому, щоб викласти факти, а не надати оціночні судження.

Кожен з цих кроків етапу розслідування потребує ретельного підходу, уважного ставлення до деталей та непохитної відданості чесності та справедливості. Це гарантує, що розслідування не лише розкриє порушення, а й витримає перевірку на будь-яких наступних судових стадіях притягнення винного до відповідальності.

Важливо! Зверніть увагу на обов'язковості дотримання вимог законодавства про працю в процесі проведення розслідування, з метою недопущення визнання її результатів неналежними та не допустимими доказами.

4. **Вжиття заходів реагування.** Після завершення розслідування важливо вжити необхідні заходи реагування для усунення наслідків шахрайських дій та притягнення винних осіб до відповідальності. До таких заходів ми можемо віднести внесення змін до систем безпеки та контролю, накладання дисциплінарних стягнень на винних осіб, звернення до медіатора, правоохоронних органів або суду.
5. **Попередження майбутніх випадків.** Фінальним етапом є розробка та впровадження політики та процедур, які допоможуть уникнути подібних випадків внутрішнє корпоративного шахрайства в майбутньому. Наприклад такими заходами може бути покращення систем контролю, навчання персоналу щодо виявлення та запобігання шахрайству, а також зміна корпоративної культури компанії на більш прозору та етичну.

3. Випадок з практики

Розібравшись з формальною складовою предмету нашої статті пропонуємо поглянути на останній кейс, з яким зіштовхнулись наші фахівці.

Що ж сталося?

Підприємство для проведення розрахунків, призначених для виплати заробітної плати працівникам, оплати товарів, робіт використовувало дистанційну систему ПРИВАТ 24 із використанням електронних цифрових ключів, які перебували в розпорядженні директора з фінансово економічних питань.

В жовтні 2023 року у заступника директора з фінансово економічних питань виник злочинний умисел, направлений на заволодіння майном підприємства.

З метою реалізації злочинного умислу, останній вирішив заволодіти майном підприємства шляхом залучення підконтрольного ФОП.

В подальшому ФОП, маючи домовленість з заступником директора з фінансово економічних питань, передав останньому свої банківські реквізити та рахунок для оплати.

За результатом таких дій підприємству було завдано збитків на 1,7 мільйона гривень.

Як діяло підприємство?

Рада директорів компанії помітивши підозрілу активність звернулась до наших фахівців за допомогою. В результаті застосування ряду заходів шахрайські дії були зупинені. Директора з фінансово економічних питань було відсторонено від займаної посади, проведено розслідування,

зібрано докази, а сформовані матеріали передані до правоохоронних органів разом з заявою про вчинення злочину передбаченого статтями 191 “Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем” та 358 “Піддроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів” Кримінального кодексу України.

Станом на день написання статті директору з фінансово економічних питань та ФОПу вручено підозри у вчиненні злочину. При цьому з ФОП налагоджено контакт щодо повернення безпідставно отриманих коштів. Слідство триває.

Процес розслідування внутрішнє корпоративного шахрайства – це ретельна, методична робота, яка спрямована на виявлення правди. Від розуміння сутності шахрайства до розуміння відповідних етапів, вирішення пов’язаних з ними проблем, розуміння ролі технологій та вивчення реальних тематичних досліджень.

Мова йде не лише про те, щоб впіймати поганих хлопців, мова йде про збереження цілісності фінансових та корпоративних систем, збереження довіри і забезпечення чесної гри в бізнесі. Роль розслідувача має вирішальне значення для збереження цих цінностей, вимагаючи не лише гострого аналітичного розуму, а й високих етичних стандартів.

З поступовим розвитком шахраїв та використанням все більш складних методів, наші методи виявлення та розслідування шахрайства також активно розвиваються. Технології відіграють все більш важливу роль у цьому і їх майбутня інтеграція обіцяє зробити розслідування ще ефективнішим та результативнішим.

Однак технологія сама по собі не є відповіддю. Людська інтуїція, професійний скептицизм та прив’язаність до правди й справедливості залишаються в центрі кожного успішного розслідування. Ці якості в поєднанні з передовими інструментами та методами гарантують, що наш захист від корпоративного шахрайства залишиться надійним та ефективним.

3.5. Застосування форензик аудитором принципу професійного скептицизму.

Професійний скептицизм є невід’ємною рисою аудитора. Це “позиція, яка включає в себе запитальне мислення та критичну оцінку аудиторських доказів”. Професійний скептицизм дозволяє аудиторам ефективно ідентифікувати та оцінювати ризики суттєвого викривлення, а також отримувати та критично оцінювати достатні належні аудиторські докази для обґрунтування своєї думки щодо фінансової звітності.

Стандарти аудиту передбачають і підкреслюють важливість професійного скептицизму, а відсутність необхідного рівня професійного скептицизму призводить до того, що регуляторні органи виявляють недоліки аудиту в процесі перевірок. Наприклад, РСАОВ у своїх звітах про результати аудиторських перевірок часто вказував на недоліки, пов’язані з професійним скептицизмом, зокрема неспроможність виявити та оцінити ризики суттєвого викривлення, виконати достатню кількість аудиторських процедур, отримати достатню кількість належних аудиторських доказів, проявити професійний скептицизм протягом усього аудиту та належним чином задокументувати виконану аудиторську роботу і зроблені висновки.

Як професійний скептицизм впливає на ставлення, поведінку та аудиторські процедури аудитора?

У науковій літературі встановлено, що кожен з нас має різний рівень професійного скептицизму. “Скептицизм як риса характеру” – це стійкі особистісні характеристики, які впливають на те, наскільки скептично людина налаштована в цілому, незалежно від ситуації. Аудитор з високим рівнем скептицизму може з більшою ймовірністю ставити під сумнів надійність доказів і чесність керівництва, тоді як аудитор з низьким рівнем скептицизму може бути більш довірливим і сприйнятливим. Ми також по-різному реагуємо на ситуації залежно від контексту аудиту – виявлених невід’ємних ризиків, попередньої історії роботи з клієнтом, тону керівництва та культури клієнта, а також інших зовнішніх факторів. Це так званий “державний скептицизм”, тимчасовий психологічний стан. Взаємодія риси та скептицизму визначає, як реагуватиме та поводитиметься аудитор.

Таким чином, професійний скептицизм впливає на ставлення аудитора, його поведінку та аудиторські процедури різними способами. Наприклад, скептично налаштований аудитор з більшою ймовірністю ставитиме запитання, ставитиме під сумнів твердження керівництва та досліджуватиме незвичні обставини, і з меншою ймовірністю буде заспокоюватися або приймати твердження керівництва за чисту монету. Питання, яке стоїть перед компаніями, полягає в тому, чи можна посилити скептицизм, тобто чи може співробітник з низьким рівнем скептицизму подолати цю особистісну характеристику – і чи можуть співробітники в цілому стати більш обізнаними в ситуаціях, які мають посилити їхній скептицизм, підвищуючи їхній рівень державного скептицизму?

Де професійний скептицизм є найбільш важливим в аудиті фінансової звітності?

Професійний скептицизм важливий протягом усього процесу аудиту, але є сфери, де він особливо важливий. До цих сфер відносяться:

- Оцінка ризику. Аудитор використовує професійний скептицизм для ідентифікації та оцінки ризиків суттєвого викривлення внаслідок помилки або шахрайства. Це включає в себе врахування галузі, бізнес-моделі та системи внутрішнього контролю. Аудитори повинні ідентифікувати та оцінювати ризики суттєвого викривлення на рівні фінансової звітності, на рівні тверджень та на рівні залишків на рахунках.

- Виконання аудиторських процедур. Аудитор застосовує професійний скептицизм для розробки та виконання аудиторських процедур, що відповідають оціненим ризикам суттєвого викривлення, та використовує судження для визначення характеру, часу та обсягу аудиторських процедур, необхідних для отримання достатньої впевненості, що фінансова звітність не містить суттєвих викривлень. Це може включати отримання додаткових аудиторських доказів, проведення більш детальних тестів або оскарження тверджень керівництва.

- Оцінка аудиторських доказів. Аудитор використовує професійний скептицизм для критичної оцінки отриманих аудиторських доказів. Це включає в себе розгляд надійності, достатності та доречності аудиторських доказів.

Хоча професійний скептицизм важливий у всіх сферах і на всіх етапах аудиту, існують деякі сфери аудиту, які, як правило, пов'язані з оцінками, які часто є складними, включають значні судження і схильні до упередженості з боку керівництва, що вимагає підвищеного рівня професійного скептицизму. До них відносяться:

- Визнання доходу. Визнання доходу є складною сферою бухгалтерського обліку; існує спростовна презумпція, що це також пов'язано з ризиком шахрайства. Аудитори повинні скептично ставитися до політики керівництва щодо визнання доходу і критично оцінювати отримані ними докази на підтвердження визнання доходу.

- Оцінка запасів. Аудитори повинні зробити висновок про необхідність уцінки застарілих запасів та/або зниження собівартості чи ринкових резервів при перевірці оцінки запасів.

- Зменшення корисності активів. Зменшення корисності таких активів, як майно, гудвіл та нематеріальні активи з невизначеним строком використання, вимагає судження керівництва. Аудитори повинні скептично ставитися до оцінок зменшення корисності, наданих керівництвом, і критично оцінювати докази, надані керівництвом, такі як прогнози та моделі оцінки.

- Умовні зобов'язання. Умовні зобов'язання – це потенційні зобов'язання, які можуть стати, а можуть і не стати фактичними зобов'язаннями в майбутньому. Аудитори повинні скептично ставитися до ідентифікації та розкриття інформації про умовні зобов'язання керівництвом.

- Операції з пов'язаними сторонами. Операції з пов'язаними сторонами часто лежать в основі управління прибутками та шахрайства у фінансовій звітності, а отже, демонструють вищий рівень невід'ємного ризику в обліку та розкритті інформації. Аудитори повинні бути уважними до нерозкритих пов'язаних сторін і визначати, чи були вони належним чином відображені та розкриті.

Обговоривши природу та важливість професійного скептицизму, що можуть зробити фірми та окремі аудитори для посилення професійного скептицизму?

- Фірми повинні розвивати культуру професійного скептицизму та критичного мислення, навчати персонал ставити під сумнів припущення, оскаржувати твердження та застосовувати

скептичне мислення при оцінці доказів, а також надавати рекомендації щодо оцінки заяв керівництва та усунення потенційних упереджень або конфліктів інтересів.

- Фірми повинні розвивати навички проведення інтерв'ю з персоналом для ефективного збору інформації та з'ясування важливих деталей під час аудиту, а також проводити тренінги з проведення інтерв'ю, включаючи збір доказів та документування.

- Фахівці повинні оцінювати власні упередження та “сліпі зони”, бути чесними щодо потенційної упередженості у своїй роботі та вживати заходів для її пом'якшення.

- Співробітники повинні бути допитливими і ставити складні та важкі запитання, бути готовими глибше вникати в пояснення керівництва і ставити потенційно важкі та складні подальші запитання. Аудитори завжди повинні ставити собі питання “Чому?” і “Що, якщо?”.

- Співробітники повинні виконувати аудиторські процедури критично та об'єктивно, а не просто виконувати формальності. Вони повинні, скоріше, критично оцінювати аудиторські докази та виносити обґрунтовані судження (вимога “належної ретельності”).

- Фахівці повинні бути уважними до “червоних прапорців” та умов, які можуть вказувати на можливі викривлення. Такими “червоними прапорцями” можуть бути незвичні транзакції, зміни в обліковій політиці та плинність керівництва.

- Під час планування та виконання завдань з аудиту групи, що працюють над завданнями, повинні враховувати середовище аудиторських ризиків клієнта, у тому числі тон, заданий керівництвом (тобто контролі на рівні суб'єкта господарювання, включаючи культуру організації), галузь, у якій працює клієнт, розмір клієнта та профіль ризиків клієнта.

Неможливо побудувати будинок без міцного фундаменту; неможливо провести якісний аудит без сильного професійного скептицизму. Хоча професійний скептицизм значною мірою залежить від індивідуальних особливостей аудитора, фірми повинні розвивати культуру, яка підвищує обізнаність фахівців про їхні власні упередження та обмеження, що впливають на здійснення професійного скептицизму. Якість аудиту залежить від здатності аудиторів ставити під сумнів і критично оцінювати – сама передумова професійного скептицизму. Він повинен бути притаманний усьому, що ми робимо під час аудиту – на всіх етапах завдань і в усіх виконуваних аудиторських процедурах, особливо в тих сферах аудиту, які є складними і схильними до упередженості з боку керівництва.

Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

4.1. Оцінювання ризиків викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства.

4.2 Процедури оцінювання ризиків і пов'язана з ними діяльність.

4.3. Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

4.4. Дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

4.1. Оцінювання ризиків викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства

Відповідно до параграфу 15 МСА 200 і параграфу 12 МСА 240 аудитор повинен зберігати професійний скептицизм протягом всього аудиту, визнаючи можливість шахрайства незалежно від позитивної характеристики управлінського персоналу. Згідно параграфу 11 МСА 240 шахрайство полягає в навмисній дії управлінського персоналу із застосуванням омани для отримання неправомірної вигоди. В цьому параграфі наведені основні юридичні кваліфікуючі ознаки шахрайства, з позиції яких аудитор повинен оцінювати викривлення фінансової звітності. Тим самим з'ясовувати в якій мірі вони є навмисними і містять оману для отримання неправомірної вигоди. В результаті отримання інформації щодо відсутності шахрайства у аудитора є підстави для висновку про наявність помилки. Аудитор несе відповідальність за виявлення шахрайства виключно в межах проведення аудиту. Він не виконує спеціального завдання щодо розслідування фактів шахрайства в діяльності суб'єктів господарювання. Аудитор зобов'язаний належним чином не тільки реагувати на ознаки шахрайства у вигляді викривлень фінансової звітності, а також здійснювати аудиторські процедури щодо їх виявлення. Згідно МСА 315 аудитор з метою виявлення ознак шахрайства в установленому порядку досліджує бізнес-ризики на наявність в них чинників ризику шахрайства. За результатами такої оцінки аудитор висловлює судження у формі

професійного скептицизму, яке містить в собі припущення щодо можливого викривлення фінансової звітності управлінським персоналом. За своїм змістом ризики шахрайства включають події або умови, які свідчать про мотив або тиск щодо скоєння шахрайства, а також можливість скоїти шахрайство. Подібно іншим ризикам вони мають вірогіднісний характер і вказують лише на наявність сприятливих умов для шахрайства та ставлення до них управлінського персоналу. Воно може бути нейтральним, позитивним або мати форму протидії, у вигляді розробки і запровадження відповідних профілактичних заходів в системі внутрішнього контролю та вдосконалення господарської діяльності.

В кінцевому рахунку, чинники ризиків шахрайства набувають реальних детермінантів неправомірної поведінки не самі по собі, а в результаті їх оцінки конкретними суб'єктами з числа управлінського персоналу. Тому оцінка аудитором реагування управлінського персоналу на чинники ризику шахрайства повинна займати провідне місце в процесі проведення аудиту на основі ризик-орієнтованого підходу. Обов'язковою передумовою такої оцінки є наявність знань з наступних питань:

1. Концептуальних положень Міжнародних стандартів аудиту та стандартів бухгалтерського обліку.

В першу чергу, опанування аудитором викладеного в міжнародних стандартах аудиту біхевіористичного підходу щодо аналізу соціально-психологічних аспектів мотивів поведінки суб'єктів облікового процесу і аудиту. Така методика орієнтує аудитора на необхідність досягнення цілей аудиту щодо підвищення довіри та надання впевненості користувачам фінансової звітності в її достовірності, повноті і відповідності законодавству в умовах ризику викривлення внаслідок шахрайства. Наявність такого ризику, в свою чергу, обумовлює ризик-орієнтований підхід щодо комплексного соціальнопсихологічного розуміння аудитором економічної поведінки суб'єктів господарювання та їх середовища. Слід також зазначити, що окремо взяті поняття підвищення довіри та надання впевненості користувачам фінансової звітності мають відповідний психологічний зміст. В них наголошують на тому, яке психологічне ставлення у користувачів фінансової звітності повинно бути до результатів аудиту. Що стосується біхевіоризму, то він в широкому сенсі вивчає поведінку людини і способи впливу на неї. Більш детально зазначений напрямок пізнання поведінки суб'єктів господарювання досліджується в економічній психології. Професійне судження аудитора, щодо надання впевненості користувачам фінансової звітності в повній мірі, повинно враховувати біхевіористичний підхід на всіх етапах аудиту. Головним чином це стосується дослідження соціально-психологічних аспектів прийняття рішень конкретними суб'єктами управлінського персоналу стосовно бізнес-ризиків, особливо тих, що містять чинники ризику шахрайства. Ідентифікацію та оцінку чинників ризику шахрайства необхідно здійснювати через розуміння суб'єктів господарювання та їх середовища з позиції мотивів або тиску вчинити шахрайство, наявності можливостей його скоїти, а також ставлення та логічного виправдання неправомірної поведінки.

1. Соціально-психологічний механізм прийняття рішень управлінським персоналом.

Згідно МСА 315 аудитор повинен ідентифікувати та оцінювати чинники ризиків шахрайства через розуміння суб'єктів господарювання та їх середовища. **Суб'єкти господарювання - це конкретні фізичні особи, які уповноважені приймати рішення щодо фінансової звітності в залежності від обставин зовнішнього середовища та особистих якостей характеру і ціннісних орієнтацій.**

В кожній галузі економіки і на конкретному підприємстві існують певні особливості прийняття управлінських рішень. Вони визначаються об'єктивними і суб'єктивними обставинами. До об'єктивних обставин належить специфіка діяльності підприємства, яка залежить від технологічного процесу, що регламентується відповідними нормативними актами. Суб'єктивні обставини в значній мірі пов'язані з конкретними особистостями, їх стилем управління. Він може бути авторитарний, демократичний або ліберальний.

В параграфі А78 МСА 315 передбачено, що для розуміння аудитором середовища контролю є доречним вивчення філософії та стилю роботи управлінського персоналу.

Авторитарний стиль управління характеризується прийняттям рішення однією особою, або єдиним центром. При демократичному стилі прийняття управлінських рішень погоджується з рядом структурних підрозділів та іншими зацікавленими особами. Зокрема, Наглядовою радою, органом внутрішнього контролю і т.п. Ліберальний стиль управління в значній мірі має хаотичний характер, і прийняття управлінських рішень з невідомими наслідками. Все залежить від того, хто і як зможе переконати керівництво суб'єкта господарювання.

В кінцевому рахунку, прийняття рішень управлінським персоналом є результатом взаємодії особистості і оточуючого середовища. Основними чинниками в оточуючому середовищі, які впливають на прийняття рішень управлінським персоналом, є бізнес-ризик. Вони становлять основне джерело прийняття рішень управлінським персоналом щодо викривлення фінансової звітності. Як зазначено в параграфі А39 МСА 315, розуміння бізнес-ризиків, на які наражається суб'єкт господарювання, збільшує ймовірність ідентифікації ризиків суттєвого викривлення, оскільки більшість бізнес-ризиків зрештою матимуть фінансові наслідки, і, отже, вплив на фінансову звітність. Однак, аудитор не несе відповідальності за ідентифікацію або оцінку всіх бізнес-ризиків, оскільки не всі бізнес-ризикі призводять до виникнення ризиків суттєвого викривлення.

Ризик-орієнтований підхід в аудиторській діяльності.

Як було зазначено вище, ризик-орієнтований підхід в аудиторській діяльності є обов'язковою передумовою оцінки аудитором реагування управлінського персоналу на чинники ризику шахрайства.

Характерно, що ризик-орієнтований підхід в аудиторській діяльності з'явився не одразу, а на певному історичному етапі його розвитку. Спочатку в кінці XVIII століття існував рахунковий аудит, завданням якого було підтвердження максимального числа бухгалтерських операцій. В подальшому з'явився тестовий аудит, мета якого полягала в проведенні тестів стану внутрішнього контролю та аналізу найбільш вагомих операцій. На зміну рахунковому і тестовому аудиту прийшов ризик-орієнтований підхід щодо вивчення ризиків у діяльності господарюючого суб'єкта та оцінки ризику в аудиторській діяльності.

Слід зауважити, що історичний розвиток аудиту мав закономірний характер. На кожному етапі відбувалося вдосконалення попередніх досягнень шляхом підвищення ефективності аудиторських процедур. Відповідно, ризик-орієнтований підхід не ігнорує рахункові і тестові процедури перевірки фінансової звітності, а зосереджує їх виконання на конкретних ризиках в діяльності господарюючого суб'єкта за умови визначення ризику в процесі аудиту.

У зв'язку з цим виникає питання, що таке ризик в господарській і аудиторській діяльності. Як він впливає на проведення аудиту.

Як правило, поняття ризику пов'язують з невизначеністю щодо настання негативних наслідків. Саме невизначеність характеризується значним числом параметрів, які передбачити і виміряти можливо тільки умовно. В публікаціях з ризик-менджементу властивості ризику розглядають в аспекті: ймовірність настання, причинно-наслідкові зв'язки, сила впливу, спроможність управління.

Діяльність будь-якого сучасного підприємства здійснюється в умовах ризику і на власний ризик. Такі ознаки підприємницької діяльності наведені в ст. 42 Господарського кодексу України. Державні і комунальні, в тому числі некомерційні підприємства функціонують в ринкових умовах. Їх господарська діяльність також пов'язана з ризиками. Для забезпечення ефективної діяльності в конкурентному ринковому середовищі підприємству необхідно приймати обґрунтовані ризикові рішення у поєднанні з належним управлінням проблемними і суперечливими процесами. Тому ризик-менеджмент становить обов'язковий вид діяльності підприємств, який в певній мірі поширюється і на сферу фінансів.

Порядок організації ризик-менджементу на підприємстві визначається міжнародними стандартами, зокрема ISO 31000-2000 «Ризик-менджемент. Принципи та рекомендації», а також вітчизняними нормативними актами, та внутрішніми нормативними документами підприємства. Серед них необхідно звернути увагу на звіт про управління та антикорупційні програми. На окремих підприємствах розробляються спеціальні програми з ризик-менджементу. Аналіз

аудитором виконання таких програм дозволяє оцінити стан внутрішнього контролю на підприємстві.

Порядок ідентифікації та оцінки **бізнес-ризиків** в діяльності господарюючих суб'єктів визначено МСА 315. В цьому стандарті зазначено, що бізнес-ризик за своїм змістом є ширшим, ніж ризик суттєвого викривлення фінансової звітності, хоча й включає останній.

Наведений підхід орієнтує аудитора на необхідність оцінки бізнес-ризиків з позиції професійного скептицизму. Він полягає в тому, що аудитор в своєму професійному судженні щодо бізнес-ризиків повинен досліджувати наявність в них можливостей викривлення фінансової звітності незалежно від позитивної оцінки управлінського персоналу. Саму поведінку управлінського персоналу стосовно бізнес-ризиків оцінювати на основі трикутника шахрайства, який наведено в МСА 240. Таким чином визначають, в якій мірі бізнес-ризики чинять тиск і створюють мотиви шахрайства, чи існують в оточуючому середовищі можливості для шахрайства, яке ставлення та логічне виправдання недоліків в господарській діяльності з боку управлінського персоналу.

Орієнтир аудитора і зосередження його уваги на бізнес-ризиках суб'єкта господарювання, обумовлює необхідність врахування власних ризиків щодо ідентифікації та оцінювання викривлень фінансової звітності.

Зміст аудиторського ризику розглядається в §13 МСА 200. В цьому параграфі зазначено, що **аудиторський ризик** – це ризик того, що аудитор висловить невідповідну думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена. За своїм змістом аудиторський ризик є функцією ризику суттєвого викривлення та ризику невиявлення.

Ризик суттєвого викривлення – це ризик того, що фінансова звітність, яка не перевірялась аудитором в процесі аудиту, містить суттєві викривлення. Він складається з двох компонентів на рівні тверджень, а саме:

- властивий (невід'ємний) ризик – вразливість твердження щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації або в сукупності з іншими викривленнями, перед тим, як брати до уваги будь-які відповідні заходи контролю;
- ризик контролю – ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні стосовно класу операцій окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджено або виявлено та виправлено системою внутрішнього контролю суб'єкта господарювання.

Ризик невиявлення – це ризик того, що процедури, виконані аудитором для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня не дадуть змоги виявити викривлення, що існує. Ризик невиявлення – це результат властивих обмежень аудиту. Згідно параграфу A55 МСА 200 потенційний вплив властивих обмежень є особливо значущим у випадку викривлення внаслідок шахрайства.

Відповідно до МСА 320 “Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту” в процесі проведення аудиторської перевірки **аудитор повинен оцінювати суттєвість у взаємозв'язку з аудиторським ризиком**. Інформація є суттєвою, якщо її пропущення або неправильне відображення можуть вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів.

Згідно МСА 320 визначаються наступні рівні суттєвості:

- на рівні фінансової звітності;
- суттєвість для виконання аудиторських процедур (суттєвість виконання).

Суттєвість на рівні фінансової звітності на практиці визначається, як правило, у відсотках до базового показника. Для статей балансу базовим показником прийнято вважати суму активів, для статей звіту про фінансові результати – суму чистого доходу або чистого прибутку.

Визначення суттєвості ґрунтується на судженні аудитора. При цьому можливо керуватися Листом Міністерства фінансів України від 29.07.2003р. № 04230-04108 «Щодо суттєвості у бухгалтерському обліку і звітності».

Приклад визначення суттєвості на рівні фінансової звітності: Можливі значення базового показника, в тис. грн.	Рівень (межа, границя) суттєвості, у %
0 – 100	7
100-500	6
500-5000	5
5000-10000	4
10000-50000	3
50000-100000	2
Більше 100000	1

Суттєвість для виконання аудиторських процедур (суттєвість виконання) визначається також за судженням аудитора. Вимоги до суттєвості виконання, що встановлені МСА, є наступні:

- суттєвість виконання має бути меншою за суттєвість на рівні фінансової звітності;
- суттєвість виконання повинна бути такою, щоб знизити до прийнятно низького рівня ймовірність того, що сукупність не виправлених та не виявлених викривлень перевищать розмір суттєвості для фінансової звітності в цілому (п. 9 МСА 320).

Суттєвість виконання є багаторівневою і встановлюється по відношенню конкретних залишків рахунків, класів операцій, розкриття інформації, доповнюється протягом усього планування і проведення аудиту.

На першому рівні визначаються ті статті балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів та пов'язані розкриття інформації, які відбираються аудитором для виконання аудиторських процедур. На даному рівні можливо визначити суттєвість виконання у розмірі 2-3% від базового показника, або половина суттєвості фінансової звітності (для прикладу). При цьому слід керуватися таким правилом: чим вище ризик, тим менший поріг суттєвості виконання.

$$AP = B P \times P K \times P H ,$$

Де AP - Аудиторський ризик BP – властивий ризик

PK – ризик контролю PH – ризик невиявлення

$$PCB = B P \times P K \text{ (ризик суттєвого викривлення)}$$

Чим більший аудиторський ризик, тим менше має бути ризик невиявлення. Зменшення ризику не виявлення, у свою чергу, відбувається за рахунок зменшення порогу суттєвості виконання.

Таким чином, **аудиторський ризик – обернено пропорційний порогу суттєвості.**

Після того, як визначили суттєві елементи фінансової інформації на першому рівні, потрібно зробити їх розшифровку в синтетичному та аналітичному обліку, і виокремити в їх межах суттєві залишки на рахунках, класи операцій, які і стануть базою для перевірки. Наприклад: чистий дохід водоканалу розбивається на групи - дохід від водопостачання населення, юридичних осіб, дохід від надання послуг з повірки лічильників. Суттєвими елементами визначено дохід від водопостачання населення та юридичних осіб.

Відбір аудитором суттєвих залишків на рахунках, класів операцій та розкриттів не може зводитися виключно до їх питомої ваги. Елементи фінансової звітності можуть визначатися суттєвими виходячи із наступного:

- мають значну питому вагу;

- рахунки або операції, що мають високий рівень ризику: підтвердження відповідних активів крадіжкам, рахунки, операції на яких традиційно потребують суттєвих виправлень або інші обставини;
- інформація щодо них є важливою для прийняття економічних рішень користувачів фінансової звітності.

Наприклад, доходи від оренди комунального підприємства можуть мати незначну питому вагу, проте є важливими для основного користувача фінансової звітності – місцевої ради, до бюджету якої сплачується відсоток за оренду.

Після визначення суттєвих елементів фінансової звітності, слід визначити їх питому вагу у фінансовій звітності. Аудиторській фірмі доречно встановити загальний орієнтир, що питома вага відібраних для перевірки залишків на рахунках, класів операцій має бути не менше, ніж певний відсоток від базового показника. Наприклад, сума відібраного в межах собівартості має бути не менше ніж 50% від статті "собівартість" та не менше 70% від суми всіх витрат.

Визначення суттєвості розкриття інформації вимагає окремого підходу. Для цього можуть використовуватися контрольні переліки для розкриття інформації відповідно до ПСБО або МСФЗ. Суттєвість розкриттів інформації визначається за судженням аудитора, якщо розкриття інформації може вплинути на економічні рішення користувачів фінансової звітності. При цьому враховується:

- характер інформації,
- основні користувачі фінансової звітності, характер суб'єкта.

Наприклад, якщо клієнт - комунальне підприємство, інформація про засновника та бенефіціарного власника не є суттєвою, оскільки міститься у відкритому доступі.

Відповідно до п. А2 МСА 320 розглядаючи, чи можуть викривлення в якісних розкриттях бути суттєвими, аудитор може ідентифікувати такі релевантні чинники, як:

- обставини суб'єкта господарювання протягом періоду (наприклад, суб'єкт господарювання міг протягом періоду пройти через важливе злиття компаній);
- застосовна концептуальна основа фінансового звітування, включаючи зміни в ній (наприклад, новий стандарт фінансового звітування може вимагати нових якісних розкриттів, які будуть важливими для суб'єкта господарювання);
- якісні розкриття, що є важливими для користувачів фінансової звітності внаслідок характеру суб'єкта господарювання (наприклад, розкриття щодо ризику ліквідності можуть бути важливими для користувачів фінансової звітності фінансової організації).

Визначення суттєвих залишків на рахунках, класів операцій і розкриттів, а також аудиторського ризику щодо кожного з них, є **базою для підходу щодо планування подальших аудиторських процедур.**

Для планування аудиторських процедур використовуємо цю ж формулу: $AP = B \cdot P \times P \cdot K \times P \cdot H$,

яка визначає, що чим більше ризик суттєвого викривлення, тим менше має бути ризик невиявлення. Тобто, чим більше ризик викривлення, тим "жорсткіші" повинні бути аудиторські процедури.

У свою чергу, ризик суттєвого викривлення складається з: властивого ризику та ризику контролю. Тому є **доречним для кожного із суттєвих залишків на рахунках, класів операцій і розкриттів, балансу присвоювати ступінь ризику суттєвого викривлення** - властивого ризику та ризику контролю. Якщо ризик викривлення статті або класу операцій низький, а також низький ризик контролю, можливо обрати підхід з тестами контролю та аналітичними процедурами. або ж детальними тестом невеликої вибірки. Якщо ризик суттєвого викривлення високий, доцільним буде використання цільної вибірки у детальному тесті, а також додаткове проведення аналітичних процедур за судженням аудитора. Виявлені в результаті ризик-орієнтованого підходу викривлення фінансової звітності підлягають аналізу на основі знання правової кваліфікації шахрайства в чинному законодавстві і його кримінологічні характеристики і способи вчинення.

4.2. Процедури оцінювання ризиків і пов'язана з ними діяльність.

Аудитор повинен розробити та виконати процедури оцінки ризиків для отримання аудиторських доказів, які забезпечують належну основу для:

ідентифікації та оцінки ризиків суттєвих викривлень, чи то внаслідок шахрайства, чи помилки, на рівні фінансової звітності та тверджень;

та (b) розробки подальших аудиторських процедур відповідно до МСА 330.

Аудитор повинен розробляти і виконувати процедури оцінки ризиків, щоб вони не були спрямовані на отримання аудиторських доказів, які можуть бути підтверджуючими, або на виключення суперечливих аудиторських доказів.

Процедури оцінки ризиків повинні включати наступне:

запити керівництва та інших відповідних осіб суб'єкта господарювання, включаючи осіб, які мають відношення до діяльності внутрішнього аудиту (якщо така діяльність має місце);

(b) аналітичні процедури;

(c) спостереження та перевірка;

Інформація з інших джерел. При отриманні аудиторських доказів відповідно до параграфа 13, аудитор повинен розглянути інформацію, отриману з:

(a) процедур аудитора щодо прийняття або продовження відносин з клієнтом або завдання з аудиту; і

(b) інших завдань, що виконуються партнером із завдання для суб'єкта господарювання, коли це застосовно.

Коли аудитор має намір використовувати інформацію, отриману з попереднього досвіду роботи аудитора з суб'єктом господарювання і з аудиторських процедур, виконаних в ході проведення попередніх аудитів, аудитор повинен оцінити актуальність та надійність інформації, яка буде використовуватись в якості аудиторських доказів для поточного аудиту.

Обговорення команди із завдання.

Партнер із завдання та інші ключові члени команди із завдання повинні обговорити використання застосовних принципів фінансової звітності і схильність фінансової звітності суб'єкта господарювання до істотних викривлень.

Якщо є члени команди із завдання, які не беруть участь в обговоренні команди із завдання, партнер із завдання повинен визначити, які питання слід довести до відома цих членів.

Отримання розуміння суб'єкта господарювання та його середовища, застосовної системи фінансової звітності та системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання. Розуміння сутності суб'єкта господарювання та його середовища, а також застосовних принципів фінансової звітності.

Аудитор повинен виконати процедури оцінки ризиків для розуміння: (a) наступних аспектів суб'єкта господарювання та його середовища: (i) організаційна структура суб'єкта господарювання, структура власності та управління, а також його бізнес-модель, включаючи ступінь інтегрування IT бізнес-моделлю; галузеві, нормативні та інші зовнішні чинники; і (iii) внутрішні і зовнішні заходи, що використовуються для оцінки фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання; (b) застосовної системи фінансової звітності, а також облікової політики суб'єкта господарювання і причин будь-яких змін в ній; і (c) того, як невід'ємні фактори ризику впливають на схильність тверджень до викривлення і ступеню цього викривлення при підготовці фінансової звітності відповідно до застосовних принципів фінансової звітності, на основі розуміння, отриманого в у випадках (a) і (b).

Аудитор повинен оцінити, чи є облікова політика суб'єкта господарювання належною і такою, що відповідає застосовним принципам фінансової звітності. Розуміння компонентів системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання Середовище контролю, процес оцінки ризиків суб'єкта господарювання і процес моніторингу системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання і причин будь-яких змін в ній;

і (c) того, як невід'ємні фактори ризику впливають на схильність тверджень до викривлення і ступеню цього викривлення при підготовці фінансової звітності відповідно до застосовних принципів фінансової звітності, на основі розуміння, отриманого в у випадках (a) і

(b).

Якщо аудитор виявляє ризики суттєвих викривлень, які керівництво не змогло ідентифікувати, аудитор повинен: (а) визначити, чи є які-небудь ризики такого роду, які, на думку аудитора, були б виявлені в процесі оцінки ризиків суб'єкта господарювання, і, якщо так, отримати уявлення про те, чому в процесі оцінки ризиків суб'єкта господарювання не вдалося виявити такі ризики істотних викривлень; і (b) розглянути наслідки для оцінки аудитора.

4.3. Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

Аудитор повинен визначити ризики суттєвих викривлень та визначити, чи існують вони на: (а) рівні фінансової звітності; або (b) рівні затвердження для класів операцій, залишків рахунків та розкриття інформації.

Аудитор повинен визначити відповідні твердження та пов'язані з ними важливі класи операцій, залишки рахунків та розкриття інформації. Оцінка ризиків суттєвих викривлень на рівні фінансової звітності. Щодо ідентифікованих ризиків суттєвих викривлень на рівні фінансової звітності аудитор повинен оцінити ризики і: (а) визначити, чи впливають такі ризики на оцінку ризиків на рівні тверджень; і (b) оцінити характер і ступінь їх повсюдного впливу на фінансову звітність.

Щодо ідентифікованих ризиків суттєвих викривлень на рівні тверджень аудитор повинен оцінити невід'ємний ризик шляхом оцінки ймовірності та величини викривлень. При цьому аудитор повинен враховувати, яким чином і в якій мірі: (а) невід'ємні фактори ризику впливають на схильність відповідних тверджень до викривлень; і (b) ризики суттєвих викривлень на рівні фінансової звітності впливають на оцінку невід'ємного ризику для ризиків суттєвих викривлень на рівні тверджень.

Аудитор повинен визначити, чи є який-небудь з оцінених ризиків істотного викривлення значним ризиком. Аудитор повинен визначити, чи не можуть процедури по суті самі по собі забезпечити достатні належні аудиторські докази для будь-якого з ризиків істотних викривлень на рівні тверджень.

Оцінка ризику контролю. Якщо аудитор планує перевірити ефективність функціонування заходів контролю, аудитор повинен оцінити ризик контролю. Якщо аудитор не планує перевіряти ефективність функціонування заходів контролю, оцінка аудитором ризику контролю повинна бути такою, щоб оцінка ризику суттєвих викривлень збігалася з оцінкою невід'ємного ризику.

Оцінка аудиторських доказів, отриманих після проведення процедур оцінки ризиків. Аудитор повинен оцінити, чи забезпечують аудиторські докази, отримані в результаті процедур оцінки ризиків, належну основу для ідентифікації та оцінки ризиків істотних викривлень. Якщо ні, аудитор повинен виконувати додаткові процедури оцінки ризиків до тих пір, поки не будуть отримані аудиторські докази, що забезпечать таку основу. При ідентифікації та оцінці ризиків істотних викривлень аудитор повинен брати до уваги всі аудиторські докази, отримані в результаті процедур оцінки ризиків, незалежно від того, підтверджують вони твердження керівництва або суперечать їм.

Класи операцій, залишки рахунків і розкриття інформації, які не є важливими, але є істотними. Для істотних класів операцій, залишків рахунків або розкриття інформації, які не були визначені як важливі класи операцій, залишки рахунків або розкриття інформації, аудитор повинен оцінити, чи залишається визначення аудитора належним.

Перегляд оцінки ризиків. Якщо аудитор отримує нову інформацію, яка не узгоджується з аудиторськими доказами, на яких аудитор спочатку засновував ідентифікацію або оцінку ризиків істотних викривлень, аудитор повинен переглянути ідентифікацію або оцінку.

4.4. Дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

МСА 330 розглядає відповідальність аудитора за розробку та провадження дій у відповідь на ризики суттєвого викривлення, ідентифіковані й оцінені аудитором відповідно до МСА 315 під час аудиту фінансової звітності.

Метою аудитора є отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів стосовно оцінених ризиків суттєвого викривлення через розробки і провадження відповідних дій у відповідь на такі ризики.

У цьому МСА наведені терміни, що мають такі значення (табл. 2.4): Таблиця 2.4
Визначення термінів в МСА 330

Термін	Визначення
Процедури по суті	Аудиторські процедури, призначені для виявлення суттєвих викривлень на рівні тверджень. Процедури по суті включають: <ul style="list-style-type: none"> тести деталей (класів операцій, залишків на рахунках та розкриття інформації); аналітичні процедури по суті.
Тести заходів контролю	Аудиторська процедура, призначена для оцінки ефективності функціонування заходів контролю в запобіганні або виявленні та виправленні суттєвих викривлень на рівні тверджень

Аудитор повинен розробити та виконати подальші аудиторські процедури, характер, час та обсяг яких ґрунтуються на оцінці ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень і здійснюються у відповідь на таку оцінку.

Загальний перелік основних тверджень, наведений, зокрема, у МСА 315, МСА 500, поділяється на окремі категорії (рис.).

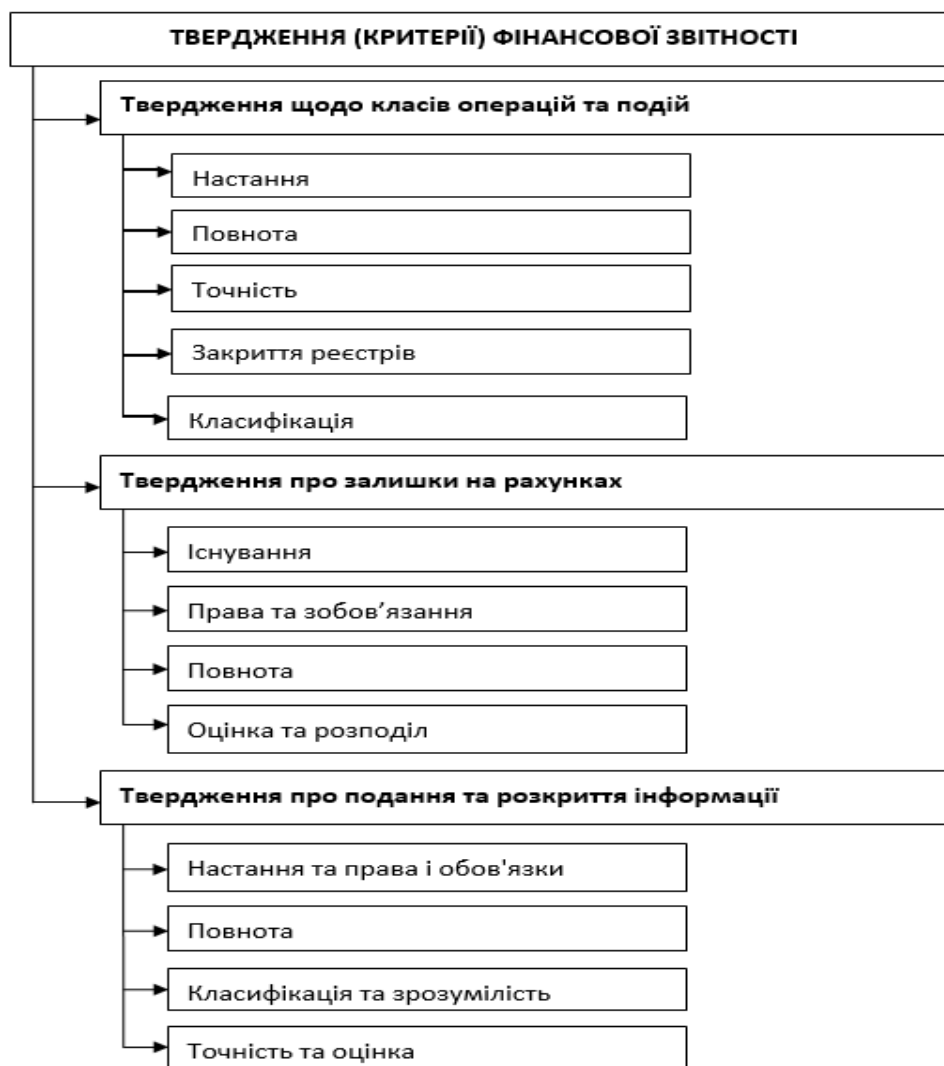

Рис. Класифікація тверджень керівництва

Твердження мають наступний зміст:

а) **Твердження щодо класів операцій та подій** протягом періоду аудиту:

- настання – операції та події, які були зареєстровані, настали та пов'язані із суб'єктом господарювання;
- повнота – всі операції та події, які повинні реєструватися, були зареєстровані;
- точність – суми та інші дані, пов'язані із зареєстрованими операціями та подіями, були записані правильно; закриття реєстрів – операції та події були зареєстровані у відповідному обліковому періоді;
- класифікація – операції та події були зареєстровані у належних рахунках.

б) **Твердження щодо залишків на рахунках на кінець періоду:**

- існування – активи, зобов'язання та власний капітал наявні; права та обов'язки – суб'єкт господарювання має або контролює права на активи, а зобов'язання є обов'язком суб'єкта господарювання;
- повнота – всі активи, зобов'язання та власний капітал, які мають реєструватися, були зареєстровані;
- оцінка та розподіл – активи, зобов'язання та власний капітал включені до фінансової звітності у відповідних сумах, усі пов'язані з цим коригування щодо оцінки або розподілу належно зареєстровані.

в) **Твердження щодо подання та розкриття:**

- настання та права і обов'язки – події, операції та інші питання, інформація щодо яких була розкрита, настали і пов'язані із суб'єктом господарювання;
- повнота – всі розкриття інформації, які мали бути включені до фінансової звітності, включені;
- класифікація та зрозумілість – фінансова інформація належно подана та описана, розкриття інформації також чітко сформульоване;
- точність та оцінка – фінансова та інша інформація розкрита достовірно та у відповідних сумах.

Аудиторські процедури, які проводяться на різних етапах процесу аудиту, за характером виконання теж поділяють на три великих групи: процедури оцінки ризиків, тести контролю та процедури по суті (рис.).

Рис. Класифікація процедур за характером виконання

Процедури оцінки ризиків призначені для отримання розуміння про суб'єкт господарювання та його середовище, включаючи систему внутрішнього контролю, та оцінки ризиків суттєвого викривлення на рівні фінансових звітів та тверджень.

Тести контролю (іноді називають "тести на відповідність") застосовуються для проведення перевірки з метою виявлення відповідності процедур внутрішнього контролю встановленим нормам, призначені для перевірки операційної ефективності процедур контролю в запобіганні або виявленні та виправленні суттєвих викривлень на рівні тверджень.

Процедури по суті (іноді називають "незалежні тести") застосовуються для виявлення суттєвих викривлень на рівні тверджень, призначені для перевірки операцій і залишків, а також здійснення інших процедур з метою одержання відомостей про повноту, правильність і законність операцій, які містяться в бухгалтерських записах і фінансової звітності. Вони

складаються з перевірки докладної інформації про класи операцій, залишки на рахунках та розкриття інформації та аналітичних процедур по суті.

Оцінка аудитором ідентифікованих ризиків на рівні тверджень створює основу для розгляду прийнятного аудиторського підходу до розробки та виконання подальших аудиторських процедур. Наприклад, аудитор може визначити, що:

- лише через виконання тестів заходів контролю він може досягнути ефективної дії у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення стосовно конкретного твердження;
- тільки виконання процедур по суті є прийнятним для певних тверджень, тому аудитор виключає вплив заходів контролю з доречної оцінки ризиків. Це може бути наслідком того, що процедури оцінки ризиків аудитором не ідентифікували будь-яких ефективних заходів контролю, доречних для твердження, або того, що виконання тестів заходів контролю є неефективним, тому аудитор не планує довіряти ефективності функціонування заходів контролю під час визначення характеру, часу та обсягу процедур по суті, або
- ефективним є комплексний підхід із застосуванням як тестів заходів контролю, так і процедур по суті.

Проте, незалежно від того, який підхід обрано, аудитор розробляє та виконує процедури по суті за кожним суттєвим класом операцій, залишком на рахунку і розкриттям інформації.

Характер аудиторської процедури є найважливішим при провадженні дій у відповідь на оцінені ризики. Характер аудиторської процедури стосується її мети (тобто тест заходів контролю або процедура по суті) та типу (тобто перевірка, спостереження, запит, підтвердження, перерахунок, повторне виконання чи аналітична процедура).

Розробка і виконання подальших аудиторських процедур, характер, час та обсяг яких ґрунтується на оцінці ризиків суттєвого викривлення на рівні тверджень і які розроблені у відповідь на оцінені ризики, передбачає чіткий зв'язок між подальшими аудиторськими процедурами та оцінкою ризиків.

Обсяг аудиторської процедури, який вважається необхідним, визначається після розгляду суттєвості, оціненого ризику та ступеня впевненості, який планує отримати аудитор. Якщо одній меті відповідає поєднання процедур, обсяг кожної з них розглядається окремо. Як правило, обсяг аудиторських процедур збільшується тією мірою, якою збільшується ризик суттєвого викривлення. Наприклад, у відповідь на оцінений ризик суттєвого викривлення внаслідок шахрайства може бути доречним збільшення обсягу вибірки або виконання аналітичних процедур по суті на більш детальному рівні. Проте збільшення обсягу аудиторської процедури є ефективним тільки в тому разі, якщо така процедура сама по собі є доречною для конкретного ризику.

При отриманні більш переконливих аудиторських доказів унаслідок більш високої оцінки ризику аудитор може збільшити кількість доказів або отримати доречніші чи прийнятніші докази, наприклад приділяючи більше уваги отриманню доказів від третіх осіб або отриманню підтвердних доказів із кількох незалежних джерел.

Після того, як буде проведена оцінка ризику суттєвих викривлень в цілому й щодо окремих тверджень, необхідно визначитися з підходом до виконання подальших аудиторських процедур, які будуть пов'язані безпосередньо з отриманням аудиторських доказів, на яких ґрунтуватиметься висновок про фінансову звітність. Такі процедури збору аудиторських доказів здійснюються шляхом проведення тестів контролю та процедур по суті (інша назва – тести підтвердження).

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей

5.1. Класифікація правопорушень вчинених в зв'язку з доступом до майна.

5.2. Методика проведення форензик аудиту матеріалів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, нематеріальних активів і основних засобів.

5.3. Експертне дослідження операцій з основними засобами, нематеріальними активами та товарно-матеріальними цінностями.

5.1. Класифікація правопорушень вчинених в зв'язку з доступом до майна.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 191 Кримінального кодексу України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» є одним з найпоширеніших злочинів у сфері внутрішнє корпоративного шахрайства. Кількість таких справ складає близько 61, 4% від їх загальної кількості. Санкція цієї статті передбачає відповідальність у вигляді штрафу від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до чотирьох років, або позбавлення волі на строк до чотирьох років, з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Класифікація правопорушень, вчинених у зв'язку з доступом до майна:

- Розтрата майна.
- Привласнення майна.
- Заволодіння майном.
- Крадіжка готівкових коштів.
- Порушення законодавства з фінансових питань.
- Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою.

5.2. Методика проведення форензик аудиту матеріалів інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, нематеріальних активів і основних засобів

Діяльність кожного підприємства передбачає наявність засобів виробництва і відповідних матеріальних умов, вони є одним з найважливіших елементів продуктивних сил, визначають їх рівень. Головною передумовою здійснення будь-якого виробничого процесу є наявність відповідних засобів праці. Їх склад і структура визначають вид діяльності та виробничу потужність підприємства.

Форензик аудит основних засобів і необоротних активів означає перевірку дотримання в бухгалтерському обліку методологічних засад формування інформації про основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи, а також розкриття інформації про них у фінансовій звітності.

Пункт 4 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби") визначає поняття основні засоби як матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

У процесі експлуатації вони переносять свою вартість на собівартість продукції частинами (нарахуванням амортизації).

Основні засоби підприємств і організацій незалежно від форм власності відображаються у бухгалтерському обліку і звітності за фактичними витратами на їх придбання, перевезення, встановлення, державну реєстрацію, які становлять їх первісну вартість.

До складу основних засобів відносяться: земельні угіддя, будівлі, споруди, машини і обладнання, транспортні засоби, інструменти, виробничий і господарський інвентар, робоча та

продуктивна худоба, багаторічні насадження та інші основні засоби.

Аудит як форма інтелектуальної діяльності має деякі особливості організації та методики проведення. Міжнародні асоціації бухгалтерів та аудиторів узагальнили досвід організації та методики обліку й аудиту в країнах з різними формами власності та господарювання у вигляді міжнародних стандартів аудиту (МСА), які у певній мірі можуть виконувати функції національних стандартів з обліку та аудиту.

Важливими завданнями аудиту основних засобів є:

- перевірка правильності віднесення об'єктів до основних засобів;
- перевірка законності та правильності операцій, пов'язаних із рухом основних засобів;
- контроль за дотриманням правил документального оформлення операцій по основних засобах;
- контроль за наявністю і збереженням основних засобів;
- перевірка правильності віднесення об'єктів до основних засобів;
- перевірка правильності відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних із рухом основних засобів;
- перевірка правильності та своєчасності нарахування, включення у витрати виробництва амортизаційних витрат;
- перевірка правильності проведення переоцінки основних засобів;
- перевірка операцій, пов'язаних з орендою основних засобів;
- перевірка правильності відображення в обліку відновлення основних засобів;
- зіставлення даних первинних, аналітичних і синтетичних облікових документів з даними, відображеними у звітності підприємства, з метою встановлення їх відповідності.

Інформаційна база, що використовується під час аудиту основних засобів, містить:

- а) наказ про облікову політику підприємства;
- б) статут підприємства;
- в) розпорядчі документи керівника підприємства, які засвідчують факт введення об'єктів основних засобів в експлуатацію (акт, наказ, розпорядження, службова записка);
- г) первинні документи бухгалтерського обліку, що відображають операції по основних засобах:
 - Акт прийому-передачі (внутрішнього переміщення) (№ 03-1);
 - Акт здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів (№ 03-2);
 - Акт на списання основних засобів (№ 03-3);
 - Акт на списання автотранспортних засобів (№ 03-4);
 - Акт на установку, пуск, демонтаж будівельних механізмів (№ 03-5);
 - Інвентарна картка обліку основних засобів (№ 03-6);
 - Опис інвентарних карток з обліку основних засобів (№ 03-7);
 - Картка обліку руху основних засобів (№ 03-8);
 - Інвентарний список основних засобів (№ 03-9);
- д) відомість обліку основних засобів, нарахованих амортизаційних відрахувань (№ В-1);
- е) головна книга;
- є) бухгалтерська звітність: Баланс (форма № 1); Звіт про фінансові результати (форма № 2); Звіт про рух грошових коштів (форма № 3); Звіт про власний капітал (форма № 4); Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5);
- ж) плани ремонтів (кошториси) основних засобів;
- з) страхові поліси, контракти, угоди про оренду тощо.

Аудит основних засобів починається з перевірки ведення аналітичного обліку. Перевірку правильності ведення аналітичного обліку основних засобів можна здійснити вибіркоким чи суцільним способом. Аналітичний облік основних засобів ведеться за об'єктами основних засобів. Кожному об'єкту присвоюється інвентарний номер на весь термін його використання. На кожен інвентарний об'єкт або групу однотипних об'єктів заводяться інвентарні картки.

Аудитор починає з перевірки наявності і стану інвентарних карток в картотеці

аналітичного обліку основних засобів та відповідності даних пооб'єктного аналітичного обліку основних засобів даним синтетичного обліку. Для цього аудитор зіставляє дані опису інвентарних карток основних засобів з наявними в картотеці інвентарними картками. За відсутності карток на окремі об'єкти аудитор має запропонувати керівництву підприємства відновити аналітичний пооб'єктний облік основних засобів. Загальний підсумок залишків за всіма групами основних засобів зіставляється із залишком за рахунком 10 "Основні засоби". Залишки повинні бути однакові. Крім того аудитор встановлює відповідність залишків головної книги із залишками у балансі.

Також аудитор перевіряє, чи всі об'єкти основних засобів закріплені за матеріально відповідальними особами.

Якісне та своєчасне проведення інвентаризації основних засобів - важливий момент організації аналітичного обліку. Тому аудитор уважно вивчає матеріали попередніх інвентаризацій (чи були виявлені помилки і яким чином вони виправлені), особливу увагу звертаючи на правильність відображення результатів у бухгалтерському обліку.

При інвентаризації основних засобів аудитор спостерігає за її проведенням, оцінює, чи правильну методику обрано, чи правильно здійснюється документальне оформлення та відображення її результатів у бухгалтерському обліку. Крім того аудитор застосовує вибірккову перевірку записів у інвентаризаційних відомостях. Якщо для самостійного перерахунку окремих видів основних засобів будуть виявлені відхилення від наданих підприємством-клієнтом даних, то аудитор повідомляє (надсилає листа) про це керівника підприємства з пропозиціями щодо усунення виявлених помилок, недоліків.

Перевірка правильності нарахування зносу (амортизації) - наступний важливий етап контролю обліку основних засобів.

Об'єктом амортизації є вартість основних засобів за винятком землі, незавершених капітальних інвестицій, продуктивної худоби, автодоріг тощо. Амортизація нараховується протягом строку корисного використання об'єкта основних засобів.

Перевіряючи правильність і своєчасність нарахування амортизації, аудитор має з'ясувати, якими методами користується бухгалтер при нарахуванні амортизації. Який саме метод застосовувати при нарахуванні амортизації підприємство обирає самостійно і це зазначається в обліковій політиці підприємства. Відповідно до П(С)БО 7 "Основні засоби" амортизація основних засобів нараховується за одним із п'яти методів: 1) прямолінійний; 2) зменшення залишкової вартості; 3) прискореного зменшення залишкової вартості; 4) кумулятивний; 5) виробничий.

Придбані (створені) основні засоби зараховуються на баланс підприємства за первісною вартістю згідно з П(С)БО 7 "Основні засоби".

Об'єкти основних засобів періодично підлягають індексації для відображення в обліку їх реальної вартості.

Спосіб одержання основних засобів підприємством - важливе питання, на якому аудитор також зосереджує свою увагу. Якщо основні засоби були придбані за рахунок кредиту банку, то відповідно до П(С)БО 7 "Основні засоби", відсотки за кредитами на придбання (створення) основних засобів не включаються до їх первісної вартості, а входять до складу фінансових витрат звітного періоду; якщо основні засоби отримано безоплатно, то вони повинні бути оцінені за ринковою вартістю, а не залишковою.

Одним із важливих завдань перевірки стану основних засобів є перевірка їх вибуття внаслідок різних причин (продаж, передача за договором дарування стороннім особам, ліквідація при аваріях, списання внаслідок морального, фізичного зносу тощо). Метою перевірки операцій, пов'язаних з вибуттям основних засобів, є правильність оформлення, своєчасність відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку, визначення законності списання витрат, повнота оприбуткування цінностей, що надійшли від ліквідації та їх відображення в обліку.

Аналізуючи операції, пов'язані з орендою основних засобів, аудитор з'ясовує питання своєчасності та правильності проведення розрахунків за орендовані основні засоби, перевіряє точність відображення в обліку ПДВ, виявляє, чи не було фактів передачі в оренду основних засобів без відображення їх в обліку.

Таким чином, наприкінці перевірки аудитор, дотримуючись вимог П(С)БО 7 "Основні засоби", має впевнитися, що в Примітках до річної фінансової звітності в повному обсязі висвітлено наступну інформацію: наявність і рух основних засобів у звітному періоді; вартість (первісна чи переоцінена), за якою основні засоби відображені у балансі; переоцінка основних засобів, їх вибуття, сума амортизації, нарахована за рік тощо.

Нематеріальний актив - це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований, утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам (відповідно до П(С)БО 8 "Нематеріальні активи").

Аудит нематеріальних активів полягає в перевірці наявності бухгалтерських і юридичних документів, що підтверджують права на володіння ними, а також правильності та своєчасності відображення нематеріальних активів на балансі підприємства.

Під аудитом інтелектуальної власності (нематеріальних активів) розуміють перевірку документів, які підтверджують право підприємства на відповідний об'єкт нематеріальних активів (на користування землею, водою, об'єктами промислової та інтелектуальної власності - авторське право в галузі науки, мистецтва, літератури тощо).

Враховуючи значення нематеріальних активів підприємства, перед аудитором стоять такі завдання:

- перевірка факту наявності нематеріальних активів і підтвердження прав власності на усі нематеріальні активи, які включені до балансу підприємства;
- перевірка правильності відображення в бухгалтерському обліку нематеріальних активів (насамперед, їх первинної балансової вартості);
- перевірка дотримання норм чинного законодавства по операціям, пов'язаних з нематеріальними активами;
- перевірка відповідності даних синтетичного і аналітичного видів обліку нематеріальних активів і їх зносу записам в Головній книзі, балансі;
- перевірка достовірності обліку зарахування та списання об'єктів нематеріальних активів з балансу підприємства;
- перевірка правильності розрахунку зносу нематеріальних активів тощо.

У процесі перевірки аудитору необхідно з'ясувати, які конкретні об'єкти нематеріальних активів обліковуються на підприємстві, чи правильно ведеться їх бухгалтерський облік за кожним об'єктом по встановлених групах; чи вірно оцінені нематеріальні активи (придбані чи створені нематеріальні активи слід зараховувати на баланс підприємства за первісною вартістю).

До складу первісної вартості придбаних нематеріальних активів входять: ціна (вартість) придбання (крім отриманих торговельних знижок), мито, непрямі податки, що не підлягають відшкодуванню, інші витрати, безпосередньо пов'язані з їх придбанням та доведенням до стану, у якому вони придатні до використання за призначенням. До первісної вартості нематеріальних активів, які придбані (створені) повністю чи частково за рахунок кредиту банку, не включаються витрати на сплату відсотків за кредит.

Починається аудит з перевірки факту наявності нематеріальних активів за допомогою документів, в яких описано сам об'єкт (технологія виробничого процесу, комп'ютерні програми), або де зафіксовано створення чи отримання певного об'єкта нематеріальних активів (акт прийому - передачі, ліцензія, договір).

Аудитору слід пам'ятати, що відповідно до П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" нарахування зносу нематеріальних активів проводиться протягом . терміну їх корисного використання (не більше 20 років з дати прийняття на облік).

Підприємство самостійно обирає метод нарахування амортизації, враховуючи особливості одержання майбутніх економічних вигод.

Суми амортизаційних відрахувань, нараховані протягом звітного періоду відносять до складу витрат цього ж періоду або до собівартості будь-якого іншого активу.

Важливо також перевірити правильність визначення вартості інтелектуальної власності. Для цього аудитор разом із залученими, у випадку необхідності, спеціалістами визначає первісну вартість нематеріального активу в залежності від того, яким шляхом був отриманий цей об'єкт

на підприємство: якщо об'єкт нематеріальних активів надійшов на підприємство безоплатно, то його оцінка визначається експертним способом; якщо об'єкт надійшов на підприємство шляхом придбання за грошові кошти, то він оцінюється за фактичними витратами на його придбання; якщо об'єкт отримано як внесок до статутного капіталу, то його оцінка погоджується засновниками (учасниками).

Аудитор перевіряє правильність оприбуткування об'єктів нематеріальних активів на рахунку 12 "Нематеріальні активи" у кореспонденції з рахунком 31 "Рахунки в банках", 46 "Неоплачений капітал", а також правильність нарахування та відображення в обліку амортизації нематеріальних активів - рахунок 13 "Знос", субрахунок 133 "Знос нематеріальних активів". Також перевіряється доцільність та обґрунтованість вибуття (безоплатна передача, продаж, списання) об'єктів нематеріальних активів.

Таким чином, наприкінці перевірки аудитор, дотримуючись вимог П(С)БО 8 "Нематеріальні активи", має впевнитися, що в Примітках до річної фінансової звітності в повному обсязі висвітлено наступну інформацію: вартість (первісна чи переоцінена), за якою нематеріальні активи відображені в балансі; методи нарахування амортизації та строки експлуатації нематеріальних активів; наявність і рух у звітному році тощо.

5.3. Експертне дослідження операцій з основними засобами, нематеріальними активами та товарно-матеріальними цінностями.

У практиці проведення форензик аудиту зловживання, пов'язані з основними засобами, зустрічаються відносно рідко. Значно частіше досліджуються матеріали у справах, пов'язаних із крадіжками та нестачами малоцінних та швидкозношуваних предметів.

Основними завданнями, які розв'язує форензик аудит стану і операцій з основними засобами та МШП, є:

- ☐ установлення правильності документального оформлення операцій з надходження, переміщення та використання основних засобів та МШП;
- ☐ установлення відповідності відображення в бухгалтерському обліку операцій з основними засобами та МШП вимогам чинних нормативних актів з бухгалтерського обліку та звітності;
- ☐ установлення наявних фактів порушення чинного законодавства щодо правомірності та обґрунтованості управлінських рішень відповідальних працівників підприємства в разі придбання, використання, реалізації і ліквідації окремих об'єктів основних засобів;
- ☐ установлення посадової особи, яка відповідальна за здійснення та документальне оформлення незаконної господарської операції;
- ☐ перевірка правильності віднесення окремих об'єктів до складу основних засобів та МШП;
- ☐ перевірка правильності нарахування амортизації, своєчасність та повнота віднесення її до витрат підприємства;
- ☐ установлення правильності визначення і списання збитків, що були понесені внаслідок ліквідації неповною мірою амортизованих об'єктів;
- ☐ перевірка правильності ведення обліку операцій, пов'язаних з реалізацією непотрібного і зайвого обладнання;
- ☐ визначення впливу операцій з основними засобами на оподатковуваний прибуток.

Об'єктами досліджень форензик аудиту є будь-які господарські операції з основними засобами та МШП, які здійснювалися на підприємстві протягом певного періоду. Аудитор досліджує отримані від слідчого або суду інвентаризаційні описи, порівнювальні відомості, акти інвентаризаційних комісій, письмові пояснення матеріально відповідальних осіб, протоколи, накази та інші документи.

При цьому він перевіряє, чи був виконаний передбачений інструкцією порядок проведення інвентаризації, чи правильно оформлені інвентаризаційні матеріали, чи обґрунтовані результати зіставлення облікових та фактичних даних про залишки цінностей.

Досліджуючи нестачі основних засобів та МШП, аудитор використовує первинні документи, матеріали інвентаризації, усі бухгалтерські записи, надані для розгляду, які звіряються з первинними документами про надходження, вибуття і рух основних засобів та МШП.

Таким чином, об'єктами дослідження операцій з основними засобами та МШП є:

- реальність відображення в балансі;
- достовірність оцінки;
- надходження, вибуття та достовірність відображення їх в обліку;
- правильність нарахування та відображення в обліку амортизації та зносу;
- дооцінка, уцінка, правильність відображення її в обліку та фінансовій звітності;
- стан збереження основних засобів та МШП.

Основні джерела інформації – нормативні акти, якими керується аудитор під час експертного дослідження операцій з основними засобами та МШП та фактографічна інформація, до якої належать:

- акт приймання-передачі основних засобів 03-1;
- акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів;
- акт на списання основних засобів;
- акт на списання автотранспортних засобів;
- інвентарна картка обліку основних засобів;
- опис інвентарних карток з обліку основних засобів;
- розрахунок амортизації основних засобів;
- інвентаризаційні описи;
- облікові реєстри синтетичного обліку основних засобів та МШП (відомості, журнали, книги);
- рахунки Головної книги, які призначені для обліку основних засобів, їх зносу та МШП (10 «Основні засоби», 13 «Знос необоротних активів», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» та ін.);
- бухгалтерський баланс звітного періоду;
- звіт про рух основних засобів;
- фінансова звітність за попередній звітний період;
- контракти, договори про оренду, страхові поліси;
- комп'ютерна інформація;
- наказ про облікову політику в частині обліку основних засобів та МШП.

(У цьому переліку фактографічної інформації наведено не всю базу даних, а лише основну).

Під час проведення експертного дослідження операцій з основними засобами та МШП використовують такі основні методичні прийоми: розрахунково-аналітичні, документальні, прийоми арифметичної, зустрічної перевірки, фактичного контролю, дослідження облікових даних, прийоми узагальнення і реалізації результатів експертизи та ін.

Відповідно до Господарського кодексу України основні засоби підприємства є головним елементом його матеріально-технічної бази. Підприємству надані права володіння, розпорядження основними засобами та їх використання. На початку дослідження експерт-аудитор повинен установити правомірність віднесення окремих об'єктів до основних засобів. Основні засоби, які будуть визнані непридатними для використання протягом звітного періоду, мають бути списані на витрати цього періоду за їхньою залишковою вартістю.

Експерт мусить упевнитися в тому, що основні засоби, які за даними бухгалтерського обліку повністю зношені, не можуть принести в майбутньому економічної вигоди, переоцінені за їхньою залишковою вартістю і відображені у складі необоротних активів підприємства. Важливим завданням експерта-аудитора є також перевірка правильності формування первісної вартості основних засобів, що визначено в П(С)БО 7.

Якщо підприємство придбаває основні засоби, які були в експлуатації, то, зараховуючи їх на баланс, потрібно відобразити і суму переданого зносу (продавець повинен указати її в акті

приймання-передачі). У разі безкоштовного отримання основних засобів вони мають бути оцінені за ринковою, а не за залишковою вартістю.

Експерту-аудитору слід також пам'ятати, що за основними засобами справедлива вартість визначається в разі:

- безкоштовного передавання основних засобів;
- якщо основні засоби отримані внаслідок бартерних операцій;
- якщо основні засоби передані як внесок до статутного капіталу.

Експерт-аудитор мусить також перевірити операції з МШП, а саме:

- закріплення МШП за конкретними відповідальними особами, правильність оформлення документами операцій з експлуатації МШП та їх оперативного обліку;
- перевірку правильності нарахування зносу МШП та включення його до виробничих витрат. Треба мати на увазі, що підприємство самостійно встановлює метод нарахування зносу МШП, і цього методу воно має дотримуватися протягом року.

Експерт-аудитор також застосовує дані податкового обліку. Це робиться, насамперед, для правильності визначення об'єктів оподаткування. Крім того, експерту-аудитору необхідно дослідити матеріали інвентаризації основних засобів і МШП та звернути увагу на точність визначення збитку, який підлягає відшкодуванню винними особами. Під час дослідження матеріалів інвентаризації основних засобів, крім вказаних вище питань, експерт-аудитор повинен розглянути такі моменти:

- правильність віднесення до основних засобів матеріальних цінностей, що перебувають на балансі господарського органу;
- точність визначення балансової вартості основних засобів на початок кожного звітного періоду;
- обґрунтованість індексації основних фондів;
- правильність нарахування амортизації (зносу) основних засобів тощо.

Основними об'єктами в процесі експертного дослідження операцій з нематеріальними активами є:

- склад нематеріальних активів (НМА), достовірність і повнота їх оцінки;
- правильність відображення в обліку надходжень, зносу (амортизації) нематеріальних активів, реалізації та іншого вибуття;
- правильність відображення в обліку сум ПДВ, сплачених за придбані та введені в експлуатацію нематеріальні активи.

Основними завданнями експертного дослідження операцій з нематеріальними активами є:

- правильність визнання необоротних активів активом;
- пооб'єктний облік активів;
- правильність встановлення термінів корисного використання та методів нарахування амортизації;
- правильність вилучення зі складу активів;
- визначення первинної вартості залежно від способу отримання активів, щодо нематеріальних активів, то ПСБО передбачає декілька шляхів отримання НМА;
- відокремлення досліджень та розробок для визнання НМА;
- збільшення первинної вартості на суму витрат з поліпшення об'єкта;
- вибуття НМА;
- коректність надання інформації про активи у Примітках до фінансової звітності.

Основні джерела інформації експертного дослідження операцій з нематеріальними активами: законодавча база, що регулює визнання, облік та оцінку нематеріальних активів, а також фактографічна інформація, до якої відноситься:

- акт приймання-передачі для обліку введення нематеріальних активів в експлуатацію;
- документи, що підтверджують створення нематеріальних активів, наприклад, кошториси витрат;
- положення (інструкції) про службові і комерційні таємниці;

- накази про віднесення конкретних об'єктів до ноу-хау;
- протоколи визначення строків корисного використання об'єктів ноу-хау;
- наказ про облікову політику підприємства;
- баланс;
- інвентаризаційні відомості та описи;
- відомість нарахування амортизації;
- реєстри аналітичного і синтетичного обліку до рахунків 12 «Нематеріальні активи»,

133 «Накопичена амортизація нематеріальних активів», 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядчиками», 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Типові порушення щодо операцій з нематеріальними активами:

- помилки в оформленні основних первинних документів з обліку нематеріальних активів;
- недотримання діапазону строків корисного використання нематеріальних активів;
- неправильна кореспонденція щодо обліку операцій з придбання чи вибуття нематеріальних активів;
- недотримання порядку оцінки нематеріальних активів та не правильне визначення ліквідаційної вартості;
- недотримання державної реєстрації об'єктів нематеріальних активів, які підлягають обов'язковій реєстрації;
- недотримання правильності обліку орендованих нематеріальних активів.

Методика експертного дослідження і методичні прийоми дослідження щодо операцій з нематеріальними активами аналогічна основним засобам.

Основними завданнями, які розв'язує форензик аудит операцій з матеріальними цінностями, є:

- установлення документального обґрунтування нестачі (лишків) товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ), розміру матеріальних збитків за відповідний період;
- установлення правильності документального оформлення операцій з приймання, зберігання і реалізації ТМЦ;
- визначення і підтвердження розміру матеріального збитку, завданого посадовими і матеріально відповідальними особами внаслідок навмисних, корисливих правопорушень;
- встановлення відповідності відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій вимогам чинних і нормативних актів з бухгалтерського обліку і звітності;
- підтвердження виявлених недоліків у організації бухгалтерського обліку, звітності і контролю фінансово-господарської діяльності підприємства, що сприяли виникненню матеріальних;
- встановлення обґрунтованості списання сировини, матеріалів, готової продукції і товарів;
- встановлення правильності визначення прибутку підприємства, що обкладається податком, і розрахунок розмірів податків;
- встановлення причин, які сприяли навмисним зловживанням.

Об'єктами дослідження операцій з матеріальними цінностями є господарські операції з матеріальними запасами, перевірка первинних документів, що відображають їх надходження та витрачання, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, матеріали інвентаризації, звіти та інші документи.

Таким чином, об'єктами дослідження операцій з матеріальними запасами є:

- реальність відображення в балансі;
- достовірність оцінки;
- надходження, вибуття та достовірність відображення їх в обліку;
- дооцінка, уцінка, правильність відображення їх в обліку та фінансовій звітності;
- стан збереження матеріальних запасів.

Основні джерела інформації – нормативні акти, якими керується експерт-аудитор під час експертного дослідження операцій з матеріальними запасами та фактографічна інформація, до якої належать:

- книга реєстрації договорів;
- книга реєстрації руху договорів;
- акт про приймання;
- накладна;
- прибутковий ордер;
- рахунок-фактура, товарно-транспортна накладна;
- специфікація;
- довіреність;
- інвентаризаційні описи;
- картка складського обліку (кількісно-сумованого);
- товарний чек;
- вантажна митна декларація;
- податкова накладна;
- товарний звіт;
- журнал обліку довіреностей;
- журнал обліку витрат;
- відомість аналітичного обліку запасів;
- журнал обліку розрахунків, довгострокових та поточних зобов'язань;
- відомість аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками;
- відомість аналітичного обліку розрахунків з постачальниками та

підрядчиками;

- комп'ютерна інформація;
- наказ про облікову політику в частині матеріальних запасів;
- рахунки Головної книги, які призначені для обліку матеріальних запасів (20 «Виробничі запаси», 25 «Напівфабрикати», 26 «Готова продукція», 28 «Товари»).

(У цьому переліку фактографічної інформації наведено не всю базу даних, а лише основну).

На практиці зустрічається досить багато порушень та корисливих зловживань, пов'язаних з розкраданням матеріальних запасів. І основним джерелом інформації, що надається аудитор-експерту при цьому, є матеріали проведених інвентаризацій. Також багато порушень коїться через необґрунтоване списання нестач матеріалів, неправильне відображення в обліку наслідків пересортування товарно-матеріальних цінностей. Тому дослідження операцій з матеріальними запасами є одним з провідних у форензик аудиті.

Основним джерелом інформації, поданої аудитор-експерту під час розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням матеріальних запасів підприємств, є матеріали проведених інвентаризацій. Досліджуючи дані інвентаризації, аудитор повинен з'ясувати:

- наскільки повно вона проведена;
- чи була присутня під час перевірки матеріально-відповідальна особа;
- які виявлені лишки й нестачі цінностей, і як вони відображені в бухгалтерському обліку;

• чи правильно розрахований збиток від нестач матеріальних запасів тощо. У ході перевірки правильності оформлення акта інвентаризації експерт-аудитор має впевнитись у тому, що до початку інвентаризації матеріально відповідальна особа подала розписку про те, що всі прибуткові та видаткові документи включені нею у звіти і здані в бухгалтерію, і всі запаси, які надійшли на склад, оприбутковані, а ті, що вибули, – списані на витрати.

Досліджуючи порівняльні відомості, експерт-аудитор повинен установити характер розбіжностей між фактичними залишками матеріальних запасів на момент проведення інвентаризації й обліковими даними на цю саму дату. Експерт має також ознайомитися з письмовими вмотивованими поясненнями матеріально-відповідальних осіб про причини виявлених лишків і нестач. За необхідності проведення додаткової інвентаризації про стан і рух

матеріальних ресурсів на підприємстві, що перевіряється, експерт мусить проаналізувати дані, що містяться в протоколах допитів свідків і матеріально відповідальних осіб, отримані слідчим.

Необхідно дослідити обґрунтованість списання нестач матеріалів у межах норм природних втрат. Від природних втрат необхідно відрізняти псування товарів (бій пляшок, бомбаж консервів тощо). На псування товарів матеріально-відповідальні особи мають скласти спеціальні акти.

Лишки матеріалів, виявлені під час інвентаризації, відносять до інших доходів від операційної діяльності. А в податковому обліку сума виявлених лишків включається до складу доходів і є об'єктом оподаткування.

Нестачі можуть бути двох видів: – у межах норм природних втрат; – понад затверджені норми втрат.

Таким чином, основним завданням експерта-аудитор під час дослідження операцій з матеріальними цінностями є перевірка правильності відображення в обліку та документальної обґрунтованості надходження та витрачання цих цінностей, визначення наявності та розміру нестач (лишків) за результатами інвентаризації. Для розв'язання поставлених питань експерту мають бути надані слідчим або судом документи, облікові дані про рух матеріалів, акти інвентаризації, дані про те, де, коли та в кого встановлена нестача, пояснення осіб, у яких виявлена нестача, про причини її виникнення та інші дані, що належать до конкретних обставин справи.

Досліджуючи надані документи, експерт-аудитор зобов'язаний переконатися у належному їх оформленні; перевірити правильність записів у бухгалтерському обліку за операціями, відображеними в первинних документах; звірити надходження та виконання матеріалів за даними синтетичного та аналітичного обліку. Перевірити відповідність записів у документах, облікових регістрах і звітності за взаємозв'язаними операціями. Так, дані про надходження матеріалів порівнюються з показниками виробництва продукції, на яку вони списані, дані про надходження матеріалів від постачальників – з даними про розрахунки з ними.

Дослідивши правильність даних бухгалтерського обліку про рух та залишки матеріальних цінностей, слід визначити результати інвентаризації способом порівняння залишків за інвентаризаційною відомістю з даними бухгалтерського обліку сировини та матеріалів.

На вирішення експерта-аудитора частіше за все виносяться питання, що стосуються встановлення наявності та розмірів нестач, лишків матеріальних цінностей, неповного оприбуткування та надмірного списання сировини та матеріалів.

Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств

6.1. Експертне дослідження операцій з грошовими коштами.

6.2. Завдання, об'єкти, джерела інформації та методичні прийоми форензик аудиту операцій з розрахунків з персоналом.

6.3. Основні процедури при проведенні форензик аудиту кредитно-фінансових операцій.

6.4. Експертне дослідження операцій з дебіторською заборгованістю, операцій зобов'язань і забезпечень.

6.1. Експертне дослідження операцій з грошовими коштами.

Дослідження операцій з коштами в касі та на рахунках у банку здійснюється форензик аудитом окремо від інших господарських операцій, коли поставлені перед експертизою питання стосуються нестачі коштів, порушення нормативних документів, що регулюють облік коштів у касі підприємства та на його банківських рахунках, з метою привласнення їх окремими працівниками (касирами, бухгалтерами).

Цей розділ форензик аудиту належить до найскладніших і дуже трудомістких. Дослідження операцій із грошовими коштами є найбільш характерною ділянкою експертно-аудиторської роботи.

Метою форензик аудиту готівково-розрахункових операцій є встановлення об'єктивної істини щодо достовірності та об'єктивності відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності готівково-розрахункових операцій.

Основними завданнями форензик аудиту щодо стану та операцій із грошовими коштами в касі та на рахунках у банку є:

- установлення правильності документального оформлення операцій з руху грошових коштів;
- визначення документальної обґрунтованості нестач (лишків) грошових коштів;
- визначення і підтвердження розміру матеріального збитку, завданого матеріально відповідальною особою внаслідок навмисних корисливих правопорушень;
- установлення відповідності відображення в бухгалтерському обліку фінансово-господарських операцій з грошовими коштами чинним нормативним актам з бухгалтерського обліку;
- підтвердження виявлених недоліків у організації бухгалтерського обліку грошових коштів і контролі фінансово-господарської діяльності підприємства, які сприяли утворенню матеріальних збитків;
- установлення причин, які сприяли навмисним зловживанням;
- установлення правильності визначення оподатковуваного прибутку підприємства і розрахунку розмірів податків;
- установлення правильності методики проведення документальної ревізії грошових коштів у касі й на рахунках у банку і достовірності її результатів.

Основним завданням судово-бухгалтерської експертизи операцій із грошовими коштами незалежно від обсягу досліджуваних операцій є установлення розміру заподіяної шкоди, відповідальних за неї конкретних осіб та виявлення причин, що зумовили правопорушення, з метою їх профілактики.

Об'єктами форензик аудиту грошових коштів у касі та на рахунках у банку є:

- касові книги і звіти касира з доданими до них прибутковими і видатковими касовими ордерами та іншими грошовими документами;
- виписки установ банку з розрахункового, валютного та інших рахунків;
- платіжні доручення, вимоги-доручення, рахунки-фактури та інші документи, що додаються до виписок банків;
- чекові книжки та корінці використаних і анульованих чеків;
- платіжні відомості на виплату заробітної плати;
- журнали-ордери і відомості № 1, № 2, а також журнали-ордери № 3 і № 7;
- акти внутрішніх ревізій каси та попередніх перевірок;
- листування з установами банків та іншими фінансовими органами.

Об'єктами форензик аудиту грошових коштів у касі та на рахунках у банку мають бути також такі операції:

- збереження коштів у касі, закріплення матеріальної відповідальності;
- операції, що здійснюються готівкою;
- перекази грошових сум з розрахункового рахунка на рахунки в банках (інколи вони пов'язані з передаванням грошей підставним особам або розкраданням грошових коштів);
- повнота відображення виручки, що надійшла на поточний рахунок;
- використання грошових коштів у особистих цілях, наприклад, для оплати з поточного рахунка підприємства штрафів, які мають персональний характер, а також оплата послуг неслужбового характеру, одержаних окремими працівниками;
- нестача коштів та збитки, виявлені ревізією, обґрунтованість їх, відповідальні особи.

Таким чином, об'єктами експертного дослідження операцій із коштами є:

- достовірність оцінки та реальність відображення в балансі та фінансовій звітності;
- повнота оприбуткування;
- обґрунтованість (законність) вибуття;
- дотримання вимог законодавчо-нормативного забезпечення щодо їх обліку;

- стан збереження грошових коштів;
- сума заподіяної шкоди за наслідками виявлених нестач, розкрадань та особи, причетні до цих порушень.

Методичні прийоми експертного дослідження операцій з коштами у касі та на рахунках у банку включають: розрахунково-аналітичні, документальні, прийоми узагальнення й реалізації результатів експертизи, аналітичного групування доказів правопорушень та ін.

Інформаційно-методичне забезпечення експертного дослідження операцій з грошовими коштами у касі та на рахунках у банку поділяють на нормативно-правове і фактографічне.

Досліджуючи операції з коштами, судово-бухгалтерська експертиза використовує нормативно-правову інформацію, загальнодержавні нормативні акти, затверджені органами державного управління, а також нормативно-довідкову інформацію, затверджену органами управління і відомчими нормативними документами, які регулюють операції з коштами підприємств.

До фактографічної інформації належать:

Первинні документи:

- прибутковий касовий ордер ПКО-1;
- видатковий касовий ордер ПКО-2;
- квитанція на внесок готівки до банку або на оплату послуг інших організацій;
- корінець чекової книжки;
- розрахунково-платіжна відомість на виплату заробітної плати, відпускних, матеріальної допомоги, компенсацій, відрядних, стипендій та інших виплат;
- акт про результати інвентаризації наявних коштів;
- податкові накладні та інші підтверджувальні документи;
- трудові угоди на виконання і оплату певних робіт;
- договір про матеріальну відповідальність;
- чеки, рахунки на придбання матеріальних цінностей готівкою та накладні на отримання цінностей і надання послуг та ін.

Облікові реєстри:

- касова книга;
 - журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових ордерів;
 - звіт касира;
 - відомість депонованої заробітної плати;
 - журнал обліку грошових коштів та грошових документів;
 - облікові записи на позабалансовому рахунку 08 «Бланки суворого обліку»;
- відомості за дебетом рахунків 30, 31, 33;

– Головна книга та інші.

Звітні документи:

- книга обліку розрахункових операцій (КОРО);
- розрахункова книжка (РК);
- авансові звіти;
- баланс підприємства (установи) та ін.

Щодо операцій на рахунках банку, це можуть бути:

- виписки банку за відповідними рахунками (субрахунками) з додатками, що є підставою для проведення прибутково-видаткових операцій;
- копії платіжних доручень, заяв на виставлення акредитива;
- облікові реєстри за рахунками: 31 — «Рахунки у банках», 33 — «Інші кошти»;
- Головна книга;
- баланс та ін.

Грошові кошти в національній та іноземній валюті підприємств, організацій, установ можуть перебувати у вигляді готівки в касі, зберігатися в установах банків, у підзвітних осіб, а також використовуватися у вигляді акредитивів, чеків тощо. На підприємствах усіх форм власності у строки, установлені керівником, має проводитись раптова інвентаризація готівкових коштів, які перебувають у касі (у т. ч. валютних), цінних паперів, чеків, бланків суворої звітності

та інших цінностей. Тому експерт-бухгалтер, ознайомившись з матеріалами проведених інвентаризацій, повинен оцінити правильність оформлення актів.

Усі операції щодо приймання та видачі грошей з каси виконує матеріально відповідальна особа – касир. Оформляючись на роботу, касир дає зобов'язання (відображене в договорі про матеріальну відповідальність), за яким бере на себе повну матеріальну відповідальність за прийняті грошові кошти та інші цінності в касі. Якщо через необережність, недбалість касира підприємству будуть заподіяні збитки, касир зобов'язаний їх відшкодувати.

Адміністрація підприємства зобов'язана створювати необхідні умови для забезпечення збереження грошових коштів у касі. Підприємство може мати у своїй касі мінімальні суми готівки на задоволення невідкладних господарських потреб. Ліміт залишку готівки в касі самостійно визначається підприємством. Перевищення ліміту можливе лише в дні видачі заробітної плати протягом трьох робочих днів. Зберігання в касі цінностей, які не належать цьому підприємству, забороняється.

Основними джерелами поновлення готівки в касі є надходження з розрахункового рахунка в банку, виручка від реалізації продукції чи послуг, надходження невикористаних залишків підзвітних сум тощо. Для одержання грошових коштів з розрахункового рахунка установи банку на підставі спеціальних заяв видають підприємствам чекові книжки.

Надходження готівки в касу оформлюється прибутковим касовим ордером. У ньому вказується, від кого надійшли гроші, на які цілі або за що вони вносяться, сума і дата. Видача готівки з каси оформлюється видатковим касовим ордером. У ньому зазначається кому, на які цілі або за що видані гроші, сума і дата. У разі видачі грошей готівкою за видатковим касовим ордером касир ретельно перевіряє правильність його оформлення, наявність підписів керівника підприємства та головного бухгалтера.

Облік руху грошових коштів підприємства здійснюється в касовій книзі, записи в якій ведуть у двох примірниках. Після виведення результатів за день касир надсилає другий примірник у бухгалтерію як звіт про касові операції. До нього додаються всі документи, що надійшли до каси за день. Відповідальність за додержання касової дисципліни покладається на керівників підприємств, головних бухгалтерів, керівників фінансових служб та касирів.

Облік руху грошових коштів по касі здійснюється на активному рахунку

№ 30 «Каса». За дебетом цього рахунка відображається надходження грошей до каси.

У разі виявлення в касі нестач або лишків готівкових грошей експертне дослідження касових операцій проводиться, зазвичай, у такій послідовності:

- порівнюються записи в касовій книзі з прибутковими та видатковими касовими документами. Визначається повнота і правильність оформлення документації. При цьому необхідно зіставити дані, вказані у прибуткових касових ордерах, з даними записів на контрольній стрічці регістрів розрахункових операцій (якщо вони є на підприємстві) або з даними розрахункових книжок;
- перевіряється арифметична достовірність підрахунків у касовій книзі сум операцій за кожний день і правильність переносу сум залишків на наступну сторінку книги;
- устанавлюється тотожність записів у касовій книзі записам у звітах касира за кожний операційний день;
- аналізуються по суті операції в документах, які додаються до прибуткових та видаткових касових ордерів.

Найбільш характерними видами зловживань у здійсненні касових операцій є:

- оформлення видаткових операцій по касі за недоброякісними та підробленими документами;
- підробки в касових книгах і касових звітах;
- привласнення готівкових грошей, отриманих за чековою книжкою у банку, через підробку банківських виписок;
- незаконна видача готівкових грошей з каси після підробки авансових звітів з відряджень;
- розкрадання грошових коштів, призначених для заробітної плати, за допомогою підроблення розрахунково-платіжної відомості.

Особливу увагу під час проведення експертного дослідження необхідно приділити повноті оприбуткування готівкових грошей та цільовому їх використанню. Аналіз експертної практики показує, що можливі випадки утворення в касі нестачі готівкових коштів без відображення такої ситуації в обліку. Частіше всього вилучення грошових коштів із каси відбувається через:

- не оприбуткування виручки від реалізації товарно-матеріальних цінностей та за надані послуги;
- не оприбуткування коштів, отриманих із банку на виплату заробітної плати та на адміністративно-господарські та виробничі потреби;
- списання грошових коштів без виправдувальних документів, за підробленими документами та в більших розмірах, ніж це потрібно за документами;
- повторне списання грошових коштів за тими самими виправдувальними документами. Зазвичай, це відбувається, коли витратні документи не були погашені в установленому порядку.

Для висновків експерта особливе значення мають акти зняття фактичної наявності грошових коштів, оскільки без них неможливо вирішити, чи мають місце нестачі або лишки грошових коштів у касі. За відсутності актів зняття залишків каси на початок досліджуваного періоду збільшується обсяг матеріалів, оскільки в таких випадках належить досліджувати рух грошових коштів, починаючи з дати попереднього зняття залишків каси, підтвердженого актом. У цьому разі, а також за відсутності приймально-передаточних актів у період заміни касирів, розмежувати період утворення нестач або лишків не завжди можливо.

У разі не оприбуткування грошових коштів у касі аналіз та встановлення нестач слід здійснювати порівнянням записів про надходження грошових коштів:

- із банку – за даними виписок та корінців чеків про отримання готівкових коштів;
- із виручки від реалізації товарно-матеріальних цінностей – за даними товарних звітів про здавання виручки в касу;
- від окремих осіб за різні послуги – за документами, що є підставою для одержання та утримання грошей.

За необхідності поглибленої перевірки повного оприбуткування в касу готівкових коштів, отриманих із різних джерел, експерт-бухгалтер повинен проаналізувати також обороти відомості № 1 за дебетом рахунка 301 «Каса», порівняно з оборотами за кредитом кожного з кореспондуючих рахунків (311 «Поточні рахунки в національній валюті», 631 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками», 661 «Розрахунки з оплати праці», 681 «Розрахунки за авансами одержаними» та ін.) з подальшим зіставленням їх з відповідними записами в касовій книзі і даними документів, які підтверджують отримання підприємством певних сум готівки у певні строки. На відміну від касових операцій, які в кожному конкретному випадку здійснюються з письмового дозволу розпорядника кредитів, підзвітні суми витрачаються авансодержателем самостійно на ті потреби, на які видані гроші. Відповідно до нормативних актів аванси у підзвіт можуть видаватись обмеженому колу осіб з числа штатного складу підприємства.

Видача нового авансу забороняється, поки підзвітна особа не відзвітується за раніше отриманий. Не дозволяється видача авансів у рахунок заробітної плати, а також передання їх однією особою іншій. У разі видачі авансів працівникам, відправленим у відрядження, вони мають право на одержання авансів, що залежать від терміну відрядження.

Практика свідчить, що вилучення підзвітних сум відбувається частіше за все внаслідок порушення перелічених правил і після необґрунтованого списання витрат грошових коштів з підзвітної особи. Для вирішення питань, пов'язаних з необґрунтованим витрачанням або з нестачею підзвітних сум, експерту мають бути надані звіти про витрачання авансів з доданими до них документами.

Для підтвердження обґрунтованості витрат, здійснених підзвітною особою, і визначення розміру нестачі необхідно:

- установити правильність оформлення витратних документів та документальну обґрунтованість проведених підзвітною особою операцій;

- визначити відповідність витрат призначенню виданого підзвітній особі авансу та операціям, відображеним у виправдувальних документах.

Рух підзвітних сум аналізується в послідовності записів у особовому рахунку підзвітної особи. Під час дослідження матеріалів про нестачі підзвітних сум або їх необґрунтоване витрачання експерти застосовують різні прийоми для вирішення поставлених слідчим питань. Доцільність застосування тих чи інших прийомів визначається експертом та залежить від обставин конкретної справи.

Відповідно до чинного законодавства підприємства, незалежно від форми власності, зобов'язані зберігати свої грошові кошти на відкритих у банку поточних рахунках у різних валютах. Банки контролюють використання коштів, які зберігаються на рахунках, однак це не виключає можливості фінансових порушень під час здійснення розрахункових операцій.

Безготівкові розрахунки здійснюються за такими формами розрахункових документів: платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, чеками, акредитивами, векселями, інкасовими дорученнями (розпорядженнями). Платіжні вимоги та інкасові доручення застосовуються у випадках, передбачених чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України.

Основними напрямками використання грошей з рахунка, відкритого в банку, є платежі постачальника за сировину, матеріали, готову продукцію, внески до бюджету, погашення заборгованості за позиками тощо.

Для контролю за рухом грошових коштів на рахунках у банку, а також для відображення цих операцій в обліку підприємств (незалежно від форм власності) установи банку періодично надсилають підприємствам виписки з поточного та інших рахунків із зазначенням сум надходжень і платежів. У випадках, коли запис проведений не за наказом підприємства, до виписки додають усі виправдувальні документи. Виписки з рахунків – це другий примірник відповідного особистого рахунка підприємства, що ведеться в установах банку.

Облік руху грошових коштів у бухгалтерії підприємства ведеться на рахунку № 31 «Розрахунки в банках». За дебетом відображається надходження коштів на розрахунковий рахунок у банку. Залежно від джерел надходження грошей кореспондуючими рахунками можуть бути: рахунок

«Каса», рахунки обліку розрахунків, рахунки обліку позик банку тощо.

Початковим етапом дослідження операцій щодо кожного рахунка є перевірка тотожності залишків грошових коштів на кінець кварталу (року) за даними:

- виписок банків;
- бухгалтерських балансів і облікових регістрів підприємства (Головної книги, журналів-ордерів № 2 і № 3).

Потім за кожний звітний період звіряються записи у регістрах синтетичного (Головна книга) і аналітичного обліку (журнал-ордер № 2 і відомість № 2), робиться підрахунок щоденних, щомісячних і квартальних підсумків з постійним звірянням їх з виписками банку. Необхідно також установити, чи надані експерту всі виписки банку. Якщо на підприємстві немає окремих виписок, то слід отримати з банку їх засвідчені копії. У разі розбіжностей між обліковими даними підприємства та виписками банку треба з'ясувати їх причини за матеріалами установи банку.

Перевіряючи тотожність облікових даних змісту виписок з розрахункового рахунка, необхідно з'ясувати, чи всі банківські виписки надані та наскільки вони достовірні. Повноту банківських виписок з'ясовують за їхньою посторінковою нумерацією та переносом посторінкових підсумків. Достовірність виписок визначають за зовнішніми ознаками (реквізитами, підписами, штампами банку та ін.). При цьому експерт-бухгалтер не встановлює підроблень штампів та підписів.

Банк систематично контролює залишки грошових коштів на (розрахункових, поточних та інших рахунках, тому залишки коштів на початок та на кінець місяця, показані підприємством, зазвичай, відповідають залишкам виписок банку. Проте це не виключає можливості здійснення протягом місяця різного роду зловживань.

Під час дослідження банківських операцій можуть бути встановлені такі факти:

- розбіжності між записами по касі зданих до банку готівкових коштів та відображенням цих операцій у виписках банку;
- розбіжності між записами у виписках банку сум, виданих готівковими коштами, та записами тієї самої операції по касі, а також із записами на корінцях чеків;
- необґрунтованість перерахування грошей з рахунків у банку та інші недоліки в порядку оплати.

Розрахункові операції мають досліджуватись у нерозривному зв'язку з перевіркою інших операцій – касових, банківських, товарних і виробничих. Це пояснюється тим, що перелічені операції прямо чи опосередковано впливають на розрахункові взаємовідносини господарських організацій. А тому експерт мусить упевнитись у відповідності кожної виписки банку. Особливу увагу слід звернути на обґрунтованість записів за кредитом рахунків 311 «Поточні рахунки в національній валюті» і 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» в кореспонденції з рахунками витрат на виробництво, адміністративних витрат, витрат на збут та ін. Якщо внаслідок звіряння банківських виписок, які перебувають на підприємстві, і платіжних документів зі справжніми записами і документами, що перебувають в установі банку, буде виявлено розбіжності, то експерт зобов'язаний зазначити у своєму висновку справжні напрямки витрачання коштів.

Експерту-бухгалтеру треба також досліджувати банківські операції за суттю й установити:

- наскільки правильно використовувались на підприємстві отримані позики та чи достовірні матеріали на їх отримання;
- чи правильно відображались в обліку і чи законно використовувались отримані в банку розрахункові чеки;
- чи не допускалося неправильне перерахування авансів і платежів за безтоварними рахунками, а також оплата рахунків інших організацій, які не мають відношення до підприємства, що перевіряється;
- наскільки раціональні на підприємстві, що перевіряється, форми застосовуваних розрахунків та чи сприяють вони прискоренню обігу коштів підприємства.

6.2. Завдання, об'єкти, джерела інформації та методичні прийоми форензик аудиту операцій з розрахунків з персоналом.

При дослідженні операцій з нарахування та виплати заробітної плати і розрахунків з робітниками та службовцями основними об'єктами форензик аудиту є первинні документи з обліку виробітку і відпрацьованого часу, розрахункові і платіжні відомості, особові рахунки, реєстри не виданої заробітної плати і книги обліку розрахунків з депонентами, журнали-ордери № 8, 10, Головна книга, баланс і надані банкам довідки про нарахувану і видану заробітну плату. Крім основних об'єктів аудиту, джерелами інформації, як правило, служать також дані оперативного і статистичного обліку, розпорядчі (адміністративні) і планові документи, наприклад, списки робітників підприємства і документи про їх прийом і звільнення, відпустки, відомості про невиходи і прогули, накази про порушення трудової дисципліни, звіти про виконання норм виробітки, а також інші матеріали карної (або цивільної) справи, що дозволяють з'ясувати обставини, які відносяться до предмету форензик аудиту (протоколи допитів свідків та обвинувачених, висновки експертів інших фахівців і т.п.).

Визначаючи обґрунтованість виплати заробітної плати і премій робітникам та службовцям, експерт-аудитор досліджує дані про дотримання на підприємстві систем оплати праці, порядку документального оформлення і обліку операцій по розрахунках з робітниками та службовцями, а також перевіряє правильність нарахування і виплати заробітної плати (преміальних сум) відповідно з діючою на підприємстві тарифною системою, встановленими посадовими окладами, ставками, розцінками і нормами виробітки, показниками і умовами преміювання.

Нерідко перед експертом-аудитором ставлять питання про стан обліку і контролю витрати коштів на оплату праці на даному підприємстві. Експерт-аудитор може охарактеризувати у висновку стан контролю і обліку і за власною ініціативою, якщо вважає, що це може мати значення для з'ясування умов і обставин, які сприяли приховуванню необґрунтованих виплат.

При цьому аудитор повинен керуватися Положеннями по обліку праці і нарахуванні заробітної плати на підприємстві.

Коло питань, пов'язаних з дотриманням установленого порядку ведення обліку з оплати праці, дуже велике і різноманітне. Це питання нарахування і виплати заробітної плати відповідно до виконаних обсягів робіт і відпрацьованого часу, а також преміальних винагород, доплат за понаднормові і нічні роботи, оплати за час відпустки, простоїв або у випадку випуску браку; стягнення податків і утримань із заробітної плати; розрахунків з робітниками та службовцями, депонентами, органами соціального страхування, Пенсійним фондом і державним бюджетом; оформлення операцій по нарахуванню і виплаті заробітної плати, розрахункам з робітниками та службовцями, а також їх відображення в бухгалтерському обліку і звітності.

Об'єктом форензик аудиту, як відомо, є бухгалтерські документи, що відображають фінансово-господарську діяльність підприємства. Проте документи бухгалтерського обліку досліджуються не тільки експертом-аудитором, але й експертами інших фахів, при проведенні криміналістичних, будівельно-технічних, товарознавчих, технологічних експертиз. Кожний з спеціалістів досліджує бухгалтерські документи відповідно до предмету конкретної експертизи. Так, наряд на виконані роботи експерт-аудитор досліджує під кутом зору обґрунтованості зроблених по ньому розрахунків, відповідно нормам і розцінкам, особові рахунки, розрахункові і платіжні відомості. Інженер-будівельник розглядає той же наряд як документ, що містить дані про обсяг фактично виконаних робіт, і визначає можливість виконання зазначених у ньому робіт, приймаючи в увагу виробничі умови - час роботи, використання механізмів, кваліфікацію робітників, особливості проекту і конструкцій і т.п. Криміналістична експертиза досліджує підписи осіб, які склали наряд, виявляє наявність у ньому виправлень, дописок і т.д.

У залежності від того, яка сторона документу, що знаходиться в справі, цікавить слідчого (або суд), формулюються питання для експерта відповідного фаху.

У справах про розкрадання коштів шляхом необґрунтованого нарахування і виплати заробітної плати слідчий суддя (суд) може поставити перед форензик аудитором завдання з визначення:

- розміру необґрунтовано виплаченої заробітної плати на підприємстві за певний період або певному колу осіб;
- наявності або відсутності нестачі (або надлишків) коштів у касі підприємства;
- розміру нестачі, яка створилася в касі підприємства в результаті необґрунтованої виплати заробітної плати;
- відповідності даних, які наведені в свідченнях обвинувачуваних і свідків, в неофіційній обліковій документації і т.д.;
- даних бухгалтерського обліку;
- правильності оформлення відображених у бухгалтерському обліку господарських операцій;
- коло осіб, які відповідали за забезпечення належного обліку операцій по нарахуванню і виплаті заробітної плати за визначений період;
- сум необґрунтовано виплаченої заробітної плати у випадках завищення обсягів фактично виконаних робіт або розцінок (у відповідності з висновком будівельно-технічної експертизи);
- коштів, необґрунтовано списаних по касі підприємства у відповідності з висновком криміналістичної експертизи).

Висновки експерта-аудитора повинні ґрунтуватися на результатах дослідження бухгалтерських документів підприємства, проведеного у відповідності з вимогами до бухгалтерського обліку і чинних нормативних актів, які регулюють порядок обліку і звітності фінансово-господарської діяльності підприємств. Якщо ставляться питання, які не відносяться до області спеціальних бухгалтерських пізнань, він зобов'язаний відмовитися від проведення досліджень.

Часто зустрічаються питання, які не входять у компетенцію експерта-аудитора, але які включаються в постанови слідчих, це питання, пов'язані з виявленням осіб матеріально-відповідальних за збиток, заподіяний підприємству в результаті необґрунтовано нарахованої і

виплаченої заробітної плати. На ці питання експерт-аудитор не повинен відповідати, оскільки для встановлення особи, що причинили збиток підприємству, недостатньо спеціальних пізнань в області бухгалтерського обліку. Нерідко перед експертом-аудитором ставляться задачі не його компетенції, це визначення: розміру завищення обсягів (фактично виконаних) будівельно-монтажних або ремонтних робіт, а також факти завищення розцінок на виконані роботи; завищення відсотку преміальних виплат у залежності від обсягу виконаних робіт або перевиконання планових завдань; відповідності фактичного балансу робочого часу встановленим нормативам.

Відповіді на ці питання повинні дати експерти-будівельники, спеціалісти в області нормування і планування. Роль експерта-аудитора зводиться тут лише до визначення за бухгалтерськими документами сум необґрунтованих виплат коштів і витрат матеріальних цінностей.

Експертам-аудиторам слідчі найчастіше пропонують встановити суму заробітної плати, виплаченої з каси підприємства особам, які поставили підроблені підписи в платіжних відомостях. На таке питання експерт-аудитор може відповісти тільки при наявності висновку експерта-графолога.

Не може розглядати експерт-аудитор і питання, пов'язані з розподілом суми матеріального збитку від необґрунтовано нарахованої і виплаченої заробітної плати між бухгалтером розрахункового відділу бухгалтерії і касиром. Рішення таких питань припускає встановлення відповідальності за заподіяний збиток, але, застосування законодавства про повну, обмежену або підвищену матеріальну відповідальність входить у компетенцію органів розслідування, а не експерта-аудитора.

Досліджуючи надані документи по обліку виробітку і заробітної платі, розрахункові і платіжні відомості, облікові реєстри (журнали-ордери і т.п.), а також звітність, експерт-бухгалтер встановлює обґрунтованість виплат, керуючись нормативними і довідковими матеріалами по оплаті праці тієї галузі народного господарства, якій належить дане підприємство.

Встановивши факти необґрунтованих виплат, експерт-аудитор не оцінює суб'єктивних мотивів посадових осіб, не кваліфікує юридично їхні дії (або бездіяльність). У висновку експерта-аудитора не може бути присутнім, наприклад, твердження про те, що установлені відхилення від вимог чинних нормативних актів є результатом халатності, тобто невиконання або неналежного виконання посадовою особою своїх обов'язків. Експерт аудитор не має права визначати, що встановлені їм у платіжних відомостях або первинних документах розбіжності виникли внаслідок підробки, тобто навмисно внесених посадовою особою явно помилкових зведень, у висновку експерта-аудитора повинна наводитися лише об'єктивна характеристика необґрунтованих виплат і виявлених їм відхилень від встановлених нормативними актами правил ведення обліку і звітності. Тільки слідчі і судові органи, використовуючи його висновок в якості одного з джерел доказів по кримінальній справі, поряд і в зв'язку з іншими доказами дають правову оцінку виявленим фактам, встановлюють наявність (відсутність) складу злочину, винність (невинність) конкретних осіб, розмір заподіяного матеріального збитку.

Встановивши факти необґрунтованої виплати заробітної плати, експерт-аудитор вказує, кому неправильно нарахована заробітна плата, по якому первинному документу (найменування, номер, дата), у яких відомостях і облікових реєстрах відображена операція, хто оформив документацію і хто дозволив необґрунтовані виплати. Докладна документально обґрунтована характеристика кожного факту неправильних виплат потрібна для того, щоб слідчі і судові органи, використовуючи висновок експерта-аудитора в сукупності з іншими доказами по кримінальній справі, могли належним чином визначити характер правопорушень, провину конкретних осіб, розміри сум відшкодування кожним заподіяного збитку.

Завищення даних про обсяги виконаних робіт у документах з обліку виробітку (нарядах, дорожніх листах, звітах про виконання норм виробітку і т.п.) можуть бути виявлені при зіставленні їх з даними про кількість оприбуткованої продукції (або деталей і напівфабрикатів, переданих на подальшу переробку або оприбуткованих на складі). Щоб встановити достовірність наведених у документах по обліку виробітку даних про обсяг виконаних робіт, нерідко потрібно

залучення інших спеціалістів - інженерів, нормувальників, технологів. Так, факти завищення ремонтних і будівельних робіт виявляються, як правило, шляхом зіставлення обсягу оплачених робіт по нарядах з їх кількістю, передбаченою кошторисом. При наявності незакінчених робіт найчастіше виникає потреба в проведенні контрольного обмірювання обсягу виконаних робіт на місці (у натурі), розрахунку оплати праці по кошторису і зіставлянні її з фактично виплаченими сумами.

Найважливішою умовою успішного проведення експертом-аудитором дослідження документів по нарахуванню і виплаті заробітної плати є знання організації, методології і техніки обліку.

На кожному підприємстві для отримання необхідної оперативної інформації, а також показників звітності по праці і заробітній платі, відомості, які утримуються в первинних облікових документах, групують і систематизують по відділах, цехах, виробничих ділянках, господарствам і видам діяльності; табельним номерам робітників та службовців; категоріям робітників, професіям, розрядам, формам оплати праці і статтям фонду заробітної плати; видам утримань з заробітної плати; причинам і винуватцям браку, простоїв; видам доплат; напрямкам і місцям витрат; синтетичним і аналітичним рахункам.

Досліджуючи документи, пов'язані з оплатою праці сумісників, експерт-аудитор нерідко використовує засіб зустрічної перевірки документів, що підтверджують виконання робіт. Встановивши наявність необґрунтованих виплат з фонду заробітної плати суміснику, експерт-аудитор, у необхідних випадках, повідомляє слідчому про те, що зазначені в трудових угодах номери паспортів, домашні адреси, місця основної роботи сумісників потребують перевірки. Така перевірка буває необхідна у випадках, коли відсутні документальні дані, що підтверджують виконання робіт по трудових угодах або документація викликає сумнів. Слідчими діями при перевірці можуть бути виявлені факти, що свідчать про виплати підставним особам або за підробленими документами. Для дослідження таких документів, визначення у платіжних відомостях підписів призначається відповідна криміналістична експертиза.

6.3. Основні процедури при проведенні форензик аудиту кредитно-фінансових операцій.

Найчастіше під час форензик аудиту з фінансово-кредитних операцій призначаються експертизи, пов'язані з вирішенням питань документальної обґрунтованості операцій за кредитними договорами, укладеними між Банками та Позичальниками – фізичними особами, а саме:

- документального підтвердження надання банком та отримання позичальником кредитних коштів за кредитними договорами;
- документального обґрунтування розрахунків заборгованості позичальників перед банками та відповідності даних розрахунків умовам укладеного кредитного договору і розрахунковим документам;
- відповідності методів нарахування банками процентів умовам кредитного договору, вимогам законодавства та нормативно-правовим актам, що регулюють діяльність банків, а також внутрішнім положенням банків;
- визначення реальної відсоткової ставки; загальної вартості кредиту при базових умовах кредитування; абсолютного значення дорожчання кредиту та розмірів платежів, які відповідали би зазначеній в умовах кредитного договору загальній вартості кредиту;
- визначення ануїтетного чи диференційованого щомісячного платежу згідно базових умов кредитування.

Основними завданнями форензик аудиту документів фінансово-кредитних операцій є:

- визначення документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках;
- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів;
- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності;

- визначення відповідності чинному законодавству відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності;
- визначення документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідність даним обліку та звітності, чинному законодавству;
- визначення документальної обґрунтованості проведення операцій за депозитними вкладками у банківських та інших фінансових установах.

Особливу роль при економічних дослідженнях відіграють первинні документи, що підтверджують факт виконання господарської операції. Крім первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, при дослідженні кредитних операцій виникає необхідність залучення в якості об'єктів дослідження кредитних договорів та договорів, які укладаються для забезпечення умов надання кредиту (договорів іпотеки, договорів страхування тощо), а також внутрішніх нормативних документів Банку.

Так, об'єктами експертного дослідження кредитних операцій є оригінали документів, які надаються Банком:

1. Кредитний договір з усіма додатками до нього.
2. Додаткові угоди до Кредитного договору (у разі їх наявності).
3. Договори страхування, застави, іпотек, тощо та додаткові угоди до них, які укладені для забезпечення умов кредитного договору.
4. Договори на обслуговування банківського рахунку.
5. Документальне підтвердження наданої Позичальнику інформації про умови кредитування, а також орієнтовану сукупну вартість кредиту (відповідно до вимог Постанови Правління Національного банку України від 10.05.2007р. №168 «Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту»).
6. Графік погашення платежів або детальний розрахунок щомісячного платежу позичальника за кредитним договором.
7. Деталізований розрахунок суми всіх видів заборгованості позичальника по кредиту, відсоткам, пені, штрафу, з вказівкою періодів нарахування та проведення сплати відповідачем відповідних платежів, згідно яких вбачаються терміни прострочення відповідних грошових зобов'язань, згідно умов кредитного договору.
8. Детальна розшифровка сукупної вартості кредиту і реальної процентної ставки за ним, абсолютного подорожчання кредиту, з урахуванням вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які виникають на користь третіх осіб згідно з вимогами законодавства України при видачі кредиту.
9. Платіжні та касові документи, що підтверджують видачу кредиту.
10. Платіжні та касові документи, що підтверджують погашення заборгованості за кредитним договором (основного та простроченого боргу по кредиту, строкових та прострочених процентів, комісії, тощо).
11. Первинні документи, що підтверджують надання позичальнику банком супутніх послуг з урахуванням їх вартості, процентної ставки за ними, а також будь яких інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту.
12. Первинні документи, що підтверджують сплату позичальником вартості супутніх витрат і фінансових зобов'язань на користь третіх осіб, пов'язані з отриманням кредиту (страхові платежі під час страхування предмета застави, розмір зборів до Пенсійного фонду України, комісії під час купівлі – продажу іноземної валюти для погашення кредиту та процентів за користування ним, біржові збори, послуги реєстраторів, нотаріусів, інших осіб тощо), які чинять безпосередній вплив на подорожчання кредиту.
13. Виписки по всім розрахунковим рахункам, відкриті Банком для обслуговування кредиту за кредитним договором.
14. Реєстри аналітичного та синтетичного бухгалтерського обліку по обліку виданих кредитів та нарахованих процентів, а також по поверненню суми кредиту і сплаті процентів.
15. Розпорядження Банку (бухгалтерії за підписом керуючого банком, начальника

кредитного відділу та ін.) про видачу кредиту, про пролонгацію кредиту, тощо.

16. Статистична звітність банку, стосовно кредитування.

17. Статутні та реєстраційні документи банку. Банківські ліцензії та дозволи Національного банку України на здійснення операцій, у тому числі з валютними цінностями.

18. Внутрішні нормативні документи банку, що регламентують виконання конкретних технологічних процесів, документування операцій, ведення регістрів аналітичного й синтетичного обліку, процедури внутрішнього контролю операційної діяльності, у т.ч.:

- положення про операційну діяльність;
- положення про облікову політику, а також методологію та процедури з бухгалтерського обліку, що цю політику регламентують;
- положення про кредитування, внутрішні положення банку, що визначають політику з управління активами та пасивами, відповідно до яких було надано кредитні кошти за кредитним договором, та інші внутрішні положення банку, що регламентують порядок надання та обслуговування кредитів, механізм розрахунку реальної процентної ставки, дисконтування платежів, обчислення платежів (факт – факт, факт – 360, факт – 365 тощо), методологічне обґрунтування погашення кредиту (стандартний або ануїтетний);
- внутрішні положення банку про проведення розрахунково – касових операцій з фізичними особами;
- методологічне обґрунтування визначення валютного курсу, строків і комісій, пов'язаних з конвертацією валюти платежу у валюту зобов'язання під час погашення заборгованості за кредитом та процентами за користування ним (у разі надання кредиту у валюті).

** Наведений перелік документів може змінюватися в залежності від конкретних питань, які виносяться на вирішення експертизи.*

Також, об'єктами форензик аудиту можуть бути:

- первинні бухгалтерські документи;
- реєстри бухгалтерського обліку;
- документи фінансової звітності;
- статистична звітність за відповідні періоди;
- акти ревізій і контрольних перевірок;
- роздруковані та завірені електронні документи;
- організаційно-розпорядчі та планово-регулювальні документи, складені на підставі законодавчих та нормативних актів.

Зазвичай, для проведення форензик аудиту аудитори у своїх клопотаннях просять надати документи як від Банку, так і від Позичальника – фізичної особи. Особливо, якщо це стосується документального підтвердження заборгованості за кредитом.

Так, об'єктами експертного дослідження кредитних операцій, які надаються Позичальником, є оригінали квитанцій або інших платіжних документів, які підтверджують сплату платежів на користь банку та третіх осіб, що пов'язанні з наданням та обслуговуванням кредиту за кредитним договором.

Документи, необхідні для проведення

Відповідно до п.3.3 [«Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»](#) від 08.10.1998 р. № 53/5, для проведення експертизи надаються оригінали документів або належним чином завірені їх якісні копії.

Для проведення експертизи по копіям документів, згідно п.3.5 [«Інструкції про призначення та проведення судових експертиз»](#) від 08.10.1998 р. № 53/5, повинно бути вказано в документі про призначення експертизи або письмово повідомлено експерта органом, який призначив експертизу.

Також, п.3.3 [Науково-методичних рекомендацій](#) від 08.10.1998 р. № 53/5 визначено, якщо ведення бухгалтерського та податкового обліку здійснювалось в електронно-обчислювальному вигляді, аудитору надаються регістри бухгалтерського та податкового обліку у роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку. Додатково вони можуть бути надані на

вимогу аудитора на електронних носіях інформації.

Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) аудитору слід надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять відомості - вихідні дані для вирішення поставлених питань. Такими документами можуть бути: прибуткові та видаткові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, табелі, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, журнали-ордери, меморіальні ордери за балансовими рахунками, головні книги, баланси та інші первинні та зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності.

Якщо ведення бухгалтерського обліку здійснювалось в електронно-обчислювальному вигляді, аудитору надаються реєстри бухгалтерського обліку у роздрукованому вигляді, обов'язково завірені в установленому порядку.

Якщо експертиза призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим матеріалам справи, непереконливо обґрунтовані фінансовими інспекторами тощо).

У разі потреби для визначення, які саме документи слід надати аудитору на дослідження в кожному конкретному випадку, доцільно отримати консультацію експерта-економіста.

Документи мають бути систематизованими в хронологічному порядку (за відповідними періодами), підшитими, прошнурованими та пронумерованими.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

- Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документального оформлення операцій (назва банку) з надання кредитів, з повноти та нарахування і сплати відсотків за користування кредитами позичальником (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за кредитною угодою (номер, дата)?
- Чи відповідає перелік документів, наданих банку підприємством (назва) для отримання кредитних коштів за кредитною угодою, чинному Положенню про кредитування?
- Чи підтверджується документально вартість активів (майна) у підприємства (позичальника), наданого в заставу за кредитною угодою?
- Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (вказується суб'єкт контролю), в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?
- Чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання кредитних коштів за угодою (номер, дата)?
- Чи підтверджується документально дотримання банком (назва) відповідних нормативів відрахувань до страхового резерву?
- Чи відповідає наявний у матеріалах справи розрахунок заборгованості позичальника (по сплаті процентів за кредит та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між вказаними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?
- Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (зазначаються реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (зазначається назва банківської установи)?
- Чи підтверджується первинними документами та даними бухгалтерського обліку банку внесення вкладником (П.І.Б.) грошових коштів у сумі (зазначається сума) за депозитним договором (номер, дата)?

6.4. Експертне дослідження операцій з дебіторською заборгованістю, операцій зобов'язань і забезпечень

Зважаючи на важливість правильного і достовірного обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, питання форензик аудиту цих операцій є суттєвим і доцільним. Так, проведення

форензик аудиту розрахункових операцій розраховане на створення прозорої і ефективної системи обліку дебіторської та кредиторської заборгованості. Мета форензик аудиту дебіторської заборгованості:

1. Перевірка наявності і правильності оформлення первинних документів, що є підставою для записів.
2. Оцінка синтетичного та аналітичного обліку, правильності використання рахунків Плану рахунків.
3. Оцінка стану дебіторської заборгованості за встановленими критеріями.
4. Перевірка правильності розрахунків по дебіторській заборгованості (оплата коштами, векселями, застосування бартерних операцій, розрахунки іншими матеріальними цінностями).
5. Правильність оцінки дебіторської заборгованості, розрахунок величини резерву сумнівних боргів.
6. Перевірка належної класифікації дебіторської заборгованості і розкриття необхідної інформації в примітках до фінансової звітності.
7. Оцінка стану внутрішнього контролю дебіторської заборгованості.
8. Упевненість в порівнянності показників фінансової бухгалтерської і не бухгалтерської звітності (звіт голови правління, директора компанії, фінансового огляду та ін.) відносно дебіторської заборгованості.

Процес проведення перевірки дебіторської заборгованості має певну послідовність.

На першому етапі експертизи потрібно отримати всю необхідну інформацію щодо реалізації продукції та виникнення і обліку дебіторської заборгованості. Збираючи загальні відомості щодо виникнення і обліку дебіторської заборгованості та правильності її оцінки, контролер визначає перелік інформації, яка має бути надана клієнтом або отримана самим контролером, а саме:

- перелік видів продукції (робіт, послуг), що реалізуються в кредит, встановлення обороту по кожному виду;
- кількість та адреси центрів по відвантаженню продукції;
- характеристика покупців і замовників (придбання продукції з метою продажу, для власних потреб, оптом, в роздріб, на експорт);
- список основних дебіторів;
- обсяг реалізації ;
- маркетингова політика;
- схема виставлення рахунків; та елементи системи внутрішнього контролю за станом дебіторської заборгованості.

Один із методів форензик аудиту полягає у розрахунку прогнозного коефіцієнта середнього терміну дебіторської заборгованості у днях:

Середня сума дебіторської заборгованості/ сума продажу за рік*100 %

Якщо середній термін дебіторської заборгованості суттєво відрізняється в одному періоді від інших, це може бути результатом бухгалтерської помилки або шахрайства. Тому необхідно здійснити контрольні процедури за суттю. Контролер – форензик аудитор повинен впевнитися в реальному існуванні залишків дебіторської заборгованості і з'ясувати, кому вони належать. Для цього вибірково окремим дебіторам надсилають листи- запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості даному підприємству. Після надсилання запитів треба обробити результати звіряння:

1. звірити одержані відповіді з документом (реєстром) контролю за запитами.
2. вивчити всі запити, які повернулись, не доставившись адресата. Якщо клієнт не знає адреси дебітора, достовірність заборгованості викликає сумніви.
3. якщо були надіслані позитивні запити, а відповіді не надійшли, треба надіслати повторний (другий) запит. Якщо на повторні запити теж не одержані відповіді, їх суми треба віднести до категорії виключення.
4. віднести до категорії виключення запити, які повернулись без підписів.
5. вивчити всі різниці та виключення. Пояснити їх. У деяких випадках аудитор приймає рішення про недоцільність надсилання підтверджень та застосовує альтернативні процедури з

метою перевірки реальності дебіторської заборгованості. Причини прийняття такого рішення можуть бути різними. Наприклад, дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію (товари) несуттєва для звітності, та контролер впевнений, що застосування запитів не буде ефективним. До альтернативних процедур можна віднести перевірку погашення заборгованості після дати балансу. Якщо сплата заборгованості здійснена до моменту аудиторської перевірки, то її реальність не викликає сумнівів.

Іншою альтернативою може бути перевірка документів, на підставі яких відображена заборгованість (докази фактичної відправки товарів, надання послуг тощо). Якщо для перевірки дебіторської заборгованості запити на підтвердження не використовуються, у робочих документах необхідно відобразити причини. Контролер - аудитор підтверджує не тільки реальність заборгованості, а й своєчасність її відображення. Тому необхідно виконати тести відсікання. Вони полягають у перевірці операцій з відвантаження у період перед датою балансу і після неї. Необхідно провести звірку дат зазначених у документах на відвантаження та у регістрах бухгалтерського обліку.

Далі аудитор здійснює контрольні процедури щодо перевірки дебіторської заборгованості за встановленими критеріями оцінки фінансової звітності.

До типових порушень, що зустрічаються під час перевірки дебіторської заборгованості, крім вище зазначених, можна віднести ще наступні:

1. списання недостач та крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;
2. заміна виписок банку іншими або виправлення сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;
3. зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів;
4. неправомірне здійснення бартерних операцій для погашення дебіторської заборгованості;
5. невідповідність даних синтетичного і аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
6. неправильне оформлення або відсутність договорів, що стали підставою для відвантаження продукції і виникнення дебіторської заборгованості;
7. запис дебіторської заборгованості по фіктивних рахунках неіснуючих покупців або по фіктивних нетоварних операціях;
8. шахрайство із сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав і документального підтвердження на загальногосподарські витрати).

Мета форензик аудиту кредитів та позик – з'ясувати, чи:

- операції по кредитах та позиках, що відображені в обліку, реальні;
- залишки, представлені в бухгалтерському балансі підприємства, відповідним чином відображають стан заборгованості по кредитах та позиках;
- кредити належним чином класифіковані;
- бухгалтерський облік операцій кредитів і позик ведеться правильно.

Предметом форензик аудиту кредитів та позик є правові основи надання кредитів, їх використання та повернення. Аудитор повинен перевірити наявність договорів кредитування на відповідність умов, що ними передбачені, діючому законодавству. Окремим аспектом форензик аудиту є вивчення цільового використання кредиту. Необхідно перевірити, чи не використовувався кредит на покриття збитків господарської діяльності або на формування та збільшення статутного фонду. Аудитор також повинен перевірити повноту, своєчасність погашення кредиту, правильність нарахування відсотків відповідно з умовами кредитного договору.

Якщо кредит надано в іноземній валюті, додатково перевіряється: правильність відображення операцій у національній валюті та розрахунок курсової різниці. Мета аудиту дослідження кредиторської заборгованості полягає у підтвердженні реальності та достовірності сум, відображених у фінансовій звітності, а також у з'ясуванні повноти відображення зобов'язань.

У процесі кредиторської заборгованості з'ясовуються:

- причини, давність виникнення заборгованості, та реальність її погашення у встановлений термін;

- відповідність документального оформлення операцій вимогам нормативних актів;
- правильність класифікації наявної заборгованості;
- повнота відображення операцій, за якими виникають зобов'язання, у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності.

На першому етапі аудиту необхідно отримати всю інформацію щодо виникнення і відображення зобов'язань у підприємства:

1. перелік видів запасів та категорій робіт, послуг, які придбаваються з відстрочкою платежу;
2. кількість та адреси постачальників, підрядників, їх характеристика;
3. список основних постачальників, підрядників;
4. обсяг закупок та виставлених рахунків;
5. загальна схема виставлення рахунків.

Контроль розрахунків з кредиторами доречно проводити аналогічно контролю дебіторської заборгованості, тобто методом надіслання запитів. За встановленими критеріями оцінки фінансової звітності контролер повинен дослідити зобов'язання підприємства на предмет відповідності встановленим принципам.

До типових порушень при здійсненні операцій з зобов'язаннями на підприємстві можна також віднести:

1. невідповідність сум, зазначених у первинних документах, що є підставою виникнення зобов'язання, даним в облікових регістрах, звітності;
2. невідповідність даних синтетичного та аналітичного обліку зобов'язань;
3. неправомірне здійснення бартерних операцій для погашення зобов'язань;
4. приховування зобов'язань відображенням у балансі згорнутого сальдо;
5. неправильне оформлення або відсутність угод, що стали підставою для отримання товарів і виникнення зобов'язань;
6. неправильна кореспонденція рахунків.

Важливим питанням контролю дебіторської та кредиторської заборгованості є контроль за розрахунками з оплати праці, який охоплює операції з нарахування та виплати заробітної плати, а також:

- контроль розрахунків з прибуткового податку;
- контроль розрахунків за пенсійним та соціальним страхуванням;
- контроль розрахунків за виконавчими листами тощо.

Під час експертизи необхідно перевірити: 1. наявність колективної угоди, положення про оплату праці, затвердженого штатного розкладу, затверджених тарифів та розцінок; 2. наявність первинних документів з обліку робочого часу та оплати праці; 3. правильність застосування тарифів та розцінок; 4. правильність нарахування заробітної плати за фактично відпрацьований час; 5. правильність класифікації операцій з оплати праці, тобто віднесення на рахунки відповідних витрат; 6. правильність утримання із заробітної плати прибуткового податку та внесків на обов'язкове пенсійне і соціальне страхування; 7. правильність відрахування обов'язкових платежів за рахунок підприємства та віднесення на відповідні рахунки витрат; 8. повноту та своєчасність перерахування утриманих і нарахованих податків та зборів; 9. своєчасність виплати заробітної плати; 10. правильність нарахування допомоги за період непрацездатності; 11. правильність нарахування заробітної плати за період відпустки; 12. правильність виплати заробітної плати; 13. відповідність даних, відображених у фінансовій звітності, реальному стану розрахунків з оплати праці

Тема 7. Виявлення і розслідування корупції

7.1. Комплаєнс як частина культури та політики компанії.

7.2. Методи форензик аудиту при аналізі дотримання господарських операцій норм чинного законодавства щодо протидії хабарництву і корупції.

7.3. Виявлення та оцінка корупційних ризиків.

7.1. Комплаєнс як частина культури та політики компанії.

В сучасному бізнес-середовищі термін compliance (з англійської мови - відповідність) гучно резонує. Наявність в компаніях впровадженого комплаєнсу надзвичайно важливе. Комплаєнс - це система заходів щодо управління ризиками недотримання вимог законів України та інших країн, нормативних документів, стандартів та етичних норм. Це досить динамічний напрямок, який охоплює багато сфер, включаючи антимонопольне регулювання, протидію корпоративному шахрайству та корупції, захист персональних даних, корпоративні відносини, захист прав споживачів, трудові відносини, екологічні та технічні стандарти, дотримання вимог щодо санкцій та інші.

Комплаєнс має на меті забезпечити дотримання компаніями та їхніми співробітниками законодавчих зобов'язань, що встановлені державними органами та міжнародними організаціями, а також галузевих стандартів та корпоративної етики. Проте, не можна стверджувати, що комплаєнс це виключно про дотримання законів, нормативних актів з метою уникнення штрафів та юридичних наслідків, оскільки, комплаєнс також є невіддільною частиною доброчесної поведінки компанії, яка зміцнює її репутацію та гарантує довіру інвесторів, клієнтів, партнерів та громадськості. Недотримання законодавства, правил, стандартів може призвести до серйозних наслідків, включаючи фінансові втрати, юридичні санкції та шкоду для репутації, яка може бути руйнівною, адже репутація одна з найбільших цінностей компанії.

Для формування та підтримання репутації та слідуючи найкращим міжнародним практикам компанії затверджують комплаєнс політику. Комплаєнс політика є важливим елементом управління, яка спрямована на забезпечення відповідності правовим нормам, стандартам та етичним принципам.

Створення ефективної комплаєнс політики має вирішальне значення для будь-якої компанії. Комплаєнс політика має служити орієнтиром для встановлення правил поведінки в компанії та зменшити настання негативних наслідків.

Комплаєнс політика - це не лише набір правил. Можемо говорити про те, що комплаєнс політика це основа, яка керує діяльністю компанії в правовому та етичному аспекті. Комплаєнс політика гарантує, що компанія та її співробітники дотримуються законів, нормативних актів та етичних доктрин, що стосуються її комерційної діяльності.

Забезпечення дотримання високих стандартів у всіх сферах бізнес-діяльності є одним з ключових факторів успіху компанії. Структурований підхід щодо розробки та впровадження комплаєнс політики закріплений Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) в ISO 37301:2021 «Compliance management systems - Requirements with guidance for use» (Система управління відповідністю - вимоги з інструкціями щодо використання).

Стандарт ISO 37301:2021 закріплює, що керівництво компанії повинно демонструвати лідерство та відданість compliance management system, в тому числі шляхом забезпечення того, що комплаєнс політика та цілі комплаєнсу встановлені та сумісні зі стратегічним напрямком компанії.

Згідно з вищевказаним стандартом комплаєнс політика має встановлювати загальні принципи та зобов'язання компанії щодо дій, спрямованих на досягнення мети та цілей комплаєнсу. Вона встановлює потрібний рівень продуктивності та відповідальності, а також визначає очікування відповідно до яких оцінюватимуться дії. Комплаєнс політика повинна відповідати комплаєнс-зобов'язанням компанії згідно з її діяльністю.

Крім цього, стандарт ISO 37301:2021 визначає, що керівний орган компанії та/або її вище керівництво повинно розробити комплаєнс політику, яка буде:

- відповідати основним напрямкам діяльності компанії, тобто меті такої компанії;
- забезпечувати напрямки для визначення цілей комплаєнсу в компанії;
- містити зобов'язання щодо необхідності дотримання цілей комплаєнсу;
- містити зобов'язання щодо постійного покращення compliance management system.

Комплаєнс політика компанії, відповідно до стандарту ISO 37301:2021 також, повинна:

- бути скоординованою з цінностями, цілями, метою діяльності компанії та її стратегією розвитку;

- вимагати дотримання комплаєнс-зобов'язань в компанії всіма співробітниками та керівництвом;

- підтримувати принципи compliance governance (управління комплаєнсом*).

**Згідно з цим принципом керівництво компанії (наприклад менеджмент, директор, наглядова рада) має забезпечити реалізацію прямого доступу комплаєнс-функції до органів управління (пряме підпорядкування, подання періодичних звітів виконавчому органу компанії, наглядовій раді та участь в засіданнях), незалежності функції комплаєнс (полягає у відсутності будь-якого неправомірного втручання або тиску на функції комплаєнс) та наявність повноважень та компетентності у функції комплаєнс.*

- містити опис функції комплаєнсу;

- зафіксувати відповідальність та можливі наслідки за недотримання вказаних в комплаєнс політиці зобов'язань, а також інших політик, процедур компанії з посиланням на них;

- містити інформацію про способи інформування про порушення, а також гарантії для осіб, які здійснюють таке повідомлення (наявність гарячої лінії);

- бути написаною простою мовою, для її правильного розуміння усіма співробітниками;

- бути належним чином впровадженою;

- бути доступною для кожного співробітника, за необхідності та рішення компанії, комплаєнс політика може бути надана на ознайомлення зацікавленим сторонам або бути опублікованою на офіційному сайті компанії.

У контексті системи compliance management цілі та напрямки розвитку комплаєнсу встановлюються компанією та закріплюються в комплаєнс політиці, в тому числі з метою досягнення нею конкретних результатів.

Надалі пропоную розглянути основні дії, які необхідно здійснити на етапі розробки комплаєнс політики та положення, які мають бути включені до комплаєнс політики та їх значення.

Першим кроком у створенні комплаєнс політики є встановлення її мети, цілей та сфери застосування. Необхідно чітко визначити мету комплаєнс політики, підкреслити її цінність та важливість в діяльності компанії, такою метою може бути мінімізація ризиків у діяльності компанії, збереження активів та отримання прибутку, впровадження механізмів по боротьбі з корупцією, підвищення обізнаності співробітників у сфері комплаєнсу та інші. Крім цього, варто вказати, на кого поширюється дія комплаєнс політика, включаючи всіх співробітників і, можливо, третіх сторін, таких як постачальники та партнери.

Аналіз ризиків

При розробці комплаєнс політики важливо провести аналіз потенційних ризиків, з якими може зіткнутися компанія. Це допоможе ідентифікувати найбільш критичні напрямки в діяльності компанії, де потрібно встановити контрольні механізми.

Нормативні вимоги відповідності законодавству та стандартам

До комплаєнс політики можна включити положення про те, які нормативно-правові акти та правила застосовуються до компанії і сфери її діяльності, а також конкретні юридичні зобов'язання, які компанія повинна виконувати в межах своєї галузі та географічної діяльності. Такі положення можуть включати національне та міжнародне законодавство, залежно від масштабу та напрямків діяльності компанії, зокрема щодо відповідності фінансовим нормам, законодавству про захист персональних даних, нормативним документам щодо охорони та збереження навколишнього природного середовища, а також трудовому законодавству.

Встановлення стандартів та процедур

Ключовим елементом комплаєнс політики є визначення стандартів та процедур, які повинні дотримуватися всіма співробітниками компанії. Політика може містити процедури із запобігання внутрішніх порушень, механізми звітності та контролю, а також санкції за порушення правил.

Правила поведінки та корпоративної етики

Комплаєнс політика має містити детальні вказівки щодо очікуваної поведінки та заборонених дій у компанії. Норми щодо корпоративної етики та норми поведінки є ключовим елементом комплаєнс політики. Це стандарти поведінки, які очікуються від кожного

співробітника компанії, такі як етика, чесність, професіоналізм і повага до всіх зацікавлених сторін. Розглядаються такі конкретні питання, як боротьба з хабарництвом, корупція, дискримінація, переслідування та безпека на робочому місці, встановлюючи чіткі очікування щодо поведінки.

Обов'язки компанії та співробітника

Окремим розділом комплаєнс політики рекомендую визначити коло обов'язків компанії щодо дотримання нормативних вимог, зокрема дотримання правових стандартів і сприяння етичному робочому середовищу. Можуть бути прописані й інші обов'язки компанії на ваш розсуд.

Також, варто виокремити обов'язки співробітників з точки зору комплаєнс політики. Це включає дотримання законів, інших політик компанії.

Навчання та підтримка

Ефективна комплаєнс політика передбачає навчання персоналу з питань комплаєнсу та етичної поведінки. Компанія повинна забезпечити, щоб всі співробітники розуміли свої обов'язки та відповідальність за дотримання внутрішніх правил. Вкажіть, які навчальні курси є обов'язковими для співробітників. Включіть інформацію про те, як часто навчання буде оновлюватися.

Моніторинг та аудит

Для того, щоб переконатися в ефективності комплаєнс політики, компанія повинна проводити систематичний моніторинг та аудит її виконання. Це допоможе вчасно виявляти можливі порушення і вживати заходів для їх усунення. Опишіть, як принципи закріплені комплаєнс політикою будуть контролюватися та перевірятися. Окресліть процеси регулярних стримувань і противаг для забезпечення дотримання такої політики.

Канали повідомлення про порушення

Ефективним інструментом виявлення та попередження корупції, шахрайства, порушень етики та комплаєнс є гаряча лінія повідомлення про порушення. Рекомендую включити до комплаєнс політики інформацію про те, як співробітники можуть повідомляти про будь-які проблеми, які викликають у них занепокоєння на гарячу лінію/лінію довіри.

Відповідальність за порушення норм комплаєнс політики

Чітко вкажіть які наслідки очікують співробітників за порушення комплаєнс політики, починаючи від попереджень, застосування заходів дисциплінарних стягнень передбачених законодавством або інші види відповідальності у відповідності до положень чинного законодавства та/або внутрішніх нормативних документів компанії.

Управління комплаєнс політикою та відповідальні за її впровадження.

Одним із завдань комплаєнс напрямку в компанії є забезпечення дотримання комплаєнс політики, здійснення нагляду за її виконанням та надання роз'яснень співробітникам у разі виникнення спірних питань з боку професійної поведінки то і відповідальним за її впровадження є комплаєнс напрямок в компанії. Зазначте, хто відповідає за впровадження та оновлення комплаєнс політики. Додатково вкажіть, як часто політика буде переглядатися та оновлюватися.

Ресурси та контакти

Надайте контактну інформацію відповідального співробітника або відділу, відповідального за комплаєнс напрямок. Також перелічіть додаткові ресурси, де співробітники можуть звернутися за порадою або отримати додаткову інформацію, наприклад у комплаєнс-офіцера компанії або відповідального за функцію комплаєнс в компанії.

Реалізація та виконання

Поясніть, як ця політика буде впроваджуватися в усій компанії, і кроки для забезпечення її виконання. Це допомагає вбудовувати політику в загальну корпоративну культуру.

Постійне оновлення

Окремою складовою ефективною комплаєнс політики є постійне її оновлення відповідно до змін у законодавстві, світових стандартах і внутрішніх процедурах. Це дозволить компанії підтримувати рівень доброчесності, бути комплаєнтною до найсучасніших вимог та уникати потенційних ризиків.

Розділ підписання

Провідні комплаєнс експерти рекомендують отримувати підписи співробітників під час ознайомлення з будь-якою комплаєнс політикою, а тому пропоную додати розділ у кінці політики, щоб співробітники підтвердили, що вони прочитали, зрозуміли та погодились дотримуватись положень цієї політики.

Комплаєнс політика є необхідним елементом управління будь-якою компанією, незалежно від її розміру або галузі діяльності. Її якісне впровадження та добросовісне дотримання допомагає забезпечити відповідність чинному законодавству та міжнародним стандартам, знизити ризики порушень і зберегти репутацію компанії.

Ретельне визначення мети, якісно проведений аналіз ризиків, встановлення в політиці критеріїв та стандартів, які компанія пропагує. Крім того, підготовка та проведення навчань для співробітників всіх рівнів, моніторинг та оновлення все це є ключовими елементами успішної реалізації комплаєнс політики.

Комплаєнс політика має бути ґрунтовною та охоплювати важливі для компанії принципи та цінності. Рекомендую розкрити в комплаєнс політиці зміст наступних положень:

- запобігання корупції та хабарництву;
- конфлікти інтересів;
- збереження та неналежне використання активів компанії;
- подарунки та прояви гостинності;
- взаємодія з третіми особами;
- корпоративна етика;
- управління скаргами;
- конфіденційність;
- умови та безпека праці, дитяча праця;
- гендерна рівність та недискримінація;
- екологічна політика;
- навчання та підвищення кваліфікації співробітників;
- інформування про порушення.

Розробка ефективної та дієвої комплаєнс політики має вирішальне значення для будь-якої компанії, щоб переконатися, що компанія та її співробітники дотримуються правових стандартів, етичних норм і найкращих галузевих практик.

Комплексна політика комплаєнсу повинна служити орієнтиром для поведінки в компанії її співробітниками та окреслювати загальні напрямки компанії, допомагаючи запобігти неправомірній поведінці в компанії. Все це допомагає не тільки зменшити ризики, але й сприяє розвитку комплаєнс культури.

7.2. Методи форензик аудиту при аналізі дотримання господарських операцій норм чинного законодавства щодо протидії хабарництву і корупції.

При оцінці корупційних ризиків та розробці планів протидії корупції (ППК) та антикорупційних програм треба керуватися діючим законодавством. Серед ключових нормативних актів такі:

- Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14.10.2014 (введення в дію 26.04.2015)
- Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII
- Кримінальний Кодекс України, від 05.04.2001 № 2341-III
- Кодекс України «Про адміністративні правопорушення» від 07.12.1984 № 8073-X
- Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 № 3723-XII.

Закон України «Про запобігання корупції» дає визначення поняттю корупції, визначає конфлікти інтересів та їхнє врегулювання, обмеження щодо подарунків посадовим особам, обмеження щодо сумісництва та суміщення, обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, обмеження спільної роботи близьких осіб, встановлює правила етичної поведінки, порядок фінансового контролю над посадовими

особами, порядок захисту викривачів, а також вимоги щодо розробки антикорупційних планів. Законом також створено Національне агентство з питань запобігання корупції з широкими повноваженнями по формуванню та впровадженню антикорупційної національної політики та іншими повноваженнями. Законом передбачається кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Кримінальним Кодексом України встановлено міри кримінальної відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. Статті 364-370 встановлюють міри покарання за такі злочини, як:

- зловживання владою або службовим становищем;
- перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу;
- службове підроблення;
- службова недбалість;
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- незаконне збагачення;
- підкуп службової особи, юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми;
- підкуп особи, яка надає публічні послуги;
- пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі;
- зловживання впливом;
- провокація підкупу.

В *Кодексі України «Про адміністративні правопорушення»* статтями спеціальної глави 13- А за адміністративні корупційні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність в формі штрафів та, в деяких випадках, конфіскації отриманого доходу за:

- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності,
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви),
- порушення вимог фінансового контролю, порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів,
- незаконне використання інформації
- невжиття заходів щодо протидії корупції.

Закон України «Про державну службу» передбачає низку дисциплінарних покарань аж до звільнення та позбавлення права на одержання пенсії.

Методичний підхід до оцінки та управління корупційними ризиками передбачає детальний аналіз політик, функцій та процесів конкретної установи з метою виявлення та оцінки потенційних можливостей для корупційних вчинків (ризиків) та розробку і впровадження відповідних конкретних заходів по усуненню або зменшенню цих ризиків з постійним моніторингом та оцінкою ефективності проведених заходів.

Процес управління корупційними ризиками складається із п'яти ключових взаємопов'язаних етапів:

- 1) Підготовка та планування оцінки корупційних ризиків
- 2) Проведення оцінки корупційних ризиків
- 3) Розробка плану реагування на корупційні ризики
- 4) Інформування
- 5) Моніторинг та перегляд

7.3. Виявлення та оцінка корупційних ризиків

Згідно *Закону України «Про запобігання корупції»* керівник державної та відповідної приватної установи має забезпечити регулярну оцінку корупційних ризиків у діяльності установи та запровадження відповідних антикорупційних заходів. Належне виконання вимагає не тільки всебічної підтримки з боку керівництва установи, але і його лідерства.

Керівник установи та Уповноважений з антикорупційної програми мають обрати формат проведення оцінки корупційних ризиків. Оцінка може бути здійснена:

- 1) у формі самооцінки, тобто самостійно установою без залучення сторонніх експертів;
- 2) спільно з залученими незалежними експертами, обізнаними з методикою оцінки корупційних ризиків; або
- 3) повним аутсорсингом незалежним експертам.

Перевагою другого та третього варіантів є забезпечення більшої довіри до результатів серед населення та зацікавлених сторін через впевненість у дотриманні принципу об'єктивності та незалежності при проведенні оцінки. Перевагою другого варіанту також є те, що він забезпечує безпосередню причетність установи до процесу та результатів і, таким чином, зацікавленість установи в виконанні взятих зобов'язань по усуненню корупційних ризиків.

Процес оцінки корупційних ризиків та розробки ППК може зайняти до 2 місяців та вимагає, в залежності від обраного формату, від 10% до 30% часу зайнятості членів Робочої групи.

Керівник установи має оприлюднити серед персоналу установи рішення та зобов'язання щодо впровадження процесу оцінки корупційних ризиків та створення антикорупційної програми та ППК в установі, в якому потрібно вказати:

- особисту підтримку та відповідальність за процес оцінки корупційних ризиків в установі та розробку ППК;
- цілі та завдання оцінки корупційних ризиків;
- формат проведення оцінки корупційних ризиків;
- склад Робочої групи та її повноваження;
- строки проведення оцінки корупційних ризиків.

В залежності від обраного формату керівник визначає склад Робочої групи, яка є відповідальною за виконання оцінки корупційних ризиків та розробку ППК. Робоча група повинна складатися із 3-10 членів, в залежності від установи та кількості працівників. Наприклад, для установ до 50 працівників Робоча група може складатися із 3 членів.

До Робочої групи треба залучати керівний персонал загальних функцій установи, наприклад: управління персоналом, управління фінансами, управління документацією, внутрішній контроль тощо. У разі, якщо установа проводить оцінку ризиків певних функцій, то треба залучати відповідальних за ці функції керівників, наприклад: контрольно-ревізійний підрозділ, підрозділ ліцензування, тощо.

Керувати роботою Робочої групи може Уповноважений з антикорупційної програми, або інша уповноважена керівником установи особа керівного складу.

Керівник установи має наділити членів Робочої групи відповідними повноваженнями та ресурсами, а також забезпечити, при необхідності, навчання методиці оцінки корупційних ризиків.

Робоча група відповідає за виконання всіх робіт з проведення оцінки корупційних ризиків та розробку ППК.

На різних етапах проведення оцінки ризиків та розробки ППК, можуть бути залучені інші співробітники, які не є членами Робочої групи, але можуть надати корисну інформацію для більш об'єктивної та якісної оцінки ризиків та розробки плану.

Для виявлених загроз корупційного вчинку необхідно визначити їх *ймовірність*, тобто потенційну можливість скористатися чинником корупції для здійснення корупційного вчинку, враховуючи ефективність існуючих заходів контролю та протидії корупції. Ймовірність скоєння корупційного вчинку можна оцінювати за чотирьохбальною шкалою від *рідко* до *майже напевно*. При цьому також бажано більш конкретно визначитися з частотою скоєння вчинку в певних часових межах. Наприклад, хабарництво при проведенні перевірок скоєно майже напевно. При цьому, частота перевірок, скажімо, раз на тиждень. Таким чином, ймовірність хабарництва виникає або реалізується щотижня. В Таблиці 6 наведено приклад ранжування ймовірності корупційних ризиків, або скоєння корупційних вчинків. Установа має сама розробити критерії, за якими буде визначати ймовірність ризиків. Критерії можуть різнитися в різних установах.

Таблиця Приклад критеріїв та рівнів ймовірності корупційного вчинку.

Рівень ймовірності	Опис рівня ймовірності
4- Напевно	Напевно або майже напевно (вчинок може бути скоєно у короткостроковій перспективі і, можливо, навіть кілька разів) - означає, що корупційний вчинок було скоєно або може бути скоєно в найближчі кілька місяців і може бути повторено (щомісяця, тиждень ...)
3 - Можливо	Можливо (вчинок може бути скоєно в середньостроковій перспективі) - означає, що корупційний вчинок було скоєно або може бути скоєно протягом року, і може бути повторено кілька разів.
2- Рідко	Рідко (у виняткових випадках) означає, що вчинок не було скоєно або було скоєно тільки один раз протягом останніх трьох років та існує ймовірність, що вчинок буде скоєно протягом трьох років.
1- Ніколи	Ніколи - це означає, що вчинок не було скоєно і вірогідність скоєння вчинку майже неможлива через характер діяльності або достатні існуючі заходи запобігання корупції.

Наслідки ризику можна оцінити в трьох категоріях: фінансові втрати, репутаційні втрати, а також передбачена законом відповідальність. Наприклад, через хабарництво при проведенні перевірок, буде втрачено певну суму, яку не буде перераховано до бюджету як податок або штраф. Наслідки ризику можна оцінити за чотирьохбальною шкалою та ранжувати від *незначних* до *критичних*. Приклад наведено в Таблиці 7. Установа має сама розробити критерії, за якими буде визначати рівень наслідків. В різних установах такі критерії можуть різнитися. Окрім цього, при оцінці рівня наслідків не завжди можна однозначно визначитися по всіх категоріях. Наприклад, очікувані фінансові втрати можуть бути незначними, в той час як репутаційні наслідки можуть бути великими. В таких випадках, доцільно оцінювати наслідки згідно категорії, де наслідки найвищі. Більш того, фінансові втрати інколи дуже важко порахувати. В таких випадках недоцільно втрачати багато часу на розрахунки, а можна обмежитися оцінкою ризиків за тими критеріями, які більш очевидні.

Таблиця Приклад критеріїв та рівнів наслідків від корупційного вчинку.

Рівень наслідків	Опис рівнів наслідків		
	Фінансові втрати	Відповідальність	Репутація
4-Дуже високий	Великі фінансові втрати (> 1 млн. гривень)	Судові процеси проти установи або працівників (кримінальна та адміністративна відповідальність)	Втрата репутації серед широких верств населення (<i>негативний розголос у провідних ЗМІ країни тощо</i>)
3-Високий	Значні фінансові втрати (100 тис. 1 млн. гривень)	Судові процеси проти працівників (адміністративна та кримінальна відповідальність)	Втрата репутації серед сторін безпосередніх контактів. (<i>негативний розголос серед сторін безпосередніх контактів</i>)
2-Середній	Незначні фінансові втрати (<100 тис. гривень)	Адміністративна та дисциплінарна відповідальність	Втрата репутації серед працівників установи (<i>негативний розголос всередині установи</i>)
1-Незначний	Не очікується фінансових втрат	Дисциплінарна відповідальність	Втрата репутації серед працівників структурного підрозділу відділу (<i>негативний розголос всередині підрозділу</i>)

Рівень корупційного ризику оцінюється через зіставлення ймовірності та наслідків ризику. Для цього використовується матриця оцінки рівня корупційних ризиків, як це наведено в Таблиці 8. При цьому кількісне визначення рівня ризику вираховується простим помноженням рівня ймовірності на рівень наслідків.

Таблиця. Рівні корупційних ризиків

Рівень	0 ст. і	4-Напевно	4	8	12	16
	1-Тікочли	1	2	3	4	
	3-Можливо	3	6	9	12	
	2-Рідко	2	4	6	8	
		1-Незначний	2-Середній	3-Високий	4-Дуже високий	
	Рівень наслідків					

Користуючись цією матрицею можливо ранжувати рівні корупційних ризиків відповідно до кількісних позначок на перетині відповідних рядків і стовпців:

12-16 - КРИТИЧНИЙ: Напевно або майже напевно та досить часто відбуваються корупційні вчинки при високому рівні наслідків, що вимагає негайного запровадження заходів по усуненню чинників корупції.

6-9 - ВИСОКИЙ: Є висока ймовірність корупційного вчинку при досить високому рівні наслідків, що вимагає запровадження заходів по усуненню чинників корупції якнайшвидше.

3-4 - СЕРЕДНІЙ: Є потенційна ймовірність корупційного вчинку при середньому рівні наслідків, що потребує запровадження заходів по усуненню чинників корупції протягом адекватного періоду часу.

1-2 – МАЛИЙ: Є невелика ймовірність корупційного вчинку або майже неможлива при незначних наслідках, що потребує моніторингу ризиків та запровадження заходів по усуненню чинників корупції при необхідності.

Оцінка рівнів допомагає визначити пріоритетність корупційних ризиків при розробці Плану протидії корупції.

Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень

8.1. Мета і основні завдання форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.2. Джерела інформації форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

8.3. Експертне дослідження податкової звітності.

8.1. Мета і основні завдання форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

Податкове законодавство визначає порядок і терміни сплати відповідних податків та неподаткових платежів. На платників податків покладається відповідальність за правильність обчислення, своєчасність сплати податків і дотримання законодавства про оподаткування.

Склад порушення податкового законодавства – це умови, закріплені в законі, при виконанні яких у сукупності діяння учасника податкових відносин оцінюється як порушення, що передбачає накладення стягнень.

Елементами складу порушення податкового законодавства є об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Захищені законом суспільні відносини і є об'єктом правопорушення. Порушення норм податкового законодавства може бути зроблено як дією, так і бездіяльністю (ухиляння від поставлення на облік, порушення терміну поставлення на облік, неправильне відображення

господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, не документування і не відображення в обліку господарських операцій).

Суб'єктом правопорушення є особа, яка скоїла протиправні дії і підлягає покаранню. Суб'єкта характеризують властивості, що дають змогу застосовувати заходи відповідальності. Фізичні особи як суб'єкти порушень податкового законодавства поділяються на дві категорії: ті, що беруть участь у податкових відносинах як платники податків, або податкові агенти, і ті, що беруть участь у цих відносинах як посадові особи. До податкових злочинів можуть бути причетні такі особи: керівник, головний бухгалтер, касири, працівники бухгалтерії, які підписали бухгалтерські документи, матеріально відповідальні особи та ін.

Об'єктивна сторона ухилянь від сплати податків як корисливого злочину характеризується наявністю трьох взаємозалежних ознак:

- діянь у вигляді ухилянь від сплати податків;
- злочинних наслідків (заподіяння шкоди у вигляді значного, великого чи особливо великого збитку);

- наявності прямого причинного зв'язку між діянням і наслідками, що настали.

Характерні способи скоєння податкових злочинів:

- шляхом використання кількох розрахункових рахунків в установах банків;
- декларування одного виду діяльності з заняттям іншими видами підприємницької діяльності;
- навмисне відображення виконаних операцій і розрахунків податків пізніше звітного періоду;
- оформлення фіктивних документів про передання товарів на збереження;
- заниження якості й ціни товару, прийнятого для реалізації;
- фальсифікування даних про кількість реалізованих товарів і отриманих коштів (не оприбуткування отриманого виторгу);
- фальсифікація даних підприємства про витрати на реконструкцію, модернізацію активної частини основних фондів;
- приховування об'єктів оподаткування шляхом надання зведень про тимчасове припинення виробництва і господарських операцій;
- завищення чисельності певної категорії працівників, що надає право користуватися пільгами;
- дострокове припинення дії договору страхування працівників за рахунок засобів підприємства;
- не відображення даних про наявність транспортних засобів;
- заниження суми прибутку як відрахувань до благодійних фондів та інших організацій;
- виплата заробітної плати за фіктивними договорами, угодами;
- приховування операцій, виконаних з давальницької сировини;
- оформлення фіктивних документів про оплату робіт (послуг) консультаційного та інформаційного характеру, пов'язаних із забезпеченням виробництва, зберіганням та реалізацією продукції;
- не включення до прибутку, що оподатковується, грошових коштів від оперативного та фінансового лізингу;
- завищення даних про матеріальні витрати;
- одержання з бюджету відшкодування податку на додану вартість з використанням фіктивної фірми;
- ухиляння від сплати податків шляхом контрабандного ввезення товарів;
- ухиляння від сплати акцизного збору і податку на додану вартість за допомогою фальсифікації ввізних митних документів;
- ухиляння від сплати акцизного збору при постачаннях товарів в Україну як комплектуючих;
- ухиляння від сплати податків шляхом переуступлення боргу, застосування вексельних розрахунків і позичкових рахунків комерційних банків;

- ухиляння від оподаткування доходів, отриманих резидентом України від розміщення коштів за кордоном;
- ухиляння від оподаткування шляхом укладення договорів з офшорними компаніями за завищеними цінами;
- ухиляння від оподаткування шляхом оформлення поставок устаткування через фіктивні фірми;
- використання фіктивних структур для одержання марок акцизного збору;
- ухиляння від оподаткування шляхом оформлення документів на купівлю товарів за завищеними цінами через фіктивні фірми.

Наведений перелік способів скоєння податкових злочинів не вичерпний. Це дає підстави вважати, що значне зростання економічної злочинності тісно пов'язане з проблемою фіктивного підприємництва.

Предмет судово-бухгалтерської експертизи, що призначається за кримінальними справами, порушеними податковою міліцією, становлять помилки в обчисленні податків, порушення у сплаті та інші зловживання.

До основних завдань, що вирішуються у процесі судово-бухгалтерської експертизи правопорушень, пов'язаних з ухиляннями від сплати податків, належать такі:

- встановлення фактів порушення податкового законодавства, які призвели до заниження або ухиляння від сплати податків загалом і окремо за зборами та іншими податками до бюджету;
- аналіз виявлених порушень, що потребує системного підходу і консультацій з фахівцями галузевих управлінь податкової інспекції та юристами;
- чітка класифікація виявлених правопорушень податкового законодавства стосовно їх впливу на оподатковувані об'єкти в розрізі податків, зборів та обов'язкових платежів;
- класифікація порушень загального характеру (порушення у сфері ліцензування, веденні податкового та бухгалтерського обліку, оформленні установчих документів тощо);
- підтвердження розміру матеріального збитку, встановленого матеріалами документальної перевірки;
- встановлення обставин, що спричинили ухиляння від сплати податків;
- підтвердження клопотання посадових осіб, діяльність яких було піддано розслідуванню, з питань повноти і правильності нарахування та сплати податків до бюджету;
- встановлення осіб, відповідальних за повноту та правильність нарахування і сплати податків до бюджету, а також які допустили вказані правопорушення;
- встановлення взаємозв'язку різних порушень на окремих об'єктах оподаткування та їх впливу на податковий і бухгалтерський облік.

8.2. Джерела інформації форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень.

Інформаційно-методичне забезпечення експертного дослідження нарахування та сплати податків і зборів поділяють на нормативно-правове і фактографічне.

Досліджуючи операції з нарахування та сплати податків і зборів, судово-бухгалтерська експертиза використовує нормативно-правову інформацію, загальнодержавні нормативні акти, затверджені органами державного управління, а також нормативно-довідкову інформацію, затверджену органами управління і відомчими нормативними документами, які регулюють операції з нарахування та сплати податків і зборів.

До фактографічної інформації належать:

- первинні документи;
- реєстри аналітичного та синтетичного обліку;
- форми фінансової звітності підприємства;
- наказ про облікову політику підприємства;
- декларація про прибуток підприємства;
- декларація з податку на додану вартість;
- розрахунки інших податків та платежів;

- документи, розрахунки, фінансові звіти, які свідчать про ухиляння від податків або про приховування прибутків від оподаткування;
- акт податкової інспекції про перевірку сплати податків суб'єктом господарювання;
- пояснення осіб, причетних до корисливих порушень;
- висновок інспектора податкової інспекції про згоду з поясненнями осіб, причетних до корисливих зловживань, або спростування цих пояснень;
- аудиторський висновок чи звіт;
- акт проведення документальної ревізії.

Під час проведення судово-бухгалтерської експертизи наявності правопорушень зі сплати податків експерт повинен виконати такі завдання:

1. Виявити факти приховування об'єктів оподаткування та їх способи.
2. З'ясувати відповідність організації та методики ведення бухгалтерського обліку і звітності до вимог чинного законодавства.
3. Визначити міру впливу порушень в організації та проведенні обліку на обчислення податкових платежів і зборів.
4. Виявити помилки в обчисленні витрат і доходів підприємства.
5. З'ясувати наявність документального підтвердження донарахованих сум податків і зборів.
6. Визначити правильність застосування фінансових санкцій до цього підприємства за несвоєчасність чи неповноту сплати податків і обов'язкових платежів.

Отже, методика проведення форензик-аудиту правопорушень, пов'язаних із ухилянням від сплати податків і зборів, передбачає наступні заходи з боку бухгалтера-експерта:

- установлення фактів порушення податкового законодавства, які призвели до заниження або ухиляння від сплати податків, зборів та інших платежів у бюджет;
- підтвердження розміру матеріального збитку, встановленого матеріалами документальної перевірки;
- установлення обставин, які сприяли ухилянню від сплати податків;
- підтвердження клопотання посадових осіб, діяльність яких було піддано розслідуванню, з питань повноти і правильності нарахування та сплати податків до бюджету;
- установлення осіб, які несуть відповідальність за повноту і правильність нарахування та сплату податків до бюджету та, які допустили вказані правопорушення.

Матеріали або джерела інформації, що направляються для дослідження форензик аудитором, поділяються на основні та додаткові.

Основні джерела інформації:

- оригінал акта про перевірку фінансово-господарської діяльності підприємства, організації чи установи податковими органами з усіма додатками;
- письмові пояснення керівника, головного бухгалтера та інших посадових осіб щодо висновків перевірки;
- вилучені оригінали документів, облікових реєстрів, форми фінансової та податкової звітності, що підтверджують факти порушень зі сплати податків;
- дані про майно підприємства, наявність і рух грошових коштів на рахунках у банку;
- інші матеріали справи (договори, аудиторські висновки, акти ревізій, висновки інших судових експертиз тощо).

Додатковими джерелами інформації є свідчення працівників податкових органів, які безпосередньо здійснювали контроль за виконанням податкового законодавства суб'єктами підприємницької діяльності. Крім того, як джерело інформації, експерт бухгалтер може використовувати зафіксовані в протоколах свідчення певних категорій працівників підприємств і організацій, де були здійснені правопорушення. До таких категорій належать робітники бухгалтерій, складів, секретарі, водії, охорона та ін. З їхніх свідчень можна отримати дані про порядок ведення на підприємстві бухгалтерського обліку, умови здійснення окремих господарських операцій, місця зберігання матеріальних цінностей, грошових коштів, бухгалтерських та інших документів, що підтверджують факти правопорушень.

Характерною особливістю правопорушень, пов'язаних з ухилянням від сплати податків, є те, що вони всі віддзеркалюються в первинних документах, облікових регістрах і звітних формах, які нерідко складені з порушенням вимог щодо організації і ведення фінансового, управлінського, податкового обліків та звітності.

Дані цих документів є підґрунтям для висновку бухгалтера-експерта у даній справі. До таких документів відносять:

- установчі документи підприємства (статут, установчий договір, свідоцтво про реєстрацію як платника податків і зборів);
- документи з обліку касових і розрахункових документів (прибуткові й видаткові касові ордери, касові звіти, книги обліку розрахункових операцій, платіжні доручення, виписки банку, картки зі зразками підписів осіб, які мають право розпоряджатись грошовими коштами підприємства);
- документи з обліку матеріальних цінностей (товарно-транспортні накладні, рахунки-фактури, картки складського обліку тощо);
- накази, розпорядження, протоколи загальних зборів, службове листування;
- бухгалтерські регістри та фінансова звітність;
- документи і регістри податкового обліку (податкові накладні, книги обліку придбання і продажу товарів);
- податкові декларації та додатки до них.

Якщо експерт-бухгалтер виявив, що ухиляння від сплати податків відбулося через внесення у відповідні документи поправок, змін чи доповнень, а також шляхом виправлень, підчисток, підробки підписів, внесенням нового тексту в заповнений документ, то він має право направити слідчому клопотання про призначення техніко-криміналістичної експертизи документів.

Таким чином, серед економічних злочинів особливе місце належить злочинам у сфері оподаткування. Це – приховування прибутків, ухиляння від сплати податків. Тому судово-бухгалтерська експертиза у справах, пов'язаних з ухиляннями від сплати податків, потребує значного терміну та суттєвих витрат грошових коштів.

8.3. Експертне дослідження податкової звітності.

Економічна експертиза бухгалтерського, податкового обліку та звітності є найбільшим за кількістю та обсягами досліджень напрямом економічних досліджень. В середині неї можна виділити підвиди: експертизи бухгалтерського обліку та експертизи, пов'язані з оподаткуванням.

Серед завдань, які можуть бути вирішені за допомогою експертиз бухгалтерського обліку можна виділити:

- документальне обґрунтування здійснення господарських операцій з постачання товарів, робіт, послуг, підтвердження правильності їх відображення у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, правильності їх включення до об'єкта оподаткування при визначенні податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість;
- документальне обґрунтування наявності та розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду їх утворення та правильність їх відображення в бухгалтерському обліку;
- підтвердження правильності формування в обліку доходів і витрат за окремими видами діяльності, окремими договорами, у залежності від застосовуваних підприємством стандартів бухгалтерського обліку;
- підтвердження правильності розрахунків та відображення в обліку операцій з нарахування та виплати доходів фізичним особам.

Даний перелік завдань є орієнтовним та не вичерпним.

Додаткові пояснення для окремих завдань економічних експертиз з питань бухгалтерського обліку:

Особливості застосування національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та Міжнародних стандартів фінансової звітності для ведення обліку та складання фінансової звітності.

Завдання експертиз бухгалтерського обліку та способи їх вирішення суттєво залежать від того, яку концептуальну основу для ведення обліку та складання фінансової звітності використовує підприємство – національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) або міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – МСФЗ).

На сьогодні значна кількість підприємств застосовує норми МСФЗ для ведення обліку та складання фінансової звітності, що, в свою чергу, впливає на визначення об'єкту оподаткування податком на прибуток підприємств, оскільки відповідно до ст. 134 Податкового кодексу України об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств базується на показнику фінансового результату до оподаткування, визначеного відповідно до норм національних П(С)БО або МСФЗ.

Таким чином, при виконанні експертиз з бухгалтерського обліку важливим є врахування всіх специфічних норм та правил, що передбачені МСФЗ для відображення в обліку, та у фінансовій звітності тих чи інших об'єктів обліку.

Відповідно до чинного законодавства в Україні застосовуються обидва концептуальні підходи. При цьому, відповідно до ст.121 України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07. 1999р. № 996-XIV (далі – Закон № 996), визначено перелік підприємств, для яких застосування МСФЗ є обов'язковим.

Дисконтування окремих статей активів та зобов'язань, що підлягають відображенню у фінансовій звітності в приведеній вартості Процес дисконтування та його застосування з метою інтерпретації облікової інформації стає дедалі найбільш поширений і все частіше потрапляє в поле зору перевіряючих.

Дисконтування в базових випадках стосується впливу зміни вартості грошей у часі на вартість довгострокових фінансових активів і довгострокових фінансових зобов'язань. Необхідність дисконтування фінансових активів та фінансових зобов'язань визначається правилами і П(С)БО, і МСФЗ. Однак МСФЗ більш глибоко і детально пояснюють необхідність відображення таких статей балансу в приведеній вартості та методики їх перерахунку.

Ключовими стандартами, що визначають необхідність та правила дисконтування довгострокових фінансових інструментів є: МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації».

Відповідно до вимог МСФЗ, фінансові інструменти після їх первісного визнання можуть відображатись в обліку двома способами:

- за справедливою вартістю (при складанні кожної звітності визначення справедливої вартості фінансового інструменту та коригування відповідно його попереднього значення)
- за амортизованою вартістю (застосування формули дисконтування за ефективною ставкою відсотка та визначеним терміном дисконтування).

Додаткові пояснення для окремих завдань економічних експертиз з питань податкового обліку.

Завдання економічних експертиз з питань податкового обліку обумовлені нормами Податкового кодексу України, практикою податкових перевірок та судовою практикою з податкових питань.

Серед завдань, які можуть бути вирішені за допомогою експертиз податкового обліку можна виділити:

- підтвердження правильності, відповідності вимогам чинного законодавства / наявності порушень стосовно нарахування та сплати платником податків податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість та інших податків (зборів), в тому числі в частині:
- визначення доходів з метою оподаткування податком на прибуток;
- визначення витрат з метою оподаткування податком на прибуток;

- особливостей застосування окремих норм П(С)БО або МСФЗ при формуванні оподаткованого прибутку, що включений до бази оподаткування податком на прибуток підприємств;
- застосування визначених ПКУ різниць, на які коригується фінансовий результат до оподаткування при розрахунку об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств;
- відповідності вимогам чинного законодавства нарахування ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету або заявлений до бюджетного відшкодування;
- підтвердження правомірності формування підприємствами податкового кредиту з ПДВ;
- підтвердження правильності нарахування та своєчасності сплати податкових зобов'язань, що виникають при ввезенні товарів / послуг на митну територію України;
- підтвердження правильності визначення платником ціни операції, що відповідає принципу витягнутої руки, та правильності в виборі методу розрахунку відповідності ціни операції ціні, визначеній за принципом витягнутої руки при складанні документів з трансфертного ціноутворення та формуванні звітів про контрольовані операції;
- правильність декларування об'єкта оподаткування та своєчасності сплати податків фізичними особами – підприємцями, що: є платниками єдиного податку 1, 2, 3 та 4 груп, або застосовують загальну систему оподаткування;
- підтвердження правильності та повноти декларування фізичними особами доходів, що підлягають оподаткуванню;
- підтвердження правильності нарахування та своєчасності сплати акцизного податку.

Даний перелік не є виключним, може бути розширений та чутливий до змін в законодавстві. Подібні завдання можуть вирішуватись за іншими видами податків та обов'язкових платежів.

Додаткові пояснення для окремих завдань економічних експертиз з питань податкового обліку

Найбільш поширеними напрямками експертиз з питань оподаткування є експертизи, пов'язані з необхідністю підтвердження відповідності законодавству при нарахуванні та сплаті податку на прибуток підприємств, податку на додану вартість, податків з доходів фізичних осіб (податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок, акцизний податок), з питань трансфертного ціноутворення.

Податок на прибуток. Основні суперечності, що виникають при податкових перевітках правильності нарахування та сплати податку на прибуток підприємств знаходяться в площині:

- визначення об'єкта оподаткування;
- визначення правильності застосування коригувань;
- утримання та сплата в бюджет податку з доходів нерезидентів з джерелом походження на території України.

Податок на додану вартість. Складність перевірок ПДВ, підтвердження їх результатів знаходиться часто в площині особливостей функціонування системи електронного адміністрування ПДВ, що визначена ст. 2001 ПКУ та рядом підзаконних актів під неї. Податкові накладні та розрахунки коригування до них існують виключно в електронному вигляді.

ПДВ до сплати розраховується в Україні із застосуванням кредитного механізму, що передбачає:

- визначення ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету, як різниці між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом за звітний період;
- застосування принципу першої події при визначенні дати виникнення податкових зобов'язань / податкового кредиту (вони виникають на дату, що відбулась раніше: або на дату отримання / перерахування передплати, або на дату отримання / відвантаження товарів (послуг)).

Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності

9.1. Форензик аудит «Балансу» (звіту про фінансовий стан).

9.2. Форензик аудит «Звіту про фінансові результати» (Звіту про сукупний дохід) акціонерного товариства.

9.3. Форензик аудит «Звіту про рух грошових коштів».

9.4. Форензик аудит «Звіту про власний капітал» акціонерного товариства.

9.5. Форензик аудит «Приміток до фінансової звітності» та «Звіту про управління підприємства».

9.6. Вимоги до аудиторського висновку за результатами форензик аудиту.

9.1. Форензик аудит «Балансу» (звіту про фінансовий стан).

При форензик аудиті фінансової звітності підтверджується відповідність здійснення бухгалтерського обліку до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996 та чинним П(С)БО України.

Перевірка правильності відображення в балансі необоротних активів

Аудитор повинен підтвердити правильність класифікації та оцінки активів підприємства. Він повинен перевірити, що основні засоби, нематеріальні активи і інші необоротні активи підприємства оцінені достовірно у відповідності до критеріїв визнання за НПБО № 7 «Основні засоби», НПБО № 8 «Нематеріальні активи» НПБО № 32 «Інвестиційна нерухомість» і НПБО 27 «Необоротні активи утримані для продажу» відображені правильно у аналітичному та синтетичному обліку.

Аудитор повинен знати, що основні засоби обліковуються за собівартістю придбання з урахуванням усіх витрат та пілг, які мали місце при купівлі та підготовці до введення в експлуатацію.

Перевірка повинна охоплювати інформацію по кожній групі основних засобів: суму, ступінь зносу, метод нарахування амортизації. Необхідно також указати на причини обмеженого використання основних засобів та надати відомості про залишки вартості на початок і кінець звітного періоду, приріст, вибуття.

Необхідно підтвердити, що в бухгалтерському обліку та звітності правильно відображені операція із надходження, реалізації, ліквідації, ремонту та модернізації основних засобів.

Крім того, аудитор повинен визначити правильність застосування прийнятого в обліковій політиці методу нарахування амортизації та його незмінність у звітному періоді.

Аудитор також представляє інформацію про вартість нематеріальних активів, метод та період їх амортизації, непередбачені списання за звітний період.

Аудитор повинен знати, що облік і оцінка довгострокових фінансових інвестицій ведеться відповідно до НПБО 12 «Фінансові інвестиції». Довгострокові фінансові інвестиції обліковуються за собівартістю з урахуванням витрат на придбання (брокерські винагороди, державне мито, плата за банківські послуги).

Методами оцінки вартості довгострокових інвестицій є:

а) інвестиції що не мають суттєвого впливу (менше 20 %) – не ринкові акції – оцінюються за собівартістю; ринкові акції оцінюються по найменший з оцінок собівартості або ринкової вартості;

б) мають суттєвий вплив, але не мають контролю (від 20 % до 50 %) – оцінюються по методу участі в капіталі;

в) контроль (більше 50 %) – фінансова звітність консолідується.

Аудитору необхідно назвати метод оцінки вартості інвестицій; охарактеризувати склад та ринкову вартість цінних паперів на початок і кінець звітного періоду; надати оцінку керівництва підприємства відносно справедливої вартості довгострокових інвестицій; вказати джерела інформації про ринкову вартість цінних паперів, дату, на яку вона подана; надати інформацію про внески у статутний фонд, що перевищує 20 %.

Окремо необхідно надати інформацію про усі «Інші необоротні активи»: розмір яких перевищує 5 % всіх необоротних активів; відстрочені податки (на строк більше одного року).

Перевірка правильності відображення в Балансі оборотних активів

Аудитор повинен з'ясувати правильність оцінки запасів відповідно до НПБО 9 «Запаси». Змінність за звітний період на підприємстві методу оцінки вибуття запасів відповідно до облікової політики.

Необхідно визначити:

а) метод оцінки, який використовується для обліку запасів:

- при відпуску запасів у виробництво: ідентифікаційної собівартості, ФІФО, середньозваженої собівартості, нормативної собівартості;
- при відпуску у реалізацію – ціна продажу;
- вартість запасів, виготовлених власними силами – згідно ПБО 16 «Витрати»;

б) вартість малоцінних швидкозношуваних предметів, переданих в експлуатацію, яка списуються: або повністю на витрати виробництва та надалі оперативно-кількісний облік таких предметів проводиться за місцем зберігання у розрізі матеріально-відповідальним осіб, на протязі строку фактичного використання, на за балансовому рахунку, або 50 % в момент оприбуткування та 50 % момент списання.

в) показати залишки вартості запасів за видами, а також показати за реальною ціною товари для продажу; описати обставини або події, які привели до збільшення (зменшення) вартості запасів; показати вартість запасів, що передані в заставу.

Аудитор звертає увагу на правильність обліку і оцінки дебіторської заборгованості відповідно до НПБО 10 «Дебіторська заборгованість», затвердженого наказом Мінфіну України від 08.10.1999 № 237 (зі змінами та доповненнями). Аудитор повинен знати, що дебіторська заборгованість відображається у звіті за «чистою вартістю реалізації», тобто з урахуванням резерву сумнівних боргів. Облік безнадійних боргів відбувається у той період, коли керівництво визнало борги безнадійними. Необхідно надати дані про прострочену дебіторську заборгованість, яку можна визнати простроченою, та надати перелік основних боржників, з укаранням причин, з яких заборгованість не буде погашена, окремо показати заборгованість афільованих осіб.

Аудитор підтверджує, що дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги реальна, підтверджена даними інвентаризації, і що резерв сумнівних боргів у звітному році створюється згідно з обліковою політикою.

Аудитор повинен знати, що короткострокові інвестиції відображають у звітності за меншою з двох: вартості придбання або ринкової вартості у випадку, якщо перевіряються ринкові цінні папери, а якщо перевіряються не ринкові цінні папери, то оцінка проводиться за ціною придбання.

Перевищення ринкової вартості акцій над ціною придбання не відображається у звіті, але про це необхідно указати у примітках до нього.

Аудитор перевіряє відповідність обліку касових операцій на підприємстві Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 року № 148 (зі змінами) Крім того підтверджуються залишки коштів, що відображені у балансі на перше число кожного місяця, відповідно до виписок банку.

При перевірці грошових коштів аудитору необхідно також визначити джерела надходження іноземної валюти у звітному періоді та указати суми грошових коштів, використання яких є обмеженим.

Відносно витрат майбутніх періодів аудитор повинен надати інформацію у випадку, якщо їх сума більше ніж 5 % вартості оборотних активів.

Стосовно інших оборотних активів окремо надається інформація про усі

«Інші оборотні активи», розмір яких перевищує 5 % вартості усіх оборотних активів та відомості про відстрочення податки.

Перевірка відображення в Балансі власного капіталу підприємства

Аудитор підтверджує, що на підприємстві адекватно визначений власний капітал, його структура і призначення, та що статутний капітал сформований у відповідності з діючим законодавством України. При формуванні статутного капіталу повинні повністю дотримуватися вимоги Закону України «Про господарські товариства» № 1576 від 19.01.1991 та «Про акціонерні товариства» № 514—У1 від 17.09.2008.

Необхідно перевірити інформацію про кількість акцій, що знаходяться в обороті, їх номінальну вартість, про частину сплаченого й не сплаченого статутного фонду та зміни у статутному фонді, права, привілеї в голосуванні та розподілі дивідендів.

Необхідно надати відомості про несплачені дивіденди й повернення капіталу та відомості про збільшення статутного фонду, що відбулося за рахунок додаткової емісії, або збільшення номінальної вартості акцій у зв'язку з індексацією основних фондів, указати розмір емісії, номінал акції.

Аудитор повинен підтвердити наявність різниці між акціями, які випущені та повністю сплачені, та акції, що були не оплачені та надати окрему інформацію про суму додаткового капіталу та дані про розмір збільшення вартості основних засобів, незавершеного виробництва у зв'язку з індексацією.

Аудитор повинен підтвердити формування резервного капіталу відповідно до статуту підприємства та визначити загальну суму накопиченого нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), який було отримано підприємством з початку діяльності.

Перевірка достовірності відображення у Балансі зобов'язань та забезпечень

Відносно перевірки довгострокових зобов'язань аудитор повинен надавати інформацію про суму забезпечених та незабезпечених довгострокових кредитів банку, проценти по кредитах, строки погашення, черговість платежів. Також необхідно надавати інформацію про розмір емісії забезпечених і не забезпечених боргових інструментів (облігації, векселі), доходів від них, строках погашення.

Окремо необхідно перевіряти інформацію про суму заборгованості по одержаним кредитам зі строком погашення до одного року та інформацію про умови кредитування: строк погашення, забезпечення цінними паперами, відсотки, які повинні бути сплачені. Крім того аудитор повинен перевірити інформацію про види та умови випуску боргових цінних паперів зі строком погашення менше ніж один рік.

Аудит поточних зобов'язань полягає у перевірці правильності обліку відповідно до НПБО 11 Зобов'язання, затверджених наказом Мінфіну України від 31.10.2000 № 20 (зі змінами і доповненнями). Аудитор підтверджує, що у фінансовій звітності підприємства відображені реальні розміри зобов'язань, що на підприємстві правильно обліковані й відображені у балансі поточні зобов'язання. Реальний розмір зобов'язань у фінансовій звітності підтверджується даними інвентаризації.

Окремо перевіряється виконання Закон України «Про оплату праці» та КЗОП у частині своєчасності та повноти розрахунків з оплати праці, а також виплат заробітної плати виключно грошима, виявляється прострочена заборгованість по виплаті заробітної плати.

При перевірці кредиторської заборгованості аудитор повинен перевіряти загальну суму заборгованості кредиторам за товари, роботи, послуги та заборгованість, строк сплати яких не настав, несплачені у строк, та кредитори, заборгованість яких перевищує 10 % загальної суми кредиторської заборгованості.

Окремо підтверджується кредиторська заборгованість перед дочірніми підприємствами, нараховані витрати, нараховані податки, нараховані дивіденди та доходи майбутніх періодів. Необхідно підтвердити відомості про суми заборгованості дочірнім підприємствам та філіям, зобов'язання по оплаті дивідендів, суми нарахувань, що проведені у звітному періоді й належать визнанню майбутніх періодах.

Окремо треба надати відомості про відстрочені податки, інформацію про усі інші короткострокові зобов'язання, розмір яких перевищує 5 % від їх загальної вартості.

9.2. Форензик аудит «Звіту про фінансові результати» (Звіту про сукупний дохід) акціонерного товариства.

Порядок складання Звіту про фінансові результати (форма № 2) встановлено Національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 (далі – НПБО 1) «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Мінфіну України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами і доповненнями внесеними наказом Мінфіну України від № 627 від 27.06.2013, № 48 від 08.02.2014, № 241 від 17.02.2017, № 564 від 20.06.2018, № 226 від 31.05.2019).

Аудитор підтверджує реальність і точність відображена фінансових результатів діяльності. Облік фінансових результатів на підприємстві проводиться згідно НПБО 15 Доходи, затвердженого наказом Мінфіну України від 29.11.1999 № 290 (зі змінами й доповненнями) та НПБО 16 Витрати, затверджених наказом Мінфіну України від 31.12.1999 № 318. Крім того аудитор підтверджує правильність класифікації та визначення доходів та витрат на підставі достовірних даних про виручку від реалізації послуг (робіт, продукції) і витрати підприємства.

Увага аудитора повинна бути звернута на перевірку складу витрат, порядок розподілу загальновиробничих витрат і їх облік на підприємстві відповідно до НПБО 16 Витрати та Методичним рекомендаціям щодо галузевої особливості формування собівартості продукції (робіт, послуг) за економічними елементами.

Аудитор може не перевіряти правильність формування і склад витрат на предмет відповідності вимогам Податкового кодексу України.

Проведення аудиту складання Звіту про фінансові результати у розрізі статей починається з Розділу 1 Фінансові результати.

Під час проведення аудиту звертають увагу на правильність відображення собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) або собівартості реалізованих товарів. Слід і пам'ятати, що собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) потрібно визначати відповідно до НПБО 16 «Витрати», а порядок формування собівартості реалізованих товарів – до ПБО 9 Запаси. Необхідно мати на увазі, що підприємства, які для обліку витрат використовують клас 9 Витрати діяльності Плану рахунків, згідно з п. 11 НПБО 16 Витрати до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) відносять виробничу собівартість продукції (робіт, послуг), яка була реалізована у звітному періоді, розподілені постійні загальновиробничі та наднормативні виробничі витрати. Підприємства, що надають посередницькі послуги, відображають суму витрат, понесених при здійсненні посередницької діяльності. Підприємства оптової і роздрібною торгівлі відображають у цій статті фактичну собівартість реалізованих товарів.

Організації, основною діяльністю яких є торгівля цінними паперами, відображають по цій статті балансову вартість реалізованих цінних паперів.

Аудитору потрібно знати, що підприємства роздрібною торгівлі незалежно від варіанта обліку товарів (у купівельних або продажних цінах) відображають за первісною вартістю (фактичною собівартістю) реалізованих товарів. Різниця між двома статтями «Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» і «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» показує суму реалізованої торговельної націнки за вирахуванням податку на додану вартість. Первісна вартість (фактична собівартість) товарів визначається відповідно до п. 9 НПБО 9 Запаси з урахуванням змін та доповнень, затверджена наказом Мінфіну України від 14.06.2000 № 131 і зареєстрованих у Мінюсті України 20.06.2000 за №359/4580.

Для підприємств, які використовують для обліку витрат тільки рахунки класу 8 Витрати за елементами необхідно враховувати окремі особливості. Зокрема, виробничу собівартість продукції (робіт, послуг) вони формують лише в частині прямих витрат, а виробничі накладні витрати списують на фінансові результати в період їх виникнення.

Відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку здійснюється залежно від сфери діяльності, до якої відноситься підприємство.

При перевірці валового прибутку або збитку перевіряється правильність розрахунку валового прибутку (збитку), що визначається як різниця між чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Крім того, треба перевірити правильність відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

При аудиті Адміністративних витрат перевіряється правильність відображення, а також формування складу адміністративних витрат.

Відповідно до НПБО 16 Витрати до складу адміністративних витрат належать загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством.

При проведенні аудиту треба пам'ятати, що витрати на управління і обслуговування підприємства відносять до витрат звітного періоду повністю шляхом включення до статті Адміністративні витрати. При цьому до складу виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) вони не відносяться.

При аудиті Витрати на збут перевіряється правильність відображення витрат на збут, а також правильність формування їх складу відповідно до НПБО Витрати.

Витрати на збут, як і адміністративні витрати, відносяться до витрат звітного періоду повністю шляхом включення до статті Витрати на збут. До складу виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) вони не відносяться.

При аудиті Інших операційних витрат перевіряють правильність відображення інших операційних витрат, а також формування складу інших операційних витрат відповідно до НПБО Витрати.

При аудиті Доходу від участі в капіталі перевіряється правильність відображення доходу, отриманого від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведуть за методом участі в капіталі. Відповідно до НПБО 1 метод участі в капіталі передбачає збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Аудитор повинен знати, що до асоційованих відносяться підприємства, в яких інвестору належить блокувальний (більше 20 відсотків) пакет акцій (голосів) і які не є дочірніми або спільними підприємствами інвестора.

Дочірнє підприємство – це підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства.

Спільна діяльність – це господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними.

Відповідно до НПБО 12 Фінансові інвестиції у разі коли інвестор
(материнське (холдингове) підприємство, контрольний учасник, інвестор

асоційованого підприємства) вносить або продає активи асоційованому (дочірньому, спільному) підприємству та передає значні ризики і вигоди, які пов'язані з їх володінням, то у складі фінансових результатів звітного періоду повинна відображатися лише та частина прибутку (збитку), яка припадає на частку інших інвесторів асоційованого (дочірнього, спільного) підприємства.

Сума прибутку (збитку) від внеску або продажу асоційованому (дочірньому, спільному) підприємству активів, яка припадає на частку інвестора, включається до складу доходів (витрат) майбутніх періодів з визнанням їх прибутком (збитком) інвестора лише після продажу асоційованим (дочірнім, спільним) підприємством цього активу іншим особам або в періодах амортизації одержаних чи придбаних необоротних активів. Цей актив вважається проданим спільним підприємством у межах кількості й вартості подібних активів, реалізованих ним після його одержання.

Інвестор асоційованого (дочірнього, спільного) підприємства відображає всю суму отриманих збитків, якщо внесок або продаж свідчать про зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів або зниження корисності необоротних активів.

При проведенні аудиту потрібно знати, що у разі коли інвестор (материнське (холдингове) підприємство, контрольний учасник, асоційоване підприємство) придбав активи відповідно в асоційованого (дочірнього, спільного) підприємства, то сума прибутку (збитку) об'єкта інвестування від цієї операції, яка припадає на частку інвестора, відображається лише після перепродажу цих активів іншим особам або в періодах амортизації придбаних необоротних активів. Збитки які виникли внаслідок зменшення чистої вартості реалізації оборотних активів

або зниження корисності необоротних активів, повинні відображатися повністю в період здійснення операції. Оцінку і облік фінансових інвестицій необхідно проводити за кожною фінансовою інвестицією.

Слід пам'ятати, що НПБО 15 Дохід не поширюється на дивіденди, які підлягають одержанню за результатами фінансових інвестицій і враховуються за методом участі в капіталі.

Під час проведення аудиту звертають увагу на правильність визначення інших фінансових доходів. До них відносяться дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій, за винятком доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі.

При проведенні аудиту Інших доходів перевіряється правильність визначення інших доходів, які виникають під час звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Доход від безоплатно отриманих оборотних активів визначається в повній сумі звітному періоді одержання таких активів. У той же час доход від безоплатно отриманих необоротних активів визначається в сумі амортизації цих активів одночасно з її нарахуванням.

При проведенні перевірки необхідно мати на увазі, що доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів включаються до цієї статті без суми непрямих податків, нарахованих при їх реалізації згідно з чинним податковим законодавством. Далі перевіряється правильність визначення фінансового результату.

При проведенні аудиту Фінансових витрат звертається увага на правильність визначення фінансових витрат.

При проведенні аудиту Витрат від участі в капіталі перевіряється правильність визначення збитків від інвестицій в асоційовані (дочірні, спільні) підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі і які є втратами від участі в капіталі.

Проведення аудиту за сумою втрат, пов'язаних із зменшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування в результаті одержання асоційованими (спільними, дочірніми) підприємствами збитків або зменшення їх власного капіталу внаслідок інших подій (переоцінка необоротних активів, інвестицій) від зменшення вартості інвестицій, які виникають у процесі інвестиційної діяльності підприємства, здійснюється на рахунку 96 «Втрати від участі в капіталі».

У процесі проведення аудиту Інших витрат перевіряється правильність визначення інших витрат, які виникли під час звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані безпосередньо з виробництвом та (або) реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг).

При проведенні аудиту перевіряється правильність розрахунку остаточного фінансового результату (прибутку або збитку) від звичайної діяльності підприємства за звітний період.

При проведенні аудиту Податку на прибуток перевіряється правильність відображення податку на прибуток за 1 квартал, 1 півріччя, 9 місяців і рік відповідно до декларації про прибуток підприємства. На рахунках бухгалтерського обліку господарські операції відображаються залежно від перевищення чи зменшення суми податку на прибуток, відображеної в податковій декларації, порівняно з податком на прибуток, розрахованим за даними бухгалтерського обліку.

При проведенні аудиту Чистого прибутку звертається увага на правильність визначення чистого прибутку, який розраховується як різниця між фінансовим результатом до оподаткування і сумою податку на прибуток.

Під час проведення аудиту Надзвичайних доходів і витрат перевіряється правильність визначення надзвичайних доходів і надзвичайних витрат.

Аудитору слід знати, що до складу витрат від надзвичайних подій відносяться як прямі витрати за наслідками цих подій, так і витрати на здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням та ліквідацією таких наслідків (відшкодування, сплата стороннім організаціям, заробітна плата працівників, зайнятих на відновлювальних роботах, вартість використаних сировини та матеріалів тощо).

При проведенні аудиту необхідно мати на увазі, що витрати від надзвичайних подій відображаються у формі № 2 за вирахуванням суми, на яку зменшується податок на прибуток від

звичайної діяльності підприємства внаслідок цих втрат. У зв'язку з цим необхідно перевірити правильність відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

При проведенні аудиту Податку з надзвичайного прибутку звертається увага на правильність відображення суми податків, яка належить до сплати з прибутку від надзвичайних подій, та відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Вищезазначена операція відображається у разі наявності на підприємстві прибутку від звичайної діяльності або якщо сума збитку від звичайної діяльності менша за суму прибутку від надзвичайних подій. Списано нарахований податок на прибуток від надзвичайних подій на фінансові результати.

При проведенні аудиту чистого прибутку або збитку перевіряється правильність розрахунку чистого прибутку або збитку за звітний період. Чистий прибуток розраховується як алгебраїчна сума прибутку від звичайної діяльності та надзвичайних доходів за вирахуванням надзвичайних витрат. Крім того, чистий прибуток може бути розрахований як надзвичайні доходи за вирахуванням збитку від звичайної діяльності та надзвичайних витрат. Збиток розраховується як надзвичайні витрати за вирахуванням прибутку від звичайної діяльності та надзвичайних доходів. Відповідно збиток може бути розрахований як збиток від звичайної діяльності плюс надзвичайні витрати за вирахуванням надзвичайних доходів.

Дані про суму чистого прибутку (збитку), відображені в Звіті про фінансові результати, повинні відповідати даним кредитового (дебетового) сальдо рахунку 79 Фінансові результати, відображеним у Головній книзі.

У розділі II Звіту про фінансові результати наводяться елементи операційних витрат (на виробництво і збут, управління та інші операційні витрати).

Дані про суму витрат на оплату праці, відображені у формі № 2, повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку Витрати на оплату праці, відображеним у Головній книзі.

При проведенні аудиту Відрахувань на соціальні заходи перевіряється правильність визначення відрахувань на соціальні заходи, до складу яких відносяться відрахування на соціальне страхування; індивідуальне страхування персоналу підприємства; інші соціальні заходи.

Дані про суму відрахувань на соціальні заходи, відображені у формі 2, повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 82 Відрахування на соціальні заходи, відображеним у Головній книзі.

Під час проведення аудиту Амортизації перевіряється правильність визначення амортизаційних витрат, до складу яких відноситься амортизація: основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів.

Дані про суму нарахованої амортизації, відображені у формі № 2, повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 83 Амортизація, відображеним у Головній книзі.

Під час проведення аудиту Інших операційних витрат перевіряється правильність визначення інших операційних витрат, які не увійшли до складу вищенаведених елементів.

Дані про суми інших операційних витрат, відображені у формі № 2, повинні відповідати даним дебетового обороту за звітний період рахунку 84 Інші операційні витрати, відображеним у Головній книзі.

Розділ III Звіту про фінансові результати заповнюватиметься акціонерними товариствами, прості або потенційно прості акції яких відкрито продаються і купуються на фондових біржах, а також товариствами, які перебувають у процесі випуску таких акцій.

9.3. Форензик аудит «Звіту про рух грошових коштів».

Визначення змісту, форми Звіту про рух грошових коштів та загальні вимоги до розкриття його статей передбачено НПСБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Мінфіну України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами і доповненнями внесеними наказом Мінфіну України від № 627 від 27.06.2013, № 48 від 08.02.2014, № 241 від 17.02.2017, № 564 від

20.06.2018, № 226 від 31.05.2019. Норми цього стандарту стосуються Звітів про рух грошових коштів підприємств і організацій усіх форм власності, крім банків і бюджетних установ.

Звіт про рух грошових коштів складається з метою надання користувачам фінансової звітності повної, правдивої та неупередженої інформації про зміни, які відбувалися в грошових коштах підприємства та їх еквівалентах за звітний період.

Аудитор повинен знати, що до грошових коштів відносять готівку (у касі в національній та іноземній валютах), кошти на рахунках у банках (поточних та інших рахунках в національній та іноземній валютах) та депозити до запитання.

Звіт про рух грошових коштів взаємопов'язаний з Балансом та Звітом про фінансові результати.

Звіт про рух грошових коштів використовується разом з іншими формами фінансової звітності для: оцінювання змін у чистих активах, фінансовій структурі, впливу на суми й час потоків грошових коштів з метою коригування відповідно до умов та можливостей, що змінилися. Водночас цей звіт усуває вплив застосування різних облікових методів для однакових подій та операцій.

Дані про рух грошових коштів у цьому Звіті відображаються протягом звітного періоду в результаті класифікації за видами діяльності: операційна, інвестиційна й фінансова.

Аудитор повинен знати, що внутрішні зміни (отримання грошових коштів до каси для виплати заробітної плати, здача депонованої заробітної плати на розрахунковий рахунок) та не грошові операції (бартерні операції) до Звіту про рух грошових коштів не включаються.

До не грошових операцій відносяться операції, що не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів (бартерні операції, перетворення боргу на власний капітал, придбання основних засобів на умовах фінансового лізингу, обмін власних акцій на акції іншого підприємства, придбання активів безпосередньо за рахунок позики, наданої банком).

Звіт про рух грошових коштів може складатися прямим і непрямим методами.

При використанні прямого методу в Звіті наводять усі види надходжень та виплат, різниця яких показує приріст або зменшення грошових коштів.

Суть непрямого методу полягає у відображенні в Звіті суми чистого прибутку (збитку), який коригується до величини чистої зміни грошових коштів, за виключенням впливу не грошових операцій і операцій, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Різниця у використанні прямого й непрямого методів стосується тільки розділу операційної діяльності.

Звіт про рух грошових коштів (ф. № 3) перевіряють на підставі Балансу (ф. № 1), Звіту про фінансові результати (ф. № 2), Звіту про власний капітал (ф. № 4), даних Головної книги, синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку.

У НПСБО 1 передбачено, що складання Звіту про рух грошових коштів операційної діяльності прямим або непрямим методом підприємство обирає самостійно.

При здійсненні аудиту перевіряється правильність перенесення до статті Прибуток (збиток) від звичайної діяльності Розділу I. Рух коштів у результаті операційної діяльності з ф. № 2 Звіт про фінансові результати даних статті "Фінансові результати до оподаткування».

За статтею корегування на амортизацію необоротних активів перевіряється правильність впливу на прибуток амортизації необоротних активів, нарахованої протягом звітного періоду. Розрахована загальна сума амортизації за звітний період приводить до збільшення не грошових витрат, залишається на підприємстві і тому відображається як надходження.

За статтею корегування на збільшення (зменшення) забезпечень необхідно відображати збільшення (зменшення) забезпечень наступних витрат і платежів, не пов'язаних з інвестиційною і фінансовою діяльністю. До забезпечень наступних витрат і платежів відносять: забезпечення виплат персоналу; цільове фінансування. Розрахунок зводиться до визначення різниці залишків наступних витрат і платежів на кінець і початок звітного періоду. Збільшення забезпечень відображають як надходження, а зменшення – відповідно як видаток.

За статтею Корегування на збиток (прибуток) нереалізованих курсових різниць перевіряють правильність результату розрахунку від нереалізованих курсових різниць внаслідок перерахунку статті Балансу Грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті.

Аудитор повинен знати, що до складу нереалізованих курсових різниць відносять курсові різниці, пов'язані з перерахунком статей в іноземній валюті й відображені в Балансі на кінець звітного періоду.

Збитки від нереалізованих курсових різниць необхідно відображати як надходження, а прибуток – відповідно як вибуття.

За статтею корегування на збиток від не операційної діяльності перевіряють правильність відображення збитку (прибутку) від не операційної діяльності. Як надходження необхідно відображати збиток, а вибуття – прибуток від володіння (дивіденди, відсотки) та реалізації фінансових інвестицій, а також від продажу основних засобів, нематеріальних активів, інших довгострокових активів, від обміну оборотних активів на необоротні активи і фінансові інвестиції, від не операційних курсових різниць, інші прибутки і збитки від інвестиційної та фінансової діяльності.

Підраховування збитку або прибутку від не операційної діяльності потрібно здійснювати на підставі даних ф. № 2 Звіт про фінансові результати, таких статей, як Дохід від участі в капіталі, Інші фінансові доходи, Інші доходи, Втрати від участі в капіталі.

За статтею Витрати на сплату відсотків перевіряють правильність відображення витрат на сплату відсотків за користування кредитами і позиками, нарахованими протягом звітного періоду. Нараховані витрати на сплату відсотків зменшують операційний прибуток і тому додаються до нього. У формі звітності їх величина відображається як надходження.

За статтею зменшення (збільшення) оборотних активів перевіряють правильність відображення зменшення (збільшення) оборотних активів у відповідних графах.

Збільшення або зменшення оборотних активів враховують на підставі аналізу ф. № 1 Баланс у частині змін складу запасів і дебіторської заборгованості.

За цією статтею не потрібно відображати такі статті, як Грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валютах, Поточні фінансові інвестиції та інші статті не операційних оборотних активів, враховані протягом звітного періоду. При цьому не враховують зміни у складі оборотних активів, які є наслідком не грошових операцій інвестиційної діяльності (обмін на необоротні активи, фінансові інвестиції тощо) та фінансової діяльності (виплата дивідендів або погашення зобов'язань з фінансової оренди виробничими запасами, продукцією, товарами тощо, не грошові внески до статутного капіталу тощо) або, виправлення помилок минулих років.

Якщо у складі статті Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом враховується дебіторська заборгованість бюджету з податку на прибуток, то її необхідно виключити з цієї статті. Статтю Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів, не потрібно враховувати, оскільки вона пов'язана з інвестиційною діяльністю.

При здійсненні перевірки необхідно пересвідчитися, що такі статті Балансу як Векселі одержані, Дебіторська заборгованість за розрахунками з виданих авансів, Інша поточна дебіторська заборгованість, Інші оборотні активи, Витрати майбутніх періодів пов'язані з операційною діяльністю.

Збільшення дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду порівняно з початком звітного періоду означає, що частина доходу від реалізації у вигляді грошових коштів не надійшла на підприємство, тому зазначену суму потрібно вирахувати з прибутку від операційної діяльності. Водночас зменшення дебіторської заборгованості свідчить про те, що сума надходження коштів від покупців більша за виручку від реалізації продукції, цю суму необхідно додати до суми прибутку від операційної діяльності.

Якщо у звітному періоді відбувалося збільшення запасів (вважається, що вони придбані за грошові кошти і не пов'язані з результатами дооцінки), то суму збільшення необхідно вирахувати із суми операційного прибутку. Зменшення запасів не пов'язане з видатком грошових коштів потрібно додати до суми операційного прибутку. На суму збільшення запасів у результаті їх дооцінки зменшується сума коригування операційного прибутку.

За статтею Зменшення (збільшення) витрат майбутніх періодів перевіряють правильність відображення зменшення (збільшення) витрат майбутніх періодів. Як надходження слід відображати зменшення, а як вибуття – відповідно збільшення витрат майбутніх періодів. Це зумовлено тим, що зменшення витрат майбутніх періодів пов'язане з їх списанням на витрати і не призводить до виплат грошових коштів. Навпаки, збільшення витрат майбутніх періодів пов'язане з виплатою коштів і тому відображається як видаток.

За статтею Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань перевіряють правильність відображення збільшення (зменшення) поточних зобов'язань. Як надходження необхідно відображати збільшення, а як видаток – відповідно зменшення за статтями розділу Поточні зобов'язання. При цьому не враховують такі статті, як Короткострокові кредити банків. Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками, сум зобов'язань за відсотками та інших зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю. Також не враховуються зміни у складі поточних зобов'язань, які є наслідком не грошових операцій інвестиційної діяльності та фінансової діяльності (погашення поточного зобов'язання шляхом передачі необоротних активів і фінансових інвестицій, зарахування внесків до капіталу тощо) або виправлення помилок минулих років.

За статтею Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів потрібно перевірити правильність відображення збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів. Як надходження потрібно відображати збільшення, а як вибуття – відповідно зменшення в складі доходів майбутніх періодів. Тому що збільшення доходів майбутніх періодів відбувається в результаті надходження коштів, а зменшення – із зарахуванням їх частини до прибутку.

За статтею Грошові кошти від операційної діяльності перевіряють правильність розрахунку грошових коштів від операційної діяльності, який має відображатися як різниця між сумами надходжень та видатків.

За даними статті Сплачені відсотки перевіряється правильність відображення сплачених відсотків за користування кредитами, позиками та іншими фінансовими зобов'язаннями (випущеними облігаціями, фінансовими й орендними угодами тощо). Сума сплачених відсотків за звітний період має відображатися як видаток.

За статтею Сплачені податки на прибуток перевіряють правильність відображення сплачених податків на прибуток за результатами від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Сума сплачених податків на прибуток за звітний період має відображатися як видаток. У разі якщо є можливість сплачений податок на прибуток розподілити за видами діяльності, то за цією статтею відображають податок тільки від операційної діяльності. Сплачені податки на прибуток від інвестиційної і фінансової діяльності необхідно відображати в складі відповідної діяльності.

За статтею Чистий рух коштів до надзвичайних подій перевіряють правильність визначення чистого руху коштів до надзвичайних подій, який слід розраховувати як різницю між грошовими коштами від операційної діяльності та сумою сплачених відсотків і податків на прибуток.

За статтею Рух коштів від надзвичайних подій перевіряють правильність відображення руху коштів від надзвичайних подій, що відбулися в процесі операційної діяльності.

Відповідно до НПБО до надзвичайних подій відносять події або операції, які відрізняються від звичайної діяльності підприємства, що не повторюватимуться періодично або в кожному наступному періоді. До переліку надзвичайних подій відносять стихійне лихо (повінь, землетрус, град), техногенні катастрофи, аварії і та ін.

Рух коштів від надзвичайних подій передбачено відображати окремими статтями в складі операційної, інвестиційної або фінансової діяльності.

Отримання коштів від надзвичайних подій відображається як находження, а використання – як вибуття.

Для визначення руху коштів у результаті інвестиційної діяльності необхід- но провести аналіз змін за статтями розділу I активу Балансу Необоротні активи, розділу II Балансу за статтею Поточні фінансові інвестиції та розділу I Звіту про фінансові результати за статтями Дохід від участі в капіталі, Інші фінансові доходи, Інші доходи, Втрати від участі в капіталі.

За статтею Реалізація фінансових інвестицій необхідно перевірити правильність відображення їх реалізації. Реалізацією фінансових інвестицій вважають суму грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (інші, ніж надходження за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

За статтею Реалізація необоротних активів здійснюється перевірка правильності відображення реалізації необоротних активів. Реалізацією необоротних активів потрібно вважати надходження грошових коштів від продажу основних засобів, нематеріальних активів, а також інших довгострокових необоротних активів (крім фінансових інвестицій).

За статтею Реалізація майнових комплексів перевіряють правильність відображення реалізації майнових комплексів. Як надходження слід показувати надходження грошових коштів від продажу дочірніх підприємств та інших господарських одиниць (за вирахуванням грошових коштів, які було реалізовано у складі майнового комплексу). Як видаток слід відповідно відображати використання грошових коштів на купівлю дочірніх підприємств та інших господарських одиниць.

Під час аудиту перевіряють правильність відображення отриманих відсотків. Як надходження слід показувати надходження грошових коштів у вигляді відсотків за аванси грошовими коштами та позик, наданих іншим сторонам (інші, ніж аванси і позики, здійснені фінансовою установою) за фінансовими інвестиціями в боргові цінні папери, за використання переданих у фінансову оренду необоротних активів тощо.

За статтею Отримані дивіденди перевіряють правильність відображення отриманих дивідендів. Як надходження слід відображати суми грошових надходжень у вигляді дивідендів як результат придбання акцій або часток у капіталі інших підприємств (за виключенням виплат за такими інструментами, які визначаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

За статтею Інші надходження перевіряють правильність відображення інших надходжень. Як надходження потрібно відображати надходження грошових коштів від повернення авансів (крім авансів, пов'язаних з операційною діяльністю) та позик, наданих іншим сторонам (інші надходження, ніж аванси та позики фінансової установи), надходження грошових коштів від ф'ючерсних контрактів, форвардних контрактів, опціонів (за винятком тих контрактів, які укладаються для основної діяльності підприємства, або коли надходження класифікуються як фінансова діяльність) та інші надходження.

За статтею Придбання фінансових інвестицій перевіряють правильність відображення придбання фінансових інвестицій. Як видаток слід показувати використання грошових коштів для придбання акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток участі у спільних підприємствах (інших, ніж виплати за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

За статтею Придбання необоротних активів перевіряють правильність відображення придбаних необоротних активів. Як видаток слід показувати виплату грошових коштів для придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів (крім фінансових інвестицій).

За статтею Придбання майнових комплексів перевіряють правильність відображення використаних грошових коштів на придбання майнових комплексів. Як видаток треба відображати використання грошових коштів на придбані дочірні підприємства та інші господарські одиниці (за вирахуванням грошових коштів, придбаних у складі майнового комплексу).

За статтею Інші платежі перевіряють правильність відображення інших платежів. Як вибуття необхідно відображати аванси (крім пов'язаних з операційною діяльністю) і позики грошовими коштами, надані іншим сторонам (крім авансів і позик фінансових установ); виплати грошових коштів за ф'ючерсними контрактами, форвардними контрактами, опціонами (за

виключенням випадків, коли такі контракти укладаються для операційної діяльності підприємства або виплати класифікуються як фінансова діяльність).

За статтею Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності перевіряють правильність відображення чистого руху коштів від інвестиційної діяльності, який слід визначати як різницю між чистим рухом коштів до надзвичайних подій та рухом коштів від надзвичайних.

Для визначення руху коштів у результаті фінансової діяльності необхідно провести аналіз змін за статтями розділу I пасиву Балансу Власний капітал та окремими статтями, пов'язаними з фінансовою діяльністю, наведеними в розділах II, III пасиву Балансу (Забезпечення наступних витрат і платежів, Довгострокові зобов'язання), Поточні зобов'язання (Короткострокові кредити банків, Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками).

За статтею Надходження власного капіталу перевіряють правильність відображення надходження власного капіталу. Надходження власного капіталу має здійснюватися у вигляді отримання грошових коштів від розміщення акцій та інших операцій, що спричинюють збільшення власного капіталу.

За статтею Отримані позики перевіряють правильність відображення отриманої позики. Отримання позики відбувається в результаті надходження грошових коштів через утворення боргових зобов'язань (позик, векселів, облігацій, а також інших видів короткострокових і довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю).

За статтею Інші надходження перевіряють правильність віднесення надходження грошових коштів до категорії інших надходжень. За цією статтею потрібно відображати інші надходження грошових коштів, не відображені в попередніх статтях і пов'язані з фінансовою діяльністю.

За статтею Погашення позик перевіряють правильність відображення погашення позик. Погашення позик здійснюється в результаті виплати грошових коштів.

За статтею Сплачені дивіденди перевіряють правильність відображення виплачених дивідендів. Виплата дивідендів здійснюється грошовими коштами.

За статтею Інші платежі перевіряють правильність відображення інших платежів. До інших платежів слід відносити використання грошових коштів для викупу раніше випущених акцій підприємства, виплати грошових коштів орендодавцю для погашення заборгованості за фінансовою орендою та іншими платіжками, пов'язаними з фінансовою діяльністю.

За статтею Чистий рух коштів до надзвичайних подій перевіряють правильність визначення чистого руху коштів до надзвичайних подій, який має визначатися як різниця між надходженням власного капіталу, отриманням позики, іншими надходженнями та погашенням позик, виплаченими дивідендами, іншими надходженнями.

За статтею Рух коштів від надзвичайних подій перевіряють правильність відображення руху коштів від надзвичайних подій, що відбулися в процесі фінансової діяльності. Отримання коштів від надзвичайних подій слід відображати як надходження, а використання – як видаток.

За статтею Чистий рух коштів від фінансової діяльності перевіряють правильність відображення чистого руху коштів від фінансової діяльності, який має визначатися як різниця між чистим рухом коштів до надзвичайних подій та рухом коштів від надзвичайних подій.

За статтею Чистий рух коштів за звітний період перевіряють правильність відображення чистого руху коштів за звітний період, який повинен розраховуватися як алгебраїчна сума чистого руху коштів від операційної діяльності, чистого руху коштів від інвестиційної діяльності та чистого руху коштів від фінансової діяльності.

За статтею Залишок коштів на початок року перевіряють правильність відображення залишку коштів на початок року, який має відповідати залишку грошових коштів та їх еквівалентам на початок звітної періоду в національній та іноземних валютах, а також алгебраїчній сумі залишків дебетового сальдо за рахунками 30 Каса, 31 Рахунки в банках, 33 Інші кошти та субрахунком 351 Еквіваленти грошових коштів, відображених у Головній книзі.

За статтею Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів перевіряють правильність відображення зміни валютних курсів на залишок коштів. Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів як надходження відображається збільшення, як видаток – відповідно зменшення

залишку грошових коштів в іноземній валюті внаслідок коливань валютного курсу протягом звітного періоду.

За статтею Залишок коштів на кінець року перевіряють правильність відображення залишку коштів на кінець року, який відображають як надходження. Залишок коштів на кінець року слід розраховувати як різницю між сумою грошових надходжень та видатків, відображених у статтях Залишок коштів на початок року, Чистий рух коштів за звітний період та Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів. Розрахований залишок коштів на кінець року має відповідати залишку грошових коштів та їх еквівалентів на кінець звітного періоду в національній та іноземній валютах, а також алгебраїчній сумі залишків дебетового сальдо за рахунками 30 Каса, 31 Рахунки в банках, 33 Інші кошти та субрахунком 351 Еквіваленти грошових коштів», відображеними в Головній книзі.

9.4. Форензик аудит «Звіту про власний капітал» акціонерного товариства.

У складі річної фінансової звітності відповідно до Закону України від 16.07.99 № 996-ХІУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено складання Звіту про власний капітал. Визначення змісту, форми звіту та загальні вимоги до розкриття його статей передбачено «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Мінфіну України від 07.02.2013 № 73 (зі змінами і доповненнями внесеними наказом Мінфіну України від № 627 від 27.06.2013, № 48 від 08.02.2014, № 241 від 17.02.2017, № 564 від 20.06.2018, № 226 від 31.05.2019.

Звіт про власний капітал має достовірно й повно відображати результати роботи підприємства щодо збільшення або зменшення власного капіталу. Інформація, відображена в Звіті про власний капітал, має бути достовірною, без помилок і перекручень, які впливають на користувачів фінансової звітності.

Підставою для заповнення Звіту є дані синтетичного й аналітичного обліку, які мають бути тотожними.

Аудитор повинен знати, що оцінка й визначення власного капіталу залежать від оцінки й визначення його активів і зобов'язань. Сума власного капіталу – це вартість майна підприємства, яка не є його поточною або реалізаційною вартістю і тому не відображає поточну на даний час вартість прав власників фірми. На суму власного капіталу впливають оцінка активів і кредиторська заборгованість, які використовуються в бухгалтерському обліку підприємства.

Отримання прибутку є основною метою діяльності підприємства, реалізувати яку можна лише при збереженні власного капіталу.

Збереження капіталу здійснюється в разі, якщо підприємство заробляє прибуток за умови, що сума чистих активів на кінець року перевищує суму чистих активів на початок року після вилучення виплат власникам або внесків власників протягом звітного року.

Структуру Звіту про власний капітал побудовано за шаховим принципом та відповідно до структури Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого наказом Мінфіну України від 30.11.1999 № 291 і зареєстрованого в Мін'юсті України 21.12.1999 за № 892/4185.

Шаховий принцип побудови Звіту передбачає розміщення по горизонталі джерел утворення власного капіталу, а по вертикалі статей з відображенням інформації про його зміни.

Власний капітал за рівнем відповідальності поділяють на:

- капітал, сума якого визначається в установчих документах, з обов'язковою державною реєстрацією і розмір якого не може бути меншим за встановлену законодавством суму;
- не реєстрований капітал – додатково вкладений капітал для ведення господарської діяльності підприємства.

Повне розкриття інформації про джерела формування власного капіталу мають забезпечувати дані про нього, відображені в розділі I пасиву Балансу Власний капітал».

До переліку джерел власного капіталу відносяться: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток, неоплачений капітал, вилучений капітал.

Здійснюючи аудит статутного капіталу, слід перевіряти: правильність відображення розміру статутного капіталу в бухгалтерському обліку, з'ясувати: чи зафіксовано в засновницьких документах внески всіх засновників (учасників); відповідність їх величини, що відображена в бухгалтерському обліку фактичним внескам у формування статутного капіталу; чинність прийнятого рішення засновників (учасників) про збільшення або зменшення статутного капіталу; реєстрацію рішення про коригування статутного капіталу; відповідність скоригованої суми статутного капіталу даним Балансу.

Слід пам'ятати, що статутний капітал акціонерного товариства складається із внесків акціонерів (учасників) і відображає власні джерел формування активів підприємства.

Відповідно до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (із змінами, внесеними згідно із Законами № 132-IX від 20.09.2019, 2019, № 46, ст. 299 № 159-IX від 03.10.2019,

№ 47, ст. 312, № 540-IX від 30.03.2020) та Закону України «Про акціонерні товариства та аудиторську діяльність» № 514-УІ від 17.09.2008, статутний капітал акціонерного товариства має бути поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, а відповідальність за зобов'язаннями має бути тільки в межах майна товариства.

Слід звертати увагу на те: чи відповідає сума випущених простих акцій залишковому капіталу підприємства; чи надається власникам привілейованих акцій першочергове право при виплаті дивідендів і розподілі активів у разі ліквідації товариства; чи здійснено реєстрацію випуску акцій у Державній Комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР).

У разі створення публічного акціонерного товариства з'ясовують: чи роз- повсюджуються акції шляхом відкритої підписки на них; яку встановлено тривалість строку відкритої підписки на акції (не може перевищувати шести місяців); чи вносять особи, які бажають придбати акції, на поточний рахунок акціонерного товариства не менш як 10 відсотків вартості акцій, які вони передплатили; чи видають засновники письмові зобов'язання про продаж відповідної кількості акцій.

Розмір статутного капіталу акціонерного товариства може змінюватися відповідно до рішення зборів акціонерів. Але зміни мають відображатися в бухгалтерському обліку тільки після державної реєстрації нового розміру статутного капіталу. При цьому необхідно керуватися «Положенням про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного фонду акціонерного товариства», затвердженим рішенням ДКЦПФР від 08.04.98 № 44.

Під час здійснення аудиту перевіряють порядок, правильність визначення джерел збільшення статутного капіталу.

У разі додаткової емісії (випуску акцій) передплата на додатково випущені акції проводиться в тому ж порядку, що і на акції першої емісії, а джерелами збільшення статутного капіталу є:

- додаткові внески учасників;
- індексація основних засобів (проводиться згідно з Положенням про порядок збільшення статутного фонду за рахунок індексації основних засобів, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 12.02.98 № 39);
- реінвестування прибутку;
- нараховані дивіденди (в разі, коли прийнято рішення про виплату дивідендів акціями).

У разі підвищення номінальної вартості акцій статутний капітал може збільшуватися за рахунок додаткових внесків учасників до встановленого рівня номінальної вартості акцій або за рахунок індексації основних засобів.

У разі обміну раніше випущених облігацій акціонерного товариства на його ж акції статутний капітал збільшується за рахунок довгострокових зобов'язань за облігаціями.

Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства здійснюється шляхом:

- зменшення номінальної вартості акцій;

– зменшення кількості акцій існуючої номінальної вартості шляхом викупу їх у власників з метою анулювання.

Здійснюючи аудит, слід пам'ятати, що неоплачені кошти засновників (учасників) зменшують реальний розмір статутного капіталу і в Балансі

«Несплачений капітал» мають відображатися з знаком мінус.

Для здійснення аудиту за правильністю формування й використання пайового капіталу Планом рахунків передбачено рахунок 41 Пайовий капітал. На цьому рахунку здійснюються облік і узагальнення інформації про передбачені установчими документами суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки підприємств споживчої кооперації та інших підприємств, у яких частина власного капіталу формується у вигляді пайових внесків.

Під час здійснення перевірки з'ясовують джерело формування пайового капіталу, порядок визначення розмірів пайових внесків та їх повернення пайовикам, принцип нарахування дивідендів і правильність відображення операцій з пайовим капіталом на рахунках бухгалтерського обліку. Розміри обов'язкових пайових внесків визначаються загальними зборами пайовиків із розрахунку потреби у власних оборотних коштах. У разі вибуття з членів підприємства та у разі його ліквідації обов'язкові пайові внески підлягають поверненню пайовикам. Строки повернення пайових внесків визначають з урахуванням фінансового стану й боргових зобов'язань підприємства.

Колективні сільськогосподарські підприємства (КСП) на рахунку 41 Пайовий капітал обліковують частину вартості майна, розпайовану між його членами, та частину вартості майна, яку не було розпайовану між його членами, а також збільшення (зменшення) вартості майна протягом діяльності підприємства. Додатково вкладений капітал – це сума, на яку вартість реалізації випу-

щених акцій перевищує їх номінальну вартість.

Аудит правильності формування та використання додаткового капіталу здійснюється на рахунку 42 Додатковий капітал за субрахунком 421 Емісійний доход. На цьому субрахунку відображається різниця між продажною й номінальною вартістю первісно розміщених акцій.

Аналітичний облік додатково вкладеного капіталу слід вести за видами та кожним засновником (учасником). Дані синтетичного обліку за субрахунком 421 Емісійний дохід мають відповідати даним аналітичного обліку.

Інший додатковий капітал – це сума дооцінки активів, вартість необоротних активів безкоштовно отриманих підприємством від інших осіб та інші види додаткового капіталу, потреба в якому виникає в процесі господарської діяльності підприємства.

Аудит правильності формування та використання іншого додаткового капіталу здійснюється на рахунку 42 Додатковий капітал.

Резервний капітал – це сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Планом рахунків передбачено вести облік резервного капіталу на рахунку 43 Резервний капітал. Здійснюючи аудит, перевіряють правильність формування, використання резервного капіталу та відображення його в бухгалтерському обліку.

Законом України «Про господарські товариства» № 1576 від 19.01.1991 та Закону України «Про акціонерні товариства та аудиторську діяльність» № 514-УІ від 17.09.2008 передбачено створення в господарському товаристві резервного (страхового) фонду в розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25 відсотків статутного фонду (а з 2011 року з вступом у дію Закону України Про акціонерні товариства та аудиторську діяльність № 514-VI від 17.09.2008, у розмірі 10 відсотків статутного фонду). Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду передбачається установчими документами, але не може бути менше 5 відсотків суми чистого прибутку.

Кошти резервного капіталу використовуються відповідно до напрямів, передбачених в установчих документах: покриття непередбачених витрат у разі нестачі прибутку, погашення боргів при ліквідації товариства, виплата дивідендів за привілейованими акціями тощо.

Слід мати на увазі, що залишки невикористаних коштів резервного капіталу переходять на наступний рік. Аналітичний облік резервного капіталу належить вести за напрямками використання. Дані синтетичного обліку за рахунком 43 Резервний капітал мають відповідати даним аналітичного обліку.

Нерозподілені прибутки – це сума прибутку, одержана в результаті господарсько-фінансової діяльності підприємства за вирахуванням прибутку, використаного в звітному періоді, включаючи податок на прибуток.

Здійснюючи аудит, перевіряють правильність використання нерозподіленого прибутку та відображення його в бухгалтерському обліку.

Аналітичний облік нерозподіленого прибутку слід вести за напрямками використання. Дані синтетичного обліку за субрахунком 441 Прибуток нерозподілений мають відповідати даним аналітичного обліку.

Неоплачений капітал – це сума заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу. Планом рахунків передбачено вести облік неоплаченого капіталу на рахунку 46 Неоплачений капітал.

Здійснюючи аудит, перевіряють збільшення, зменшення суми неоплаченого капіталу та відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Збільшення неоплаченого капіталу відбувається в результаті здійснення:

- внесків засновників до статутного капіталу підприємства;
- зменшення номінальної вартості акцій;
- повернення засновникам підприємства їх внесків.
- зменшення неоплаченого капіталу відбувається в результаті:
- оголошенню статутного капіталу після реєстрації підприємства;
- створення фондів за рахунок засновників.

Аналітичний облік неоплаченого капіталу необхідно вести за видами розміщених неоплачених акцій (для акціонерних товариств) та за кожним засновником (учасником) підприємства. Дані синтетичного обліку за рахунком 46 Неоплачений капітал мають відповідати даним аналітичного обліку.

Здійснюючи перевірку, потрібно знати, що сума неоплаченого капіталу в Балансі наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу. До підсумку Балансу включається оплачена вартість статутного капіталу, яка визначається шляхом вирахування із загальної вартості, випущених акцій (zareєстрованого статутного капіталу) суми заборгованості засновників за внесками до капіталу (неоплачений капітал).

Вилучений капітал – фактична собівартість власної емісії або часток, викуплених товариством в його учасників.

Здійснюючи аудит, перевіряють збільшення, зменшення вилученого капіталу та відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Здійснюючи аудит, необхідно пам'ятати, що різниця між номінальною і балансовою вартістю акцій, що анулюються, зменшує нерозподілений прибуток або додатково вкладений капітал.

Аналітичний облік вилученого капіталу слід вести за видами акцій (внесків, паїв). Дані синтетичного обліку за рахунком 45 Вилучений капітал мають відповідати даним аналітичного обліку.

Слід пам'ятати, що сума вилученого капіталу в Балансі наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

Перевірку правильності формування за кожною статтею власного капіталу здійснюють в розрізі джерел його формування: статутного, пайового, додатково вкладеного, іншого додаткового, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку, неоплаченого й вилученого капіталу.

За статтями Коригування: зміна облікової політики, виправлення помилок, інші зміни перевіряють правильність відображення суми коригувань, що відбулись внаслідок зміни облікової політики, передбачені НПБО 6

«Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах».

Відповідне до НПБО 6 облікова політика може змінюватися тільки, якщо змінюються статутні вимоги, вимоги органу, який затверджує положення бухгалтерського обліку, або якщо зміни забезпечать достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності підприємства.

Треба пам'ятати, що не вважається зміною облікової політики встановлення облікової політики для:

- подій або операцій, які відрізняються за змістом від попередніх подій або операцій;
- подій або операцій, які не відбувалися раніше.

Облікова політика має застосовуватися щодо подій та операцій з моменту їх виникнення. Винятком є випадки, коли суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно. У таких випадках облікова політика поширюється лише на події та операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики.

Аудитор має знати, що вплив зміни облікової політики на події та операції минулих періодів відображається у звітності шляхом:

- коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року;
- повторного надання порівняльної інформації щодо попередніх звітних періодів.

У разі якщо неможливо простежити відмінність зміни облікової політики від зміни облікових оцінок, це розглядається і відображається як зміна облікових оцінок.

Виправлення помилок, допущених при складанні фінансових звітів у попередніх періодах, здійснюється шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року. Виправлення помилок, які відносяться до попередніх періодів, вимагає повторного відображення відповідної порівняльної інформації у фінансовій звітності.

За статтею Скоригований залишок на початок року перевіряють правильність відображення залишку власного капіталу на початок звітного року після внесення відповідних коригувань.

За статтями Переоцінка активів, Дооцінка основних засобів, Уцінка основних засобів, перевіряють правильність відображення збільшення або зменшення власного капіталу в результаті переоцінки основних засобів.

Під час проведення аудиту перевіряють правильність переоцінки первісної вартості і суми зносу об'єктів основних засобів, індексу переоцінки, віднесення в бухгалтерському обліку суми дооцінки, уцінки, перевищення суми попередніх уцінок (дооцінок) над сумою попередніх дооцінок (уцінок) та відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

За статтями Переоцінка активів: дооцінка нематеріальних активів, уцінка нематеріальних активів, перевіряють правильність відображення в бухгалтерському обліку дооцінки (уцінки) нематеріальних активів та відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

За статтею Чистий прибуток (збиток) перевіряють правильність відображення чистого прибутку чи збитку, які мають дорівнювати Чистому прибутку (збитку), відображеному в Звіті про фінансові результати.

За статтями Розподіл прибутку: виплати власникам (дивіденди), спрямування прибутку до статутного капіталу, відрахування до резервного капіталу перевіряють правильність відображення нарахованих дивідендів власникам, дані про інший розподіл прибутку між учасниками спрямування прибутку до статутного капіталу, відрахування до резервного капіталу відповідно до засновницьких документів та відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

За статтями Внески учасників: внески до капіталу, погашення заборгованості з капіталу перевіряють своєчасність внесків до статутного капіталу відповідно до засновницьких документів підприємства, його збільшення, зміни неоплаченого капіталу в результаті збільшення або зменшення дебіторської заборгованості учасників за внесками до статутного капіталу і відображення операцій в бухгалтерському обліку.

За статтями Вилучення капіталу: викуп акцій (часток), перепродаж викуплених акцій (часток), анулювання викуплених акцій (часток), вилучення частки в капіталі, зменшення номінальної вартості акцій» перевіряють правильність відображення викупу, перепродажу

викуплених акцій та їх анулювання, вилучення частки в капіталі, зменшення номінальної вартості та відображення операцій у бухгалтерському обліку.

За статтями Інші зміни в капіталі: списання невідшкодованих збитків, безкоштовно отримані активи, перевіряють правильність відображення інших змін у власному капіталі підприємства, які не було включено до вищезазначених статей, зокрема списання невідшкодованих збитків, безкоштовно отримані активи та інші зміни, а також відображення операцій у бухгалтерському обліку.

За статтею Разом змін в капіталі перевіряють правильність розрахунку підсумку змін у складі власного капіталу за звітний період, що визначається як сума скоригованого залишку капіталу на початок року та всіх змін протягом звітного року внаслідок переоцінки активів, використання чистого прибутку, внесків учасників, вилучення капіталу та інших змін у капіталі.

За статтею Залишок на кінець року перевіряють правильність розрахунку залишку джерел власного капіталу на кінець року, що визначається як сума скоригованого залишку капіталу на початок року та змін у структурі власного капіталу, спрямованих на його збільшення за вирахуванням зменшення капіталу. Залишок власного капіталу на кінець року має дорівнювати власному капіталу за кожним джерелом, відображеним у Балансі за відповідними рядками.

9.5. Форензик аудит «Приміток до фінансової звітності» та «Звіту про управління підприємства».

Інформація, відображена у фінансовій звітності, має надавати користувачам можливість оцінювати реальні зміни фінансового стану підприємства за звітний період (квартал, рік). Крім передбачених форм фінансової звітності (ф. № 1 Баланс, ф. № 2 Звіт про фінансові результати, ф. № 3 Звіт про рух грошових коштів, ф. № 4 Звіт про власний капітал) підприємств має складати Примітки до фінансових звітів ф. № 5 (надалі – Примітки).

Інформацію, подану у фінансовій звітності, поділяють за місцем її подання на: інформацію у складі показників звітів; інформацію у Примітках до звітності.

При здійсненні аудиту слід пам'ятати, що фінансовий звіт має містити дату, станом на яку наведено його показники, або відображати період, який він охоплює. У разі якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, то причини і наслідки цього мають розкриватися у Примітках до фінансової звітності.

Крім того, у фінансовій звітності має бути визначено валюту, в якій відображено елементи звітності, та одиницю її виміру. Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство має розкривати причини цього й методи, використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу.

Підприємство має висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису:

- принципів оцінки статей звітності;
- методів обліку щодо окремих статей звітності.

Інформацію, що підлягає розкриттю, слід наводити безпосередньо у фінансових звітах або у Примітках до них.

Примітки до фінансових звітів – це сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію і обґрунтування статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Складання Приміток можна поділити на три основні етапи:

- облікова політика підприємства;
- інформація не представлена у фінансових звітах, але обов'язкова за відповідними положеннями;
- інформація, що відображає додатковий аналіз звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та достовірності.

Згідно з НПБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» підприємство повинне розкривати облікову політику шляхом опису:

- принципів оцінки статей звітності;
- методів обліку щодо окремих статей звітності.

До переліку конкретних аспектів облікової політики, необхідних для правильного розуміння фінансових звітів, слід віднести:

- визнання доходів;
- принципи консолідації фінансових звітів підприємств включаючи дочірні підприємства та асоційовані компанії;
- об'єднання компаній;
- спільні підприємства;
- визнання та амортизацію матеріальних і нематеріальних активів;
- капіталізацію витрат на позики та інших витрат;
- будівельні контракти;
- інвестиційну власність;
- оренду;
- витрати на наукові дослідження та розробки;
- запаси;
- податки, включаючи відстрочені;
- резерви;
- витрати на виплати працівникам;
- переведення та хеджування іноземної валюти;
- визначення господарських і географічних сегментів та основу розподілу витрат між сегментами;
- визначення грошових коштів і їх еквівалентів;
- облік інфляції;
- державні гранти.

Під час проведення перевірки слід пам'ятати, що всі конкретні положення облікової політики в Україні визначаються відповідними НПБО. Відповідно до наказу Мінфіну України від 29.11.2000 за № 302 і зареєстрованому в Мінюсті України від 11.12.2000 за № 904/5125 передбачено ведення типової форми фінансової звітності № 5 Примітки до річної фінансової звітності.

Після перевірки правильності складання форм фінансово звітності необхідно перевірити порівнянність показників форм звітності. При цьому слід керуватися Методичними рекомендаціями з перевірки порівнянності показників форм річної фінансової звітності підприємства.

У 2017 році внесені зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від тепер багато компаній мають подавати звіт про управління, норми цього закону зробила його більш схожим на нормативні акти ЄС.

З 2018 року українські компанії повинні подавати новий звіт – звіт про управління.

Відповідно до частини третьої статті 14 Закону № 996: Підприємства, що становлять суспільний інтерес (крім великих підприємств, які не є емітентами цінних паперів), публічні акціонерні товариства, суб'єкти природних монополій на загальнодержавному ринку та суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, зобов'язані не пізніше ніж до 30 квітня року, що настає за звітним періодом, оприлюднювати річну фінансову звітність та річну консолідовану фінансову звітність разом з аудиторським висновком на своїй веб-сторінці (у повному обсязі) та в інший спосіб у випадках, визначених законодавством.

Звіт про управління – це документ, в якому компанія розповідає про свої поточні справи та плани на майбутнє. Він повинен містити як фінансову, так і нефінансову інформацію, яка описує, в якому стані знаходиться компанія та розкриває ризики для її діяльності.

Директива ЄС, яка лежить в основі змін, і Постанова НБУ про фінзвітність банків розкривають такі поняття:

1. Фінансова інформація – це дані щодо перспективи та стратегії розвитку підприємства, його дій за звітний період: покупки акцій або ж використання фінансових інструментів, наприклад, облігацій, ф'ючерсів або опціонів. А також про ризики – цінові, кредитні та інші, з якими компанія зіткнулася і до яких у неї є схильність. Дані про фінанси зі звіту про управління доповнюють фінансову звітність.

2. Нефінансова інформація стосується навколишнього середовища та персоналу, досліджень, розробок і благодійності.

3. Звіт про управління зобов'язані подавати середні та великі підприємства. При цьому середні мають право не вказувати нефінансову інформацію. Не зобов'язані подавати Звіт малі та мікропідприємства.

Середні – ті, які в році, що передує звітному, відповідають хоча б двом з цих критеріїв:

- 1) балансова вартість активів – від 4 до 20 мільйонів євро;
- 2) чистий дохід від реалізації – від 8 до 40 мільйонів євро;
- 3) середня кількість співробітників – від 50 до 250 чоловік.

Великі – аналогічно, якщо відповідають хоча б двом з цих критеріїв:

- 1) балансова вартість активів – від 20 мільйонів євро;
- 2) чистий дохід від реалізації – від 40 мільйонів євро;
- 3) середня кількість співробітників – від 250 чоловік.

Звіт про управління повинен містити інформацію про справи в поточному календарному році.

Поки Кабмін та профільні міністерства не встановили інші терміни, звіт про управління потрібно подавати разом з фінансовою звітністю не пізніше 27 лютого наступного за звітним роком.

Форма звіту про управління поки законодавчо не визначена. Ані закон, ані НПСБО не вказують на те, якою має бути форма звіту.

Законодавством передбачені лише загальні мінімальні вимоги до змісту та формату звіту.

Тобто можна додати крім передбаченої в законі фінансової та нефінансової інформації ту, яку підприємство хоче донести до клієнтів, споживачів та партнерів.

Можна подати дані в зручному для користувача форматі: додати графіки, інфографіку, ілюстрації, фото і відео. Важливо описати всю необхідну інформацію простою мовою, щоб результати діяльності компанії були зрозумілими не лише для фахівців, а й для простих людей.

У звіті про управління можна детально розповісти про успіхи компанії та її перспективи, описати ризики, які існують у бізнесі, і пояснити, за рахунок чого компанія здатна з ними впоратися.

Вільна форма звіту дає можливість перетворити його в засіб по залученню клієнтів, який буде регулярно працювати на зростання лояльної аудиторії та посилення позиції бренду на ринку.

Мінфін підготував методичні рекомендації, що вказують, яку інформацію необхідно розкривати у звіті:

- організаційна структура та опис діяльності компанії;
- результати діяльності;
- ліквідність і зобов'язання;
- довкілля;
- кадрова політика;
- ризики;
- дослідження та інновації;
- фінансові інвестиції;
- перспективи розвитку;
- корпоративне управління.

Звіт про управління подається разом із фінансовою звітністю, у той же орган, куди й вона. Акціонерні товариства – в Нацкомісію з цінних паперів та фондового ринку, страхові – в Нацкомфінпослуг. Але будь-яка юридична особа, без винятків, подає фінансові звіти у податкову та органи статистики.

Всередині компанії, якщо це передбачено статутом, звіт подається ще й засновникам (керівникам). Працівники компанії теж можуть захотіти побачити звіт. На вимогу вони повинні його отримати.

Звіт про управління повинен бути опублікований на інтернет-сторінці або сайті підприємства. Або яким-небудь іншим, наприклад, друкованим способом.

Фактично, звіт про управління – це міні-річний звіт, і функції він виконує аналогічні. Тому найкращим прикладом будуть річні звіти великих компаній. Для них звіт – інструмент комунікації з клієнтами, партнерами та акціонерами.

Структура звіту – це перше, на що звертають користувачі. Для кожної цільової аудиторії ця структура буде різною.

9.6. Вимоги до аудиторського висновку за результатами форензик аудиту.

Метою Міжнародного стандарту аудиту (МСА 700) є встановлення стандартів і надання рекомендацій щодо висновку незалежного аудитора, який надається в результаті проведення аудиторської перевірки повного пакету фінансових звітів загального призначення, підготовлених відповідності до концептуальної основи фінансової звітності, метою якої є досягнення справедливого відображення. Тут також надані рекомендації щодо питань, які аудитор розглядає під час формування думки щодо фінансових звітів.

Як вказано в МСА 200 фінансовими звітами загального призначення є фінансові звіти, підготовлені у відповідності до концептуальної основи фінансової звітності, метою якої є задоволення потреб в загальній інформації широкого діапазону користувачів. Крім того МСА розглядає обставини, коли аудитор може надати безумовно-позитивний висновок, а необхідності в модифікації звіту аудитора немає. МСА 701 Модифікація висновку незалежного аудитора встановлює стандарти та надає рекомендації щодо модифікацій висновку (пояснювального параграфу, умовно-позитивного висновку, відмови від висловлення думки, негативного висновку).

МСА 800 Висновок незалежного аудитора при виконанні завдань аудиту спеціального призначення встановлює стандарти та надає рекомендації щодо форми та змісту аудиторського висновку при виконанні завдань з аудиту:

а) повного пакету фінансових звітів, підготовлених у відповідності до іншої концептуальної основи обліку;

б) одного з компонентів повного пакету фінансових звітів загального або спеціального призначення, наприклад, окремого звіту, конкретного рахунку, елементів рахунку або статей фінансового звіту;

в) виконання контрактних угод;

г) узагальнених фінансових звітів.

Аудиторський висновок повинен містити чітко сформульовану думку щодо фінансових звітів.

Метою проведення аудиторської перевірки фінансових звітів є надання аудиторіві можливості висловити думку стосовно того, чи складені фінансові звіти в усіх суттєвих аспектах згідно з визначеною концептуальною основою фінансової Фрази «справедливо і достовірно відображають» або

«представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» є еквівалентними термінами.

Судження аудитора, чи «справедливо та достовірно відображають» або

«представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» інформацію фінансові звіти, робиться в контексті застосовної концептуальної основи фінансової звітності. Таким чином, концептуальна основа фінансової звітності є для аудитора контекстом для оцінки достовірності відображення інформації фінансовими звітами включно з питанням, чи підготовлені та представлені фінансові звіти у відповідності до конкретних вимог концептуальної основи фінансової звітності щодо окремих класів операцій, залишків на рахунках та розкриття.

Аудитор повинен оцінити висновки, зроблені завдяки отриманим аудиторським доказам, що будуть основою для формування його думки щодо фінансових звітів. Формуючи думку щодо фінансових звітів, аудитор оцінює на основі отриманих аудиторських доказів, чи є достатня впевненість, що фінансові звіти, взяті в цілому, не містять суттєвих викривлень. Цей процес включає висновки, чи було отримано достатньо відповідних аудиторських доказів для зменшення ризиків суттєвих викривлень фінансових звітів до прийнятного низького рівня, і оцінку впливу невивірених ідентифікованих викривлень.

Формування думки, чи «справедливо та достовірно відображають» або «представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» інформацію фінансові звіти відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності, включає оцінку, чи були фінансові звіти підготовлені та представлені у відповідності до конкретних вимог застосовної концептуальної основи фінансової звітності щодо окремих класів операцій, залишків на рахунках та розкриття. Така оцінка вимагає розгляду (з точки зору застосовної концептуальної основи фінансової звітності) чи:

- а) відповідає застосована облікова політика концептуальній основі фінансової звітності та обставинам;
- б) прийнятні в даних обставинах облікові оцінки, зроблені управлінським персоналом;
- в) є відповідною, надійною, порівняльною і зрозумілою інформація, подана у фінансових звітах;
- г) дають фінансові звіти розкриття, що дозволить користувачам зрозуміти вплив суттєвих операцій та подій на інформацію, що міститься в фінансових звітах (наприклад, на фінансовий стан, фінансові результати та грошові потоки, якщо фінансові звіти готуються у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ)).

Формування думки, чи «справедливо та достовірно відображають» або

«представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» інформацію фінансові звіти відповідно до застосовної концептуальної основи фінансової звітності, включає також оцінку достовірності представлення фінансових звітів. Аудитор розглядає, чи відповідають фінансові звіти (з урахуванням всіх коригувань, зроблених управлінським персоналом в результаті аудиторської перевірки) його розумінню суб'єкта господарювання та його середовища. Аудитор розглядає загальне представлення, структуру та зміст фінансових звітів. Він також розглядає, чи достовірно представляють фінансові звіти, включаючи розкриття в примітках, операції та події, і «справедливо та достовірно відображають» або «представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» інформацію в контексті концептуальної основи фінансової звітності.

Як показано в МСА 210, аудитор розглядає прийнятність концептуальної основи фінансової звітності при вирішенні питання, чи приймати йому завдання. Застосування концептуальної основи фінансової звітності, визначеної як прийнятна для фінансових звітів загального призначення, звичайно призводить до надання фінансових звітів, що дають достовірне представлення інформації.

Послідовність і логічність висловлення думки аудитора у випадках проведення аудиторської перевірки відповідно до МСА підвищує довіру до професії на глобальному ринку через легкість ідентифікації аудитів, що виконувались згідно з глобально визнаними стандартами. Вона також значно полегшує розуміння користувачами та ідентифікацію незвичних обставин, коли вони трапляються.

Елементами аудиторського висновку для тих аудиторських перевірок, що виконуються у відповідності до МСА є:

- а) заголовок; б) адресат;
- в) вступний параграф;
- г) відповідальність управлінського персоналу за фінансові звіти; д) відповідальність аудитора;
- е) аудиторська думка;
- є) інші обов'язки стосовно надання висновку; ж) підпис аудитора;
- з) дата аудиторського висновку та і адреса аудитора.

Аудиторський висновок повинен мати заголовок, який би чітко вказував, що це є висновок незалежного аудитора. Заголовок, що вказує на те, що це є висновок незалежного аудитора, наприклад «Висновок незалежного аудитора», підтверджує, що аудитор виконав всі відповідні етичні вимоги стосовно незалежності, та відрізняє висновок незалежного аудитора від висновків, зроблених іншими.

Висновок аудитора повинен адресуватись у відповідності до обставин завдання. Національні закони та нормативні акти часто вказують, кому повинен адресуватись аудиторський висновок щодо фінансових звітів загального призначення в даній країні. Зазвичай

аудиторський висновок щодо фінансових звітів загального призначення адресується тим, для кого він готувався, як правило, для акціонерів або найвищого управлінського персоналу суб'єкта господарювання, фінансові звіти якого проходять аудиторську перевірку.

У вступному параграфі аудиторського висновку вказують суб'єкта господарювання, фінансові звіти якого пройшли аудиторську перевірку, і підтверджують, що фінансові звіти пройшли аудиторську перевірку. У вступному параграфі слід:

а) вказати назву кожного з фінансових звітів, що складають повний пакет фінансових звітів;

б) зробити посилання на важливі аспекти облікової політики та інші пояснювальні примітки;

в) вказати дату та період, якого стосуються фінансові звіти.

Для виконання цієї вимоги у вступному параграфі вказується, що аудитор перевіряв фінансові звіти суб'єкта господарювання, що додаються та складають (вказати назву повного пакету фінансових звітів), як це вимагається застосованою концептуальною основою фінансової звітності.

Вказують дату і період, якого стосуються ці фінансові звіти, робиться посилання на важливі аспекти облікової політики та інші пояснювальні примітки. У тих випадках, коли аудитор знає, що фінансові звіти будуть включатись в документ, де буде міститись ще інша інформація, наприклад, річний звіт, аудитор може, якщо це дозволяє форма представлення, вказати номер сторінок, на яких подані фінансові звіти. Це допоможе читачам ідентифікувати фінансові звіти, яких стосується висновок аудитора.

Аудитор повинен вказати в своєму висновку, що управлінський персонал несе відповідальність за підготовку та достовірне відображення інформації у фінансових звітах відповідно до застосованої концептуальної основи фінансової звітності:

а) розробки, впровадження і застосування внутрішнього контролю щодо підготовки й достовірного відображення інформації в фінансових звітах, що не містять суттєвих викривлень внаслідок шахрайства або помилок;

б) вибору й застосування відповідної облікової політики;

в) подання облікових оцінок, що є відповідними в даних обставинах.

В аудиторському висновку слід вказувати, що відповідальністю аудитора є висловлення думки щодо фінансових звітів на основі результатів аудиторської перевірки, для протиставлення її відповідальності управлінського персоналу за підготовку та достовірне відображення інформації у фінансових звітах.

В аудиторському висновку слід вказувати, що аудит проводився у відповідності до Міжнародних стандартів аудиту. У висновку слід також пояснити, що ці стандарти вимагають від аудитора дотримання етичних вимог та відповідного планування і виконання аудиту для отримання достатньої впевненості, що фінансові звіти не містять суттєвих викривлень.

В аудиторському висновку слід описати аудит, вказуючи, що:

а) аудит включає виконання аудиторських процедур для одержання аудиторських доказів щодо сум та розкриття у фінансових звітах;

б) вибір процедур залежить від судження аудитора включно з оцінкою ризиків суттєвого викривлення фінансових звітів внаслідок шахрайства чи помилок.

Оцінюючи ризики, аудитор розглядає ті аспекти внутрішнього контролю, що стосуються підготовки й достовірного відображення інформації в фінансових звітах, для розробки аудиторських процедур відповідно до обставин, а не для висловлювання думки щодо ефективності внутрішнього контролю суб'єкту господарювання.

в) аудит включає і оцінку відповідності використаної облікової політики, коректності облікових оцінок управлінського персоналу і загального представлення фінансових звітів.

В аудиторському висновку підкреслюється, що отримані аудиторські докази є достатньою та відповідною основою для висловлення аудиторської думки.

Безумовно-позитивну думку слід висловити тоді, коли аудитор дійшов висновку, що фінансові звіти справедливо й достовірно відображають (або представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах) відповідно до визначеної концептуальної основи фінансової звітності, (крім

тих випадків, коли законодавчі чи нормативні акти вимагають від аудитора використовувати інше формулювання висновку, в такому разі слід використовувати формулювання, встановлене цими актами).

В тих випадках, коли в якості застосовної концептуальної основи фінансової звітності використовуються не Міжнародні стандарти фінансової звітності або Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі, посилання на концептуальну основу фінансової звітності у формулюванні висновку повинно вказувати на країну походження концептуальної основи фінансової звітності.

Аудиторський висновок вказує, що фінансові звіти «справедливо та достовірно відображають» або «представляють достовірно, в усіх суттєвих аспектах» інформацію, яку ці звіти повинні надавати (що визначається концептуальною основою фінансової звітності).

Стандарти, закони або загальноприйнята практика країни можуть вимагати від аудитора або дозволяти йому детально описувати питання, що надають додаткове пояснення стосовно відповідальності аудитора під час аудиторської перевірки фінансових звітів або стосовно аудиторського висновку щодо звітів. Такі питання можна розглянути в окремому параграфі після аудиторського висновку.

Рекомендована література

Основна література

12. Судова експертологія / В. М. Тertiшник, В. В. Варава, О. В. Сачко ; за заг. ред. В. М. Тertiшника. Харків : Право, 2021. 280 с.
13. Судово-бухгалтерська експертиза / В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.А. Шепелюк: Підручник. К.: Кондор-Видавництво, 2015. 450 с.
14. Швець В. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи. Підручник. Київ: Каравела, 2018. 240 с.
15. Аудит : навчальний посібник / Л. І. Жидєєва, О. П. Колісник, К. Д. Сялямон-Міхєєва. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 312 с.
16. Баранова А.О., Наумова Т.А., Кашперська А.І. Аудит: навчальний посібник. Х.: ХДУХТ, 2017. 246 с.
17. Бухгалтерський облік : Навчальний посібник / В.М. Соболев, І.А. Косата, Т.В. Розіт тощо ; за ред. В.М. Соболева. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 222 с.
18. Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Мізік Ю.І., Конопліна О.О. Аудит: методика і організація : навч. посібник ; 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 319 с.
19. Larry Crumbley D., Lester E., Heitger G., Smith S. Forensic and. Investigative Accounting. 3rd edition (CCH 2007), 2007. 287 p.
20. Van Akkeren J., Buckby S., MacKenzie K. A metamorphosis of the traditional accountant: an insight into forensic accounting services in Australia. Pacific Accounting Review. 2013. Vol. 25. No2. Pp. 188-216. URL: <https://doi.org/10.1108/PAR-06-2012-0023>
21. Мартинов А.А., Мартинова Л. В., Сташевська І. В. Форензик як інструмент антикризового управління та протидії правопорушенням у сфері банкрутства. Економіка. Фінанси. Право. 2023. N 3. С. 34-41.
22. Нестеренко О. Форензик аудит як ефективний засіб протидії внутрішньо-корпоративному шахрайству в умовах війни. Acta Academiae Beregsasiensis. Economics. № 5 (2024). С. 392-405. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/176/176>

Допоміжна література

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 20.01.2022).

2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 груд. 2017 р. № 2258-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 г. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
10. Бондар В. П. Проблеми застосування норм професійної етики у діяльності аудиторів України. Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 2. С. 10–16.
11. Мартинов А. А., Мартинова Л. В., Сташевська І. В. Форензик як інструмент антикризового управління та протидії правопорушенням у сфері банкрутства. Економіка. Фінанси. Право. 2023. №3. С. 34–41.
12. Рябчук О. Г. Твердун С. О. Форензик як інструмент протидії економічним злочинам та фінансовому шахрайству на підприємстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021. Вип. 40. С. 77–83.
13. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2015. Вип. 13. С. 251–254.
14. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit. Journal of Digital Forensics, Security and Law. 2009. Vol. 4. № 1. Р. 61–80.
15. Якименко-Терещенко Н. В., Кузнецова С. О. Форензик: особливості та сфера застосування. Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2018» : тези XIV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 5-7 грудня 2018 р.). Харків : НТУ «ХПІ», 2018. С. 181–182.
16. Мисник К. П. Форензик як метод економічних розслідувань: теоретичні засади. Економічний вісник Донбасу. 2022. № 3(69). С. 41–46.
17. Семенець А. О. Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. Бізнес інформ. 2019. № 4. С. 280–287.
18. Сирцева С. В., Недбайло К. Г., Янковська Т. Ю. Поняття та види форензик-аудиту. Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти: матеріали 4 міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (Миколаїв, 20-21 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНАУ, 2019. С. 64–67.
19. Долбнєва Д. Сучасні форми організації внутрішнього аудиту та доцільність їх використання у діяльності підприємств України. Причорноморські економічні студії. 2019. Випуск 47-2. С. 133–137.
20. Nazarova K., Nezhyva M., Lositska T., Miniailo V., Novikova N. Forensic audit as an imperative of economic security and development of the company in the conditions of global transformations. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2020. № 4. Р. 99–106.
21. Фінансові розслідування (форензик). Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/financial-services/solutions/forensic-in-Ukraine.html> (дата звернення: 13.04.2024).
22. Форензик. KPMG. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/services/consulting/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).

23. Форензик. Ernst&Young. URL: https://www.ey.com/ru_ru/assurance/forensic-integrity-service-offerings (дата звернення: 13.04.2024).
24. Форензик послуги. PwC. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/services/forensic.html> (дата звернення: 13.04.2024).
25. Ковбель А. Чи можна уникнути фінансових шахраїв у бізнесі за допомогою процедури форензик? Фінансовий Директор Компанії. 2024. №3. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2024-3> (дата звернення: 13.04.2024).
26. Дасюк В. Внутрішнє корпоративне шахрайство: які злочини найбільш розповсюджені. 2024. URL: <https://armada.law/blog/vnutrishnye-korporativne-shahrajstvo-yaki-zlochyny-najbilsh-rozpovsyudzheni/> (дата звернення: 13.04.2024).
27. Шикун В., Булик Д. Фінансове шахрайство на підприємствах та методи його запобігання. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2023. №1. С. 70-79.
28. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. PwC: website. URL: <http://surl.li/gnlbb> (дата звернення: 13.04.2024).
29. Ковбель А. Форензик – ключовий елемент корпоративної безпеки в компанії. Фінансовий Директор Компанії. 2022. №01-2. URL: <https://e.fdk.net.ua/finansovyy-dyrektor-kompaniyi-2022-1/forezyk-klyuchovyy-element-korporativnoyi-bezpeky-v-kompaniyi> (дата звернення: 13.04.2024).
30. Баранова Н. Злочини у господарській сфері: розслідування та судова практика 2023 року. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zlochiny-u-gospodarskiy-sferi-rozsliduvannya-ta-sudova-praktika-2023-roku.html> (дата звернення: 13.04.2024).
31. Стулина А. Форензик – как юридический и финансовый аудит. Юридична практика. №41. URL: <https://pravo.ua/articles/prikladnoe-iskusstvo/> (дата звернення: 13.04.2024).
32. Doan M. A., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994—2016). Public Relations Review. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306-313.

**3. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ
(СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ,
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
	РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ		
1	Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту	2	-
2	Тема 2. Організація форензик аудиту	2	-
3	Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту	4	-
4	Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства	2	-
	РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ		
5	Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей	3	-
6	Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств	2	-
7	Тема 7. Виявлення і розслідування корупції	2	-
8	Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень	2	-
9	Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності	2	-
	Разом	21	-

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 1. Теоретичні основи форензик аудиту

Завдання 1. Визначити відмінності між зовнішнім аудитом, ревізією та форензик-аудитом за наведеними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Основні відмінності між зовнішнім аудитом, ревізією та форензик аудитом

Ознака	Зовнішній аудит	Ревізія	Форензик аудит
1	2	3	4
1. Мета			
2. Суб'єкт			
3. Предмет			
4. Об'єкт			
5. Користувачі інформації			
6. Правове регулювання			
7. Ініціатор проведення			

8. Підстава проведення			
9. Можливості сторін щодо відмови від перевірки			
10. Поведінка при виявленні викривлень			
11. Підсумковий документ			
12. Принцип оплати			

Завдання 2. На основі аналізу концептуальних засад, змін правового поля та тенденцій ринку аудиторських послуг дати оцінку рівня урегульованості форензик аудиту в Україні із використанням існуючих критеріїв. Результати дослідження оформити у вигляді есе.

Завдання 3. Для включення до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів ПП «Практик-центр» подано до АПУ завірену нотаріально копію статуту, де перелічено такі види діяльності: ведення бухгалтерського обліку; консультації з питань застосування інформаційних технологій; розробка для замовника документів, необхідних для легалізації, організації та здійснення господарської діяльності; проведення професійних тренінгів для бухгалтерів; оцінка корупційних ризиків; послуги у сфері аудиту; рекламна діяльність; консультації з питань оподаткування, у тому числі з організації податкового обліку; розробка і видання методичних матеріалів; торгівля підручниками з бухгалтерського обліку та аудиту.

Необхідно. Обґрунтувати висновок АПУ стосовно можливості включення ПП «Практик-центр» до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів.

Тема 2. Організація форензик аудиту

Завдання 1. За даними таблиці розкрити зміст основних розділів договору на проведення форензик аудиту.

Таблиця

Зміст основних розділів договору на проведення аудиторської перевірки

№з/п	Розділи договору на проведення аудиту	Основний зміст розділів договору на проведення аудиторської перевірки
1	Предмет договору	
2	Зобов'язання сторін	
3	Порядок здавання і приймання робіт	
4	Термін виконання робіт	
5	Вартість робіт та порядок розрахунків	
6	Відповідальність сторін	
7	Термін дії договору	
8	Реквізити сторін	
9	Особливі умови	

Завдання 2. У складі аудиторської групи ви проводите аудиторську перевірку фінансової звітності ПрАТ «Тандем» (надалі – «Товариство») станом на 31.12.20XX р. Від керівництва

аудиторської групи, відповідального за проведення даної аудиторської перевірки, ви отримали завдання про- вести огляд діяльності Товариства після дати складання балансу для визначення подій, які можуть потребувати коригування певних статей або розкриття інформації в примітках до фінансової звітності, аудиторську перевірку якої ви проводите. У результаті вашого дослідження було встановлено, що:

у січні 20XX р. обсяг реалізації Товариства збільшився в 2 рази порівняно з обсягом реалізації за грудень попереднього року;

у лютому 20XX р. оголошено банкрутом основного замовника Товариства з суттєвим залишком непогашеної дебіторської заборгованості;

у березні 20XX р. Товариством підписано угоду на купівлю акцій ПрАТ «Тандем» на суму 1 750 000 грн, що становить 35 % статутного капіталу даного Товариства.

У листі до керівництва Товариства керівник аудиторської групи повідомив, що планова дата завершення аудиторської перевірки – 15 травня. Фінансовий директор повідомив, що Товариство передбачає направити фінансову звітність акціонерам до 25 травня.

Необхідно.

1. Вказати аудиторські процедури для визначення подальших подій.
2. Вказати, який висновок відповідно до МСА повинен надати аудитор у зв'язку з тим, що наведена вище інформація не була розкрита у фінансових звітах керівництвом Товариства.

Завдання 3. Розглянути організаційну структуру Аудиторської палати України та визначити її основні функції.

Завдання 4. Створено аудиторську фірму «Київ — аудит», засновниками якої є О. О. Галушка і В. В. Вареник (фізичні особи) та ТОВ «Венера» і МП «Надія» (юридичні особи), частки яких у статутному фонді складають відповідно 40, 25, 15, 20 %. В. В. Вареник — сертифікований аудитор. У статуті аудиторської фірми передбачено здійснення таких видів діяльності: аудит, консультації з питань ведення бухгалтерського обліку та оподаткування, видавнича діяльність, збут та інші, що не суперечать чинному законодавству. Дайте оцінку ситуації письмово.

Тема 3. Сфера застосування МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності» при проведенні форензик аудиту

Завдання 1. Здійснити класифікацію відхилень за наведеними даними :

- 1) прийнято, як малоцінний швидкозношувальний предмет більярдний стіл;
- 2) віднесено в актив балансу товари, що не належать підприємству;
- 3) на 40% занижена сума недостачі товарів;
- 4) неправильно підрахований підсумок у платіжній відомості;
- 5) відображено податковий кредит за відсутності податкової накладної;
- 6) відображено у складі активів підприємства сировину і матеріали, передані на відповідальне зберігання;
- 7) головному інженеру підприємства нарахована допомога з тимчасової втрати працездатності за відсутності листка непрацездатності.

Завдання 2. Поєднати визначення із змістом, використовуючи дані таблиці.

Таблиця

№з/п	Визначення	Буква	Зміст
1	Стандарти завдань	А	Завдання з надання обґрунтованої впевненості, яке виконується згідно з МСА шляхом перевірки фінансової звітності з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність у всіх суттєвих аспектах і відповідність вимогам

			законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.
2	Професійні стандарти	Б	Положення з національної практики контролю якості аудиторських послуг 1
3	Завдання з надання впевненості	В	Група контролерів, яка сформована Комітетом з контролю за якістю аудиторських послуг та направлена головою АПУ для здійснення зовнішньої перевірки системи контролю якості суб'єктів аудиторської діяльності, включених до Плану зовнішніх перевірок, затвердженого АПУ
4	Завдання з аудиту	Г	Формалізована сукупність принципів, методів і правил, застосовуваних фірмою для здійснення контролю якості аудиторських послуг (політика контролю якості), а також заходи та дії (процедури), які здійснює фірма для впровадження політики контролю якості та моніторингу відповідності системи контролю якості встановленим вимогам.
5	Завдання з обов'язкового аудиту	Д	Завдання з аудиту, обов'язковість проведення якого встановлена Законом України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність" та іншими законами України
6	Система контролю якості	Ж	Завдання, в якому фірма висловлює висновок, призначений підвищити ступінь довіри визначених користувачів, які не є відповідальною стороною, щодо результату оцінки або визначення предмета завдання за відповідними критеріями.
7	Група з зовнішньої перевірки	З	Стандарти завдань, Кодекс етики, Положення з національної практики, інші документи, затверджені АПУ
8	ПНП КЯ 1	К	Міжнародні стандарти, розроблені та затверджені Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості (РМСАНВ), прийняті Аудиторською палатою України в якості Національних стандартів аудиту

Тема 4. Ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства

Завдання 1. Визначте, до якого виду ризику відносяться перераховані нижче фактори. Вказати, який вплив на ризик наявності помилок вони мають. Письмову відповідь оформити у табличній формі.

Перелік факторів ризику:

- 1) неправильна оцінка аудитором отриманих аудиторських доказів щодо доходів підприємства;
- 2) на підприємстві працює постійно діюча ревізійна комісія;
- 3) на підприємстві переважає безготівкова форма розрахунків;
- 4) плінність кадрів серед працівників бухгалтерії;
- 5) відсутність проведення інвентаризації перед складанням річної фінансової звітності;
- 6) застосування процедур перевірки у меншому обсязі, ніж потрібно;
- 7) наявність запасів, які потребують експертної оцінки;
- 8) наявність сплати штрафних санкцій за податками і платежами за результатами перевірки ДПС;
- 9) на підприємстві переважає готівкова форма розрахунків;
- 10) комп'ютеризована обробка облікової інформації;
- 11) існує чіткий розподіл функціональних обов'язків на підприємстві;
- 12) на підприємстві існує посада внутрішнього аудитора;
- 13) особисті фінансові труднощі керівника підприємства;
- 14) значний практичний досвід роботи бухгалтера;
- 15) схильність керівництва до ризикованих рішень.

Фактор ризику	Вид ризику (власний ризик /ризик контролю/ ризик не виявлення помилок)	Вплив

Завдання 2. Алборов А.М. та Симончук К.П., які є аудиторами, в процесі планування аудиту використовують модель аудиторського ризику. Щойно вони отримали нового клієнта, якому необхідний аудиторський висновок. На етапі планування вказаного аудиту Алборов А.М. та Симончук К.П. визначили, що слід встановити аудиторський ризик на рівні 4%. Зазначте декілька моментів, які впливатимуть на визначення аудиторами аудиторського ризику.

Завдання 3. Розглянути наведені у таблиці дані, визначити зони максимального ризику. Визначити на які статті Балансу необхідно звернути увагу аудитору, що мають найбільший ризик.

Таблиця

Баланс (витяг)

тис. грн.

Стаття	Звітний рік	Минулий рік
1	2	3
<i>Необоротні активи</i>		
Основні засоби і нематеріальні активи	2700	2315
<i>Усього необоротних активів</i>	2700	2315
<i>Оборотні активи:</i>		
Запаси	2175	1880
Дебітори і поточні фінансові інвестиції	3750	2600
Грошові кошти та їх еквіваленти	935	780
<i>Усього оборотних активів</i>	6860	5260
Баланс	9560	7575

<i>Власний капітал</i>		
Статутний капітал	3500	3500
Нерозподілений прибуток	4295	2275
Усього капіталу і резервів	7795	5775
<i>Поточні зобов'язання</i>		
Кредиторська заборгованість за товари та послуги	1765	1800
Усього	1765	1800
Баланс	9560	7575

Таблиця

Звіт про фінансові результати (витяг)

тис. грн.

Стаття	Звітний рік	Минулий рік
Виручка від реалізації	5600	5300
Собівартість реалізованої продукції	1680	1570
Валовий прибуток	3920	3730
Інші витрати	1900	1850
Чистий прибуток (збиток)	2020	1880

Таблиця

Динаміка запасів

тис. грн.

Стаття	Звітний рік	Минулий рік
Сировина	375	350
Незавершене виробництво	700	630
Готова продукція	1100	900
Усього	2175	1880

Таблиця

Динаміка дебіторської заборгованості

тис. грн.

Термін (днів)	Звітний рік	Минулий рік
0-30	900	1100
31-60	1250	700
61-90	1050	550
Понад 91	550	250
Усього	3750	2600

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

Тема 5. Методика проведення форензик аудиту основних засобів, нематеріальних активів і товарно-матеріальних цінностей

Завдання 1. Вирішити наступну ситуацію, вказати порушення.

Підприємство придбало виробниче обладнання первинною вартістю 330 тис. грн., загальний розрахунковий обсяг виробництва визначений підприємством у розмірі 1600 тис. одиниць. Ліквідаційна вартість після його експлуатації за попередніми оцінками може становити 10 тис. грн., передбачений строк корисного використання – 4 роки. Підприємство обрало кумулятивний метод для нарахування амортизації. За підрахунками бухгалтерії річна норма амортизації (за перший рік) склала – 202000 грн.

Завдання 2. Вирішити наступну ситуацію, вказати порушення.

Підприємство придбало виробниче обладнання первинною вартістю 330 тис. грн., загальний розрахунковий обсяг виробництва визначений підприємством у розмірі 1600 тис. одиниць. Ліквідаційна вартість після його експлуатації за попередніми оцінками може становити 10 тис. грн. Передбачений строк корисного використання – 4 роки. Підприємство обрало прямолінійний метод нарахування амортизації, яка визначена в розмірі 82500 грн. в рік.

Завдання 3. Ви – як керівник аудиторської фірми, доручили помічнику аудитора провести вивчення системи внутрішнього контролю окремих операцій Вашого клієнта. Помічник, за результатами виконання завдання, надав Вам робочий документ – *Опис системи обліку і внутрішнього контролю операцій з надходження основних засобів на АТП-15637.*

Від Вас необхідно:

- оцінити якість виконання завдання помічником та оформлення робочого документу;
- оцінити та обґрунтувати оцінку системи внутрішнього контролю операцій Вашого клієнта;
- проаналізувати систему контролю за видами процедур контролю.

Опис системи обліку і внутрішнього контролю операцій з надходження основних засобів на АТП-15637

«При придбанні основного засобу за формою безготівкового розрахунку підприємство отримує рахунок від підприємства-постачальника. На основі цього рахунку бухгалтерія здійснює оплату. Після цього бухгалтер виписує довіреність на ім'я особи, яка одержуватиме об'єкт основного засобу, і реєструє видану довіреність в журналі реєстрації довіреностей. Отриману накладну та податкову накладну, обробляє бухгалтерія АТП-15637. На їх основі оформляється прибуткова накладна. Податкова накладна реєструється бухгалтером у реєстрі отриманих та виданих податкових накладних. Отримані первинні документи підшиваються в окрему папку «Вхідна документація» і зберігаються на підприємстві.

На основі отриманих первинних документів та технічної документації на основний засіб головний бухгалтер заповняє акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів (ф. ОЗ-1). Після оформлення акт затверджується керівником підприємства. На основі даного акту формується бухгалтерське проведення для запису в обліковий реєстр. Далі створюють інвентарну картку на отриманий об'єкт основного засобу. На основі інвентарної картки об'єкт заноситься до інвентарного списку, який застосовується для пооб'єктного обліку основних засобів за кожною матеріально-відповідальною особою».

Тема 6. Методика проведення форензик аудиту при здійсненні фінансових шахрайств

Завдання 1. Надайте пропозиції клієнту щодо розрахунку ліміту каси, використовуючи наступні вихідні дані. По ситуації записати пояснення та необхідні розрахунки.

ТзОВ «Явір» вважає, що необхідно переглянути ліміт залишку готівки в касі, зважаючи на фактичні показники діяльності (табл.) і звернулось до Вас, як аудитора з приводу визначення ліміту залишку готівки в касі. ТзОВ «Явір» знаходиться далеко від райцентру, тому підприємство має можливість здавати виручку не частіше двох разів на тиждень.

Таблиця

Рух готівкових коштів в касі ТзОВ «Явір»

Місяць	Кількість робочих днів	Надходження готівки, грн.			Видача готівки, грн.
		виручка	поповнення статутного фонду	кошти від реалізації основних засобів	
1	2	3	4	5	6
Березень 202х р.	26	10700			1000
Квітень 202х р.	22	8500			900
Травень 202х р.	23	8000			1500
Червень 202х р.	25	8500			1500

Липень 202х р.	23	24500			1500
Серпень 202х р.	24	29600	4500		2500
Вересень 202х р.	25	34000		25000	2500
Жовтень 202х р.	26	32000			4000
Листопад 202х р.	25	23000			2000
Грудень 202х р.	24	19000			1780
Січень 202х+1 р.	25	19000			2800
Лютий 202х +1 р.	24	18000			3000

Завдання 2. Ваш клієнт у січні 202х року придбав корпоративну картку. У зв'язку з цим аудиторська фірма, у якій Ви працюєте доручила Вам, як помічнику аудитора провести консультування клієнта щодо відображення в обліку операцій з корпоративною карткою, у зв'язку з тим, у бухгалтера виникли проблеми у веденні обліку цих операцій. За вихідними даними покажіть відображення в обліку операцій із використанням корпоративної картки, виданої на ім'я працівника Степчук О. М.

Вихідні дані. За виготовлення картки банку було сплачено 75 грн. Мінімальний депозитний внесок був перерахований у сумі 2000 грн. За річне обслуговування у 201х році банку сплачено 140 грн. На спеціальний картковий рахунок було зараховано 50000 грн. 24 січня 202х року картка була видана працівнику Степчук О. М. для придбання товару. Товар було придбано на суму 5600 грн., у тому числі ПДВ, про що свідчить податкова накладна і копія сліп-чек, які підзвітна особа подала разом із авансовим звітом. 27 січня 202х року корпоративна картка була повернута у бухгалтерію на зберігання.

Завдання 3. Аудиторська фірма «Аудит-звіт», в якій Ви працюєте аудитором, уклала договір на проведення аудиту фінансової звітності за 202х рік з публічним акціонерним товариством «Орнамент» (далі за текстом – «Товариство»), яке займається діяльністю з надання в оренду машин та обладнання. Ви є відповідальною особою за розробку загального плану аудиторської перевірки. Вам відомо, що згідно МСА «Планування» одним із важливих питань, які слід урахувати під час розробки загального плану аудиторської перевірки, є розуміння систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

У зв'язку з цим від Вас вимагається:

1. Вказати з посиланням на відповідні МСА:

а) питання, які слід розглянути аудитору для розуміння систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю;

б) аудиторські процедури, які доцільно застосовувати аудитору для отримання розуміння систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

2. Розглянути витяг з наказу «Про затвердження Положення про облікову політику Товариства», який наведено нижче, та описати невідповідності, виявлені Вами в цьому положенні, концептуальним основам фінансової звітності, зокрема, П(С)БО.

Витяг з наказу «Про затвердження Положення про облікову політику Товариства»

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-ХІV, в якому визначені правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, та у відповідності із Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, реалізуючи право самостійно визначати облікову політику підприємства, наказую:

[...]

5. Для узагальнення інформації про витрати підприємства використовувати рахунки класу 9 «Витрати виробництва» та рахунки класу 8 «Витрати за елементами».

[...]

12. Витрати з податку на прибуток визначати у сумі поточного податку на прибуток, який розраховується згідно податкового законодавства.

13. Первісну вартість запасів, що придбані за плату, визначати за собівартістю запасів згідно П(С)БО 9.

Первісну вартість запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визначати згідно П(С)БО 16.

Запаси відображати в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації згідно пункту 24 П(С)БО 9.

При відпуску запасів у виробництво, продаж та іншому вибутті оцінку їх здійснювати за методом собівартості останніх за часом надходження запасів (ЛІФО).

[...]

15. Дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Резерв сумнівних боргів на 201х рік нараховувати за дебіторською заборгованістю з покупцями і замовниками в розмірі 15% безнадійної дебіторської заборгованості станом на 01.01.202х р.

[...]

26. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

Голова правління ПАТ «Орнамент» (підпис)

Тема 7. Виявлення і розслідування корупції

Завдання 1. Ви, як керівник групи аудиторів, повинні пояснити своїм підлеглим аудиторський підхід при плануванні аудиторської перевірки, що ґрунтується на оцінці аудиторського ризику. Для визначення аудиторського ризику використовують наступне рівняння:

$AP = BP * PK * PH$, де:

AP - аудиторський ризик,

BP - властивий ризик,

PK - ризик контролю,

PH - ризик невиявлення.

Від Вас потрібно:

- враховуючи, що аудитор повинен забезпечити аудиторський ризик на допустимо низькому рівні, заповніть всі вільні клітинки нижче наведеної табл.;

- наведіть приклади (не менше 4), коли властивий ризик та ризик контролю оцінюються як високі.

Таблиця

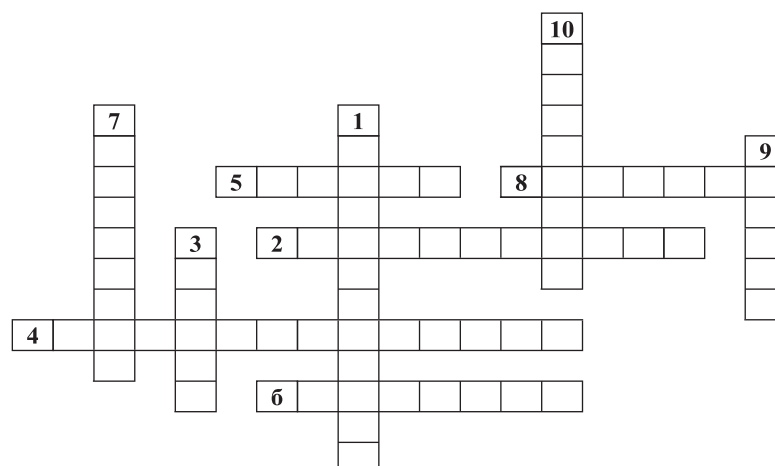
Співзалежності між складовими аудиторського ризику

№ з/п	Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення	Кількість аудиторських доказів
1	?	високий	найнижчий	досить велика
2	високий	?	низький	?
3	?	низький	середній	?
4	середній	високий	?	?
5	середній	?	середній	?
6	?	низький	високий	?
7	низький	високий	?	?

Завдання 2. Які процедури необхідно провести під час надання послуг з форензик аудиту клієнтам з аудиту корупційних ризиків, та яких застережних заходів і в яких випадках необхідно вжити?

Завдання 6. Розгадайте кросворд:

КРОСВОРД

По горизонталі: 2. Який принцип передбачає, що професійний бухгалтер повинен діяти обережно, своєчасно і відповідально до вимог завдання? 4. Яка основна потреба, яку вимагають від професійного бухгалтера згідно з кодексом? 5. Особа, яка замовляє послуги аудитора. 6. Один з фундаментальних принципів, коли професійний бухгалтер повинен бути відвертим і чесним у всіх професійних і ділових стосунках. 8. Що спричиняє необхідність застосування застережних заходів?

По вертикалі: 1. Який принцип передбачає, що професійний бухгалтер не повинен допускати упередженості, конфлікту інтересів або неналежного впливу з боку інших осіб на його професійне судження або ділові стосунки? 3. В чому визначена концептуальна основа? 7. Яка пропозиція клієнта створює загрозу недотримання фундаментальних принципів? 9. Як називається загроза, коли професійний бухгалтер відстоює позицію або думку такою мірою, яка може ставити під сумнів його об'єктивність? 10. Один з факторів, коли професійний бухгалтер-практик має намір покладатися на поради або на роботу експерта, він повинен оцінити чи буде такий підхід надійним.

Тема 8. Методика проведення форензик аудиту при виявленні і розслідуванні податкових правопорушень

Завдання 1. Розробіть програму форензик аудиту.

Затверджую:
директор «АФ «XXX»

Програма № ... Аудит розрахунків з бюджетом

Програма складена..
(дата)

Програма складена..
(дата)

Нагляд за виконанням роботи здійснено керівником групи Гречко І.І.

Перевірку контролю якості виконання завдання здійснено

Клієнт

Період, що перевіряється:.....

Мета: отримати обґрунтовану впевненість у тому, що статті балансу «Дебіторська заборгованість із розрахунків з бюджетом» та «Поточні зобов'язання із розрахунків з бюджетом» не містять суттєвих викривлень

Аудиторські процедури (характер)* * Прим.: час виконання та обсяг аудиторських процедур наведені в робочих документах, що додаються.	Твердження	Робочий документ №	Робота виконана і задокументована в соотв. з планом, програмою, МСА	Перевірено контроль якості виконання завдання Примітки, якщо потрібно / підпис особи, яка виконувала перевірку контролю якості, дата /
Процедури по суті. 1. Зробити усний чи письмовий запит про види податків та обов'язкових зборів (далі – податків), що сплачуються підприємством. Розглянути відповідність даних податків до законодавства України. Враховуючи обсяг знань аудитора про бізнес клієнта, розглянути питання про те, чи повний перелік податків, які вимагаються законодавством у даному конкретному випадку, сплачує клієнт. Визначити, чи податки, неправильне обчислення яких може мати суттєві фінансові наслідки для бізнесу.				
2. Отримати оборотно-сальдові відомості (або інші реєстри аналітичного обліку в розрізі видів податків) за рахунком 64 «Розрахунки з податків та зборів». Перевірити, що у бухгалтерському обліку підприємства відображаються розрахунки з усіх видів податків, сплачуваних підприємством.				
3. Отримати декларації, податкові розрахунки (далі – декларації) за період, що перевіряється. Перевірити, що узгоджені з органами ДПІ податкові зобов'язання/кредит, у розрізі податків, правильно відображені у реєстрах аналітичного обліку. Для податків, за якими вказана у декларації сума «до сплати» враховує суми перерахованих коштів та інших заліків для зменшення суми до сплати (і для інших податків, якщо це можливо), перевірити відповідність суми до сплати з останньої декларації за період, що перевіряється з сальдо розрахунків за даними аналітичного обліку на дату балансу Після дати балансу перевірити сплату податків (що відповідає сумі відповідного сальдо). Розглянути випадки невідповідності.				
4. Якщо в періоді, що перевіряється (або безпосередньо після дати балансу) підприємство здійснювало звірку розрахунків				

з органами ДПІ, отримати дані звірки та порівняти їх з відповідними сальдо, відображеними в регістрах аналітичного обліку за видами податків. Розглянути виявлені невідповідності.				
5. Для податку з доходів фізичних осіб: - процедури щодо правильності обчислення ПДФО проводяться відповідно до Програми аудиту розрахунків із заробітної плати та соціального страхування (див. соотв. РД) - якщо бухгалтерський облік не автоматизований, то перевірити, що загальна сума ПДФО, нарахована за кредитом відповідного субрахунку рахунку 64, дорівнює або більше загальної суми ПДФО, утриманого за дебетом рахунку 66 (з'ясувати причини розбіжностей) - зробити усний чи письмовий запит про утримання ПДФО із доходів, виплачених не працівникам підприємства - Використовуючи записи бух. обліку про перерахування коштів на сплату ПДФО, вибірково порівняти такі записи з відповідними первинними документами (платіжними дорученнями), у тому числі після дати балансу.				
6. Отримати Головну книгу (або ін. регістри синтетичного обліку) за рахунками розрахунків з податків за період, що перевіряється. Перевірити, що суми оборотів та сальдо з регістрів аналітичного обліку правильно перенесені до Головної книги (або ін. регістри синтетичного обліку). Також перевірити правильність перенесення даних з Головної книги (або ін. регістрів синтетичного обліку) у відповідності. статті фінансової звітності.				
7. Якщо підприємство є платником податку на прибуток, ознайомитись із даними податкового обліку підприємства. Визначити передоплати, що включені до складу валових доходів (валових витрат) підприємства, а також інші часові різниці – для наступних процедур, описаних у Програмі «Аудит доходів та витрат, фінансового результату».				
8. Враховуючи, що податковий та бух. облік ведуться окремо, процедури узгодження (визначення відповідності) даних податкового обліку даним бух. обліку дають взаємні підтвердження повноти та точності відображення оподатковуваних операцій у таких обліках. Якщо підприємство є платником ПДВ, зробити усний або письмовий запит про неоподатковувані операції та оподатковувані операції, відмінні від реалізації товарів (робіт, послуг). Для всього періоду, що перевіряється, або для деяких податкових періодів, узгодити дані податкового обліку в частині оподаткованої				

бази для розрахунку податкових зобов'язань з ПДВ за операціями реалізації товарів (робіт, послуг) з даними бухгалтерського обліку.				
9. Якщо підприємство є платником єдиного податку, зробити усний чи письмовий запит про оподатковувані операції, відмінні від реалізації товарів (робіт, послуг). Перевірити базу, використану для нарахування єдиного податку за період, що перевіряється, з даними бух. обліку.				

Резюме викривлень, висновки / дата, підпис: _____

Тема 9. Порядок і особливості форензик аудиту фінансової звітності

Завдання 1. Аудиторська фірма «Апогей», в якій Ви працюєте, виконує завдання з аудиту фінансової звітності ПАТ «Шоколадна казка».

ПАТ «Шоколадна казка» є виробником широкого асортименту кондитерських виробів з орієнтиром на різні групи споживачів як продукції масового попиту, так і елітні вироби з шоколаду.

Вам, як члену групи із завдання, доручено спланувати процедури та зібрати аудиторські докази щодо доречності використання компанією-клієнтом припущення про безперервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку при складанні фінансової звітності відповідно до вимог МСА 570 «Безперервність діяльності».

Під час попереднього ознайомлення з особливостями ведення бізнесу та за результатами зустрічі з представниками Наглядової ради та Виконавчої дирекції ПАТ «Шоколадна казка», яка відбулась 10.02.2023 року, встановлено наступне:

А) юридичною службою товариства надано інформацію про надходження у звітному 2022 році низки рекламцій від торговельних мереж – рітейлерів щодо якості продукції, яка поставляється цим покупцям, внаслідок чого вони попередили про відмову в укладанні договорів з ПАТ «Шоколадна казка» після їх закінчення в грудні 2017 року. Частка продаж через такі мережі становила у 2012 році 88%;

Б) на адресу Президента компанії в січні 2023 року надійшов лист від ключового постачальника з попередженням про припинення постачань какао-масла та лецитину до повного погашення заборгованості за сировину, термін оплати якої минув до 01.12.2022 р. в розмірі 954 тис. грн. Станом на 10.02.2023 р. фактично було погашено 75 тис. грн.

Керівництвом ПАТ «Шоколадна казка» ведуться переговори, за результатами яких досягнута домовленість з даним постачальником про реструктуризацію залишку простроченої кредиторської заборгованості з метою її погашення в термін до 31.12.2017 р.

Також відомо, що ключовими акціонерами прийнято рішення про надання поворотної фінансової допомоги в квітні 2023 року у розмірі 1500 тис. грн. на 2 роки для обслуговування цього боргу.

Витяг із фінансової звітності ПАТ «Шоколадна казка» за 2022 рік. (усі показники у тис. грн.):

КОДИ

Дата (рік, місяць, число)	2017 01 01
Підприємство ПАТ «Шоколадна казка» за ЄДРПОУ	23456787

БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН)
станом на 31 грудня 2022 р.

Форма N 1 Код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
I. Необоротні активи			
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1 065	2 040
Основні засоби	1010	2 085	2 370
первісна вартість	1011	3 915	4 470
Знос	1012	(1 830)	(2 100)
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Усього за розділом I	1095	3150	4 410
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	675	1 070
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	630	1200
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	60	75
з бюджетом	1135	70	360
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	215	250
Гроші та їх еквіваленти	1165	60	75
Витрати майбутніх періодів	1170	15	217
Усього за розділом II	1195	1 725	3 247
Баланс	1300	4 875	7 657
Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
I. Власний капітал			
Зареєстрований капітал	1400	600	600
Резервний капітал	1415	150	150
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	1 680	2 442
Усього за розділом I	1495	2 430	3 192
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	45	-
Довгострокові кредити банків	1510	900	1 065
Усього за розділом II	1595	945	1 065
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	375	1045
Поточна кредиторська заборгованість за:		-	-
довгостроковими зобов'язаннями	1610	135	225
товари, роботи, послуги	1615	600	1 635
розрахунками з бюджетом	1620	105	90
у тому числі з податку на прибуток	1621	75	75
розрахунками з оплати праці	1630	15	30
Поточні забезпечення	1660	90	90
Інші поточні зобов'язання	1690	105	210
Усього за розділом III	1695	1500	3 400
Баланс	1900	4875	7 657

КОДИ

Підприємство ПАТ «Шоколадна казка»

Дата (рік, місяць, число)

за ЄДРПОУ

2017 | 01 | 01**23456787****ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ
(ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД)**

(витяг)

за 2022 р.

Форма N 2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	8 820	7 935
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(6 705)	(6 180)
Валовий:			
Прибуток	2090	2 115	1 755
Інші операційні доходи	2120	-	-
Адміністративні витрати	2130	(510)	(465)
Витрати на збут	2150	(525)	(450)
Інші операційні витрати	2180	-	-
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
Прибуток	2190	1 080	840
Інші доходи	2240	120	165
Фінансові витрати	2250	(105)	(250)
Інші витрати	2270	(165)	(135)
Фінансовий результат до оподаткування:			
Прибуток	2290	930	620
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(168)	(112)
Чистий фінансовий результат:			
Прибуток	2350	762	508

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-	-
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	762	508

а) Відповідно до МСА 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» ціллю аудитора є ідентифікація й оцінка ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки на рівні фінансового

звіту та тверджень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища, включаючи його внутрішній контроль, забезпечивши у такий спосіб основу для розробки і впровадження дій у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення.

1.1. Дайте визначення терміну «Бізнес-ризик», та вкажіть які аудитор повинен виконати процедури оцінки ризиків з метою забезпечення основи для ідентифікації й оцінки ризиків суттєвого викривлення на рівні фінансової звітності та тверджень.

б) Відповідно до вимог МСА 570 «Безперервність діяльності» аудитор має встановити, чи належним чином управлінський персонал компанії-клієнта використовує припущення про безперервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку при складанні фінансової звітності.

1.2. Назвіть групи подій або умов, які визначаються МСА 570 «Безперервність діяльності», що можуть поставити під значний сумнів здатність компанії-клієнта продовжувати свою діяльність на безперервній основі, та наведіть принаймні 3 приклади на кожну групу таких умов/подій.

1.3. Враховуючи фінансову звітність та додаткову інформацію щодо діяльності ПАТ «Шоколадна казка», визначте та обґрунтуйте:

1.3.1. який із зазначених фактів господарської діяльності ПАТ «Шоколадна казка» ставить під значний сумнів його здатність продовжувати діяльність на безперервній основі та поясніть як ці обставини можуть впливати на аудиторську думку щодо достовірності фінансової звітності.

1.3.2. який із зазначених фактів господарської діяльності ПАТ «Шоколадна казка» має суттєву невизначеність щодо його впливу на оцінку здатності підприємства продовжувати діяльність на безперервній основі та поясніть як ці обставини можуть впливати на аудиторську думку щодо достовірності фінансової звітності.

в) МСА 520 «Аналітичні процедури» розглядає питання використання аудитором аналітичних процедур як процедур по суті (аналітичних процедур по суті). Він також стосується питання відповідальності аудитора за виконання аналітичних процедур наприкінці аудиту, які б допомогли аудитору в формулюванні загального висновку щодо фінансової звітності.

1.4. Дайте визначення терміну «аналітичні процедури», назвіть що включають в себе аналітичні процедури та які методи можуть використовуватися для виконання аналітичних процедур.

1.5. Застосуйте аналітичні процедури для розрахунку показників-індикаторів платоспроможності, фінансової стійкості ПАТ «Шоколадна казка» та узагальніть їх результати у таблиці, що надана у додатку 1.

1.6. Зробіть оцінку коефіцієнтів платоспроможності та фінансової стійкості ПАТ «Шоколадна казка».

**Динаміка коефіцієнтів ліквідності та фінансової стійкості
ПАТ «Шоколадна казка»**

№ з/п	Показники	Розрахунок	На початок 2022 р.	На кінець 2022 р.	Абсолютне відхилення, +/-
<i>Коефіцієнти ліквідності та платоспроможності</i>					
1	К абсолютної ліквідності				
2	К швидкої ліквідності				
3	К загальної ліквідності (покриття)				
Додатковий абсолютний показник					
	Власні оборотні кошти (власний оборотний капітал)				
<i>2) Коефіцієнти фінансової стійкості</i>					
4	К автономії				
5	К фінансової залежності				
6	К концентрації позикового капіталу				
7	К фінансового ризику				

8	К забезпечення власними оборотними коштами (власним оборотним капіталом)				
9	К маневреності власних оборотних коштів (власного оборотного капіталу)				

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за відповіді на питання поточного контролю

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Якісними критеріями оцінювання виконання завдань поточного контролю є:

3. Повнота відповіді або виконання завдання:

- елементарна;
- фрагментарна;
- повна;
- неповна.

4. Рівень сформованості логічних умінь:

- елементарні дії;
- операція, правило, алгоритм;
- правила визначення понять;
- формулювання законів і закономірностей;
- структурування суджень, доводів, описів.

ПЛАНІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота студента включає: опрацювання навчального матеріалу, підготовку до практичних занять, виконання індивідуальних завдань, підготовку до усіх видів контролю.

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи (назва теми)	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Проробка конспекту лекції, вивчення рекомендованої літератури по темах, які викладаються на лекціях	20	31
2	Підготовка до практичних занять	20	31
3	Підготовка до поточного контролю	23	30
4	Підготовка до підсумкового контролю (заліку)	25	30
5	Виконання контрольної роботи	20	20
	Разом	108	142

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ПИСЬМОВИХ САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Виконання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни, спонукає ґрунтовно вивчати спеціальні наукові видання вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких розглядаються питання, пов'язані з організацією та проведенням форензик аудиту.

КР передбачає теоретичну і практичну частину з метою кращого засвоєння лекційного матеріалу, зокрема:

1. Теоретична частина – передбачає вибір певного питання із переліку запропонованого. На обране питання необхідно дати відповідь у формі тез доповідей (на 3-5 сторінок) або презентації у форматі Power Point.

2. Практична частина – складається із двох сегментів:

А) розрахунок ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства;

Б) формування матеріалів форензик аудиту.

Написання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни «Форензик аудит».

КР оцінюються за критеріями:

- самостійності виконання;
- логічності та послідовності викладення матеріалу;
- коректності формування матеріалів форензик аудиту;
- застосування сучасного програмного забезпечення для побудови графічних об'єктів та презентації результатів;
- використання статистичної інформації, додаткових літературних джерел та ресурсів мережі Internet;
- відображення практичного досвіду;
- обґрунтованості висновків;
- якості оформлення, презентації та захисту контрольної роботи.

Критерії оцінювання результативності роботи студентів при виконанні самостійної роботи

Якісними критеріями оцінювання виконання індивідуальних завдань студентами є:

1. Повнота виконання завдання:

- Елементарна;
- Фрагментарна;
- Повна;
- Неповна.

2. Рівень самостійності студента

- під керівництвом викладача;
- консультація викладача;
- самостійно.

3. Сформованість навчально-інформаційних умінь (роботи з підручником, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вміння користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо)

4. Сформованість навчально-інтелектуальних умінь (визначення понять, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, вміння відповідати на запитання, виконувати творчі завдання тощо);

5. Рівень сформованості фахових методичних вмінь (вміння застосовувати на практиці набуті знання):

- низький – володіння умінням здійснювати первинну обробку навчальної інформації без подальшого її аналізу;
- середній – уміння вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань;
- достатній – застосовує набуті знання у стандартних практичних ситуаціях;
- високий – володіння умінням творчо-пошукової діяльності.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за виконання контрольної роботи

КР студента складається з двох частин: перша – опрацювання теоретичного питання, друга – виконання практичного завдання. Максимальна оцінка за виконання завдань КР – 40 балів.

Виконання завдань оцінюється за такими критеріями:

1) теоретичне питання:

- повнота й ґрунтовність викладу;
- аргументованість тверджень;
- суб'єктне усвідомлення змісту;
- термінологічна коректність;

2) практичне завдання:

- технологічна грамотність;
- методична грамотність;
- обґрунтованість висновків;
- правильність оформлення.

Шкала оцінювання контрольної роботи

Кількість балів	Теоретичне питання	Практичне завдання
14-18	Повне засвоєння та суб'єктне усвідомлення матеріалу. Твердження чітко аргументовані. Продемонстровано термінологічну грамотність	Продемонстровано методичну й технологічну грамотність. Методичні рішення обґрунтовано. Оформлення відповідає вимогам.
9-13	Повне засвоєння матеріалу, але недостатнє суб'єктне його усвідомлення. Нечітка аргументація тверджень. Часткова термінологічна некоректність.	Наявність незначних методичних і технологічних помилок, а також помилок в оформленні роботи. Методичні рішення обґрунтовано.
4-8	Часткове засвоєння матеріалу, суб'єктне його не усвідомлення. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Наявність значної кількості методичних і технологічних помилок, а також в оформленні роботи.
0-7	Теоретичний матеріал не засвоєно. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Методична й технологічна неграмотність. Неправильне оформлення роботи.

**4. ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ, ЗАВДАННЯ АБО КЕЙСИ ДЛЯ
ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ
ЗНАНЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, ДЛЯ
КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
НАВЧАЛЬНИМ ПЛАНОМ, ПІСЛЯТЕСТАЦІЙНОГО
МОНІТОРИНГУ НАБУТИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

4.1. ПИТАННЯ, ЗАДАЧІ, ЗАВДАННЯ АБО КЕЙСИ ДЛЯ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАЬ І ВМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни;

- відвідування занять.

Контроль систематичного виконання самостійної роботи та активності на практичних заняттях проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;

- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;

- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;

- уміння поєднувати теорію з практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні індивідуальних завдань, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

- оволодіння методами економіко-статистичної обробки даних з використанням комп'ютерних технологій;

- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Оцінювання знань студента під час виконання завдань для самостійної роботи проводиться за 4-бальною шкалою.

Оцінка «відмінно» ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді до всіх зазначених критеріїв. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку.

При оцінюванні практичних занять увага приділяється також їх якості та самостійності, своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Поточний контроль знань проводиться у вигляді опитування на практичних заняттях. Передбачас виявлення опанування студентом лекційного матеріалу та вміння застосування його для вирішення практичної ситуації, проводиться у вигляді усного опитування.

ПИТАННЯ ДЛЯ УСНОГО ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

1. Що розуміється під поняттям «форензик аудит»?
2. Що розуміється під поняттям «аудиторська діяльність»?
3. Яку роль відіграє форензик аудит в умовах ринкової економіки?
4. У чому полягає відмінність форензик аудиту від ревізії?
5. Чи можна ототожнювати форензик аудит із експертизою?
6. Що є предметом форензик аудиту?
7. Назвіть об'єкти аудиторської діяльності.
8. Для яких суб'єктів економічної діяльності аудит є обов'язковим?
9. Які існують види аудиту?
10. Якими нормативно-правовими актами регламентується здійснення аудиторської діяльності в Україні?
 11. З якою метою створено Міжнародні стандарти аудиту?
 12. Структура Міжнародних стандартів аудиту.
 13. У яких країнах застосовуються національні стандарти аудиту?
 14. З якою метою розробляються внутрішньофірмові стандарти форензик аудиту?
 15. Який орган здійснює організаційне й методологічне управління аудиторською діяльністю в Україні?
 16. У чому полягають повноваження АПУ?
 17. Що таке сертифікат аудитора?
 18. Який встановлено порядок сертифікації аудиторів в Україні?
 19. Який встановлено порядок ведення Реєстру аудиторських фірм та аудиторів?
 20. Які встановлено вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності?
 21. Права аудиторських фірм та аудиторів.
 22. Обов'язки аудиторських фірм та аудиторів.
 23. Цивільно-правова відповідальність аудиторів та аудиторських фірм.
 24. Назвіть загальнонаукові методи форензик аудиту.
 25. Які специфічні методи й прийоми застосовуються в форензик аудиті?
 26. У чому полягає сутність поняття «вибіркова перевірка»?
 27. Види вибіркової перевірки при форензик аудиті.
 28. Визначення розміру вибірки.
 29. Сутність аналітичних процедур.
 30. Критерії оцінювання фінансової звітності під час форензик аудиту.
 31. Визначити поняття «помилка» та «шахрайство» відповідно до МСА.
 32. Межі відповідальності аудитора за невиявлення помилок і шахрайства під час форензик аудиту.
 33. Як визначається рівень суттєвості помилки у фінансових звітах?
 34. У чому полягає суть аудиторського ризику?
 35. Які фактори впливають на величину аудиторського ризику?
 36. Методи оцінки аудиторського ризику.
 37. Дайте визначення поняття «внутрішній контроль».
 38. З якою метою здійснюється оцінювання системи внутрішнього контролю аудитором?
 39. Порядок оцінювання форензик аудитором системи внутрішнього контролю.

ТЕСТИ ЗА ТЕМАМИ

ТЕМА 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

1. Що таке форензик аудит?

- a) Форма фінансового контролю, спрямована на перевірку відповідності бухгалтерського обліку законодавству
- b) Процедура розслідування економічних злочинів, спрямована на виявлення фінансових порушень
- c) Оцінка ефективності внутрішнього контролю компанії
- d) Аудиторська перевірка для підтвердження фінансової звітності

2. Коли вперше було використано термін "форензик аудит"?

- a) У XVIII столітті
- b) У XIX столітті
- c) У 1946 році
- d) У 1990-х роках

3. Що є ключовим елементом форензик аудиту?

- a) Проведення юридичних консультацій
- b) Перевірка відповідності фінансових операцій законодавству
- c) Виявлення економічних злочинів
- d) Оцінка ефективності управління активами

4. Яка роль форензик аудиту у системі наукового пізнання?

- a) Виключно фінансова перевірка
- b) Поєднання фінансового аналізу та правових процедур
- c) Використання лише юридичних методів
- d) Оцінка ефективності бізнес-процесів

5. Що визначає нормативно-правове регулювання форензик аудиту?

- a) Внутрішні регламенти компаній
- b) Міжнародні стандарти аудиту та національні норми
- c) Рішення місцевих судів
- d) Лише закони про бухгалтерський облік

ТЕМА 2: ОРГАНІЗАЦІЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ

6. Яка перша стадія процесу форензик аудиту?

- a) Збір документів
- b) Інтерв'ю зі співробітниками
- c) Планування
- d) Оцінка ризиків

7. Що включає організація інформаційного забезпечення форензик аудиту?

- a) Лише аналіз фінансової звітності
- b) Збір даних лише з внутрішніх джерел
- c) Збір інформації з внутрішніх і зовнішніх джерел, включаючи електронні дані
- d) Виключно інтерв'ювання персоналу

8. Що є ключовим завданням на етапі планування форензик аудиту?

- a) Проведення судових експертиз
- b) Визначення мети та обсягу аудиту
- c) Звірка фінансової звітності з фактичними даними

d) Аналіз ризиків шахрайства

9. Яка роль інтерв'ю у процесі форензик аудиту?

- a) Виявлення помилок у фінансових документах
- b) Збір доказів для юридичних процесів
- c) Отримання додаткової інформації для оцінки ризиків шахрайства
- d) Оцінка внутрішнього контролю компанії

10. Що є кінцевим результатом форензик аудиту?

- a) Фінансовий звіт
- b) Рекомендації щодо зменшення ризиків шахрайства
- c) Акт перевірки бухгалтерського обліку
- d) Підготовка юридичних документів для суду

ТЕМА 3: СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ МСА 240

11. Що передбачає МСА 240?

- a) Виявлення порушень у податковій звітності
- b) Відповідальність аудитора за виявлення шахрайства під час аудиту фінансової звітності
- c) Аналіз ефективності внутрішніх аудитів
- d) Перевірку законності зовнішніх угод

12. Який принцип повинен застосовувати аудитор згідно з МСА 240?

- a) Принцип довіри
- b) Принцип професійного скептицизму
- c) Принцип економічної ефективності
- d) Принцип прозорості

13. Що є основною метою професійного скептицизму?

- a) Перевірка відповідності законодавству
- b) Виявлення можливих шахрайських дій
- c) Підтвердження наявності активів
- d) Оцінка прибутковості компанії

14. Хто несе відповідальність за запобігання шахрайству?

- a) Лише аудитор
- b) Керівництво компанії та аудитор
- c) Фінансові консультанти
- d) Зовнішні партнери

15. Що є важливим елементом для виявлення шахрайства?

- a) Аналіз ринкових умов
- b) Перевірка внутрішніх політик компанії
- c) Професійний скептицизм і ретельний аналіз операцій
- d) Оцінка ринкової капіталізації

ТЕМА 4: РИЗИКИ СУТТЄВОГО ВИКРИВЛЕННЯ ВНАСЛІДОК ШАХРАЙСТВА

16. Що є основним завданням аудитора при оцінюванні ризиків викривлення фінансової звітності?

- a) Виявлення податкових порушень
- b) Ідентифікація та оцінка ризиків шахрайства
- c) Перевірка відповідності документів законодавству
- d) Перевірка відповідності фінансової звітності МСА 240

17. Які процедури використовуються для оцінки ризиків викривлення?
- a) Лише аналіз фінансових звітів
 - b) Тестування внутрішнього контролю та інтерв'ю зі співробітниками
 - c) Перевірка контрактів із постачальниками
 - d) Оцінка фінансових показників компанії на ринку
18. Який ризик є найбільш небезпечним для фінансової звітності компанії?
- a) Ризик втрати репутації
 - b) Ризик шахрайства з боку третіх осіб
 - c) Ризик суттєвого викривлення у фінансовій звітності
 - d) Ризик зміни ринкових умов
19. Що включає відповідь аудитора на ідентифіковані ризики викривлення?
- a) Звірка даних із внутрішнім аудитом
 - b) Розробка додаткових перевірок і процедур
 - c) Оцінка ефективності внутрішнього контролю
 - d) Лише складання звіту про результати аудиту
20. Які дії аудитора є відповіддю на високий рівень ризику шахрайства?
- a) Проведення додаткових інтерв'ю з керівництвом
 - b) Розширення аудиторських процедур та аналітичних тестів
 - c) Залучення зовнішніх консультантів для додаткової перевірки
 - d) Оцінка законності операцій за звітний період

ТЕМА 5: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ, НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ І ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

21. Що є метою проведення форензик аудиту основних засобів?
- a) Перевірка відповідності обліку законодавству
 - b) Виявлення фінансових викривлень у звітах про майно
 - c) Оцінка реальної вартості основних засобів для оподаткування
 - d) Визначення собівартості товарів
22. Що включає методика проведення форензик аудиту інвентаризації товарно-матеріальних цінностей?
- a) Звірка документів із бухгалтерією
 - b) Перевірка наявності активів і порівняння їх із даними звітності
 - c) Оцінка ефективності використання активів
 - d) Розрахунок ринкової вартості майна
23. Що є ключовою метою експертного дослідження операцій з основними засобами?
- a) Оцінка ринкової вартості активів
 - b) Виявлення правопорушень, пов'язаних із неправомірним використанням майна
 - c) Підготовка фінансової звітності для акціонерів
 - d) Аудит амортизаційних відрахувань
24. Як класифікуються правопорушення, пов'язані з доступом до майна компанії?
- a) За типом активу
 - b) За характером порушення: крадіжка, зловживання, привласнення
 - c) За величиною збитків
 - d) За кількістю залучених осіб

25. Які активи найчастіше є об'єктами шахрайства у форензик аудиті основних засобів?

- a) Нерухомість та обладнання
- b) Дебіторська заборгованість
- c) Нематеріальні активи
- d) Операції з грошовими коштами

ТЕМА 6: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ФІНАНСОВИХ ШАХРАЙСТВ

26. Що є основною метою форензик аудиту фінансових операцій?

- a) Оцінка прибутковості компанії
- b) Виявлення порушень і шахрайських схем, пов'язаних із грошовими потоками
- c) Перевірка відповідності операцій МСА 240
- d) Підтвердження фінансової стійкості компанії

27. Що включає методика проведення форензик аудиту розрахунків з персоналом?

- a) Перевірка виплат лише вищому керівництву
- b) Аналіз усіх розрахунків, включаючи зарплати, бонуси та компенсації
- c) Тільки аудит виплат під час відряджень
- d) Перевірка виплат пенсій

28. Які процедури використовуються для аудиту кредитно-фінансових операцій?

- a) Лише перевірка документів про кредити
- b) Експертне дослідження фінансових операцій із залученням зовнішніх експертів
- c) Аналіз ринку кредитних продуктів
- d) Оцінка кредитного рейтингу компанії

29. Що є ключовою метою аудиту операцій із дебіторською заборгованістю?

- a) Оцінка платоспроможності дебіторів
- b) Виявлення шахрайських дій, пов'язаних із неправомірним обліком заборгованостей
- c) Перевірка кредитного рейтингу дебіторів
- d) Підтвердження реальності існування заборгованості

30. Як аудитори перевіряють операції з дебіторською заборгованістю?

- a) Через порівняння документів із бухгалтерськими записами
- b) Лише за допомогою фінансових звітів
- c) Інтерв'ю з дебіторами
- d) Перевірка контрактів та умов платежів

ТЕМА 7: ВИЯВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЇ

31. Що є основною метою комплаєнс-програм у компанії?

- a) Оцінка фінансової стабільності компанії
- b) Запобігання корупції та забезпечення відповідності законодавству
- c) Аудит податкової звітності
- d) Підвищення рентабельності компанії

32. Які методи форензик аудиту використовуються при аналізі дотримання господарських операцій норм законодавства?

- a) Лише аудит фінансових документів
- b) Перевірка відповідності господарських операцій внутрішнім політикам компанії та законодавству
- c) Оцінка операцій за результатами зовнішніх перевірок
- d) Аналіз податкових звітів

33. Який з наведених елементів є частиною аудиту для виявлення корупційних ризиків?

- a) Оцінка ринкової вартості активів
- b) Аналіз контрактів на предмет наявності потенційних корупційних схем
- c) Перевірка відповідності фінансової звітності стандартам
- d) Тестування системи внутрішнього контролю

34. Яким є головний метод виявлення корупційних схем?

- a) Перевірка податкової звітності
- b) Аналіз операцій з контрагентами та угод
- c) Залучення зовнішніх консультантів для оцінки ефективності управління
- d) Оцінка кадрової політики компанії

35. Що є одним із головних завдань комплаєнс-програм?

- a) Оцінка ефективності бізнес-процесів
- b) Забезпечення відповідності діяльності компанії етичним нормам і законодавству
- c) Перевірка рентабельності операцій
- d) Аналіз фінансових потоків

ТЕМА 8: МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ФОРЕНЗИК АУДИТУ ПРИ ВИЯВЛЕННІ І РОЗСЛІДУВАННІ ПОДАТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

36. Яка основна мета форензик аудиту податкових правопорушень?

- a) Оцінка податкової політики компанії
- b) Виявлення ухилення від сплати податків та інших податкових порушень
- c) Перевірка правильності нарахування заробітної плати
- d) Збільшення податкових надходжень компанії

37. Яке джерело інформації найбільш важливе при форензик аудиті податкових правопорушень?

- a) Бухгалтерські записи
- b) Контракти з контрагентами
- c) Податкові декларації та акти податкових органів
- d) Звіти внутрішнього аудиту

38. Що входить до експертного дослідження податкової звітності?

- a) Аналіз податкових декларацій для виявлення порушень
- b) Перевірка відповідності звітності бухгалтерським записам
- c) Оцінка правильності розрахунку податків
- d) Усі варіанти правильні

39. Що є одним із завдань форензик аудиту при розслідуванні податкових порушень?

- a) Визначення найкращих схем оподаткування
- b) Виявлення розбіжностей між фактичними і заявленими податковими даними
- c) Оцінка ефективності податкової політики
- d) Перевірка виплат персоналу

40. Яким чином форензик аудит сприяє виявленню податкових махінацій?

- a) Лише через перевірку звітів
- b) Аналізом операцій і співставленням їх з податковими деклараціями
- c) Шляхом оцінки результатів внутрішнього контролю
- d) Виключно інтерв'ю з персоналом

ТЕМА 9: ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ФОРЕНЗИК АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

41. Яка мета форензик аудиту балансу компанії?
- a) Оцінка відповідності активів та зобов'язань вимогам МСФЗ
 - b) Аналіз рентабельності активів
 - c) Перевірка правильності нарахування податків
 - d) Аналіз ефективності управління активами
42. Що перевіряє форензик аудит у звіті про фінансові результати?
- a) Лише загальний обсяг доходів
 - b) Відповідність даних про доходи та витрати реальним фінансовим операціям
 - c) Тільки наявність збитків у компанії
 - d) Лише рентабельність продажів
43. Що є основною метою форензик аудиту звіту про рух грошових коштів?
- a) Перевірка достовірності прибутків компанії
 - b) Оцінка ефективності управління грошовими потоками
 - c) Підтвердження відповідності руху коштів бухгалтерським записам
 - d) Оцінка джерел доходу
44. Що перевіряє форензик аудит у звіті про власний капітал компанії?
- a) Лише дивіденди
 - b) Відповідність відображення операцій з акціями і змінами в структурі капіталу
 - c) Оцінка активів компанії
 - d) Перевірка податкових платежів акціонерам
45. Яка роль приміток до фінансової звітності під час форензик аудиту?
- a) Підтвердження наявності доходів
 - b) Оцінка відповідності даних фінансової звітності стандартам
 - c) Забезпечення додаткової інформації щодо специфічних операцій, що не відображені у звітах
 - d) Лише перевірка руху грошових коштів
46. Які вимоги ставляться до аудиторського висновку за результатами форензик аудиту?
- a) Має бути заснований виключно на інтерв'ю з керівництвом
 - b) Має включати всі виявлені порушення та рекомендації щодо їх усунення
 - c) Повинен містити тільки аналіз фінансових показників
 - d) Не може містити суб'єктивних оцінок
47. Що є однією з особливостей форензик аудиту фінансової звітності?
- a) Використання тільки внутрішніх документів компанії
 - b) Проведення додаткового аналізу зовнішніх угод і їхнього впливу на фінансові результати
 - c) Перевірка законності зовнішніх операцій
 - d) Аналіз тільки прибуткових транзакцій
48. Що є важливою складовою ефективного форензик аудиту?
- a) Проведення перевірки тільки фінансової звітності
 - b) Залучення експертів із різних галузей для оцінки ризиків
 - c) Перевірка виключно зовнішніх операцій
 - d) Аналіз податкових платежів компанії

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ВИКОНАННЯ РОБІТ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

У процесі поточного контролю здійснюється перевірка запам'ятовування та розуміння програмного матеріалу, набуття вміння і навичок конкретних розрахунків та обґрунтувань.

Шкала оцінювання за відповіді на питання і практичні завдання поточного контролю

Поточний контроль									Всього
Розділ 1				Розділ 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
5	5	5	5	5	5	3	5	5	45

T1, T2 ... – теми розділів.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за відповіді на питання поточного контролю

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Якісними критеріями оцінювання виконання завдань поточного контролю є:

5. *Повнота відповіді або виконання завдання:*
 - елементарна;
 - фрагментарна;
 - повна;
 - неповна.
6. *Рівень сформованості логічних умінь:*
 - елементарні дії;
 - операція, правило, алгоритм;
 - правила визначення понять;
 - формулювання законів і закономірностей;
 - структурування суджень, доводів, описів.

**5. ЗАВДАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ –
СЕМЕСТРОВОГО ЗАЛІКУ
(дворівнева шкала оцінювання)**

Підсумковий контроль за курсом - у формі заліку.

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 15 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, контрольної роботи.

Залік здійснюється за заліковими завданнями, які містять 40 тестів. Вони дають можливість здійснити оцінювання знань студента за дисципліною. Залікове завдання оцінюється за дворівневою шкалою.

Приклад залікового завдання

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет економічний

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Спеціалізація

Семестр 3

Форма навчання денна, заочна

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень): магістр

Навчальна дисципліна: «Форензик аудит»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ № 1*

Дайте відповідь на 40 тестів:

Затверджено на засіданні кафедри статистики, обліку та аудиту
протокол № 1 від «26» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри _____ Оксана НЕСТЕРЕНКО
підпис

Викладач _____ Лілія Митрофанова
підпис

* Кількість балів за кожне з питань відповіді 40 (1 бал за кожен тест)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НА ЗАЛІКУ

Оцінювання знань студента проводиться за дворівневою шкалою (відмінно, добре, задовільно – зараховано; незадовільно – не зараховано) За залік студент може отримати максимум 40 балів:

Шкала оцінювання залікової роботи:

– за правильно виконане завдання тести (40 тестів по 1 балу) студент одержує 40 балів.

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ ТА РОЗПОДІЛ БАЛІВ

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ (ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ)

Критерії оцінювання результативності роботи студентів при виконанні самостійної роботи

Якісними критеріями оцінювання виконання індивідуальних завдань студентами є:

1. *Повнота виконання завдання:*

- Елементарна;
- Фрагментарна;
- Повна;
- Неповна.

2. *Рівень самостійності студента*

- під керівництвом викладача;
- консультація викладача;
- самостійно.

3. *Сформованість навчально-інформаційних умінь* (роботи з підручником, володіння різними способами читання, складання плану, рецензій, конспекту, вміння користуватися бібліотекою, спостереження, експеримент тощо)

4. *Сформованість навчально-інтелектуальних умінь* (визначення понять, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, абстрагування, вміння відповідати на запитання, виконувати творчі завдання тощо);

5. *Рівень сформованості фахових методичних вмінь* (вміння застосовувати на практиці набуті знання):

- низький – володіння умінням здійснювати первинну обробку навчальної інформації без подальшого її аналізу;
- середній – уміння вибирати відомі способи дій для виконання фахових завдань;
- достатній – застосовує набуті знання у стандартних практичних ситуаціях;
- високий – володіння умінням творчо-пошукової діяльності.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за відповіді на питання поточного контролю

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння певного матеріалу, вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал (презентація).

Якісними критеріями оцінювання виконання завдань поточного контролю є:

7. *Повнота відповіді або виконання завдання:*

- елементарна;
- фрагментарна;
- повна;
- неповна.

8. *Рівень сформованості логічних умінь:*

- елементарні дії;
- операція, правило, алгоритм;
- правила визначення понять;
- формулювання законів і закономірностей;
- структурування суджень, доводів, описів.

Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти за виконання контрольної роботи

Виконання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни, спонукає ґрунтовно вивчати спеціальні наукові видання вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких розглядаються питання, пов'язані з організацією та проведенням форензик аудиту.

КР передбачає теоретичну і практичну частину з метою кращого засвоєння лекційного матеріалу, зокрема:

1. Теоретична частина – передбачає вибір певного питання із переліку запропонованого. На обране питання необхідно дати відповідь у формі тез доповідей (на 3-5 сторінок) або презентації у форматі Power Point.

2. Практична частина – складається із двох сегментів:

А) розрахунок ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства;

Б) формування матеріалів форензик аудиту.

Написання КР має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни «Форензик аудит».

КР оцінюються за критеріями:

- самостійності виконання;
- логічності та послідовності викладення матеріалу;
- коректності формування матеріалів форензик аудиту;
- застосування сучасного програмного забезпечення для побудови графічних об'єктів та презентації результатів;
- використання статистичної інформації, додаткових літературних джерел та ресурсів мережі Internet;
- відображення практичного досвіду;
- обґрунтованості висновків;
- якості оформлення, презентації та захисту індивідуальної роботи.

Шкала оцінювання контрольної роботи

Кількість балів	Теоретичне питання	Практичне завдання
14-18	Повне засвоєння та суб'єктне усвідомлення матеріалу. Твердження чітко аргументовані. Продemonстровано термінологічну грамотність	Продemonстровано методичну й технологічну грамотність. Методичні рішення обґрунтовано. Оформлення відповідає вимогам.
9-13	Повне засвоєння матеріалу, але недостатнє суб'єктне його усвідомлення. Нечітка аргументація тверджень. Часткова термінологічна некоректність.	Наявність незначних методичних і технологічних помилок, а також помилок в оформленні роботи. Методичні рішення обґрунтовано.
4-8	Часткове засвоєння матеріалу, суб'єктне його не усвідомлення. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Наявність значної кількості методичних і технологічних помилок, а також в оформленні роботи.
0-7	Теоретичний матеріал не засвоєно. Аргументація відсутня. Термінологічна неграмотність.	Методична й технологічна неграмотність. Неправильне оформлення роботи.

Критерії оцінювання на заліку

Оцінювання знань студента проводиться за дворівневою шкалою (відмінно, добре, задовільно – зараховано; незадовільно – не зараховано) За залік студент може отримати максимум 40 балів:

1. Для отримання оцінки 5 (відмінно) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал чітко, коротко, зв'язно й обґрунтовано;
- навести вірне рішення задачі та тестів.

2. Для одержання оцінки 4 (добре) студент повинен:

- укластися у встановлений строк підготовки відповіді;
- викласти теоретичний матеріал обґрунтовано й зв'язно;
- навести вірне рішення задачі;
- можливі помилки при відповіді на тести.

3. Для отримання оцінки 3 (задовільно) студент повинен:

- викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі;
- можливі помилки при розв'язанні задачі та тестів.

4. Оцінку 2 (незадовільно) отримують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у попередньому пункті.

Кожний пункт залікового завдання оцінюється окремо. Загальна оцінка дорівнює сумі оцінок за кожне завдання. Якщо одна з оцінок “незадовільно”, то загальна оцінка не може бути вищою за “задовільно”.

Шкала оцінювання залікової роботи:

– за кожну правильну відповідь на теоретичні питання завдань 1, 2 студент одержує по 10 балів;

– за правильно виконане завдання 2 тести (10 тестів по 2 бали) студент одержує 20 балів.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни “Форензик аудит” визначається як загальна оцінка, яка враховує оцінки з кожного виду контролю (оцінки проміжного контролю за роботу протягом семестру та оцінка за результатами підсумкового заліку).

Зведена шкала оцінювання роботи студентів з дисципліни «Форензик аудит»

Види робіт	Максимум балів
Поточне оцінювання	22
Контрольна робота	18
РАЗОМ	60
<i>Залік</i>	40
ВСЬОГО	100

У відповідності до набраних студентом балів оцінка знання матеріалу проводиться за дворівневою системою згідно з Методикою переведення показників успішності знань студентів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70–89	
50–69	
1–49	не зараховано